ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى - روينۇڭ سامان بولماس

يېڭى ھايات

Жаңа Өмір

1996 ژىل
6 - ئاپرېل
(ئۇمۇت)
شەنبە
№14
(4025)

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي - سىياسىي «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ ھەپتىلىك قوشۇمچىسى 1970 - ژىلى 1 - يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ.

ھەمدوستلۇق دائىرىسىدىكى ئىنتېگراتسىيەنىڭ ژۇقۇرى باسقۇچى

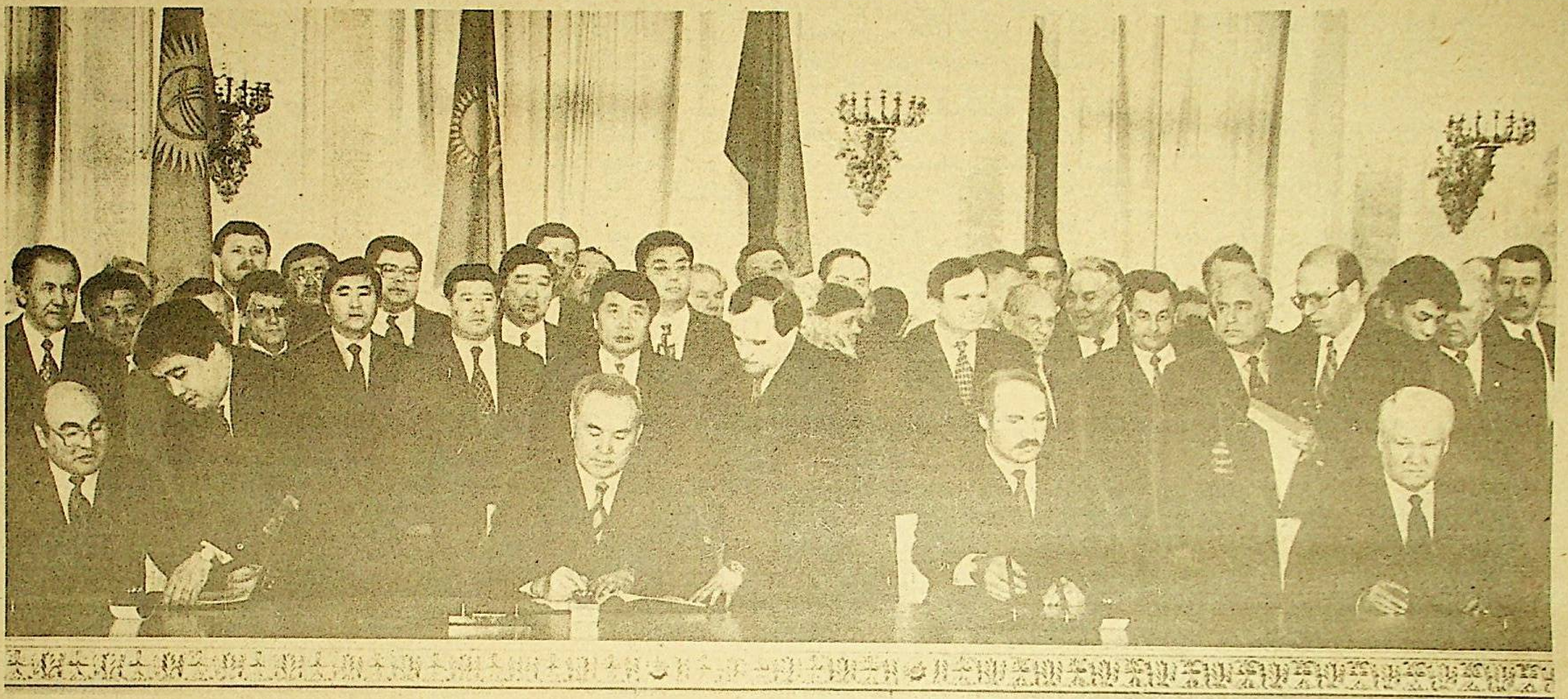

سۈرەتتە: پرېزىدېنتلارنىڭ ئىختىسادىي ۋە ئىجتىمائىي ساھالاردىكى ئىنتېگراتسىيەنى چوڭقۇرلىتىش توغرىلىق شەرتنامىغا ئىمزا چېكىش پەيتى.
ئى. بۇدنىيېۋ چۈشەرگەن سۈرەت (قازتاگ).

سابىق كېڭەش ئىتتىپاقىنىڭ ئىككى ئاسىيالىق ۋە ئىككى ياۋروپىلىق مەملىكىتى - بېلارۇس، قازاقستان، قىرغىزستان ۋە روسسىيە پرېزىدېنتلىرىنىڭ 1996 - ژىلى 29 - مارت كۈنى موسكۋادا ئىختىسادىي ۋە ئىجتىمائىي ساھالاردىكى ئىنتېگراتسىيەنى چوڭقۇرلىتىش توغرىلىق شەرتنامىغا ئىمزا چېكىشى قازاقستان رەھبىرى نۇرسۇلتان نازارباييېۋنىڭ يېۋراسىيا ئىتتىپاقىنى قۇرۇش توغرىلىق ئىدىيەسىنى ئىش يۈزىدە ئەمەلگە ئاشۇرۇشنىڭ دەسلەپكى قەدىمى بولغاندەك بولدى.

بىزنىڭ يېڭى كېلىشىممىزنى، دەپ بىلدۈردى كرېملدا ن. نازارباييېۋ، ھېچ قانداق ئەھۋالدا م د ھ ئىنستىتۇتلىرىدىن ئاجرىتىپ قاراشقا بولمايدىغانلىغىنى تەكىتلىگەن بولار ئىدىم. قول قويۇلغان شەرتنامە ئۇنىڭ مەخسەتلىرى بىلەن پرىنسىپلىرىغا ئورتاق بولغان بارلىق ھەمدوستلۇق مەملىكەتلىرى بىلەن، باشقا دۆلەتلەر ئۈچۈن ئوچۇق. مەن بۇ شەرتنامىنى «تۆرت + ن» دەپ ئاتىغان بولار ئىدىم. ئۇنىڭغا قاتناشقۇچىلار سانىنىڭ كۆپىيىدىغانلىغىغا ئىشىنىمەن.

پرېزىدېنت ن. نازارباييېۋ كرېملدىكى سۆزىدە مۇنداق تاڭ قالارلىق دەلىلنى كەلتۈردى. ئۇ يېۋراسىيا ئىتتىپاقى لايىھەسىدە كەلتۈرگەن تارماقلارنىڭ يېرىمىدىن كۆپرەكى تۆرت دۆلەت ئىمزا چەككەن شەرتنامىغا كىرگۈزۈلگەن.

مۇنداق كەڭ كۆلەملىك مەخسەتلەر ئىنتېگراتسىيەنى باشقۇرۇشنىڭ بىرلەشكەن ئورگانلىرىنىڭ مەھكىملىرىنى تەسىس قىلىشنى كۆزدە تۇتىدۇ. ئۇلارنىڭ ئەڭ ژۇقارقىسى، ھەمكارلىقنىڭ ستراتېگىيەلىك مۇئاماللىرىنى ھەل قىلىش ژۈكلىنىدىغىنى - دۆلەتلەرنىڭ، ھۆكۈمەتلەر بىلەن تاشقى ئىشلار مىنىسترلىكلىرىنىڭ باشچىلىرىنىڭ بېشىنى قوشىدۇ. يەنە بىرى كېلىشىلگەن تەرەپلەرنىڭ ئالىي قانۇن چىقارغۇچى ئورگانلىرى تەرىپىدىن ئەۋەتىلىدىغان پارلامېنتچىلاردىن تەشكىل قىلىنىپ، ئۇلارنىڭ قانۇنلىرىنى ئويغۇنلاشتۇرىدۇ. ئاخىرىدا، داۋاملىق ئىشلەيدىغان ئۈچىنچى بىرلەشكەن ئورگان ئىنتېگراتسىيەنىڭ كېتىپ بېرىشىنى نازارەت قىلىدۇ.

يېڭى مۇستەقىل دۆلەتلەرنىڭ ھەر بىرى «ئۆز يولى» بىلەن مېڭىپ، ئاخىرى يېڭى ھەمكارلىق ئالاقىلىرى يولىغا قەدەم تاشلىدى. ئىختىسادىي سىياسەتتە روسسىيەنىڭ مونوپولىيەسى، باشقا ساھالاردىكىگە ئوخشاش، ئاستا-ئاستا تۆۋەنلىدى. 29-مارت كۈنى «دەرىجىسى بويىچە» پۈتۈنلەي تەڭ 4 پرېزىدېنت سەممىي قول ئېلىشىپ، ئىنتېگراتسىيەنى چوڭقۇرلىتىش توغرىلىق شەرتنامىغا ئىمزا چېكىشتى. بورىس يېلتسىن بۇ يەردە ناھايىتى ئېنىقلىق بىلەن مۇنداق دېدى: «ئەندى چوڭ ۋە كىچىك ئاكا - ئىنىلار يوق، ئەندى ھەممىسى تەڭ ھوقۇقلۇق».

(قازتاگ).

ئەخبارات ئاگېنتلىقلىرى خەۋەرلىرىدىن

شەنبەدىن - شەنبىگىچە

پرېزىدېنتنىڭ مەتبۇئات كونفېرېنسىيەسى

1 - ئاپرېل كۈنى جۇمھۇرىيەت رەھبىرى ن. نازارباييېۋ ئۆزىنىڭ پرېزىدېنت سارىيىدا قازاقستان ۋە چەت ئەللىك ژۇرناليستلارغا بېغىشلانغان مەتبۇئات كونفېرېنسىيەسىنى ئۆتكۈزدى. ئۇ مەتبۇئات ۋەكىللىرىگە موسكۋادا تۆرت مەملىكەت رەھبەرلىرى تەرىپىدىن قول قويۇلغان شەرتنامىنىڭ ئاساسىي ماھىيىتىنى چۈشەندۈرۈپ، بۇ مۇھىم، تارىخىي ھۆججەتنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشنىڭ تەييارلىقىغا باغلىق، چېچەنستاندىكى جاڭجالنى تەرتىپكە سېلىش، قازاقستان ۋە بارلىق مۇستەقىل دۆلەتلەر ھەمدوستلۇغىدىكى ئەھۋالغا مۇناسىۋەتلىك كۆپلىگەن سوئاللارغا جاۋاپ بەردى.

پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازارباييېۋ قازاقستان ئىنتېگراتسىيەنى چوڭقۇرلىتىش توغرىلىق تۆرت تەرەپلىملىك شەرتنامىغا ئىمزا چېكىشى بىلەن ئۆزىنىڭ سىياسىي ئەركىنلىگىنى ھېچ قاچان ھېچ كىمگە بەرمەيدۇ، دەپ بىلدۈردى.

ئىككى مۇستەقىل جۇمھۇرىيەتنىڭ بۇزۇلماس ئىتتىپاقى

سابىق كېڭەش ئىتتىپاقى ۋە مۇستەقىل دۆلەتلەر ھەمدوستلۇغى مەملىكەتلىرى تېررىتورىيەسىنىڭ بىر قىسمىدا باھار كېلىشى بىلەن ئىنتېگراتسىيەلىك يېقىنلىشىش جەريانى يۈز بەردى. 29-مارت كۈنى روسسىيە، قازاقستان، بېلارۇسسىيە ۋە قىرغىزستان جۇمھۇرىيەتلىرىنىڭ پرېزىدېنتلىرى ئەينە شۇنداق ئىزگۈ نىيەت بىلەن 4 تەرەپلىملىك شەرتنامىغا ئىمزا چېكىشتى. 2 - ئاپرېل كۈنى بولسا كرېملدا روسسىيە فېدېراتسىيەسى بىلەن بېلارۇس جۇمھۇرىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى رۇس پراۋوسلاۋىيە چېركوۋسىنىڭ ئالىي ئىېرارخى ئالېكسىي 2 - نىڭ ۋە ئىككى مەملىكەتنىڭ كۆپلىگەن ئەڭ ئاتاقلىق جامائەتچىلىك ۋەكىللىرىنىڭ قاتنىشىشى بىلەن ئىككى دۆلەت بىرلەشمىسىنى قۇرۇش توغرىلىق شەرتنامىغا قول قويۇلدى.

«بىز بىر پۈتۈن ئىختىسادىي كەڭلىك، ئۈنۈملۈك ئومۇمىي بازار يارىتىشنى خالايمىز - دېدى بورىس يېلتسىن بۇ ھۆججەتكە باھا بېرىپ. - ئەندى بىر مەملىكەت پۇخراسىنىڭ ھوقۇقى ئىككىنچى مەملىكەت تېررىتورىيەسىدە تەمىنلىنىدىغان بولىدۇ». بېلارۇس پرېزىدېنتى بولسا مۇنداق دېدى: بۇ ھۆججەتكە باغلىق «ئىككى مەملىكەت خەلقلىرى 21 - ئەسىرگە بىر پۈتۈن كۆڭۈللىنىدىغان ئائىلە بولۇپ كىرىدۇ».

ب. يېلتسىن چېچەنستاندىكى جاڭجالنى تەرتىپكە سېلىش پروگراممىسىنى جەريالىدى

ب. يېلتسىن ئۆتكەن يەكشەنبە كۈنى چېچەنستاندىكى جاڭجالنى تەرتىپكە كەلتۈرۈش بويىچە ئۆزىنىڭ بىرى مەخپىي ئۆتۈلۈپ كەلگەن پروگراممىنى ئېلان قىلىپ، ئۇنىڭغا باغلىق ئاساسىي ئۈچ تېلېكومپانىيە ژۇرناليستلىرىنىڭ سوئاللىرىغا جاۋاپ بەردى.

ئەڭ ئاساسىي مەسىلە - ئۇرۇشنى توختىتىمىز، - دېدى ئۇ. يەكشەنبە كۈنى سائات 24.00 دە ئۇرۇش توختىتىلىدۇ.

ئەپسۇسكى، چېچەنستاندىكى ئوق ئېتىش ھازىرغىچە توختىمايۋاتىدۇ.

مىللىتى قازاق پۇخرالارنىڭ فەمىلىسى بىلەن دادىسىنىڭ ئىسمىنى يېزىشقا باغلىق مەسىلەرنى ھەل قىلىش تەرتىۋى توغرىلىق

قازاقستان جۇمھۇرىيىتى پرېزىدېنتىنىڭ پەرمانى بىلەن مىللىتى قازاق پۇخرالار ئۆزلىرىنىڭ فەمىلىسى بىلەن دادىسىنىڭ ئىسمىنى يازغان ۋاقىتتا قازاق تىلىغا تەن ئەمەس ھەرىپلەرنى ئېلىپ تاشلاپ، ئۆزگەرتىپ يېزىشقا ھوقۇق بېرىلدى. ئەندى دادىسىنىڭ ئىسمىنى يازغان ۋاقىتتا ئۇنىڭغا پۇخرانىڭ جىنسىغا قاراپ «ئوغلى» ياكى «قىزى» سۆزلىرى قوشۇلۇپ، بىرگە يېزىلىدۇ.

پرېزىدېنتىنىڭ بۇ پەرمانى باشقا قېرىنداش مىللەتلەر ئۈچۈنمۇ ئورتاق بولسا كېرەك.

قازاقستان خەلقلىرى ئاسسامبلېيەسىنىڭ ئۈچىنچى سېسسىيەسى چاقىرىلىدۇ

جۇمھۇرىيەت پرېزىدېنتىنىڭ بۇيرۇغىغا بىنائەن 29 - ئاپرېل كۈنى ئالمۇتىدا قازاقستان خەلقلىرى ئاسسامبلېيەسىنىڭ ئۈچىنچى سېسسىيەسى چاقىرىلىدۇ.

ئۇنىڭ كۈن تەرتىۋىگە دۆلەتلەر ئارا ئىنتېگراتسىيەنى چوڭقۇرلىتىش، جۇمھۇرىيەت سۇۋېرېنىتېتىنى مۇستەھكەملەش ۋە قازاقستان خەلقلىرىدە ۋەتەنپەرۋەرلىكنى شەكىللەندۈرۈشكە باغلىق مەسىلەرنى كىرگۈزۈش كۆزدە تۇتۇلماقتا.

يۇرتداشلارغا مۇراجەئەت

بىرلىشىپ كۆتەرگەن ژۈك يېنىك

ئالمۇتا شەھرىدە پەرزەنتلىرىمىز ئۆز ئانا تىلىدا بىلىم ئېلىۋاتقان ئۈچ تولۇق ئوتتۇرا ئۇيغۇر مەكتىۋى قاتارىدىكى زارە - ۋوستوكا مەھەللىسى، مۇرات ھەمرايېۋ نامىدىكى مەكتەپنىڭ مۈشكۈل ھالى ۋە ئۇنىڭغا ياردەم كۆرسىتىشنىڭ ئەمەلىي چارە - تەدبىرلىرىنى ئىزدەشتۈرۈش ھەققىدە گېزىتىمىزدە ئېلان قىلىنغان ماقالىدىن كېيىن يېقىندا ئۇيەردىكى جامائەتچىلىك ۋەكىللىرى بىلەن ژىغىن ئۆتكۈزۈلدى. بۇ ئىشقا خېلىدىن بېرى جىددىي ئارىلىشىپ كېلىۋاتقان شەھەرلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ تەشەببۇسى بىلەن ئۆتكۈزۈلگەن ژىغىن قاتناشچىلىرىغا مەكتەپ مۇدىرى رابىيەم ئەخمەتوۋا مەكتەپنىڭ ئىغىر ئەھۋالى ھەققىدە چۈشەنچە بېرىپ، مىڭ بىر تۇسالغۇلۇقلار ۋە قىيىنچىلىقلار بىلەن ئېچىلغان بۇ مەكتەپنىڭ ئالدىدا ھەتتا يېپىلىپ قېلىش خوۋپىنىڭ تۇرغانلىغىنى بىلدۈردى.

ئەمەلىي ئەھۋال شۇكى، مەھەللىدە ئىلگىرىدىن مەۋجۇت بولۇپ كەلگەن رۇس مەكتىۋىدىن بۆلۈنۈپ چىققىنىدا ئۇيغۇر مەكتىۋى ئۈچۈن ئۇيەردىكى باشلانغۇچ مەكتەپ بىناسى بولۇپ بېرىلگەن ئىدى. 1992 - ژىلدىكى شۇ شارائىتتا بىرىنچىدىن مەكتەپنىڭ مۇستەقىل بولۇنۇپ قالغانلىغىغا شۈكرى قىلىپ، ئىككىنچىدىن ئۇ ۋاقىتلاردا ئۇيغۇر سىنىپلىرىدا ئوقۇيدىغان بالىلار ئاز بولغانلىغىدىن ئوقۇتۇش، تەربىيە ئىشلىرىنى تەلەپكە مۇۋاپىق ژۈرگۈزۈش مۇمكىنچىلىگىگە كۆز يەتكۈزۈلگەن. ئۇ ۋاقىتتىكى ئۈچ يۈزگە يېقىن ئوقۇغۇچىلار سانى ھازىر يەتتە يۈزگە يېتىپ قالدى. بۇ ئەلۋەتتە ئاتا - ئانىلارنىڭ بالىلىرىنى رۇس سىنىپلىرىغا بەرمەي، ئۆز ئانا تىلىدا ئوقۇتۇش كۆز قارىشىنىڭ بارا - بارا ئۆزگىرىۋىشكە باغلىق بولدى.

دېمەك ئۈچ يۈز بالا ئوقۇشقا مولچەرلەنگەن مەكتەپتە ھازىر 2 ھەسسە كۆپ ئوقۇغۇچىلارنىڭ بىلىم ئېلىۋاتقانلىغىغا باغلىق بالىلار ئۈچ سمېنىدا قىسقارتىلغان دەرس سائەتلىرى بويىچە ئوقۇشقا مەجبۇر بولۇۋاتىدۇ. بۇ ئۆز نۆۋىتىدە ئوقۇتۇش، تەربىيە ئىشلىرى سۈپىتىنىڭ ناچارلىشىشىغا ئېلىپ كېلىدىغانلىغى سۆزسىز. دۆلەت تەرىپىدىن يېقىن ئارىدا مەكتەپ سېلىپ بېرىش مۇمكىنچىلىگى يوقلىغى سەۋەۋىدىن مەكتەپ تەلەپ دەرىجىسىدە ئوقۇتۇش شارائىتىغا ئېگە ئەمەسلىگى باھانىسى بىلەن ھەتتا ئۇنى قايتىدىن يېپىۋېتىپ، بالىلارنىڭ بىر قىسمىنى ئۇيەردىكى رۇس مەكتىۋىگە ئەۋەتىۋېتىش پىكرىنىڭ تۇغۇلۇۋاتقانلىغى تەشۋىشلىك بولماقتا. لېكىن بىر خۇرسەن قىلىدىغىنى، كەلگۈسىدە ھۆكۈمەت تەرىپىدىن مەكتەپ سېلىپ بېرىشقا مەھەللىدە مەخسۇس يەر بۆلۈنگەن. ھازىرقى ئىقتىسادىي بوھران قاپلاپ تۇرغان دەۋرىمىزدە ئۇنىڭ قۇرۇلۇشىنىڭ قاچان قولغا ئېلىنىپ، نەچچە ژىلدا پايدىلىنىشقا بېرىلىدىغانلىغىغا ھازىرچە كۆز يەتكۈزۈش تەس.

ئاھالى ۋەكىللىرى بىلەن ئۆتكۈزۈلگەن ژىغىندا مەكتەپنىڭ تەغدىرى ھەققىدىكى بۇ ئاچچىق ھەقىقەتلەر ئوتتۇرىغا قويۇلۇپ، پىكىر - مۇلاھىزىلار ژۈرگۈزۈلدى. شەھەرلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى رېھىمجان قاسىموۋ بۇ مەسىلىنى ھەل قىلىشتا ئۆزلىرىنىڭ جىددىي كىرىشىپ، ئەۋېزوۋ ناھىيەلىك مەمۇرىيىتىگە تەلەپ بىلدۈرۈپ، بۇيەردىكى كەچكى ياشلار مەكتىۋىنىڭ كونا بىناسىنى ئۇيغۇر مەكتىۋىگە ئېلىپ بېرىش مەسىلىسىنى ھەل قىلىنغانلىغىنى بىلدۈردى. ئۇنىڭغا مەھەللىدىكى يۇرت مۆتىۋەرلىرى، ئاكتىۋىستلىرى بىرلىكتە كۈچ چىقاردى. ناھىيە ھاكىمى شاتوۋ ئەمەلىي ئەھۋالنى دۇرۇس چۈشىنىپ، ھازىرقى ئۇيغۇر مەكتىۋى بىناسىنى كەچكى مەكتەپ بىلەن قوشۇپ ئەتراپىنى ئايلاندۇرۇپ قورشاپ چىقىش ئۈچۈن كېتىدىغان خىراجەتنى ئۆز ئۈستىلىرىگە ئالىدىغانلىغىغا ۋەدە قىلغان. لېكىن مەبلەغنىڭ يوقلىغىدىن كەچكى مەكتەپنى رېمونت قىلىشقا ياردەم قىلالمايدىغانلىغىنى، ئۇ ئىشقا مەھەللە ئاھالىسىنى سەپەرۋەر قىلىپ، ئۆز كۈچلىرى بىلەن ئۇنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىش لازىملىغىنى بىلدۈرگەن. شۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك ئۆتكۈزۈلگەن بۇ ژىغىندا شەھەرلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزى رەئىسىنىڭ ئورۇنباسارى رەخىم مۇزەپپەروۋ، يۇرت بېگى ئابلىز خەيرى، مەھەللە ئاھالىسىنىڭ ئىغىر - يېنىك ئىشلىرىغا جان كۆيدۈرۈپ ژۈرگەن ئابدۇشۇكۇر ھاجىم، تۇرسۇن قاھاروۋ، شەمشىدىن تاجىدىنوۋ، ئابباس ئەلىيېۋ، ژىغىن قاتناشچىلىرى: ھېتاخۇن قادىروۋ، ھېزبۇللام سېتەكوۋ، راھىلەم قادىروۋا، ئابلىكىم سىدىقوۋلار سۆزگە چىقىپ، پەرزەنتلىرىنىڭ كېلەچەك تەغدىرىگە باغلىنىشلىق بۇ ئىزگۈ ئىشقا ژۇقۇرى مەسئۇلىيەتلىك بىلەن قاراشنىڭ لازىملىغى، ئۇنىڭ ئۈچۈن ئومۇمىي ئاھالىنى سەپەرۋەرلىككە كەلتۈرۈشكە ئۆز ھەسسىلىرىنى قوشىدىغانلىغىنى ئىزھار قىلىشتى. 9 كىشىدىن ئىبارەت سايلانغان ھەيئەت ئەزالىرى ئۈستىگە ئالىدىغان ۋاقىتلاردا ئاھالىدىن ياردەم پۇل ژىغىشنى ئۇيۇشتۇرۇش، ئۇنى ئىدىتلىق ئىشلىتىش ۋەزىپىلىرى ژۈكلەندى. كۆپ باللىق تەمىناتى ناچار ئائىلىلەردىن باشقا ھەر بىر تۈتۈن ئېگىسىدىن بۇ خەيرىلىك ئىش ئۈچۈن 1000 تەڭگىدىن ياردەم بېرىش لازىملىغى تەكىتلەندى.

مەھەللىدە تىجارەت قىلىش يولى بىلەن پۇلدار بولۇپ يېتىلگەن ئىش بىلەرمەن قىز - ژىگىتلەرمۇ ئاز ئەمەس. ئۇلاردىن ژىغىنغا قاتناشقان بەزىلىرى ئۆزلىرىنىڭ مەشرەپ ئەھلى، دوست - بۇرادەرلىرى نامىدىن 1000 ئا ق ش دوللىرى مىقدارىدا ياردەم بېرىدىغانلىقلىرىنى بىلدۈردى. بۇ ئىشنىڭ ماھىيىتىگە چۈشەنگەن مىللەتپەرۋەر ژىگىتلەردىن بۇرھانىدىن تاجىدىنوۋ، بەختىيار باستوۋلارنىڭ ھەربىرى ئالدىن ئالا 500 ئا ق ش دوللىرىدىن ياردەم قىلدى. ئۆتكەنكى قېتىمقى ئاھالىغا قىلغان مۇراجىتىمىزغا بىنائەن ئالمۇتا شەھىرى مىكرورايون جامائەتچىلىگى 8 مىڭ تەڭگە ياردەم پۇلىنى ئەۋەتتى.

بىرلىشىپ كۆتەرگەن ژۈك يېنىك، شۇنداقلا ئاتا - بوۋىلىرىمىز كۆپ تۆكەرسە كۆل بولار دەپ بېكار ئېيتمىغانغۇ! پەرزەنتلىرىمىزنىڭ تەغدىرىگە باغلىق بۇ ئىشقا مەھەللە ئاھالىسى ۋە ئومۇمەن ئۇيغۇر جامائەتچىلىگى، كارخانا، فىرمىلاردا ئۈنۈملۈك ئىش ژۈرگۈزۈپ كېلىۋاتقان قولى ئوچۇق ژىگىت - قىزلىرىمىز مۇناسىپ ياردەملىرىنى ئايىمايدۇ دەپ ئىشىنىمىز.

س. ئىسكەندەرىي.

بۈگۈنكى ھايات كۆرۈنۈشلىرى

نېمە ئۈچۈن ئېلېكتر چىراقلىرى ئۆچۈپ، ئۆيلەر ئىسسىمايدۇ؟

ئاخىرقى بىر - ئىككى ژىلدىن بۇيان جۇمھۇرىيەتنىڭ بارلىق شەھەرلىرى بىلەن ناھىيە، يېزىلىرىدا دېگىدەك ئېلېكتر چىراقلىرىنى مەلۇم ۋاقىت ئۆچۈرۈپ، توكنى «ئىختىسات» قىلىش ۋە قىش ئايلىرىدا ئۆيلەرگە بېرىلىدىغان ئىسسىقلىقنىڭ يېتىشمەسلىگى ئادەتتىكى ئىشقا ئايلىنىپ قالدى. زادى نېمە ئۈچۈن ئېلېكتر چىراقلىرى ئۆچىدۇ ۋە ئۆيلەر ئىسسىمايدۇ؟

بۇنىڭ ئاساسىي سەۋەۋى ئېلېكتر ستانسىيەلىرىدە مەبلەغ يېتىشمەسلىكىدىن يۈز بەرمەكتە. يەنى بيۇدژېت ھاۋۋىدىكى دۆلەت كارخانىلىرى بىلەن مەھكىمىلەر، ئاغرىقخانىلار، ئوقۇش ئورۇنلىرى، باللار مەھكىمىلىرى ۋە باشقىلار ئىستېمالچىلارغا ئىشلەتكەن ئېلېكتر قۇۋۋىتى ئۈچۈن ئۆز ۋاقتىدا ھەق تۆلىمەيۋاتىدۇ. باشقىچە ئېيتقاندا، ھۆكۈمەت ئاخچا تاپچىللىغىدىن بيۇدژېتتىكى كارخانىلار بىلەن مەھكىمىلەرنىڭ قەرزىنى تۆلەشكە مەبلەغ بېرەلمەيۋاتىدۇ.

ھازىر جۇمھۇرىيەت بويىچە كارخانىلارنىڭ ئېلېكتر ستانسىيەلىرىگە قەرزى 60 ملليارد تەڭگىگە يەتكەن. بۇ بىر ملليارد دوللارغا يېقىن ئاخچا دېگەن سۆز. ئۇنىڭدىن باشقا قازاقىستان، روسسىيە ۋە قىرغىزستاندىن ئالغان ئېلېكتر قۇۋۋىتى ئۈچۈن 360 ملليارد تەڭگە قەرز. ئۇنىڭ ئۈستىگە بارلىق ئېلېكتر ستانسىيەلىرى دېگىدەك چوڭ رېمونت ئىشىغا مۇھتاج بولماقتا. بۇنىڭغىمۇ مللياردلىغان تەڭگە كېرەك.

ھازىر ئىشلەپ چىقارغان مەھسۇلاتنى ئىستېمالچىلارغا ئەۋەتىپ، ئاخچىسىنى ئالالمايۋاتقان ئېنېرگېتىكىلار مۈشكۈل ئەھۋالدا ياشىماقتا. ئۇلارمۇ باشقا كارخانىلار ئىشچىلىرىغا ئوخشاش، ئەمگەك ھەققىنى ۋاقتىدا ئالالماي قىينىلىۋاتىدۇ. كۆپلىگەن مۇتەخەسسىسلەر بۇ ساھانى تاشلاپ، باشقا ئىشلارغا كېتىۋاتىدۇ. مىسال ئۈچۈن، قازاقىستاندىكى ئەڭ چوڭ ئېلېكتر ستانسىيەلىرىنىڭ بىرى بولغان ئالمۇتىدىكى 2 - ئىسسىقلىق ئېلېكتر ستانسىيەسىنىڭ ئەھۋالىغا نەزەر تاشلاپ كۆرەيلى. بۇ يەردە يەتتە ھو قازىنى نورمال ئىشلىگەندە سائىتىغا 140 ئاتموسفېرا بېسىمغا ئېگە 550 گرادۇسلۇق 420 توننا پار ۋە 500 مېگاۋاتتىن كۆپرەك ئېلېكتر قۇۋۋىتى ئىشلەپ چىقىرىلاتتى. قىش بويى ئۇ ئىستېمالچىلارغا سائىتىغا 90 گرادۇسلۇق 5700 توننا پار ۋە 300 مېگاۋاتت ئېلېكتر قۇۋۋىتى ئەۋەتىپ تۇردى. بۇ ئاھالى ئېھتىياجىدىن ئۇزۇن ھەسسە تۆۋەن. مۇنداق بولۇشىغا كۆپلىگەن ئامىللار سەۋەپ بولماقتا. «ئالماتى ئېنېرگو» نىڭ مەلۇماتلىرىغا قارىغاندا، پەقەت مۇشۇ ئېلېكتر ستانسىيەسىگىلا ئىستېمالچىلارنىڭ تۆلىمىگەن قەرزى ھازىر بەش ملليارد 636 ملليون تەڭگىنى تەشكىل قىلىدۇ. باشقىچە ئېيتقاندا، 2000 گە يېقىن چوڭ - كىچىك كارخانا ۋە مەھكىمە ئىشلەتكەن ئېلېكتر قۇۋۋىتى ئۈچۈن قەرزىنى تۆلىمەيۋاتىدۇ. بۇ بولسا ئېلېكتر ستانسىيەسىنىڭ نورمال ئىشلىشى ئۈچۈن چوڭ توسالغۇ بولماقتا. ئۇنىڭدىن باشقا مەزكۇر ئېلېكتر ستانسىيەسى نورمال ئىشلىشى ئۈچۈن سۇتكىسىغا 9 مىڭ توننا ياكى 150 ۋاگون كۆمۈر قالىشى كېرەك ئىدى. قىش بويى بۇيەرگە سۇتكىسىغا ئاران ئۈچ مىڭ توننا كۆمۈر كەلتۈرۈلۈپ تۇردى. زاپاس كۆمۈر تۈگەشكە باشلىدى... يەنە بىر سەۋەپ، مەزكۇر ستانسىيە ئەسلىدە قاراغاندا كۆمۈرىنى قالاشقا مۆلجەللىنىپ ياسالغان ئىدى. 1995 - ژىلدىن باشلاپ قاراغاندا خاكچىلىرى ئۆز قىيىنچىلىقلىرىغا باغلىق قەرزگە كۆمۈر بەرمەيدىغان بولغاچقا، ستانسىيە ئېكىباستۇز كۆمۈرى بىلەن ئىشلەشكە باشلىدى. ئۇنىڭ ئىسسىقلىق بېرىش قۇۋۋىتى قاراغاندا كۆمۈرىگە قارىغاندا ناھايىتى تۆۋەن. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ بۇيەردە ئېلېكتر قۇۋۋىتىنى ئىشلەپ چىقىرىش بارغانسېرى ئازايماقتا. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ «ئالماتى ئېنېرگو» بارلىق جايلاردا ئېلېكتر چىراقلىرىنى ھەر كۈنى مەلۇم ۋاقىت ئۆچۈرۈشكە، ئۆيلەرگە بېرىلىدىغان ئىسسىقلىقنى ئازايتىشقا مەجبۇر بولماقتا.

بۇ قىيىنچىلىق ئەھۋالدىن قۇتۇلۇشنىڭ ئىمكانىيىتى بارمۇ؟ بۇنىڭ ئۈچۈن ئېلېكتر قۇۋۋىتىنىڭ باھاسىنى كام دېگەندە 50 - 70 پروتسېنت قىممەتلىتىش كېرەك. بۇنداق بولغاندا ئىستېمالچىلار تېخىمۇ ئېغىر ئەھۋالغا دۇچار بولىدۇ. بۇنىڭغا يول قويۇش مۇمكىن ئەمەس. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ، مۇتەخەسسىسلەرنىڭ پىكرىچە، بۇ ئېنېرگىيە بوھرانىدىن قۇتۇلۇشنىڭ بىردىن بىر يولى چوڭ - كىچىك ئېلېكتر ستانسىيەلىرىنى دۆلەت قارمىقىدىن ئېلىپ، خۇسۇسىيلاشتۇرۇش ۋە ئۇلارغا چەت ئەل ئىنۋېستىتسىيەسىنى جەلىپ قىلىش كېرەك. ھازىرقى جۇمھۇرىيەت ئىقتىسادى كۆپ بولسا يەنە ئۈچ - تۆرت ژىلدىن كېيىن ئۆز تۈزۈلەي ئىشتىن چىقىش خەۋپى ئاستىدا تۇرغان ئېلېكتر ستانسىيەلىرىنى ھازىرقى تەلەپكە مۇۋاپىق زامانىۋى تېخنولوگىيەلەر بىلەن تەمىنلەش ۋە كونىراپ كەتكەن ئۈسكۈنىلەرنى يېڭىلاپ رېمونتلاش ئىقتىدارىدىن ژىراق. ئېلېكتر ستانسىيەلىرىنىمۇ باشقا كارخانىلارغا ئوخشاش، بازار مۇناسىۋەتلىرىگە كۆچەرمەي تۇرۇپ، ئېلېكتر قۇۋۋىتى تاپچىللىغىنى ھەل قىلىش مۇمكىن ئەمەس.

ئېلېكتر قۇۋۋىتىنى ئىشلەپ چىقىرىدىغان ستانسىيەلەر خۇسۇسىيلاشتۇرۇلغاندىن كېيىن ئۆز مەھسۇلاتىنى خېرىدارلارغا ئەۋەتىدىغان دۆك سېتىش بازارلىرىغا، ئۇلارنىڭ جاي - جايلاردىكى شۆبىلىرى بولسا، مەزكۇر مەھسۇلاتنى پارچىلاپ سېتىش بازارلىرىغا ئايلىنىشى لازىم. شۇ چاغدا ئېلېكتر قۇۋۋىتى پۇل بەرگەنلەرگە بېرىلىدۇ، ھازىرقىدەك پۇل بەرمىگەنلەرگە تاپقاندا بېرىشكە قەرز بېرىلمەيدۇ. ئىشلەتكەن ئېلېكتر قۇۋۋىتى ئۈچۈن ۋاقتىدا ئاخچا تۆلەۋاتقان ئاھالىمۇ ئۇنىڭدىن تولۇق بەھرىمەن بولىدۇ.

م. سادىروۋ

يېقىندا جۇمھۇرىيەتلىك ئە. قاستېيېۋ نامىدىكى تەسۋىرىي سەنئەت دۆلەت مۇزېيىدا ئۇيغۇر رەسساملىرىنىڭ «مىڭ ئۆي» مۇستەقىل گالېرىيەسىنىڭ كۆرگەزمىسى ئېچىلدى. ئۇنىڭغا ئابدۇكېرىم ئىساييېۋ، ھاشىمجان قۇربانوۋ، رۇسلان يۇسۇپوۋ، مۇھەببەت ھېتاخۇنوۋا، كۈرەش ۋە ئەركىن زۇلپىقاروۋ ئوخشاش ئۇيغۇر رەسساملىرىنىڭ ئەسەرلىرى قويۇلدى. مەزكۇر گالېرىيەنىڭ دىرېكتورى ئۇيغۇر جەلىلوۋ ژىغىلغانلارغا ئۇيغۇر خەلقى ئوتتۇرا ئاسىيادا چوڭ مەدەنىيەتكە ئېگە، دۇنيا مەدەنىيىتىنىڭ رىۋاجلىنىشىغا بىباھا ھەسسە قوشقان، قەدىمىي تارىخى بار ئۇلۇق خەلق ئېكەنلىگىنى تەكىتلەپ، بۇ كۆرگەزمە ئەشۇ مەدەنىيەتكە ۋارىسلىق قىلىدىغانلىغىنى سۆزلەپ بەردى.

كۆرگەزمە زىيارەتچىلىرى ئەسەرلەرنى چوڭ قىزىقىش بىلەن كۆرۈپ، ئۆزلىرىنىڭ ئىللىق ئىنكاسلىرىنى ئېيتىشتى.

سۈرەتتە: رەسسام ھاشىمجان قۇربانوۋ (ئوڭدىن بىرىنچى) ئۆزىنىڭ ئېكسپوناتلىرىنى تونۇشتۇرۇۋاتىدۇ.

ئۇ. قۇربانىيازوۋ چۈشەرگەن سۈرەت.

8 - ئاپرېل - سابىق شەرقىي تۈركىستان مىللىي ئارمىيەسى كۈنى

بىز كىمنىڭ مەنپىيىتى ئۈچۈن كۈرەشكەن ئىدۇق ؟

1944 - ژىلى گومىنداڭ ھۆكۈمىتى ئۈرۈمچىدە 8 - پولكنى تەشكىللەپ، ئۇنى كۈچلۈك قوراللىق ئوسمانغا قارشى ئالتاي تەۋەسىگە ئەۋەتتى. ئۇ يەرگە بېرىپ ھېچ قانداق نەتىجىگە ئېرىشەلمىگەن قوشۇنلىرىنى شۇ ژىلى 12 - ئايدا «ئالتە ئوغرى» دەپ ئاتالمىشلارغا قارشى دۆربىلجىنگە قايتۇرۇپ ئورۇنلاشتۇردى. ئۇ چاغدا مەن شۇلارنىڭ ئىچىدە گومىنداڭنىڭ ئەسكىرى ئىدىم. بىزنىڭ روتىنى دۆربىلجىننىڭ قاراقوشاق ژىلادى دېگەن يېرىگە ئۇنى «دۈشمەندىن» قوغداشقا ئەۋەتتى. بۇ روتىدا ئىككى ۋزۋود ئۇيغۇر، بىر ۋزۋود خىتاي ئەسكەرلىرى بار ئىدى. بىزگە بۇ يەرگە كېلىپ كېتىپ ژۈرگەن «دۈشمەن» لەرنى تىرىك تۇتۇش ۋەزىپىسى ژۈكلەنگەن ئىدى. بۇ يەردە گومىنداڭ ھۆكۈمىتىگە سېتىلغان ساتقۇنلار بار ئىكەن. ئۇلار «پالانى ئوكۇردای، پالانى زەڭگى، پالانى باي، ئۇلار ئوسمانغا قوشۇلىمىز دەيدۇ» دەپ ساقچىغا يالغان مەلۇمات بېرىپ مۇكاپات ئېلىپ تۇرىدىكەن. ساتقۇنلار تەرىپىدىن «يامان» ئادەم دەپ كۆرسىتىلگەنلەر ساقچى باشلىقى ئابدۇراخمان تەرىپىدىن قاراتىزىمغا ئېلىنىپ تۇتقۇن قىلىنىدىكەن. سوراق جەريانىدا «ئەيىپلىك ئۇنسۇر» دەپ ئاتالغانلار ئۇرۇپ - قىيناپ ئۆلگەنلەرنى خىتاي ئەسكەرلىرى ئارقىلىق پوتەيگە كومگۈزۈۋېتىدىكەن.

گومىنداڭچىلارنىڭ زۇلۇمى چېكىدىن ئاشقان مۇشۇنداق بىر پەيتتە 1945 - ژىلى پارتىزانلىق ھەرىكىتى بىلەن جىمىلەيدىن باش كۆتەرگەن غوجا ئەخمەت بىلەن موللا ئىسلام شاكىزۇڭ ئارقىلىق شەرقىي تۈركىستان ھۆكۈمىتىنىڭ رەئىسى ئېلىخان تورىنىڭ تەشۋىق ۋارىقىسى ئۇيغۇر ئەسكەرلىرىگە يېتىپ كەلدى. بىز مالچىلار ئارقىلىق غوجا ئەخمەت بىلەن ئالاقىلىشىپ بىر ۋزۋود ئۇيغۇر ئەسكەرلىرى گومىنداڭچىلاردىن غوجا ئەخمەت پارتىزانلىرىغا قوشۇلدۇق. قالغان يەنە بىر ۋزۋود ئۇيغۇر ئەسكەرلەرنى گومىنداڭچىلار تۈرمە جازاسىغا بۇيرۇپتۇ. بىز پارتىزانلار بىلەن قاراقوشاققا ھۇجۇم قىلىپ كۈچلەرنى گومىنداڭچىلاردىن تازىلىدۇق. ئىككىنچى قېتىملىق ھۇجۇمدا ساقچىنى بېسىۋېلىپ تۈرمىدە ياتقانلارنى بوشاتتۇق. قاراقوشاق خەلقى قان ئىچەر جاللات ئابدۇراخماننى ئۆز قوللىرىدا ئۆلتۈردى. ئۈچىنچى ھۇجۇم بىلەن يول بويلىرىدا پوتەي - پوتەيدىكى خىتايلارنى تەسلىم قىلدۇق. قاراقوشاق ۋە ژىلاندى مەھەللىرى ئازات قىلىندى. مەھەللە، كوچا باشلىقلىرى سايلاندى. ئاردىن كوپ ئۆتمەيلا چۆچەك بىلەن دوربىلجىن ئازات بولۇپتۇ، دوربىلجىندىكى خىتايلار قاراقوشاققا قاراپ كېلىۋېتىپتۇ دېگەن خەۋەر كەلدى. غوجا ئەخمەت پارتىزانلىرى دۈشمەنگە قارشى ئاتلىنىپ يولدا دۈشمەنگە ھۇجۇم قىلىپ ئۇلارنى تەلەم قىلدۇق. غۇلجا پارتىزانلىرىمۇ بۇ يەرگە يېتىپ كەلدى. شۇ چاغدا بىز ئۇلار بىلەن تونۇشقان ئىدۇق. ئۇلار ئەسىرگە چۈشكەن گومىنداڭچىلارنى دوربىلجىنغا ئېلىپ كەتتى.

غوجا ئەخمەتنىڭ ئەندىكى نىشانىسى، موللا ئىسلام شاكىزۇڭ بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، تاشقورغان چېگارىسىدىن ئۆتۈپ، جەنۇبىي شىنجاڭدا پارتىزانلىق ئۇرۇشى ئېلىپ بېرىش ئىدى. بۇ چاغدا غوجا ئەخمەتنى چۆچەككە كەلسۇن دېگەن ئېلىخان تورەمنىڭ پەرمانى كەلدى. بىز چۆچەككە بېرىپ ئۆزبەك مەكتىپىگە ئورۇنلاشتۇق. بىر كۈندىن كېيىن ئەسكەر ۋە پارتىزانلار چۆچەكتىكى جانىشبۇ باينىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا تىزىلىپ تۇردۇق. بىر ئازدىن كېيىن بېشىدا سەللىسى، قولىدا قۇرئان كىتاۋى بار كىشى يېنىدىكى ئىككى ئادەم بىلەن چىقىپ كېلىپ بىز بىلەن كۆرۈشتى.

- شەرقىي تۈركىستان ھۆكۈمىتىنىڭ رەئىسى ئېلىخان تورە دېگەن مەن بولىمەن، - دېدى سەللىلىك كىشى. - مونۇ كىشى مىللىي ئارمىيەنىڭ باش قوماندانى گېنېرال پولىنوۋ، بۇ بولسا مىللىي ئارمىيەنىڭ باش شىتاب باشلىغى گېنېرال ماژاروۋ دېگەن بولىدۇ. مەن سىلەرگە شۇنى ئۇقتۇرىمەنكى، بۈگۈندىن باشلاپ مىللىي ئارمىيە تەركىبىگە ئۆتتىڭىزلار.

ئېلىخان تورە بىلەن خوشلىشىپ كېتىپ، بىر نەچچە كۈندىن كېيىن غوجا ئەخمەتنىڭ قوشۇنى دوربىلجىنگە ئېلىپ كېلىنىپ، ۋزۋود، گرۇپپىلارغا بولۇندىدە ئوزبەك كوماندىرلارنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇلدى. بۇ يەردە پولك تەشكىللەنگەندىن كېيىن قوبۇق ناھىيەسىگە ئاتىلاندۇق. ئۇ يەردە ئۈچ كۈن جەڭ قىلىپ قورغاننى گومىنداڭچىلاردىن ئازات قىلدۇق.

بورچىنغا ئاتلىنىپ ئۇ يەرگە يېقىنلاشقاندىن كېيىن غوجا ئەخمەتنىڭ ئەسكەرلىرى دەريادىن ئوتۇپ، ئالتاينىڭ ئالاقە يوللىرىنى ئۈزۈپ تاشلىدى. بۇ چاغدا، [illegible] بولدى. [illegible] جەڭ قىلغانلىقتىن ئۈچ كۈندىن كېيىن بورچىننىمۇ ئازات قىلدۇق. [illegible] ئالتاي ئازات قىلىندى.

ئېلىخان تورە ئوسمان باتۇرغا ئەلچى ئەۋەتىپ ئۇنى سارسۈمبىگە چاقىرتتى. [illegible] ئوسمان باتۇرنى قارشى ئېلىپ [illegible]. شۇ چاغدا شەرقىي تۈركىستان ھۆكۈمىتى [illegible] ئوسمان باتۇرنى [illegible] 10 [illegible]

1945 - ژىلى [illegible]

[illegible]

1946 - ژىلى [illegible]

[illegible] شەرقىي تۈركىستان ھۆكۈمىتى بىلەن گومىنداڭ ھۆكۈمىتى ئوتتۇرىسىدا تىنچلىق بىتىم تۈزۈلگەندىن كېيىن شەرقىي تۈركىستان مىللىي ئارمىيەسىنى بىرلەشمە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەمىنلەيدىغان بولدى.

شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ ئازاتلىقى ئۈچۈن گومىنداڭغا قارشى كۈرەشكەن ئوسماننى شۇ ۋاقىتتا ئىنقىلاپچى باتۇر دەپ باھالىغان ئىدى. ئەندىلىكتە ئوسمان نېمە ئۈچۈن سارسۈمبىنى تاشلاپ تاققا چىقىپ كەتتى ؟

بۇنىڭ ھەممىسى شەرقىي تۈركىستان ھۆكۈمىتىنىڭ تىزگىنى قىزىل ئىمپېرىيەنىڭ قولىدا بولغانلىقتىن كېلىپ چىققان ۋاقىە ئىدى. بۇنى ئوسمان باتۇر ئاللىقاچان بىلىپ بولغانلىقتىن ئۇلارغا قەتئىي ئىشەنمىگەن. گېنېرال دەلىلقاننىڭ قايتا بۇ تەۋەگە ھۇجۇم قىلىشى بىلەن ئىككى ئارىدا قاتتىق جەڭ بولۇپ ئۇرغۇنلىغان پۇخرالار، ئارىسىدە باللار ناھەقتىن ئولۇپ كەتكەن.

«دۈشمەن» بىلەن سوقۇشىمىز دەپ بىزنى كوكتوقايغا ئېلىپ بارغاندا بايلىغىمىزغا كوز ئالايتقان قىزىل ئىمپېرىيە كوكتوقاينىڭ ئالتۇنى بار ئېسىل تاشلىرىنى ماشىنىلار بىلەن كېچەش ئېلىكە توشۇۋاتقانلىغىنى كوردۇق. شۇ چاغدا بىز «ئوشكە جان قايغۇسىدا، قاساپ ياغ قايغۇسىدا» دېگەن موشۇ ئىكەندە دېيىشتۇق.

1948 - ژىلى ئەخمەت ئەپەندى بىلەن گېنېرال دەلىلقان بىز جەڭچىلەردىن ھال سوراپ سارتوقايغا كەلدى. شۇ چاغدا بىز: «نېمە ئۈچۈن بۇ چولدە ياتىمىز، نېمە ئۈچۈن جەنۇبىي شىنجاڭغا بېرىپ خەلقىنى ئازات قىلمايمىز ؟» دېگەن سوئالنى بەرگەندە، ئۇلار، «بىز ھەممە ئىشنى تېچلىق يولى بىلەن ھەل قىلىمىز. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇن بىر ماددىلىق بىتىم تۈزۈلدى. بىز ئۇنىڭغا ئەمەل قىلىشىمىز كېرەك، ھەممە تەرەپتىن چىرايلىق بولۇش كېرەك، سەۋر قىلىڭلار» دەپ جاۋاپ بېرىشتى.

ئۇن بىر ماددىلىق بىتىم دېگىنى ئىككى ئىمپېرىيەنىڭ بىزنىڭ سىياسىي رەھبەرلىرىمىزگە قۇرغان قاپقىنى ئىكەن. ئەخمەت ئەپەندى باشلىق رەھبەرلىرىمىزنى يوقۇتۇش بىلەن ئۇلار ھارام نىيەتلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرغان ئىدى.

1949 - ژىلى 10 - ئايدا سارسۈمبىگە قايتىپ كەلسەك قىزىل بايراق كوتەرگەن خىتايلار كوچلارغا تولۇپ كېتىپتۇ.

- ئىست، توككەن قانلار، ئەقىدىمىز نەگە كەتتى، بىز زادى كىمنىڭ مەنپىيىتى ئۈچۈن كۈرەش قىلغان ئىدۇق، - دەپ لەۋلىرىمىزنى چىشلەپ قالدۇق.

هاشىم سايىم،
مىللىي ئارمىيەنىڭ سابىق جەڭچىسى.
ئاياگوز شەھرى.

سۈرەتتە: ئەخمەتجان قاسىمى، ئەبەيۇسۇپ ئالپتېكىن ۋە ئابدۇكېرىم ئابباسوۋ.

سۈرەتتە: سابىق شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئوردېن، مېداللىرى.

قەھرىمان جەڭچىلەرنى ئەسلەيمىز

بىيىل 8 - ئاپرېلدا شەرقىي تۈركىستان مىللىي ئارمىيەسىنىڭ مۇنتىزىم ئارمىيە بولۇپ قۇرۇلغانلىقىغا 51 ژىل تولىدۇ. شۇنىڭدىن بۇيان يېرىم ئەسىر ئۆتكەن بولسىمۇ، ئۇ چاغلار تۇنۇگۇنكىدەكلا كوز ئالدىمىزدىن كەتمەيدۇ. 1945 - ژىلى 8 - ئاپرېلدا قۇرۇلغان مىللىي ئارمىيەنىڭ شانلىق نامى قەلبىمىزدىن چوڭقۇر ئورۇن ئالغان. مىللىي ئارمىيەنى ئەسلىگەندە ئازاتلىق ئۈچۈن بولغان كۈرەشلەر، قانلىق جەڭلەردە قەھرىمانلىق كورسەتكەن زىخرۇللام ئادىروۋ، رىزۋانگۈل ۋە باشقىلارنىڭ ناملىرىنى پەخرلىنىش بىلەن تىلغا ئالىمىز.

8 - ئاپرېل مىللىي ئارمىيە قۇرۇلغان كۈننى خاتىرىلىگىنىمىزدە، ئانا ۋەتىنىمىز ئۈچۈن جەڭ قىلىپ ئاخىرى مەخسەتلىرىگە يېتەلمەي ئاھ ئۇرۇپ، چەتئەللەرگە چىقىپ كەتكەن جەڭچى، ئوفىتسېر ۋە مىللىي ئىنقىلاپ قاتناشقۇچىلىرىنى تەبرىكلەپ ئوتۇشنى ئىنقىلاۋى ۋەزىپىمىز دەپ بىلىمىز.

1944 - ژىلى نويابىر ئايلىرىدا غۇلجا شەھرىدە خەلق قەھرىمانى غېنى باتۇر، ئەكبەر، پاتىخ باتۇرلارنىڭ ئېلىپ بارغان جەڭلىرىگە بەرداشلىق بېرەلمەي قاچقان گومىنداڭ ھەربىي قىسىملىرى چېكىنىپ، ئۆزلىرىنى قوغداپ قىلىش ئۈچۈن غۇلجىدىكى ھەيرانباغ كازارمىسىغا، ئائېرودروم، لەگشەك بۇتخانا قاتارلىق جايلارغا قېچىپ كىرىۋېلىپ، قايتارما جەڭلەرنى ئېلىپ باردۇ. دۈشمەن ئاجىزلاپ قورقۇپ تۇرۇپ جەڭ قىلسا، بىزنىڭ جەڭچىلىرىمىز دۈشمەنگە غەزەپ - نەپرىتى ئېشىپ، روھلىنىپ قەيسەرلەرچە جەڭ قىلاتتى. ئەينە شۇنداق جەڭلەردە ئاددىي جەڭچى زىخرۇللام لەگشاڭ بۇتخانىسىغا قىلىنغان ھۇجۇمدا بۇتخانىغا يوشۇرۇن كىرىپ، قولىدىكى خەنجەر بىلەن دۈشمەن پۇلېميوتچىگىنى ئولتۇرۇپ، سىرتقا گراناتا تاشلايدۇ. مىلتىق، ئوق - دورىلارنى ئېلىپ چىقىپ تاپشۇرىدۇ. ئۇنىڭ بۇ قەھرىمانلىقى، پۈتۈن قىسىم، خەلق ئاممىسىغا تونۇشتۇرۇلىدۇ. زىخرۇللامنىڭ كورەشچان روھى باشقىلارنى قاتتىق تەسىرلەندۇرۇپ، ھاياجانغا سالىدۇ.

شۇ مەزگىلدە لەگشاڭ بۇتخانىسىنىڭ يېنىدىكى «تويادەڭ» مەھەللىسىدىكى چارۋىچى ئىبراھىم ئاخۇنىنىڭ چوڭ قوراسىدا ۋاقىتلىق تەييارلىق قىلىپ تۇرغان غېنى باتۇر، ئۇيبۇلخەيرى تورە، خوجا ئاسمال قاتارلىقلار تاڭ سەھەردە جەڭگە ئاتلىنىپ چىقىپ كېتىدۇ. ئۇلارنى كورگەن ھامۇت مەزىن قاتارلىق چولۇقايلىق بىر نەچچە كىشىلەرمۇ «ۋەتەن ئۈچۈن ئولسەڭ شېھىد، قالساڭ غازى» دەپ جەڭلەرگە ئاتلىنىپ، قەھرىمانلارچە قۇرۇان بولىدۇ.

1944 - ژىلى 13 - يانۋار كۈنى لەگشەك بۇتخانىلىرى ئىشغال قىلىنىپ ھەيرانباغ كەزەرمىسى ئۈچۈن بولغان جەڭ قاتتىق باشلىنىدۇ. جەڭ مەيدانلىرىدا ئوقلار خۇددىي مولدۇردەك ياغىدۇ. بىر نەچچە جەڭچىگە ئوق تېگىپ قۇرۇان بولىدۇ. مانا شۇ چاغدا ئۇيغۇر قىزى رىزۋانگۈل تامدىن سەكرەپ چۈشۈپ بېرىپ، ئېغىر يارىدار بولۇپ ئازگالدا ياتقان بىر جەڭچىنى ھاپاشلاپ كېلىۋاتقاندا ئوق تېگىپ قەھرىمانلارچە قۇرۇان بولىدۇ. ئۇنىڭ بۇ جاسارىتى پۈتۈن ۋەتەن بويلاپ تار قىلىندۇ. رىزۋانگۈل روھىدىن ئىلھاملانغان جەڭچىلەر تېخىمۇ قاتتىق جەڭلەرنى قىلىپ دۈشمەن ئۈستىدىن غەلىبە قىلىدۇ. ئۇيغۇر قىزى شەپقەت ھەمشىرەسى رىزۋانگۈل ھەققىدە قادىر ھاسانوۋ يازغان مۇنۇ شېئىرنى ئارمىيە، خەلق ناخشا قىلىپ ئېيتىشقا باشلايدۇ.

خەۋەر كەلدى گويابىر،
سولدى دېگەن قىزىلگۈل.
ۋەتەن ئۈچۈن جان پىدا،
ئەمەسمىدى رىزۋانگۈل.

ئەخمەتجان غازى،
سابىق شەرقىي تۈركىستان مىللىي ئارمىيەسىنىڭ ئوفىتسېرى.
بىشكېك شەھرى.

يارقىن سىمالار

ۋەتەنپەرۋەر ئەدىپنىڭ نامى مەڭگۈ ئۇچمەيدۇ

شانلىق مەدەنىيىتىمىزنىڭ نامايەندىلىرىدىن بولغان ۋەتەنپەرۋەر ئەدىپلىرىمىزنىڭ ئىنتايىن كۆپلىگى ۋە ئۇلارنىڭ يېزىپ قالدۇرغان ئەمگەكلىرى بىلەن پەخىرلىنىمىز. ئەينە شۇنداق ئەدىپلىرىمىزنىڭ بىرى ئىمىر ھۈسەن قازى ھاجىمدۇر.

مەن بۇ كىشى بىلەن 1956 - يىلى ئىيۇلدا ش ئۇ ئار ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيەسى تەركىۋىدە قەشقەر، خوتەن، يەكەن، ئاقسۇ قاتارلىق جايلارغا خىزمەت مۇناسىۋىتى بىلەن بارغاندا تونۇشقان ئىدىم. شائىر، تارىخچى، ئەدىپ ئىمىر ھۈسەن قازى خۇشچاقچاق، توغرا سۆزلۈك ئەجايىپ كامەتەر ئىنسان ئىدى.

ئىمىر ھۈسەن قازى بىلەن بولۇپ تۇرىدىغان ھەمسۆھبەت جەريانىدا ئۇنىڭ ئۇيغۇر تارىخىغا قارىتا ئىلىمىنىڭ خېلىلا چوڭقۇر ئىكەنلىكى مېنى قايىل قىلاتتى.

- تارىخ جەھەتتىكى بىلىم ماڭا ئاتامدىن مىراس قالغان، - دەتتى ئىمىر ھۈسەن قازى دادىسى توغرىلىق سۆزلەپ. ئۇنىڭ دادىسى قۇتلۇق ھاجىم شەۋقىي ئەدىپ، تارىخچى، شائىر سۈپىتىدە تونۇلۇپ، 20 - ئەسىرنىڭ باشلىرىدا ۋەتەنپەرۋەر ئالىم ئابدۇقادىر داموللا باشلىغان يېڭى مائارىپ دولقۇنىدا ئالدىنقىلار قاتارىدا ئىشلەپ، داڭقى چىققان باتۇر جەڭچى ئىدى. ئۇنىڭ قالدۇرغان ئەمگەكلىرى «ئۇيغۇر ئەدەبىيات تارىخى» ناملىق توپلامدىن ئالاھىدە ئورۇن ئالغان. ئىمىر ھۈسەن قازى ئەينە شۇ بۈيۈك ئىنساننىڭ ئوقۇتۇپ بىلىمگە ئىگە قىلغان پەرزەندى.

1956 - يىلى يازدا بېجىڭدىن قەشقەرگە ساياھەتكە كەلگەن بىر نەچچە خىتاي زىيالىيلىرى ئاپپاق غوجام مازارىنى زىيارەت قىلماقچى بولغاندا، بۇ ئىشنى بېجىرىش ئۈچۈن قەشقەر شەھەرلىك ھۆكۈمەت ئىمىر ھۈسەن قازىنى بەلگۈلەيدۇ. مازارغا چىقىش ئالدىدا قازىم مېنىمۇ يېنىغا ئېلىۋالدۇ. ئاپپاق غوجام مەقبىرىسىنىڭ ئىشىگى ئالدىغا بېرىپ پارس تىلىدا تاختىغا ھۆسنە خەت بىلەن يېزىلغان ئۇنىڭ تەرجىمە ھالىنى كوردۇق. ئىمىر ھۈسەن قازى مېھمانلارغا خەتنى ئۇيغۇرچە ئوقۇپ بەردى. ئۇنى تەرجىمان خىتايچىغا تەرجىمە قىلىپ بەردى. مەن خەتنى نېمە ئۈچۈن پارس تىلىدا يازغاندۇ، دەپ ئويلاپ قالدىم.

بەللىرى مۈكچەيگەن قېرى ئۆزبەك شەيخ «بىسمىللا» دەپ مەقبەرە ئىشىگىنى ئېچىپ بەردى. بىز ئۇنىڭ ئىچىگە كىردۇق. ئىچى كەڭ بولۇپ 45 دەك قەبرىلەر تۈرغۇزۇلغان. ئاپپاق غوجامنىڭ قەبرىسى باشقا قەبرىلەردىن پەرقلىنىپ تۇراتتى. ئۈستى قارادۇخاۋا يوپۇق بىلەن يېپىلغان. قايتىپ چىققىنىمىزدىن كېيىن ئىمىر ھۈسەن قازى شەيخنى كورسىتىپ تۇرۇپ:

- شۇنىڭغا ئوخشاش تىرىك تاپلار بۇ جايىنى مازار دەپ، ئاددىي خەلقنى بېغۇتلاشتۇرۇپ، ئاپپاق غوجىنى ئۇلۇغلاپ، ئۇلاردىن نەزىر - چىراق ۋۇلۇپ ئېلىشقا ئالدىرايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن غوجىنىڭ تەرجىمە ھالى پارس تىلىدا يېزىلغان. ئۆزبەكنىڭ شەيخ بولۇشى ئاپپاق غوجا سەمەرقەنتنىڭ دەرىست دېگەن يېرىدىن كەلگەن، ئەسلى ئۆزبەك دەپ تەتۈر چۈشەندۈرىلىدۇ. ئاپپاق مەتيۈسۈپ غوجىنىڭ ئوغلى، قۇمۇلدا تۇغۇلغان، ئانىسى بەشكىرەملىك بايى سودىگەر مىرجېلىل قەشقەرىنىڭ قىزى زىلەيخا دېگەن ئايال، - دېدى.

ئىمىر ھۈسەن قازىنىڭ ئېيتىشىچە، مەتيۈسۈپ غوجا دانىيال خوجا تەرەپدارلىرى تەرىپىدىن يەكەن شەھىرىدە زەھەر بېرىپ ئۆلتۈرۈلگەندىن كېيىن، ئاپپاق غوجا موشۇ يەرگە ئېلىپ كېلىپ دەپىن قىلىنغان. ئاپپاق غوجا كۆز ژۇمغاندىن كېيىن ئورنىغا خان بولغان ئايالى مۇھتەرەم خانىم تەرىپىدىن ياسىتىلغان ھالىتى موشۇ ئىكەن. ھەيۋەتلىك مەقبەرىنىڭ سىرتى سىرلانغان، تورت بۇرجەك قىزىل كاھىل بىلەن نەقىشلەپ ياسىتىلغان.

مەن ئىمىر ھۈسەننىڭ تەكلىۋى بىلەن ئۆيىگە بېرىپ مېھمان بولغىنىمدا، ئۇ دەستىخان ئۈستىدە ئولتىرىپ، يەنە ئاپپاق غوجا ھەققىدە سۆز قىلىپ، بۇ خائىننىڭ كاساپىتىدىن بىز موشۇ ئاھۋالغا چۈشۈپ قالغانمىز. ئۇ قالماقلارنى باشلاپ كەلمىگەن بولسا، بىزمۇ باشقىلارغا ئوخشاش ئۆز دۆلىتىمىز سايىسىدا ھۆر ياشايتتۇق. مانجۇر - خىتايلارنىڭ قەدىمى بۇ يەرگە يەتمىگەن بولاتتى. ھېلىقى خىتاي مېھمانلارنىڭ ئاپپاق غوجا مازارىغا قىزىقىشمۇ شۇنىڭدا. ئاتامنى، قېرىنداشلىرىمىنى ۋە مېنى زىندانلاردا قىينىغان، ئازاپلىغان شۇ خىتايلارغۇ! ئۇلار كەلسە يالاقچىلىق قىلىش ئادەتكە ئايلانغان، سىز ئۇلاردىن ئېھتىيات قىلغايسىز، - دېدى.

قەلبى پاك، باغرى زەرداپ بۇ ئىنسانغا بولغان ھورمىتىم ئېشىپ، ماڭا دەسلەپ ئىلىم ئۆگەتكەن ئۇستازىمدەك تۇيۇلدى.

ئىمىرھەسەن قازى 1900 - يىلى 8 - ئاپرېل كۈنى قەشقەر شەھىرىدىكى قازانچى مەھەللىسىدە ئوقۇمۇشلۇق قۇتلۇق ھاجىم (شەۋقىي) ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. باشلانغۇچ، دىنى مەكتەپنى تۈگىتىپ قەشقەر ھېيتكا جامەسىدىكى ۋە باشقا مەدرىسىلەردە ئوقۇپ، ھەرساھا پەنلەردىن 14 خىل مەخسۇس تەربىيە ئالغان. بۇ جەريانىدا ئۇ ئەرەپ - پارس تىللىرىنى مۇكەممەل ئۆگەنگەن. 1933 - يىلى قەشقەر كونا شەھەرگە قازى بولۇپ بەلگۈلەنگەن. دادىسى قۇتلۇق شەۋقىيگە ھەمكارلىشىپ قەشقەردە «يېڭى ھايات» گېزىتىنى چىقىرىشقا ئۆز ھەسسىنى قوشقان. 1937 - يىلى ئاتا - بالا ئىككىسى قولغا ئېلىنىپ تۈرمىگە تاشلانغان. قۇتلۇق شەۋقىي تۈرمە ئازاۋى بىلەن ۋاپات بولغان. خەلقىنىڭ غەزەپ - نەپرىتىدىن قورققان ئەكسىيەتچى دائىرىلەر ئىمىر ھۈسەن قازىنى تۈرمىدىن بوشاتقان.

1946 - يىلى ئىيۇندا 11 ماددىلىق بىتىمنىڭ ئەمەلگە ئېشىش، ئاشماسلىغىنى تەكشۇرۇش ئۈچۈن ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت رەئىسى جاڭ جى جۇڭ بىلەن ئۇنىڭ مۇئاۋىنى ئەخمەتجان قاسىمىيلار قەشقەرگە بارىدۇ. گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ بىتىمنى بۇزۇشقا قارشى قەشقەر خەلقى نامايىشقا چىقىدۇ. ئىمىر ھۈسەن قازى خەلق بىلەن بىر سەپتە تۇرۇپ، جاڭ جى جۇڭنىڭ ئالدىغا بېرىپ، ھۆكۈمەتنىڭ ئىنقىلاۋى زىيالىيلارغا قىلغان زىيانكەشلىكى ئۈستىدە شىكايەت قىلىدۇ. ئۆز يېغىرىنىڭ ئېچىلىپ قالغانلىغىغا چىدىمىغان گومىنداڭچىلارنىڭ قەشقەردىكى ھەربىي مەمۇرىي ئەمەلدارلىرى جاڭ جى جۇڭنىڭ قەشقەردىن كېتىشى بىلەن ئىمىر ھۈسەن قازىنىڭ قازىلىق مەنسۇۋىنى تارتىپ ئېلىپ، كېيىن «مىللىي - ئازاتلىق ئىنقىلاپقا يان باسقان» دېگەن باھانە بىلەن قولغا ئالىدۇ. بىر يېرىم يىلدىن كېيىن تۈرمىدىن بوشىتىلىپ 1952 - يىلغىچە قازىخانىسىدا ئىشلەيدۇ، شۇ يىلى كوممۇنىست ھاكىمىيەتچىلىگىنىڭ سوت مەھكىمىسى قورۇلۇپ قازىلىق ئەمەلدىن قالدۇرىلىدۇ.

ئىمىر ھۈسەن قازى ھاجىنۇر ۋە مېنىڭ تونۇشتۇرۇشىمىز بىلەن 1956 - يىلى ئىيۇندىن باشلاپ ش ئۇ ئار پەنلەر ئاكادېمىيەسىنىڭ شتابىغا خىزمەتكە قوبۇل قىلىنىدۇ ۋە ئىلىم بىلەن شۇغۇللىنىدۇ.

ئىمىر ھۈسەن قازى مەھمۇد قەشقەرىي مازارىنى ئېنىقلاشتا زور خىزمەت كورسەتكەندىن تاشقىرى يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ ھايات پائالىيىتىگە ئائىت «قەلبى قۇرئان»، «ئەھدىل ئىنسان» قاتارلىق ماتېرىياللارنى تېپىپ مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارغا تاپشۇرغان.

(«ئۇيغۇر ئەدەبىيات تارىخى» 473 - بەت)

ئىمىر ھۈسەن تارىخچىلا بولماي، تالانتلىق شائىر ئىدى. ئۇ ئۇيغۇر داستانچىلىغى بىلەن كەڭ شۇغۇللانغان. مەن يەنە خىزمەت مۇناسىۋىتى بىلەن 1957 - يىلى ئىيۇندا ئىككىنچى قېتىم قەشقەرگە بېرىپ ئىمىر ھۈسەن بىلەن ئۇچراشقاندا، قەشقەر شەھىرى نوبېشىدىكى ئۆيىدە ئۇ ماڭا: «شىنجاڭ تارىخى» ناملىق قول يازمىسىنى تاپشۇردى. بۇ باھالىق قول يازمىنى جەنۇبىي ۋىلايەتلەردىن سېتىپ ئېلىنغان كىتاپلار بىلەن بىللە قوشۇپ ئاكادېمىيەگە ئۆتكەزدىم. بۇنىڭدىن باشقا ئۇنىڭ «ۋاقىئاتى كاشغار» ناملىق تارىخى ئەسىرى، مۇھەببەت پاجەسىنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان «گۈلخۇمار»، «قەمەرنىسا»، «مېھرى سەھرا بىلەن چىغاندا باتۇر»، «قەشقەر تېتىيى»، «توختى مانجۇرنىڭ ۋاقەسى» قاتارلىق داستان قول يازمىلىرى ئاتالمىش مۇدھىش مەدەنىيەت ئىنقىلاۋى» دەۋرىدە خۇڭۋېيبىڭلار تەرىپىدىن بۇلاپ كېتىلدى.

ئىمىر ھۈسەن قازى خەلقىمىزنىڭ مىللىي قەھرىمانى نازۇگۇمنىڭ ۋاپاتىغا بېغىشلاپ يازغان مەرسىيەسىدە مانجۇر - خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ زۇلۇمىغا قارشى غەزەپ - نەپرىتىنى مۇنداق بايان قىلىدۇ:

«ئايرىلىپ يۇرتتىن مۇساپىرلىقتا
ئۆلگەن نازۇگۇم،
باغلىنىپ زەنجىرگە ھەيرانلىقتا ئۆلگەن
نازۇگۇم.
سەن تېخى ياش غۇنچە ئەمەسمۇ بۇ ئەجەل،
كەلدى ئەجەپ.
ژىغلىشايلى سەن ئۈچۈن غەيرەتتە ئۆلگەن
نازۇگۇم.
ھەيدىلىپ زۇلمەت بىلەن بىر قانچە ئايلىق
يول كېزىپ،
ناتوۋانلىق دەرت بىلەن ھەسرەتتە ئۆلگەن
نازۇگۇم،
بۇ قىزىل ئاققان قېنىڭ دەرتلىك ژۇرەكتە
ئاقتى سەل،
قارا زۇلمەت تۈنىدە شېھىت ئۆلگەن
نازۇگۇم،
ۋاي سېنىڭ قامەتلىرىڭ، نازۇك بەدەن
قاش كىرپىكلىرىڭ
يات ئېتىپ يىغلاپ ئەسىر غۇربەتتە
ئۆلگەن نازۇگۇم.
بارمۇ بىزلەردەك جاھاندا خانۇ - ۋەيران
يوق كىشى،
بىگۇناسۇرگۈن بولۇپ كۈلپەتتە ئۆلگەن
نازۇگۇم.

قىستاقچىلىق ھاياتىدا مۇرەككەپ يوللارنى بېسىپ ئۆتكەن ئىمىر ھۈسەن قازى 1985 - يىلى ھەج سەپىرىنى ئاياقلاشتۇرۇپ، 7 - سېنتەبىر كۈنى مەككىدە 85 يېشىدا ۋاپات بولىدۇ ۋە شۇ يەرگە دەپىن قىلىنىدۇ. گەرچە ئۇ ۋەتەن يولىدا كۆزلىگەن مەخسەتلىرىگە يېتەلمىگەن بولسىمۇ، مىللەت ئۈچۈن قىلىپ كەتكەن خىزمىتى قان بىلەن يېزىلىپ كېلىۋاتقان تارىخىمىزنىڭ شانلىق سەھىپىسىدە ساقلىنىدۇ.

قادىر ھاجى كېرەم.
بىشكېك شەھىرى.

فوتو ئېتيۇد. قارىغوجا كەلدى.

مەكتەپ ھاياتى

دەۋر تەلىۋىگە ياندىشىپ

ئالمۇتا شەھىرىنىڭ ئەۋېزوۋ نامىدىكى ناھىيەسىگە قاراشلىق 109 - ئوتتۇرا مەكتەپ پېداگوگلار كوللېكتىۋى 1995 - 1996 - ئوقۇش يىلىنى - ئۇتۇقلۇق يەكۈنلەش ئۈچۈن بارلىق كۈچ - غەيرىتىنى سەرپ قىلماقتا.

- بىزنىڭ پېداگوگلار كوللېكتىۋى مەكتىۋىمىزنىڭ ئوقۇش - تەربىيە ئىشلىرىنىڭ تەلەپلەر دەرىجىسىدە بولۇشى ئۈچۈن باش ئەۋلاتلارنىڭ بىلىم ئېلىشىدا ھازىرقى ئىختىسادىي قىيىنچىلىقلارغا قارىماي، ئەستايىدىل ئەمگەك قىلىۋاتىدۇ، - دەيدۇ مەكتەپ مۇدىرى گالىنا پېترۇۋنا سېلېدكوۋا. - ئۇلار ھەر بىر ئوقۇغۇچىنىڭ بىلىملىك، ئەمگەككە بولغان مۇھەببىتىنى ھەم زامان تەلىۋىگە لايىق تەربىيەۋىي، ئېتىقاتلىق بولۇشى ئۈچۈن كۈرەشمەكتە.

مەكتىۋىمىز 1960 - يىلى سېلىنغان بولۇپ، ئۆز ئىشىكىنى ياش ئۆسمىلەرگە ئاچقاندىن بېرى نۇرغۇن يىللار ئۆتتى. موشۇ ئۆتكەن ۋاقىت ئىچىدە مەكتىۋىمىزدە بىلىم ئالغان يۈزلىگەن ئوقۇغۇچىلىرىمىز جۇمھۇرىيەتنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدا ھەر خىل ساھالار بويىچە ئەمگەك قىلىۋاتىدۇ.

1995 - 1996 - ئوقۇش يىلىدا بارلىغى بولۇپ، 676 ئوغۇل - قىز بىلىم ئېلىۋاتىدۇ. ئوقۇش ئىشلىرى كابىنېت سىستېمىسىدا ژۈرگۈزۈلۈپ، ئۇلاردا 32 ئالىي ۋە ئوتتۇرا كاتېگورىيەلەرگە ئىگە مۇئەللىملەر ئىشلىمەكتە. بۇنىڭدىن تاشقىرى ئىشچىلار مەھەللىسىدە ئاساسەن ئۇيغۇر جامائەتچىلىگى ئىستىقامەت قىلغاچقا، يەتتە يىلدىن بېرى مەكتىۋىمىزدە 78 نەپەر ئۇيغۇر ئوغۇل - قىزلىرى ئۆز ئانا تىلىدا بىلىم ئېلىۋاتىدۇ. ئۇيغۇر سىنىپلىرىدا ئالىي مەلۇماتلىق بەش نەپەر ئوقۇتقۇچىلار ئىشلەۋاتىدۇ. ئە. ئەخمەتوۋا، ر. ئابدۇللايېۋا، خ. ئەرمىدىنوۋا، ن. يەھياروۋا، ت. ئىبراھىموۋالار شۇلار جۈملىسىدىندۇر.

ھازىر مەكتەپتە دەرس پروگراممىسى بويىچە ئەمگەك دەرسىگە ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىلىۋاتىدۇ، بۇ يەنى ھەر بىر ئوقۇغۇچىنىڭ بىرەر ھۈنەرنى مۇكەممەل ئۆگىنىپ چىقىشىنى شەكىللەندۈرۈشتىن ئىبارەت. مەزكۇر پەن بويىچە تەجرىبىلىك ئۇستازلار گالىنا مىنەخ، لىۋ مالسوۋ باللار بىلەن ئۇنۇملۇك ئىش ئېلىپ بارماقتا. ئەندى دەرستىن سىرت ئوقۇغۇچىلار ئارىسىدا ژۈرگۈزۈلۈۋاتقان ئەمەلىي چارە - تەدبىرلەر ھەققىدە سۆز قىلغىنىمىزدا، مەكتەپتە سەنئەت ھەۋەسكارلىرى كرۇژوكىنىڭ ئىشىنى ئالاھىدە تىلغا ئېلىشقا ئەرزىيدۇ. مەزكۇر سەنئەت كرۇژوكىغا پېشقەدەم كومپوزىتور نىزامىدۇن كېبىروۋ رەھبەرلىك قىلماقتا. مەكتەپتە جۇمھۇرىيەت ھاياتىدىكى مۇھىم سەنەلەرگە باغلىق چارە - تەدبىرلەر - ئۆرۈش ۋە ئەمگەك ۋېتېرانلىرى بىلەن ئۇچرىشىشلار، تېماتىكىلىق كەچلەرنى ئوتكۈزۈپ تۇرۇش رەسمىيەتكە ئايلانغان.

يالقۇن سەمەدىي.
ئالمۇتا شەھىرى.

خارجى ئەللەردىن مەكتۇپلەر

شوھرەت ھوشۇر ئالمالى

لى زوگۈۋنىڭ دولەت باشقۇرۇشتىكى «قارا يۈزلۈك ئىلمى»

«قارا يۈزلۈك ئىلمى» - خىتاي زىيالىسى، پروفېسسور، دولەت ئەربابى لى زوگۈۋ (1879 - 1944) موشۇ ئەسرنىڭ بېشىدا يازغان سىياسىي - نەزەرىيەۋى كىتاب بولۇپ، ئۇنىڭدا دولەتنى روناق تاپقۇزۇشتا قارا يۈزلۈككە تايىنىش تەشەببۇس قىلىنىدۇ. بۇ كىتاپتا ئوتتۇرىغا قويۇلغان قارا چاقىرىق ۋە قارا تەشەببۇسلارنىڭ نوۋەتتە قىزىل خىتاي ئاسارىتىدە ياشاۋاتقان شەرقىي تۈركىستان قاتارلىق مۇستەملىكە ئەللەردە ژۈر كۆزلىنىۋاتقان سىياسەت بىلەن ئەينەنلىكى، قىزىل خىتاينىڭ نوۋەتتىكى تاشقى سىياسىتىنى، جۈملىدىن شەرقىي تۈركىستاندا ژۈر كۆزلىنىۋاتقان سىياسىتىنىڭ ماھىيىتىنى تولۇق چۈشىنىش ئۈچۈن «قارا يۈزلۈك ئىلمى» دېگەن بۇ كىتابنىڭ ئاساسىي ئىدىيەسى بىلەن تونۇشۇپ چىقىش ۋە ئۇنى تەھلىل قىلىپ كورۇش كېرەك.

«قارا يۈزلۈك ئىلمى» 1917 - ژىلى سىچۈەنىنىڭ «جامائەت پىكرى» گېزىتىدە ئېلان قىلىنغان ئىدى. ئۇ 1934 - ژىلى رەسمىي كىتابچە قىلىپ نەشر قىلىندى. 1989 - ژىلى خىتايدىكى «ھەقىقەت ئىزدەش» نەشرىياتى تەرىپىدىن قايتا نەشر قىلىنغان ۋە ناھايىتى كوپ تارقالغان. لى زوگۈۋ بۇ كىتاۋىدا قارا يۈزلۈككە - كوكلى قارا ھەم يۈزى قېلىن بولۇش دەپ تەبىر بېرىدۇ. ئۇ كىتاۋىنىڭ كىرىش سوزىدە مۇنداق يازىدۇ: «مەملىكىتىمىز تارىخىغا ئائىت قېدىمىدىن ھازىرغىچە بارلىق كىتابلارنى تەكرار - تەكرار ئوقۇپ چىقتىم. تارىخىي شەخسلىرىمىزنىڭ ھايات پائالىيىتى بىلەن ئۇجۇر - بۇجۇرلىرىغىچە تونۇشۇپ چىقتىم. ئاندىن چوڭقۇر ۋە ئەتراپلىق تەھلىل ژۈر كۆزدۇم. ئاخىرى، سىياسىي تارىخىمىزدا ئاشكارىلانمىغان بىر سىرنى تېپىپ چىقتىم. بۇ سىر قارا يۈزلۈك. تارىختىكى ئاتاقلىق قەھرىمانلىرىمىزنىڭ ھېچ قايسىسى قارا كوكلۈك ۋە يۈزى قېلىنلىقتىن خالى ئە-

[illegible]

[illegible]

زىرلانغان كۈچلەرنى «ئىنتايىن ئاز ساندىكى ئامما»، «ھەقىقىي ئەھۋالنى بىلمەيدىغان ئامما» دەپ سۈپەتلىشى، خەلق ئارا جامائەتچىلىك پىكرى بىلەن تامامەن ھېساپلاشماسلىقى، خەلق ئارا تەشكىلاتلارنىڭ ئىنسان ھوقۇقى ھەققىدىكى ھەققانى تەنقىتلىرىنى «ئىچكى ئىشلىرىمىزغا ئارىلاشقانلىق» دەپ جاھىللىق قىلىشى قاتارلىقلار بولسا ئۈزى قېلىنلىقتا داپشاقلىق دەرىجىسىگە يەتكەنلىكىنى دەلىللەيدۇ.

لى زوگۈۋ كىتاۋىدا: «كۆكزىنىڭ تەلىماتى بىلەن مېنىڭ تەلىماتىم ئوتتىن قارىمۇ - قارشى، ئۇ مېھرىۋانلىقنى، مەن قارا يۈزلۈكنى تەشەببۇس قىلىمەن. لېكىن ئىككىمىزنى كېلىشتۈرۈشنىڭ ئەپلىك ئۇسۇلى بار. ئۇ بولسىمۇ قارا يۈزلۈكنى ئوزەك، مېھرىۋانلىقنى قاسراق قىلىش، يەنى تەھىنىڭ ئاستىغا قارا يۈزلۈك ئىلمىنى تىقىپ قويۇپ، شىرەنىڭ (ئۈستەلنىڭ) ئۈستىگە «تورت ئەھكام بەش بەركاننى» قويۇپ قويۇش. كۆلگىلە مېنىڭ سۈرىتىمنى ئېسىپ، تامغا كۆكزىنىڭ سۈرىتىنى ئېسىپ قويۇش...» ئۇنىڭ بۇ چاقىرىقى دىڭ شىياۋپىڭ زامانىغا كەلگەندە شىرەنىڭ ئۈستىگە «ماركسىزم - لېنىنىزم - ماۋزېدۇڭ ئىدىيەسىنى (مۇستەملىكە ئەللىرىدە ھەم يەنە «مىللىي تېررىتورىيەلىك ئاۋتونومىيە قانۇنىنى) قويۇپ قويۇپ، تەكچىنىڭ ئاستىغا «قارا يۈزلۈك ئىلمىنى تىقىش، تامغا ماركس، ئېنگېلس، ماۋزېدۇڭلارنىڭ سۈرىتىنى ئېسىپ قويۇپ كۆلگىلە زوگۈۋنىڭ سۈرىتىنى ئېسىش بىلەن ئىجراسىنى تاپتى. ئەڭ ئېچىنىشلىق يېرى بىز ئۈچۈن تامدىكىسىمۇ، كۆلدىكىسىمۇ، تەھىسىنىڭ ئاستىدىكىسىمۇ، شىرەنىڭ ئۈستىدىكىسىمۇ ئوخشاشلا ئاپەت.

نوۋەتتە دىڭ شىياۋپىڭ، جياڭ زېمىنلار رەھبەرلىكىدىكى قىزىل خىتاي ھوكۇمىتىنىڭ تارىخ ئالدىدا ئۆتكۈزۈۋاتقان جىنايەتلەرىنىڭ، جۈملىدىن، شەرقىي تۈركىستان، تىبەت، ئىچكى موڭغۇل قاتارلىق مۇستەملىكە ئەللەرگە سىڭىۋاتقان زۇلۇملىرى، خىتاي خەلقىگە ئىشلىتىۋاتقان بېسىملىرى ۋە ھازىرقى خەلق ئارا مۇناسىۋەتلەردە ئوينىۋاتقان ئويۇنلىرىنىڭ ھېچ قايسىسى موشۇ «قارا يۈزلۈك ئىلمىدىكى» چاقىرىق ۋە تەشەببۇسلاردىن ئايرىلالمايدۇ. شۇڭا بىز «قارا يۈزلۈك ئىلمىنى» دىڭ شىياۋپىڭنىڭ تەھىي ئاستىدىكى سىياسىي قوللانمىسى دېيىشكە ھەقلىقمىز. يېقىنقى ژىللاردىن بېرى زور غەلىبىلەرنى قوچقان، كوممۇنىزمغا قارشى خەلق ئارا دېموكراتىك كۈرەش ئېقىمىنىڭ خىتاي دارۋازىسىغا ئۇرۇلغاندا خىتاينىڭ ھاكىم مۇتلەق كوممۇنىستىك ھاكىمىيەتىنىڭ بىر لىگىشىپ توختاپ قېلىشىنمۇ (1989 - ژىلقى تىيەن ئەنمىن ۋاقەلىرى كوزدە تۇتىلىدۇ) دىڭ شىياۋپىڭنىڭ تەھىيى ئاستىدىكى «قارا يۈزلۈك ئىلمىنىڭ» قاتتىق تەسىرىدىن دەپ قاراش كېرەك.

دېمەك، ھازىرقى قىزىل خىتاي ھوكۇمرانلىرىنىڭ ئاڭ سېزىمىدا ھەق - ناھەق، ھالال - ھارام ۋە ھار - نومۇس ئۇقۇملىرى مەۋجۇت ئەمەس. ئەندى ئۇنى مەۋجۇت دېيىشكە ئەندىمۇ ئىنتايىن سۇس بولۇپ، بۇنىڭ ئولچىمى پەقەت ھاكىمىيەتكە ساقلاپ قېلىشقا پايدىلىق ياكى ئەمەسلىكتىنلا ئىبارەت. شۇڭا قىزىل خىتاي ھوكۇمىتىنىڭ قارا يۈزلۈك سىياسىتىدىن ئوزلىگىدىن ۋاز كېچىشىدىن ئۈمۈت يوق. ئەندىكى كەپ، پات ئارىدا ھاكىمىيەتنى قولغا ئېلىش ئېھتىمالى بولغان خىتاي دېموكراتلىرىدا، ئۇلار ھاكىمىيەتنى قولغا ئالغاندىن كېيىن، ئالدىنقى ئەۋلات كىشىلىرى تەھىيى ئاستىغا تىقىپ كەلگەن «قارا يۈزلۈك ئىلمىنى» يوشۇرۇپ قالامدۇ ياكى ژىرتىپ تاشلامدۇ؟ ژىرتىپ تاشلىغاندا تامام ژىرتىپ تاشلامدۇ ياكى قىسمەن بابلىرىنى ئېلىپ قالامدۇ؟ (ئۇچۇغىنى ئېيتقاندا، تاشقى مۇناسىۋەتتە ئەجدادلىرى قېيدىمىدىن تارتىپ داۋاملاشتۇرۇپ كەلگەن قارا يۈزلۈك تارىخقا خاتىمە بېرەمدۇ ياكى ئۇنى داۋاملاشتۇرۇپ قارا يۈزلۈكنىڭ خىتاينىڭ قان - قېنىغا سىڭىپ كەتكەنلىكىنى ئاشكارىلامدۇ؟) مانا بۇ دۇنيا جامائەتچىلىكى ئوز دىققىتىنى جەلىپ قىلىدىغان ۋە خىتاي دېموكراتلىرى ھاكىمىيەتنى قولغا ئېلىشتىن ئاۋال ئۆزلىرىنى قوللاۋاتقان ئادالەتپەرۋەر خەلق ئارا تەشكىلاتلارغا ئوچۇق جاۋاپ بېرىشى لازىم بولغان مۇھىم ۋە نازۇك مەسىلىدۇر.

تۈركىيە، ئىستانبۇل

بۈگۈنكى كۈن ئىختىسادىي قىسىنچىلىقلارغا قارىماي ھەق تولەپ ئوقۇيدىغان كومپيۇتېرسىيەلىك ستۇرۇكتۇرىدىكى ئالىي ئوقۇش ئورۇنلىرى كوپىيىۋاتىدۇ. شۇنداق بىلىم دەرگاھلىرىنىڭ بىرى قازاق مەملىكەتلىك ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ فىلىيالى رېتىدە ئېچىلغان خەلق ئارا ژۇرناليستىكا ئىنستىتۇتىدۇر. مەزكۇر ئىنستىتۇتنى پروفېسسور. ئورازايېۋ باشقۇرۇپ كېلىۋاتىدۇ. مانا بېيىل بۇ بىلىم دەرگاھىدىن دەسلەپكى ياشلار ژۇرنالىست - تەرجىمان كەسپىنى ئېگىلەپ ئۇچۇم بولغىلى تۇرىدۇ. ئىنستىتۇت ئاساسەن شەرىق تىللىنى، يە-

ستۇدېنتلار ھاياتى

مەخسەت يولىدىكى ئىنتىلىشلىرىمىز

نى ئەرەپ - پارس، تۈرك تىللىرىنى ئۈگۈتىۋاتىدۇ.

شۇنى ئالاھىدە تەكىتلەش كېرەككى، مەزكۇر ئىنستىتۇت يېنىدىكى ئۇيغۇر بولۇمىدە ئوقۇۋاتقان ياشلار مەخسۇس پەنلەر قاتارىدا ئۇيغۇر تىلى ۋە ئەدەبىيات پەنلىرىدىنمۇ بىلىم ئېلىۋاتىدۇ. دېمەك ئۇلار كەلگۈسىدە ئۇ مۇمەن خەلق ئارالىق دەرىجىدىكى ژۇرنالىستىكلىق كەسپىنى ئېگىلەپ چىقىش بىلەن بىللە مىللىي تىل ۋە ئەدەبىياتى بويىچە مەخسۇس ئالىي بىلىملىك مۇتەخەسسلەر بولۇپ يېتىلىدۇ.

ئوقۇش جەريانىدا قوشۇمچە ئەرەپ گرافىكىسى ئاساسىدىكى ئۇيغۇر يېزىقىنى ئۈگۈنىۋاتقانلىقىمىز بىزنىڭ يەنە ئۇتۇغىمىز بولۇۋاتىدۇ. ستۇدېنتلىرىمىز ئۇنى زور قىزغىنلىق بىلەن ئۈگۈنىپ، ھازىر ئۇلارنىڭ كوپچىلىگى بۇ يېزىغىمىزدا ئەركىن ئوقۇپ، يازالايدىغان دەرىجىگە يەتتى. ئەسىرلەردىن بېرى تارىخىمىز، ئەدەبىياتىمىز ئۇ مۇمەن ھاياتىمىز ئەكس ئېتىپ كەلگەن بۇ يېزىغىمىزنى ئۈگۈنىۋاتقانلىغىمىز بىر تەرەپتىن بىزگە شۇ دەۋىردىكى چىققان مۇھىم مەنبەلىرىمىزدىن پايدىلىنىش، ھازىر ئانا ۋەتىنىمىزدە قوللىنىۋاتقان شۇ يېزىقتا چىقىۋاتقان كىتاب - ژۇرناللارنى ئوقۇش مۇمكىنچىلىگىنى تۇغدۇرىۋاتىدۇ. قازاقستان جۇمھۇرىيىتىدە ھازىر نەشر قىلىنىۋاتقان «يېڭى ھايات» گېزىتى بىزنىڭ سويۇپ ئوقۇيدىغان گېزىتلىرىمىزنىڭ بىرىگە ئايلاندى. بولۇپمۇ ئۇنىڭدا ئېلان قىلىنىۋاتقان خەلقىمىزنىڭ شانلىق كۈرەش تارىخىنى، مەدەنىيىتىنى يورۇتىدىغان ماتېرىياللار بىزنى بەك قىزىقتۇرىدۇ.

خەلق ئارا ژۇرناليستىكا ئىنستىتۇتىدىكى ئۇيغۇر بولۇمى دائىرىسى كەلگۈسىدە يەنىمۇ كەڭەيتىلسە ئۇنىڭدا زامانىۋىي بىلىمگە ئېگە بولغان كوپلىگەن ژۇرنالىستلىرىمىز يېتىلىپ چىققان بولار ئىدى. ئۇ يەردە ئىشلەۋاتقان دوتسېنت ئۇ. جامالدېنوۋنىڭ تەشەببۇسى بىلەن ئۇنى كەڭەيتىش ئىشى كوزدە تۇتۇلىۋاتىدۇ. بۇ ساھادا بىلىم ئېلىشقا ئىنتىلىدىغان ياشلار ئۇلارنىڭ ئاتا - ئانىلىرى يۈز بېرىۋاتقان قىيىنچىلىقلارغا بەرداشلىق بەرگەن ھالدا، ئۇنىڭدا ئوقۇش ئۈچۈن ھەر ژىلى تولۇنىدىغان 600 ئاقش دوللارنى تولىسە يا كى سىرتتىن ئوقۇشنى خالىغۇچىلار 300 ئاقش دوللارنى تولەشنىڭ ھوددىسىدىن چىقسا، ھەقىقەتەن مۇ ئۇيغۇر بولۇمى كەلگۈسىدە رەسمىي تۈردە شەكىللەنگەن بولار ئىدى.

ئايىنۇر تۇرسۇنوۋا،
ئالمۇتا خەلق ئارا ژۇرناليستىكا ئىنستىتۇتىنىڭ
2 - كۇرس ستۇدېنتى.

يادنامە

ئۇنىڭ ئىلمىي تەپەككۇرىنىڭ ئاساسىي خۇسۇسىيىتى — ھەقىقەت ئىدى

(مۇرات ھەمرايېۋ تەۋەللۇدىنىڭ 60 ژىللىغىغا دائىر)

ئۇنىڭ ھاياتى خۇددى ئاسماندا چاقماق چاققاندا يېنىپ ئۆچكەندەك قىسقا ۋە شۇنىڭ بىلەن بىللە ناھايىتى مەزمۇنلۇق بولغان ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئەينە شۇنداق قىسقا ئۆمرىدە تۇنجا ئۇيغۇر پەن دوكتورى سۈپىتىدە ئېگىز پەرۋاز قىلىپ، شۇنداقلا ئەينە شۇ ئېگىز پەرۋازنى كورەلمىگەنلەرنىڭ قۇربانى بولۇپ ئاچچىق كۆڭۈل قېلىشلارنىمۇ باشتىن كەچۈرگەن، لېكىن ھەر قانداق شارائىتتا ھەقىقەتكە تىنىك قاراپ، رەقىپلەرگە تىز پۈكمىگەن ئىنسان ئىدى.

بىزىل ئۇيغۇر جامائەتچىلىگى ئەينە شۇنداق ئەجايىپ ئىنسان، مەشھۇر ئەدەبىياتشۇناس، شائىر، ئىستىداتلىق تەرجىمان ۋە پېداگوگ، پۇبلىتسىست مۇرات كەرىم ئوغلى ھەمرايېۋنىڭ ئاتمىش ژىللىغىنى نىشانلاش ئالدىدا تۇرىدۇ. مەن بۇ ئەجايىپ كەمتەر ئىنسان توغرىلىق تېخى مەكتەپتە ئوقۇپ ژۈرگەن چاغلىرىمدا كوپ ئاڭلىغان، ماقالىلىرىنى ئوقۇغان ئىدىم. ئۇنىڭ ئاخىبولوگ ئابدۇكېرىم سابىتوۋ بىلەن ھەمكارلىقتا «لېنىنسكايا سمېنا» گېزىتىنىڭ 1964-ژىلى 6-سېنتەبىر سانىنىڭ پۈتۈن بىر بېتىدە ئۇيغۇر خەلقىنىڭ نادىر تەسۋىرىي سەنئەت — مېھارچىلىق يادىكارلىغى توغرىلىق يازغان ماقالىسى ئارقىلىق خەلقىمىزنىڭ ژىراق ئۆتمۈشتە قانچىلىق يۈكسەك مەدەنىيەت چوققىلىرىغا يەتكەنلىگىنى ياققال ھىس قىلىپ، ئەجداتلىرىمىزنىڭ پەم - پاراسىتىگە تاڭ قالغان ئىدىم. «مىڭ ئۆي» «تىنىسەچا پېشىر» دەپ ئاتىلىدىغان مەزكۇر ماقالىدا ئەجداتلىرىمىزنىڭ بۇددىزم دەۋرىكى مەنىۋى ۋە ماددىي مەدەنىيىتى ھەققىدە كوپ مەلۇماتلار بېرىلگەن بولۇپ، ئۇ رۇس گېزىتخانلىرىغا كوپ جەھەتتىن تامامەن يېڭىلىق بولغان دېسەم مۇبالىغە بولماس. ئاتاقلىق ئالىم قازاقىستاننىڭ ۋە شۇنداقلا سابىق كېڭەش ئىتتىپاقىنىڭ، چەت ئەللەرنىڭ كوپلىگەن گېزىت — ژۇرناللىرى بىلەن زىچ ھەمكارلىشىپ، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئەدەبىيات — سەنئىتىنى، مەدەنىيىتىنى تەرغىپ قىلىشنى ئۆز ھاياتىنىڭ ئاساسىي مەخسىتى قىلغان. مەسىلەن: «ئالماتىنسكايا پراۋدا» (ھازىرقى «ئوگنى ئالاتائۇ») گېزىتىنىڭ 1962 - ژىلى 7 - يانۋار سانىدا «يالقۇنلۇق قەلب» دېگەن ماقالىسىدا ئۆمەر مۇھەممەدىي توغرىلىق، يەنە شۇ گېزىتىنىڭ شۇ ژىلقى 4 — فېۋرال سانىدا «ئەدەبىيات ۋە دەۋر» دېگەن ماقالىسىدا ئۇيغۇر ئەدەبىياتى ھەققىدە ياكى موسكۋادا نەشر قىلىنىدىغان «ۋوپروسى لىتېراتورى» (ئەدەبىيات مەسىلىلىرى) ژۇرنالىنىڭ 1964 — ژىلقى 11 — سانىدا «تەنقىتچىلەر بىلەن ئەدەبىياتچىلار ئىش ئۈستىدە» دېگەن ماقالىسىدا ئەدىپ ئۆز پائالىيىتى توغرىلىق بايان قىلسا، «پروستور» ژۇرنالىنىڭ 1965 — ژىلقى 12 — سانىدا «گ. يارىنىڭ توغرىلىق» دېگەن ماقالىسىدا ئاتاقلىق شۋېد ئالىمى ۋە دىپلوماتى گۇننار يارىنگنىڭ ئۇيغۇرلار ھەققىدىكى كىتاۋى توغرىلىق يازىدۇ.

مۇرات ھەمرايېۋ تەپەككۇرىنىڭ ئاساسىي خۇسۇسىيەتلىرىنىڭ بىرى — ئۇ ھەر قانداق مەسىلىگە ھەققانىي ئىلمىي نۇقتىدىن قارايدىغان قائىدىسى بولسا كېرەك. ئەمدى ئۇنىڭ ئىنسان ۋە ئالىم سۈپىتىدىكى خۇسۇسىيەتلىرى پەيدا قىلىدۇ، تەتقىقلىق، جۇرئەتلىك، ئۆز خەلقىنىڭ ئالدىدىكى قەرزىنى ھېس قىلىش، ئۇ كەمتەرلىك ۋە كۆيۈمچانلىقتىن ئىبارەت ئىدى. مۇرات ئاكىنىڭ شىئارى: «توختاپ قالما، چۈنكى باشقىلار سېنىڭدىن ئۆتۈپ كېتىدۇ. ئۆزۈلۈپ كەتمەسلىك ئۈچۈن كەينىڭگە بۇرۇلۇپ قارىما، شۇنى بىلىپ قويغىن، بىز شۇنداق بىر دەۋردە ياشاۋاتىمىزكى، توختاپ قېلىش — ئارقىغا چېكىنىشتىن دېرەك بېرىدۇ، — دېگەندىن ئىبارەت ئىدى.

— ھە، ھەقىقىي ئىستىداتلىق ئالىملار ئىلىم — پەن ساھاسىدىكى ئىزدىنىشلىرىنى بىر دەقىقىمۇ توختىتماي، دايىم ئىزدىنىشتە، يېڭىلىق يارىتىش بىلەن بەنت بولۇپ، پۈتكۈل ھاياتىنى خەلقىگە سەرىپ قىلىدۇ. مەن مۇرات ئاكا بىلەن 1969 - ژىلى كۈزدە «يېڭى ھايات» گېزىتى ئىچىلىشى مۇناسىۋىتى بىلەن ئەرەپ گرافىكىسى ئاساسىدىكى ئۇيغۇر يېزىغىنى بىلىدىغان ياشلارنى شۇ چاغدىكى «كوممۇنىزم تۇغى» گېزىتى رېداكسىيەسى ھوزۇرىغا تەكلىپ قىلىپ، قىسقا مۇددەتلىك كۇرستا ئوقۇتقان ۋاقىتتا تونۇشقان ئىدىم. م. ھەمرايېۋ گېزىت رېدكوللېگىيەسىنىڭ ئەزاسى سۈپىتىدە ئۇنىڭغا يېقىندىن ياردەم بېرىپ، گېزىتنىڭ سۈپىتىنى ياخشىلاش ھەققىدە داۋاملىق پايدىلىق مەسلىھەتلىرىنى بەرگەن ھالدا، ئۆزىنىڭ كوپلىگەن ماقالىلىرى ئارقىلىق گېزىتخانلار بىلەن كورۇشۇپ تۇراتتى.

مۇرات ئاكىنىڭ ئەجايىپ ۋەتەنپەرۋەر، ھەقىقىي مەنادىكى ئۆز خەلقىنىڭ پەرزەندى ئىكەنلىگىگە مونۇ بىر فاكت گۇۋالىق قىلسا كېرەك. ئۇيغۇر زىيالىلىرىنى، جامائەتچىلىك ۋەكىللىرىنى «قازاقفىلممىنىڭ» كىنوئۆيىگە «ئاتامانىنىڭ زاۋالى» ناملىق بەدىي فىلمنىڭ پرېمىيېرسىغا تەكلىپ قىلىنغانلىغى ھېلىمۇ يادىمدا. مەزكۇر فىلمنى نامايىش قىلىش ئالدىدا كىنوستۇدىيە دىرېكتورى ك. سمائىلوۋ ئۇنىڭ قانداق يارىتىلغانلىغى توغرىلىق قىسقىچە ئەخبارات بەردى ۋە ئۇ بەدىي فىلم بولغانلىقتىن ئالاھىدە تەكىتلەپ، فىلمدىكى بەزى ئېنىق فاكتلارنىڭ بۇرمىلانغانلىغىنى ئاساسلاندۇرۇشقا، يەنى ئاقلاشقا ھەرىكەت قىلدى. ئەينە شۇ چاغدا دەرھال بىرىنچى بولۇپ سوز ئالغان مۇرات ئاكا فىلمدا ئەكس ئەتتۈرۈلگەن ۋاقىئە تېخى يېقىن ئۆتمۈشتىكى تارىخ ئىكەنلىگىنى، ئۇ ۋاقىئەلەر شاھىتلىرىنىڭ تېخى ھايات ئىكەنلىگىنى، ئەگەر فىلمدا ئېنىقسىزلىقلارغا يول قويۇلسا، ئەينە شۇ ئادەملەرنى ھاقارەتلىگەن بولىمىز، شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ھەقىقەت بىرىنچى ئورۇندا تۇرۇش كېرەك، — دەپ تارىخىي شەخس، نامى خەلق ئىچىدە رىۋايەتكە ئايلانغان ماھمۇت غوجامىياروۋنىڭ قەھرىمانلىغى ھەققىدە ئەجايىپ تەۋرىنىش، جوشقۇن ۋە ھاياجانلىق بىلەن سوزلىگەندە زالدىكىلەر ئۇنىڭ ھەربىر سوزىنى ناھايىتى دىققەت بىلەن تىڭشاپ، گۈلدىراس ئالقىشلار بىلەن قارشى ئالغان ئىدى. نەتىجىدە فىلمنى ياراتقۇچىلار: «بۇ فىلم ماھمۇت غوجامىياروۋ، قاسىمجان چانىشېۋ ۋە باشقا جەسۇر چېكىستلارنىڭ خاتىرىسىگە بېغىشلاندى»، — دەپ فىلم تىتۇلىغا يېزىشقا مەجبۇر بولغان ئىدى.

ئالىملار ئىززەتلەپ سانىلىدىكى، لېكىن ھەقىقىي ئىستىداتلىق چوڭ ئالىملار بارماق بىلەن سانىغىدەكلا ئاز، ئەينە شۇ ئازغىنا ئالىملار پەننى ھەقىقىي يوسۇندا ئالغا سۈرىدىغانلار بولۇپ ھېساپلىنىدۇ.

مۇرات كەرىم ئوغلى ئۇيغۇر خەلقى مەدەنىيىتىنىڭ تارىخىنى ۋە ھازىرقى ئەھۋالىنى تەتقىق قىلىشقا ناھايىتى كوپ كۈچ چىقارغان. ئۇنىڭ «تارىخ، نەزەرىيە، ماھارەت»، «ئۇيغۇر خەلقى مەدەنىيىتىنىڭ گۈللىنىشى»، «مەڭگۈ ئوچمەس سوز»، «دەۋر سەھىپلىرى» ناملىق كىتاپلىرىدا (ئۇلار رۇس ۋە ئۇيغۇر تىللىرىدا نەشر قىلىنغان) ئۇيغۇر خەلقى تەرىپىدىن بېسىپ ئوتۇلگەن تارىخىي تەرەققىياتىنىڭ ئۇزاق يولى كۆرسىتىلىدۇ، ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ قېدىمىي ۋە 1917 - ژىلدىن كېيىنكى دەۋرىدىكى ئەھۋالى تەھلىل قىلىنىدۇ.

م. ك. ھەمرايېۋ ئۇيغۇر يازغۇچىلىرىنى، باشقا مەدەنىيەت ئەرباپلىرىنى ئاممىۋىلاشتۇرۇش، باشقىلارغا، بىرىنچى نۆۋەتتە رۇس خەلقىگە تونۇشتۇرۇش ئۈچۈن كوپ ئىشلارنى قىلغان. ئۇنىڭ «پروستور» ژۇرنالىنىڭ 1962 - ژىلقى 3 — سانىدا ئۇيغۇر ئەدەبىياتى توغرىلىق «ئوكتەبرنىڭ تەكتۈشى»، يەنە شۇ ژۇرنالىنىڭ 1963 — ژىلى 12 - سانىدا سادىر پالۋان توغرىلىق «شائىر خەلق قەلبىدە مەڭگۈ ساقلىنىدۇ»، «پراۋدا» گېزىتىنىڭ 1968 - ژىلى 2 — مارت سانىدا ئا. روزباقىيېۋ توغرىلىق «تۇنجا ئۇيغۇر كومسارى». «لېنىنسكايا سمېنا» گېزىتىنىڭ 1972 — ژىلى 14 . دېكابىر سانىدىكى ل. مۇتەللىپنىڭ 50 ژىللىغىغا دائىر خەلق ئۆز شائىرىنى ئۇنتۇمىدى» دېگەن ماقالىلىرى ئەينە شۇلار جۈملىسىدىندۇر.

ھەقىقەتەنمۇ ۋاقىت ئوتكەنسىرى خەلقىمىزنىڭ سۆيۈملۈك پەرزەندى، ئۇيغۇرلاردىن چىققان تۇنجا پەن دوكتورى، لېنىن كومسومولى مۇكاپىتىنىڭ، س س س ر پېداگوگىكا پەنلىرى ئاكادېمىيەسىنىڭ ك. د. ئۇشىنسكىي نامىدىكى مۇكاپاتلارنىڭ ساھىبى، چوڭ تەشكىلاتچى ۋە جەمىيەت ئەربابى، ئىستىداتلىق پېداگوگ مۇرات كەرىم ئوغلى ھەمرايېۋنىڭ ھازىر ئارىمىزدا يوقلىغى بەك بىلىنمەكتە. مۇراتتەك ئالىم بىلەن ھەرقانداق خەلق پەخىرلەنسە ئەرزىيدۇ.

يا. سابىتىي

ئىلمىي كونفېرېنسىيە

تىل تەغدىرى — مىللەت تەغدىرى

زامان ئۆزگىرىشلىرىگە، ھاياتتا يۈز بېرىۋاتقان يېڭىلىقلارغا ئەڭ بۇرۇن رىئايە قىلىدىغان تىل ئىكەنلىگى مەلۇم. تىلدا ئادەملەر پسىخولوگىيەسىدە، ئۆز ئارا مۇناسىۋەتلىرىدە، كوز قاراشلىرىدا شۇ يېڭىلىقلار ئۆز ئەكسىنى تاپىدۇ. دېمەك، ئەشۇ ئۆزگىرىشلەرنى چۈشىنىشلىك قىلىپ يەتكۈزۈشتە تىلغا ئىنتايىن مۇھىم ھەم جاۋاپكەرلىك ۋەزىپىلەر ژۈكلىنىدىغانلىغى تەبىي. موشۇ ئەھۋالدا ئۇنىڭ ھاياتىمىزدىكى ئىجتىمائىي، سىياسىي، ئىختىسادىي، مەدەنىي ئۆزگىرىشلەرنى ئەكس ئەتتۈرۈشتىكى رولى، خىزمىتى قانداق دەرىجىدە؟ موشۇ مەسىلىلەر توغرىلىق يېقىندا جۇمھۇرىيەتلىك شەرقشۇناس ئىنستىتۇتى غ. سەدۋاقاسوۋ نامىدىكى ئۇيغۇر شۇناسلىق مەركىزى ۋە جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزى بىرلىشىپ ئوتكۈزگەن ئەدەبىي تىل ۋە ئىملا قائىدىلىرىگە بېغىشلانغان ئىلمىي كونفېرېنسىيەدەكەڭ سوز بولدى. ئۇنىڭغا ۋىلايەت مەكتەپلىرىنىڭ، ئالىي ۋە مەخسۇس ئوقۇش ئورۇنلىرىنىڭ ئۇيغۇر تىلى ۋە ئەدەبىياتى مۇئەللىملىرى، تىلشۇناس ئالىملار، پېشقەدەم پېداگوگلار، يازغۇچىلار، ژۇرنالىستلار، ئۇيغۇر دەرىسلىكلىرى مۇئەللىپلىرى قاتناشتى.

كونفېرېنسىيەنى ئۇيغۇر شۇناسلىق مەركىزىنىڭ باشلىغى، فىلوسوفىيە پەنلىرىنىڭ نامزىتى ك. تالىپوۋ كىرىشمە سوز بىلەن ئېچىپ، بۈگۈنكى كۈندە ھايات ئۆزى ئالغا قويۇۋاتقان تەلەپلەر ئاساسىدا ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ ئەھۋالىنى مۇھاكىمە قىلىش، يېزىقنى، ئاتالغۇلارنى تەرتىپكە كەلتۈرۈش، بىر پۈتۈن ئىملا قائىدىلىرىنى ئىشلەپ چىقىش، نۆۋەت كۈتكۈزمەيدىغان مۇھىم ۋەزىپە ئىكەنلىگىنى تەكىتلەپ، بۇ ئىشقا ھەممە مۇناسىۋەتلىك ئادەملەرنىڭ كۈچ چىقىرىشى زورۇرلىگىنى بىلدۈردى.

ئاندىن فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ نامزىتى ش. باراتوۋ «ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلى ئىملاسىنىڭ بەزى بىر مەسىلىلىرى»، پەن نامزىتى ر. ئارزىيېۋ «ئۇيغۇر تىلىغا رۇس تىلىدىن ۋە رۇس تىلى ئارقىلىق غەرىپ تىللىرىدىن كىرگەن سوزلەر ھەققىدە»، فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ دوكتورى، پروفېسسور ت. تالىپوۋ «ئۇيغۇر تىلىدا ي ۋە ج ھەرىپلىرىنىڭ نۆۋەتلىنىشى»، ئا. روزىباقىيېۋ نامىدىكى ئۇيغۇر مەكتىۋىنىڭ مۇئەللىملىرى م. يۈنۈسوۋا، گ. ھاشىموۋلار ئۇيغۇر تىلىنىڭ مۇھىم مەسىلىلىرىگە ئائىت دوكلات قىلدى.

دوكلادلار بويىچە مۇزاكىرە سوزگە چىققان جۇمھۇرىيەت بىلىم مىنىستىرلىگىنىڭ يېتەكچى خادىمى ق. ئەخمەتوۋ، پېنسونېر ق. مەسىمىي، يازغۇچى م. زۇلفىقاروۋلار مەزكۇر كونفېرېنسىيەنىڭ مۇھىملىغىنى ئاتاپ ئوتۇپ، ئۆزلىرىنىڭ تەكلىپ، پىكىرلىرى بىلەن ئورتاقلاشتى. پەن نامزىتى ئو. جامالدىنوۋ مەتبۇئات ۋە نەشرىيات ساھالىرىدا ئاتالغۇلارغا، ئىملا قائىدىلىرىگە يېتەرلىك ئېتىۋار بېرىلمەيۋاتقانلىغىغا توختالدى. پەن نامزاتلىرى ب. ئەلاخۇنوۋا، پ. سابىتوۋا ۋە ئى. ساتتاروۋ نامىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپ مۇئەللىمى گ. ناسىروۋلار ئۇيغۇر تىلىدىكى دەرىسلىكلەرنىڭ سۈپىتىنى ياخشىلاش، تەسىرچانلىغىنى ئاشۇرۇش ۋە زامان تەلەپلىرىگە لايىقلاشتۇرۇش بويىچە پىكىرلىرىنى ئېيتتى.

ياشلارغا ئانا تىلىنى ئۈگىتىشتە مەكتەپلەرنىڭ رولى ئىنتايىن چوڭ. ھالبۇكى، بىر چاغلاردا مىڭ بىر مەشەقەتلەر بىلەن ئېچىلغان ئۇيغۇر سىنىپلىرى، ھەتتا مەكتەپلىرى يېپىلىشقا ئوتمەكتە. بۇ ھەقتە پېشقەدەم ئۇستاز ھ. ھاشىموۋ ئۆزىنىڭ تەشۋىشلىرىنى بىلدۈردى.

كونفېرېنسىيەدە سوزگە چىققانلارنىڭ پىكىر- تەكلىپلىرىدە ئەدەبىي تىل نورمىلىرىنى تەرتىپكە كەلتۈرۈش، ئۆلچەملىك ئىملا قائىدىلىرىنى ئىشلەپ چىقىشقا مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەر ئالغا سۈرۈلدى.

ئانا تىلىمىزدا چىقىۋاتقان گېزىتلار ئادرېسىغا ئېيتىلغان تەنقىتلەردىن كېيىن «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىنىڭ باش مۇھەررىرى ي. ئازاماتوۋ سوزلەپ، رېداكسىيەدە ئاتالغۇلارنى ئەمەلىيەتكە كىرگۈزۈش ۋە ئىملا قائىدىلىرىگە قەتئىي رىئايە قىلىشنى قولغا كەلتۈرۈش بويىچە قىلىنىۋاتقان ئىشلار توغرىلىق ئەخبارات بەردى.

كونفېرېنسىيەگە جۇمھۇرىيەت بويىچە دولەت كومىتېتىنىڭ خادىمى ئو. قۇلاخمېتوۋ قاتنىشىپ، سوز سوزلىدى.

كونفېرېنسىيەنى ك. تالىپوۋ يەكۈنلەپ، قىلىنغان دوكلادلار ۋە مۇزاكىرىدە ئېيتىلغان تەنقىتلەرنىڭ، پىكىر- تەكلىپلەرنىڭ ئىنتايىن مۇھىم ئىكەنلىگىنى ھەم ئۇلارنى مەزكۇر مەسىلىنى ھەل قىلىش بويىچە قولغا ئېلىنغان ئىشلاردا پايدىلىنىش زۆرۈرلىگىنى تەكىتلىدى.

ئۇيغۇر ئەدەبىي تىلىنى رىۋاجلاندۇرۇش، يېڭى ئاتالغۇلارنى كىرگۈزۈشنى تەرتىپكە كەلتۈرۈش، ئۇمۇمىي ئىملا قائىدىلىرىنى ئىشلەپ چىقىش بويىچە بەش كىشىدىن ئىبارەت كومىسسىيە تۈزۈلدى. ئۇ كومىسسىيە پات ئارىدا موشۇ مەسىلە بويىچە قائىدە ئىشلەپ چىقىدۇ. ئۇ قائىدە لايىھىسى مەتبۇئاتتا ئېلان قىلىنىپ، ئومۇم خەلق مۇھاكىمىسىگە قويۇلىدۇ.

ئۆز مۇخبىرىمىز.

يادنامە

تاشقا تامغا باسقاندەك

(شائىر ئابدۇخالىق ئۇيغۇر تەۋەللۇدىغا 95 يىل)

يىللار، ئەسىرلەر ئۆتسىمۇ، نامى خەلق قەلبىدە خۇددى تاشقا تامغا باسقاندەك مەڭگۈ ئۆچمەي كېلىدىغان بۈيۈك ناملار ئىگىلىرى ئۆلمەس ئىجاتلىرى بىلەن ئەۋلادتىن ـ ئەۋلادقا ئۇلىنىپ تۇرىدۇ، خەلق ئارىسىدا ياشاپ كېلىدۇ.

شەرقىي تۈركىستاندىكى يېڭى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ ئاتاقلىق ۋەكىلى دېموكرات شائىر ئابدۇخالىق ئۇيغۇر ئەنە شۇنداق ئۇيغۇر ئەينە شۇنداق بەرھاياتلارنىڭ بىرىدۇر. خۇددى لۇتپۇللا مۇتەللىپتەك، ھاياتى رۇھىيەتكە ئايلانغان ئابدۇخالىق ئۇيغۇرنىڭ جۇشقۇن ئىلھام بىلەن يازغان شېئىرلىرى ئەينى ۋاقىتتىكى زۇلۇم ئادالەتسىزلىككە قارشى ياڭرىغان بىر كۈرەش نەيزىسى. شۇڭلاشقىمۇ ئۇنىڭ شېئىرلىرى قانچە ۋاقىت ئۆتسىمۇ تېخىمۇ نەپىزلىك ۋە قىممەتلىك بولۇپ كېلىۋاتىدۇ.

«ئۇيغۇر» تەخەللۇسى بىلەن تونۇلغان شائىر ئابدۇخالىق ــ 1901 ــ يىلى شەرقىي تۈركىستاننىڭ تۇرپان شەھىرىدە سودىگەر ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. مەرىپەتلىك ئائىلىدە ئۆسۈپ يېتىشكەن ئۇ ساۋادىنى چىقىرىپ ئاندىن 12 ياشلارغا كەلگەندە دىنىي مەكتەپتە ئوقۇپ، ئەرەب ـ پارس تىللىرىنى ئۆگەنگەن. شۇ ئارقىلىق كلاسسىك شائىرلارنىڭ ئەسەرلىرىنى ئوقۇشقا باشلىغان.

1916 ـ يىلى چوڭ دادىسى مەجىت ھاجى سودىگەرچىلىك بىلەن روسىيىگە چىققاندا ئابدۇخالىقنىمۇ بىللە ئېلىپ بارىدۇ. ئۇ شەھەردە رۇس تىلىنى ئۆگىنىدۇ. ئۇ ۋەتەنگە قايتىپ كەلگەندە تۇرپان يېڭى شەھەردىكى خەنزۇ مەكتىپىگە كىرىپ ئوقۇپ، خەنزۇ تىلىنى ئالى دەرىجىدە ئۆگىنىدۇ. بۇ ۋاقىتتا ياش ئابدۇخالىقنىڭ كۆز ئالدىدا خەلقىنىڭ خورلىنىشى، نادانلىققا قارشى ئىلىم ـ مەرىپەتكە ئىنتىلىش پەيدا بولۇپ، ئۇنىڭ شېئىرلىرى مەيدانغا كېلىدۇ. ياش قەلبىنىڭ دەسلەپكى ئىجادىي مېۋىسى بولۇپ «ئىستەمەس»، «باردۇر»، «ئويغان»، «ھار» قاتارلىق شېئىرلىرى مەيدانغا كېلىدۇ.

ئىلغار پىكىرلەر بىلەن قەلبى جۇشقۇنلانغان ئابدۇخالىق ئۇيغۇر ئوخشاش بىر قانچە ياشلار بىلەن ئىككىنچى قېتىم سابىق كېڭەش ئېلىگە كېلىپ ئۈچ يىل بىلىم ئالىدۇ. رۇس ۋە كېڭەش ئەدەبىياتىنىڭ داڭلىق ۋەكىللىرى پۇشكىن، لېرمونتوۋ، تولستوي، گوركىي، ماياكوۋسكىيلار ئەسەرلىرىنى ئوقۇپ ئىلھاملىنىدۇ.

ئانا ۋەتىنىگە قايتىپ بارغان ئابدۇخالىق ئۇيغۇر يېڭىچە ئىلىم ـ پەننى تەرغىب قىلىپ، غەپلەت ئۇيقۇسىدا ياتقان خەلقنى ئويغىتىشقا بەل باغلايدۇ. ئەينە شۇنىڭ قۇرالى بولغان گېزىت ـ ژۇرنال نەشر قىلىشقا ھەرىكەتلىنىپ، تۇرپاندا باسما زاۋۇدى قۇرۇشقا كۈچ سالىدۇ. لېكىن ئەكسىيەتچى كۈچلەر بۇ مەخسەتنىڭ ئەمەلگە ئېشىشىغا يول قويمايدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئىرادىسىنى بوشاشتۇرمىغان ئوت يۈرەك شائىر تۇرپان ئاستانىدىكى مەخسۇت مۇھىتى، پىچاندىكى ئىسكەندەر غوجا ئوخشاش كىشىلەر بىلەن 1927 ـ يىلى «ئاقارتىش بىرلەشمىسى» نامىدا مەرىپەت جەمىيىتىنى قۇرىدۇ. ئىلغار پىكىرلىك كىشىلەردىن ئۈچ مىڭ سەر كۈمۈچ ئىئانە توپلاپ، تۇرپان يېڭىشەھەردە مەكتەپ ئاچىدۇ. كېيىنكى يىللىرى يېڭىشەھەر ئاق سارايدا «ھۆررىيەت مەكتىۋىنى»، كونا شەھەردىمۇ يەنە بىر مەكتەپ ئېچىپ، باللارنىڭ پەننى بىلىم ئېلىشىغا ئىمكانىيەت يارىتىدۇ.

جوشقۇنلۇق ياشلىق دەۋرنى ئۆزى ياشاۋاتقان جەمىيەتنىكى تەڭسىزلىك، ئادالەتسىزلىك، قاشاقلىققا قارشى كۈرەشكە بېغىشلىغان شائىر ئىجادىدا زور ئىلگىرلەش پەيدا بولۇپ، ھەققانىيەتنى ئەكس ئەتتۈرگەن، پارلاق ھاياتنى ئارمان قىلغان شېئىرلار يارىتىلدى. ئەكسىيەتچى زالىم ھاكىمىيەتنىڭ ئەپتى ـ بەشىرسىنى چۈكۈپ تاشلىغان ئۇنىڭ شېئىرلىرى ئازاتلىق ـ ئەركىنلىككە ئېرىشىش لازىملىقىنى، بۇ يولدا جانپىدالىق قىلىش مۇقەددەسلىكىنى ئالغا سۈردى.

شائىرنىڭ ئىسيانكارلىق ئوتكۈر مىسرالىرى ھاكىمىيەت ئېگىلىرىنىڭ ئەندىشىنى كۆپەيتتى. مەرىپەتپەرۋەر كىشىلەر ۋەكىللىك قىلغان خەلقنىڭ كۆزىنى ئاچتى.

تىل ـ ھاقارەت، تەنە دەشنام ـ ۋاي دات!
بۇ جاننى قىيىندى،
ئەندى نە قىلماق كېرەك، ئەجەپمۇ بولدۇم خارىمەن.

يەنە بىر شېئىردىن مۇنداق قۇرلارنى ئوقۇيمىز:

قارا ئېقى ـ ئاق، قارىسى ـ قارا، ھەرگىزمۇ ئاق بولماس،
ئاجرىسۇن مىستىن تازا ئالتۇن كۆيۈپ ئوتتا چىداپ.

ۋۇررەككە مەدەت، دىلغا ئېقىل، ۋۇجۇتقا كۈچ بېرىدىغان ئەينە شۇنداق شېئىرلار شائىر قەلبىدىن خۇددى مەرۋايىتەك توكۇلۇشكە باشلىغان ئېدى.

خەلق ئىچىدە ئابدۇخالىق ئۇيغۇرنىڭ ئىناۋىتى كۈندىن ـ كۈنگە كۆتىرىلىپ، سۆيۈملۈك پەرزەندىگە ئايلىنىپ بارماقتا ئېدى. ئۆزىنىڭ مەخسەت ـ مۇددىئاسى يولىدا ھەرگىز باش ئەگمەس، تىز پۈكمەس روھقا ئىگە شائىر 1932 ـ يىلى «ئويغان»، «ئاچىل» دېگەن شېئىرلىرىنى ئاق رەختكە چوڭ خەتتە يېزىپ، كوچىلارغا چاپلايدۇ. ئۇ يەنە «مۇزلىدى» دېگەن شېئىر يېزىپ، تۇرپان دېخانلار قوزغىلىڭىنىڭ غەلبىسىنى، دۈشمەنلەرنىڭ تار ـ مار بولۇشىنى ئەكس ئەتتۈرىدۇ. بۇ ھال ئەكسىيەتچى كۈچلەرنىڭ چىشىغا مۇش ئۇرغاندەك بولۇپ، شائىرنى يوق قىلىشنىڭ پەيىغا چۈشىدۇ... دەسلەپ دېخانلار قوزغىلىڭىنىڭ تەرغىباتچىسى دەپ ئۇتتۇرۇن قىلىپ، تۈرمىگە تاشلايدۇ. ئابدۇخالىق ئۇيغۇر تۈرمىدە دۈشمەننىڭ سۇيقەستلىرىنى پاش قىلىدىغان «ئىچ پۇشۇش» شېئىرىنى يېزىپ، ئۆزىنىڭ كۈچلۈك غەزەپ ـ نەپرىتىنى بايان قىلدى.

جاللات شىڭ شىسەي ئابدۇخالىق ئۇيغۇرنى سەپداشلىرى بىلەن 1933 ـ يىلى 13 ـ مارتتا جازا مەيدانىغا ئېلىپ چىققاندا ئوت يۈرەك شائىر ئۆردۈرچە، خىتايچە يالقۇنلۇق نۇتۇق سۆزلەپ، دۈشمەن ئالدىدا باتۇرلارچە كوكرەك كېرىپ، «ياشىسۇن ئەركىنلىك!»، «ياشىسۇن ئازاتلىق!» دەپ شۇئار ياڭراتقاندا، بويىنىغا قىلىچ ئۇرۇلىدۇ. ئۇيغۇر رېئالىستىك ئەدەبىياتىنىڭ بايراقدارى ئەينە شۇنداق قەھرىمانلارچە قازا بولىدۇ.

ھەقىقەتنىڭ روھى قېچىپ كەتتى مېنىڭ دىيارىمدىن
ئۇنىڭكى خۇش پۇرىغى ھېچ كەتمىدى دىماغىمدىن.

دەپ كۈيلىگەن شائىرنىڭ بىباھا ئەسەرلىرىنى قارا كۈچلەر شۇ دەۋردە نابۇت قىلىۋەتكەنلىكتە قارىماي، خەلقىمىز قەلبىنىڭ چوڭقۇر قاتلىرىدا ساقلاپ، ئەۋلادلارغا ئېلىپ كەلدى.

بۈگۈنكى كۈندە مەشھۇر شائىر ئابدۇخالىق ئۇيغۇرنىڭ ئەسەرلىرى ئۆز دىيارىدا توپلىنىپ، قايتا ـ قايتا نەشر قىلىنماقتا. بىزدە شائىرنىڭ ئەللىكتىن ئوشۇق شېئىرى ئەسەرلىرى جەملەنگەن كىتاۋى بولۇپ، كېڭەش ئېلىدە ياشاۋاتقان ئۇيغۇر كىتابخانلىرىغا تەغدىم قىلىش بورچىمىز ھېساپلىنىدۇ.

مۇمۇنجان ھەمرا.
شائىر

ئابدۇخالىق ئۇيغۇر
ئۇيغۇر قىزى

ئەي قەمەر، قارشىڭدا مەن ھەيرەتتە قالدىم ئوشبۇ تۈن،
ماھى رۇخسارىڭ سېنىڭ ئۈن تورت ئېكەن تولغان بۇ كۈن.
ئول قۇياش تارلىق قىلىپ چاچقىنى راست ئوخشايدۇ ياغ،
شۇ سەۋەپتىنمۇ يۈزۈڭدە بار ئەجەپ پۈتمەس بۇ داغ.
ئوشبۇ داغدىن كۆل يۈزۈڭگە يەتمىدى ھېچ بىر زەرەر،
بۇ ئەسەر بىر مەڭ بولۇپ ھوسنىڭنى ئارتتۇردى مەگەر.
بىر قاراشتا كۆل يۈزۈڭگە ئاشىق بولدۇم بىقارار،
ئوخشىغان ئەرگىز كۆزۈڭ خۇددى ئېلىكتىر يالتىرار.
لەۋلىرىڭنىڭ قېنى ئانار رەڭگىدىنمۇ ياخشىراق،
چىشلىرىڭ چىن ئۈنچىدىن، تىللىرىڭ مەھبۇبراق.
قاشلىرىڭدۇر يېڭى چىققان ئەينى شەۋۋالنىڭ ئېيى،
سېنىڭ ئالدىڭدا باراۋەردۇر قادا، شاھۇ ـ بېيى.
سىھرىگەر كۆل، كوزگە ساقچى كىرپىكىڭ بىر نەيزىدۇر،
ھەر قارىشىڭدا كېلىپ نەيزەڭ ۋۈرەكنى ئېزىدۇر.
چاچلىرىڭ ـ رەقىپلىرىڭ كوڭلى كەبى بىر سىر قارا،
ئەۋرىشمەدەك يەلپۈنۈپ سالدى كوڭۈلگە جىق يارا.
قولۇلىرىڭنىڭ ئاقلىغى، سۆزۈكلىكىدىن نۇر چىقار،
بۇ قوپال قولۇم بىلەن تۇتسام، قولۇڭغا ھۆر چىقار.
تەنلىرىڭ ئالماسقا ئوخشاش ئاق، سۈزۈك بىر شەكلىدۇر،
خىنە ياققان تىرنىقىڭ مىسلى بەدەخشان لەئلىدۇر.
بويلىرىڭ زىلۋالىغى سەرۋىگە ئوخشار ئەي قەمەر،
كورمىدىم ھېچ بىر چىرايلىق ساڭا ئوخشاش بىر نەپەر.
تەۋرىنىپ كەتسەڭ ئەجەپ يەلپۈنىدۇ بۇ چاچلىرىڭ،
ئىلتىپاتىڭدىن ئۈمۈت ئەيلەپ ئاقار قان ـ ياشلىرىم.
قاتتىق قالدى قارىغان يەردە سېنىڭ بۇ شائىرىڭ،
تىلسەڭ قىلغىن مۇسۇلمان، تىلسەڭ مەن كاپىرىڭ.

مەتبۇئاتىمىز تارىخىدىن

«كۈرەشنى» ۋاراقلىغاندا...

(«كۈرەش» ژۇرنىلىنىڭ نەشر قىلىنغىنىغا 50 يىل)

شەرقىي تۈركىستان ئۇيغۇر مەتبۇئاتىنىڭ 40 ــ يىللاردىكى دەۋرى ئۆتكەن يىللارغا نىسبەتەن تەرەققىي ئەتكەن دەۋر بولسىمۇ، ئەمما مۇرەككەپ، تېخى ياخشى ئۆگىنىلمىگەن دەۋر بولۇپ ھېساپلىنىدۇ. بىز ئىلى، ئالتاي ۋە تارباغاتاي مەتبۇئاتىنى كۆزدە تۇتىۋاتىمىز. 1944 ـ يىلدىكى مىللىي ـ ئازاتلىق ئىنقىلاپ ئۇيغۇر مەتبۇئاتىغا تەسىر كورسەتتى ۋە تەرەققىي ئېتىشقا يول ئېچىپ بەردى.

1944 ـ يىلقى ئىنقىلاپتىن كېيىن ئۈچ ۋىلايەتتە ئىلگىرى ـ ئاخىرى بولۇپ، ھەر تۈرلۈك گېزىت ـ ژۇرناللار نەشر قىلىنىشقا باشلىدى. ئىنقىلاپ ئوچىقى بولغان غۇلجا شەھرىدە ئۇيغۇر، قازاق، موڭغۇل، خەنزۇ، رۇس ۋە شىۋە تىللىرىدا گېزىت ـ ژۇرناللار نەشر قىلىنىپ تۇردى.

1945 ـ يىلى غۇلجىدا «شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلاپچىل ياشلار تەشكىلاتى» قۇرۇلدى. بۇ تەشكىلات پۈتكۈل ياشلارنى ئىنقىلاۋىي سەپكە ئۇيۇشتۇرۇش بىلەن ئۇلارنى زامانىۋى پەن ـ تېخنىكا، ئىلمىي ـ نەزەرىيىۋى بىلىمگە ئىگە قىلىش ئۈچۈن چارە ـ تەدبىرلەرنى كورۇشكە باشلىدى. نەتىجىدە ياشلار تەشكىلاتى قارىمىقىدا بىر ژۇرنال نەشر قىلىش قارار قىلىندى. بۇ «كۈرەش» نامى بىلەن ئاتىلىپ، دەسلەپ «ئازات شەرقىي تۈركىستان» گېزىتىنىڭ 1945 ــ يىل ماي ئېيىدىكى 149 ـ ساندا ئالاھىدە بىر بەت شەكلىدە نەشر قىلىنىپ، ئىلگىرى ـ ئاخىرى بولۇپ 11 سان چىقتى. ياشلار تەشكىلاتى رەسمىي قۇرۇلۇپ، ئۆز سېپىنى مۇستەھكەملەپ ئالغاندىن كېيىن مەزكۇر «كۈرەش» بېتى رەسمىي ژۇرنالغا ئايلاندۇرۇپ، 1946 ـ يىلى يانۋاردىن باشلاپ 40 بەتلىك ژۇرنال بولۇپ ھەر ئايدا بىر قېتىم نەشر قىلىنىشقا باشلىدى. 1948 ــ يىلى سېنتەبىرگىچە 2 مىڭ تىراژ بىلەن 30 دىن ئارتۇق سان نەشر قىلىنىپ، كەڭ كىتاپخانلار ئالقىشىغا ۋە ياشلارنىڭ سويۈپ ئوقۇيدىغان ئىنقىلاۋىي ھەرىكەت قوللانمىسىغا ئايلاندى. «ئىنقىلاپچىل ياشلار تەشكىلاتى» ئۆزىنىڭ يېڭى قۇرۇلغانلىقى ۋە ئىقتىسادىي ئەھۋالىنىڭ ئاجىزلىقىغا قارىماستىن ژۇرنالنىڭ داۋاملىق نەشر قىلىنىپ تۇرۇشىغا زور ئېتىۋار بەردى.

«كۈرەش» ژۇرنالىنىڭ 40 ـ يىللاردا نەشر قىلىنىشى شەرقىي تۈركىستان ئۇيغۇر مەتبۇئات تارىخىدا چوڭ ۋاقەدۇر. چۈنكى شەرقىي تۈركىستان زېمىنىدا ئەندى ئىنقىلاپ پارتىلاپ بىر يېرىم يىل ئۆتمەستىن مۇنداق بىر سىياسىي ـ ئىجتىمائىي ئەدەبىي ژۇرنالنىڭ نەشر قىلىنىشى مىللىي ـ ئازاتلىق ئىنقىلاپىنىڭ چوڭ بىر ئۇتۇغى بولۇپ ھېساپلىنىدۇ. بۇنىڭدىن ئىلگىرى يەنى ئاپرېل ئۆزگىرىشىدىن كېيىن شەرقىي تۈركىستان مەتبۇئات ئورۇنلىرىدا تۈرلۈك ژۇرناللار نەشر قىلىنغان. مەسىلەن، ئۈرۈمچىدە «جاھانگىرلىككە قارشى بىرلىك سەپ»، «يېڭى نۇر»، «خانتەڭرى»، «ئالتاي»، «دەرنەك»، «شىنجاڭ ياشلىرى»، «مەدەنىيەت»، «جۇڭگوچە ئىنقىلاپچىل ياشلار»، «يېڭى شىنجاڭ مەجمۇئەسى»، غۇلجىدا بولسا «باللار ئۈچۈن» ئوخشاش بىر قانچە ژۇرناللار بارلىققا كەلگەن بولسىمۇ، ئۇلار ئۇزاق ئومۇر سۈرەلمىدى. بەزىلىرى بىر يىلغا يەتمەي تۇنجۇقتۇرۇلدى. مۇستەبىت شىڭ شىسەي ھاكىمىيىتى شۇ دەۋردىكى ئۇسۇپ كېلىۋاتقان مەتبۇئات ئەركىنلىكىنى بوغۇپ، ئۇلارنى تەقىپ قىلغان ئېدى.

مىللىي ـ ئازاتلىق ئىنقىلاپتىن كېيىن شەرقىي تۈركىستان ئۇيغۇر مەتبۇئاتىدا يېڭى دەۋر ياراتقان «كۈرەش» ژۇرنالى ئۆز سەھىپىلىرىدە خەلق ئارا ماۋزۇلاردا، خەلقلەر دوستلۇغى، تېچلىق ئۈچۈن كۈرىشىۋاتقان خەلقلەرنىڭ ھەمكارلىقى ۋە ئىتتىپاقلىقى ھەققىدە ماتېرىياللار ئېلان قىلدى. مەسىلەن، «ئاتوم ئېنېرگىيەسىنى تېچلىققا پايدىلىنىشقا نېمە توسقۇنلۇق قىلىۋاتىدۇ»، «فاشىزم ئۈستىدىن غەلىبە كۈنى 9 ــ ماي ۋە خەلق ئارا ئەھۋال»، «ئامېرىكا نەگە كېتىپ بارىدۇ ۋە گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە نېمىلەرنى ياردەم قىلدى» ۋە باشقىلار. ژۇرنال تەرجىمە ۋە باشقا نەشرلەردىكى ماقالىلارغىمۇ ئورۇن بېرىپ تۇراتتى. كېڭەش ئېلىنىڭ ھەر ساھادىكى قۇرۇلۇش ئىشلىرى، رۇس ۋە كېڭەش ئەدەبىياتى نەمۇنىلىرى ۋە بۇ ئەدەبىياتنىڭ باشقا خەلقلەر ئەدەبىياتىغا بولغان تەسىرى، پەن ـ تېخنىكا يېڭىلىقلىرى ۋە باشقا مۇھىم مەسىلىلەرنى يورۇتۇپ باردى. «كۈرەش» ژۇرنالى شەرقىي تۈركىستاندا بولۇپ ئۆتكەن تارىخىي ۋاقەلەرگە، ئىنقىلاۋىي كۆرەشلەرگە، قوزغىلاڭ ۋە كۈرەش قەھرىمانلىرىنىڭ ھاياتىغا بېغىشلانغان تارىخىي ھوججەتلەرگە ھەم ئورۇن ئاجراتتى. مەسىلەن، «بىز كۈرەش قىلىشقا ھەقلىق ئىدۇق»، «ئۇيغۇر تارىخى ۋە ئۇنىڭ تىلى توغرىسىدا»، «ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئاتاقلىق قەھرىمانى ۋە قوشاقچىسى سادىر پالۋان»، «1864 ــ يىلى شەرقىي تۈركىستاندا بولغان قوزغىلاڭلار توغرىسىدا تارىخىي ماتېرىياللار»، «ۋەتەن قۇرۋانلىرى»، «خەلق قەھرىمانى ئابدۇلغېنى باتۇر»، «ئاقسىن تاگجايىق»، «پرژېۋالسكىينىڭ لوپنورغا سەياھىتى» دېگەن ماقالىلار ئەينە شۇلار جۈملىسىدىندۇر. ژۇرنالدا شۇنداقلا قازاق، رۇس، ئۆزبەك، خەنزۇ، تاتار ۋە باشقا مىللەت مۇئەللىپلىرىنىڭ ماتېرىياللىرىمۇ ئورۇن ئېلىپ تۇراتتى.

«كۈرەش» ژۇرنالى ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى ۋە شەرقىي تۈركىستان دېموكراتىك ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ 40 ـ يىللاردىكى ئوسۇپ كېلىۋاتقان ئوتنجى ئەۋلادى ئەسەرلىرىگە ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىپ يورۇتۇپ كەلدى.

1944 ــ يىلدىكى مىللىي ـ ئازاتلىق ئىنقىلاپتىن كېيىن ئۆزىنىڭ جەڭگىۋار ئاۋازىنى ياڭراتقان «كۈرەش» ژۇرنالى شەرقىي تۈركىستان مەتبۇئاتىنىڭ شۇ دەۋردىكى پائالىيىتىنى يورۇتۇپ بېرىشتا كۈرەشچان خىتاپنامە بولدى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئەزەلدىن دۈشمەنلىرى بولغان گومىنداڭ خىتاي ئىستىبدات ھاكىمىيىتىگە قارشى كۈرەشتە ئەشۋىقاتچىلىق رولىنى ئاتقۇردى.

«كۈرەش» ژۇرنالىنىڭ جەڭگىۋار قوشۇنى بولغان مەسئۇل مۇھەررىرى، سەيدۇللا سەيپۇللايېۋ، تەھرىر ھەيئىتى، ئۇنىڭ سېپىدا ھارماي ـ تالماي يېزىپ كەلگەن يازغۇچى ـ شائىرلىرى، پۇبلىسىست ـ ژۇرنالىستلىرى، خۇسۇسەن ژۇرنالنىڭ مۇئاۋىن مۇھەررىرى، ئەدەبىياتچى زۇنۇن قادىر، كېيىنكى يىللاردا ژۇرنالنىڭ مۇئاۋىن مۇھەررىرى بولغان فولكلورىست داۋۇت تۇرەخمەتوۋ، ژۇرنالنىڭ كاتىپى شائىر مىرسۇلتان ئوسمانوۋلار ژۇرنالنى ئۆز ۋاقتىدا چىقىرىپ، ئۇزلىرىنىڭ ئىستىبداتى بىلەن كۈچ قوشتى. ژۇرنالنىڭ ئاخىرقى سانىغىچە ئىشلىدى. بىز «كۈرەش» ژۇرنالىنى 50 يىلدىن بېرى ساقلاپ كەلگەن كورۇنەرلىك زىيالىلارنىڭ بىرى مەھەممەتباقى كامالىيېنىڭ ئارخىۋىدىن پايدىلاندۇق.

ئۇزىنىڭ مەزمۇنىدا ھېمىشەم كۈرەشچان غايىنى ئىلگىرى سۈرۈپ، مىللىي ـ ئازاتلىق ئىنقىلاپ ئۇتۇقلىرىنى ئاخىرغىچە ساقلاپ قېلىشتا جەڭگىۋار ۋەزىپىسىنى ئوتەپ كەلگەن مەتبۇئاتىمىزنىڭ ئوتكۈر قۇرالى «كۈرەش» ژۇرنالى شەرقىي تۈركىستان ئۇيغۇر مەتبۇئاتىدا سالماقلىق ئورۇن ئېگىلەيدۇ. ئۇنىڭ ھەر بىر سەھىپىسىدىن ئورۇن ئالغان ئۇيغۇر خەلقىنىڭ قەھرىمانلىق كۈرەش تارىخلىرى كېلەچەك ئەۋلادقا ئوچمەس دەستۇر بولۇپ قالغۇسى.

ت. قاھارىي.

سۈرەتتە: «كۈرەش» ژۇرنالى 1947 ــ يىلى (15) 4 ــ سانىنىڭ مۇقاۋىسى.

20 ـ ئەسىرنىڭ ۋاباسى

نارکوتىکلارنى تارقىتىش ئوۋج ئالماقتا

نارکوتىكلارنى قانۇنسىز توشۇشتا ئۆتۈلغان-
لارنى تەھلىل قىلىش قازاقىستان ئوزىنىڭ جۇ-
غراپىيەلىك ئەھۋالىغا باغلىق ئۇلارنى توشۇش
بازارلىرىغا نارکوتىك ۋاستىلىرىنى ئېكسپورت
قىلغۇچىغا ئايلانغانلىقىنى كورسەتتى.
ئوتكەن ژىلى نارکوتىكلارنى قانۇنسىز توپو-
روت قىلىش، توشۇش ۋە تارقىتىش كولەمىنىڭ
خېلە ئوسۇشى بىلەن نىشانلاندى. نارکوتىكلار بە-
لەن باغلىق بولغان تىجارەتكە بارغىنسىرى يېڭى
ئادەملەر قوشۇلماقتا. ئەگەر 1991 ـ ژىلى جۇم-
ھۇرىيەتتە نارکوتىكلارنى كونتراباندا قىلىشنىڭ پە-
قەت بىرلا فاكتى رويخەتكە ئېلىنغان بولسا،
1995 ـ ژىل دېكابرىنىڭ ئوتتۇرىسىغىچە166 مۇ-
نداق ھادىسە رويخەتكە ئېلىنغان.
قاراغاندا ۋىلايىتىدە «ئاگىسىپتروكا» تاموژنا پۇن-
كىتىدا بىر ئوزبېكىستانلىق شوفيور تۇتۇلدى. ئۇ
ماز ـ 500 ئاپتوماشىنىسىدا روسسىيەگە 18 ك-
لوگراممغا يېقىن كاشىشنى ئېلىپ كېتىشكە ئۇ-
رۇنغان ئېدى.
پاۋلودار ـ چېلەبىنىسك مارشرۇتى پويىزىدا ئۈچ
ئادەم تۇتۇلدى، ئۇلارنى ئاختۇرغاندا 5 كىلوگ-
راممغا يېقىن مارىخۇئانا تېپىلدى.
نارکوتىكلارغا باغلىق تىجارەت بىلەن ئاياللار-
مۇ ياتىل شۇغۇللىنىۋاتىدۇ. پېتروپاۋلوۋسكىدا 70 كە-
لوگراممغا يېقىن مارىخۇئاننى پېرمغا يېتكۈزۈپ بە-
لەن ئېلىپ كېتىشنى نىيەت قىلغان قازاقىستان
جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئۈچ ياش ئايال پۇخراسى تۇتۇل-
دى. بىشكېكلىك بىر ئايال ئوزىنىڭ نارکوتىك
ۋىلايىتىدىكى كەلگەن دوستى بىلەن پېتروپاۋلوۋ-
سكىدا 28,5 كىلوگرامم مارىخۇئانا ۋە 322 گرامم
كاشىش بىلەن قولغا چۈشتى. بۇ خانىملار قىرغىز
ستانىدىن كوركانغا ماڭقان ئېدى.
چىمكەنتتە پويىزدا شەخسىي بۆيۈملىرى نا-
رىسىدا 28 كىلوگراممدىن ئوشۇق مارىخۇئانا ۋە
25 كىلوگراممدىن ئوشۇق كاشىش ئېلىپ ماڭ-
غان بىر قىز تۇتۇلدى.
نارکوتىك ماددىلارنى بارغىنسىرى ناھايىتى نا-
زۇك ئۇسۇللار بىلەن يوشۇرۇش بايقالماقتا. نارکو-
تىكلارنى ماي، ھەر خىل شىرنىلار، ۋارېنىيا، پىۋو
بانكىلىرىدا، چاي، كوفي، سىگارېت پاچكىلىرىدا،
تېرموسلاردا، چىش ژۇيۇش پاستىلىرىنىڭ ئېيتىك
لىرىدا ئولتۇرۇپ كېتىش ئۇرۇنۇشلىرى رويخەتتە-
كە ئېلىندى.
پات ـ باتلا «ئېكسىس» نارکوتىكلار تېپىلدى،
بۇ ئوزىنىڭ ئېكسى خوۋۇپىنى ھېس قىلىپ، جىنا-
يەتتى ئىسپاتلايدىغان نەرسىدىن قۇتۇلۇشقا ھە-
رىكەت قىلغانلىقىنىڭ نەتىجىسى بولۇپ ھېساپ-
لىنىدۇ. مەسىلەن، ئۇرالسكىدىن روسسىيەگە يول
ئالغان ئاپتوبۇسنىڭ ۋۇك بۇلمىسىدىن بىر سومكا
مارىخۇئانا تېپىلغان. سامولېت گېرمانىيەگە ئۇ-
چۇش ئالدىدا ئالمۇتا ئايرودرومىنىڭ ئەرلەر خالى
جايىدىن نارکوتىكلارنى توشۇش ئۈچۈن مەخ-
سۇس تەييارلانغان پوتا تېپىلغان. ئەتىمالىم، ئۇ-
گىتىلگەن ئىشتلار بىلەن ئاكتىۋ ئىشلەۋاتقان تا-
موژنا خادىملىرى كونترابانداستلارنى چوچىتىۋەت-
كەن بولسا كېرەك.
كونترابانداغا، نارکوتىكلارغا قارشى كۈرىشىش
بويىچە ئىشتلارنى ئۇگىتىش خىزمىتى ـ تاموژنى-
دىكى ئەڭ «ياش» بولۇملەر بولۇپ ھېساپلىنى-
دۇ. كونترابانداغا ۋە نارکوتىكلارغا قارشى كۈرى-
شىش بولۇمىنىڭ چوڭ ئىنسپېكتورى نىكولاي
تۇياقباييېۋ ئىشتلارنى ئۇگىتىش خىزمىتى نارکو-
تىكلارنى ئىزدەشنىڭ نەتىجىدارلىقىنى خېلە ئا-
شۇرغانلىقىنى تەكىتلىدى. ئوتكەن ژىل ئىچىدە
74 قېتىم نارکوتىكلارنى يوشۇرۇش ھادىسى-
ئەينە ئىشتلارنى ئۇگىتىلگەن ئىشتلار ياردىمى بى-
لەن پاش قىلىنغان. نارکوتىكلارنى ئىزدەش ئۇ-
چۈن ئاساسىي جەھەتتىن نېمىس ئوۋچارلىرى
ئۇگىتىلىدۇ. ئۇگىتىش ئۈچ يېرىم ئاي داۋام قىلى-
دۇ. 1994 ـ ژىلى تاموژنا كومىتېتى چېگرا ئە-
سكەرلىرى باشقارمىسى بىلەن بىرلىكتە ئوتتۇز مۇ-
تەخەسسىسنى ۋە شۇنچىلىك ئىشتنى تەييارلىغان
ئېدى. بۇ ھازىرقى نارکوتىكلار بىلەن باغلىق جى-
نايى تىجارەتكە قارشى كۈرىشىش ئۈچۈن تاما-
مەن ئازلىق قىلىدۇ.
ـ ئىشتلارنى ئۇگىتىش خىزمىتىنى كېڭەيتىش
لازىم، لېكىن بۇ ھازىر ناھايىتى قىيىن ئىش. جۇم-
ھۇرىيەتتە ھەتتا مۇنداق ئىشتلارنى كۈتۈش ئۈ-
چۈن بەلگۈلەنگەن مەخسۇس پىتومنىكمۇ يوق، ـ
دەپ داۋام قىلدى نىكولاي تۇياقباييېۋ. ـ ئىشت-
لار ھازىر ئۇلارنى ئۇگەتكۈچىلەرنىڭ ئويىدە بې-
قىلماقتا. قاچان پىتومنىك سېلىنىدىغانلىقى تې-
خى نامەلۇم.
جۇمھۇرىيەتتە نارکوتىكلارغا باغلىق تىجارەت-
نىڭ ئاكتىۋلىشىش مۇئەممىسى خوشنا ئەللەرنى-
مۇ ئەنسىرىتىۋاتىدۇ. تاموژنا كومىتېتى ئاساسىدا
تورت خەلىق ئارا سېمىنار بولۇپ ئوتتى. ئاقش،
ئۇلۇق برىتانىيە، فرانسىيە، گوللاندىيەنىڭ ياموژنا
خىزمىتىنىڭ ۋەكىللىرى ئوز تەجرىبىلىرى بىلەن
ئورتاقلاشتى.
خەلىق ئارا مىقياستىكى چارىلەرنىڭ كورۇلۇ-
شىگە، جۇمھۇرىيەتتە بۇ جىنايى ھەرىكەتكە قار-
شى مەخسۇس ئوپېراتسىيەلەرنىڭ ئوتكۈزۈلۈشى-
گە قارىماي نارکوتىكلارغا باغلىق جىنايەتلەر سا-
نى ئازايماۋاتىدۇ. ئۇمۇمىي مەيدانى 4 مىللىون
گېكتاردىن ئىبارەت چۇ ۋادىسى كوپلىگەن جىنا-
يەتچىلەر ئۈچۈن ئوزىگە جەلىپ قىلغۇچى پايدا
ئېلىش مەنبەسى بولۇ قېلىۋاتىدۇ. بىر نەچچە قې-
تىم ئىنتايىن ئورغۇن كەندىر ئوسۇملۇكىرىگە ئوت
قويۇش ئۇرۇنۇشلىرى بولدى. لېكىن بۇ چارە ئەك-
سى نەتىجە بەرمەكتە. كۈل سېلىپ، يىلتىزلارنى
ئوغۇتلاندۇرىدۇ ۋە كېلەر ژىلى كەندىر تېخىمۇ
مول ئوسىدۇ. ئالىملار پرتكول ۋادا تەۋەسىدە يا-
ۋايى ئوسۇملۇكنى تولۇق يوقىتىشنى تەۋسىيە
قىلمايدۇ. مۇنداق ھادىسىدە قۇملارنىڭ ھوجۇمى
باشلىنىشى مۇمكىن...

سۋېتلانا ئالىنا.

«كاراۋان» گېزىتىنىڭ 1995 ـ ژىل
29 ـ دېكابر سانىدىن.

هازىرقى هايات كورۇنۇشلىرى

تەتىل قانداق ئۆتتى؟

يېقىندا بولۇپ ئوتكەن يېڭى ژىل ـ نەۋرۇز باي-
رىمى تەنتەنلىرىدىن قايتىپ كېلىۋاتقىنىمدا، ئاۋتو
بۇستا بىر بۇرادىرىمنى ئۇچرىتىپ قالدىم. ئۇ مۇ-
ئون ياشلىق ئوغلى بىلەن نەۋرۇز بايرىمى تەنتەن-
لىرىگە ئىشتىراك قىلىش، بىر ئاز بولسىمۇ كوڭۇل
ئېچىش ئۈچۈن سەيلىگە بارغان ئىكەن. ئۇنىڭ
بىلەن كورۇشمىگىلى خېلە ئۇزاق ۋاقىت بولغاشقا
بىر پەس مۇڭدىشىپ، هال ـ ئەھۋال سوراشتۇق.
ئوغلىنىڭ كەيپاتى ئۇستۇن، خوشال ئىكەنلىگى
كورۇنۇپ تۇراتتى.
ـ ھە، بالىنى خېلە ياخشى ئويىنتىپسەندە ئو-
غلۇڭ بەك خوشال كورۇنىدىغۇ؟! ـ دەپ سورى-
دىم.
ـ شۇنداق، ئۇلار ئۈچىنچى چارەك تۈگەپ تەتىل-
گە چىققان ئىكەن. تىل ـ ئەدەبىيات مۇئەللىمى «تە-
تىلنى قانداق ئوتكەزدىڭ؟» دېگەن ماۋزۇدا ئىنشا
يېزىپ كېلىشنى تاپشۇرغان ئىكەن. ھازىر ئىس-
تىراھەت باغلىرى ئىشلىمەيدۇ، بارىدىغان يەرنى-
گمۇ تايىنى يوق، پاتقاقچىلىق، سوغ. شۇنىڭ ئۈ-
چۈن نەۋرۇز بايرىمى تەنتەنلىرىنى كورۇپ، بىر
ئاز سەيلە قىلىپ قايتتۇق. ئەندى ئوغلۇمغا ئىنشا
يازغىدەك خېلە «دەسمى» توپلاندى دەپ ئويلاي-
مەن.
ـ ناھايىتى ياخشى بوپتۇ، باللىرىمىزنىڭ قېدى-
مدىن ئەجداتلىرىمىز نىشانلاپ كەلگەن بايراملار
توغرىلىق كىچىگىدىن خەۋەردار بولۇشى ئۇلارنى
ئوزلىرىنىڭ كىملىگىنى چۈشىنىپ يېتىشىگە يار-
دەم قىلىدىغان ئامىللارنىڭ بىرى بولۇشىدا شۈب-
ھە يوق، ئىنشا يېزىش ئۈچۈن ناھايىتى ئوڭۇش-
لۇق ماتېريال تېپىلىپتۇ، ـ دېدىم.
ـ ئۇغۇ شۇنداق، مۇئەللىم ئىنشا يېزىشتا بىرەر
كۈن سەيلە قىلىشقا قانچىلىك پۇل كەتكەنلىگىنى-
مۇ ئەسكەرتىپ ئوتۇشنى ئالاھىدە ئاگاھلاندۇر-
غان ئىكەن. ئوغلۇم خەشلەنگەن پۇلنى بىر قە-
غەزگە يېزىپمۇ قويدى، ـ دېدى ئۇ.
ـ بۇنىسى قىزىقكەن قېنى ئوغلۇم، داداڭ سا-
ڭا نېمىلەرنى ئېلىپ بەردى، قانداق ئويناتتى؟ ـ
دەپ سورىدىم بالىدىن.
بالا يانچۇغىدىن قاتلانغان بىر ۋاراق قەغەز-
نى ئېلىپ ئوقۇشقا باشلىدى: ئۈچ دانە موروژې-
نوي ـ 120 تەڭگە، ئۈچ زىخ كاۋاپ ـ 90 تەڭ-
گە، ئىككى دانە شوكولاد ـ 70 تەڭگە، پىروژ-
نوي ـ 80 تەڭگە، «چۇپا ـ چۇپس» كەمپۈ-
تى ـ 40 تەڭگە، ئات قوشۇلغان هارۋىدا سەيلە
قىلىش ـ 60 تەڭگە، لىموناد ـ 60 تەڭگە، بىر
دانە ئويۇنچۇق تاپانچا ـ 50 تەڭگە، بىر دانە
«دۇنيا خەلىقلىرى چوچەكلىرى» كىتاۋى ـ 200
تەڭگە. جەمى 770 تەڭگە. ـ مەن نەۋرۇز بايرىمى-
دىن ئالغان تەسىراتىمنى، ئۇ يەردە كورگەنلىرىمى-
نى ئاندىن مۇئەللىم ئېيتقاندەك،موشۇ بايرەمدە خەش-
لەنگەن پۇلنىمۇ رەت ـ رېتى بىلەن ئىنشادا يازى-
مەن، ـ دېدى بالا.
مەن بىر پەس ئويلىنىپ قالدىم. چۈنكى ھاز-
ىر كورگەنلا ئادەم بالىسىغا بىر قېتىم سەيلىگە چى-
قىپ 700 ـ 800 تەڭگە خەشلەپ بېرىشى
مۇمكىن ئەمەس. بەزى كوپ باللىق ئائىلەر، پې-
نسىونېرلار، ئاكا ـ مەجرۇھلار ئارانلا نان چايغا
يېتىشكىنىگە شۈكرى قىلىپ ياشاۋاتقان بىر دەۋ-
ردە سەيلىگە ئەنىڭ پۇلى؟ «كانايغا يوق، سۇنايغا
نەدە ـ دېگەن گەپ بېكار ئەمەستە».
ـ ھە، خىيال دەرياسىغا چومۇپ كەتتىڭغۇ، ـ
ئوغلۇمنىڭ ھېساۋىنى تەھلىل قىلىۋاتامەن ئا-
داش، ـ دەپ ئويلىرىمنى بۇزۇۋەتتى بۇرادىرىم.
بىزنىڭ ئىككى پەرزەندىمىز بار.چوڭى ئارمىيە سې-
پىدە. كىچىكىنى مانا كورۇپ تۇرۇپسەن.مەن 5
مىڭ تەڭگە ماناش ئالىمەن، ئايالىم 3 مىڭ تەڭگە
ئالىدۇ. ھازىرچە موشۇ ماناشقا قەدىر ئاۋال ياشاۋا-
تىمىز. بىزنىڭ ئائىلە بىرەر قېتىم تەتىل ـ بايرام-
لاردا ئوغلىمىزغا ئازراق پۇل خەشلەپ كوڭلىنى
كوتىرىپ قويۇش ئىمكانىيىتىگە ئېگە. لېكىن ھە-
مىلا ئائىلىلەر ئۇنداق ئەمەستە. ئىختىسادىي بو-
ھرانچىلىق ئاقىۋىتىدىن كوپلىگەن ئادەملەر ئىش-
سىز، ئىشلەۋاتقانلار ئايلاپ ـ ئايلاپ ماناش ئالال-
ماي ژۇرىدۇ. ئۇلار قانداق قىلىشى كېرەك؟ مورو-
ژىي ـ پىروزنىيغا پۇل يوق دەپ بالىغا چۈشەن-
دۇرۇپكورۇڭا! ئۇنى گودەكلەر نەدىن چۈشەن-
سۇن. ناھايىتى ئاددىي ھېساپلىشىم بويىچە بالى-
نى بىر قېتىم ئويىنتىپ، سەيلە قىلىپ كېلىش ئۈ-
چۈن كام دېگەندە 500 ـ 600 تەڭگە كېرەك
ئىكەن. ئەندى ئۈچ ـ تورت بالىسى بارلار چۇ؟
ئۇلار بىر ئايلىق ماناشىنى سەرىپ قىلىش كېرەك
ئىكەن. ھە، مانا ئەھۋال ئەينە شۇنداق ئاداش، ـ
دەپ سوزىنى يەكۇنلىدى ئۇ.

يادىكار سابىتى.
ئالمۇتا.

تاماشىبىنلار دىققىتىگە!

6 ـ ماي كۈنى سائات 19 دا جۇمھۇرىيەت سارىيىدا «باراڭلىقتا مەرھەمەت!»
بايراملىق ئويۇن ـ ھەزىل، كۈلكە كېچىسى ئوتكۈزۈلىدۇ.
كەچكە تاشكەنت دولەتلىك ئۇيغۇر ئانسامبلى، ئاتاقلىق ناخشىچىلار سالامەتخان شەرىپجانوۋا،
ئايتۇرغان ھاسانوۋا، قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ خىزمەت كورسەتكەن ئارتىستى ھاجى ئاقجول
مېيىرېكوۋ، تاجىكىستان جۇمھۇرىيىتىدىن «شاخ نامە» ئانسامبلى، ئوردان كورۇللىقىدىن غالىپ،
«ياشلىق» توپى، كۈلكە ماھىرلىرى ماخمۇتجان دەرايېۋ، تۇردىبۇۋى ئابلىزوۋا، سەيدالىم ئاموتوۋ،
مىرزەخمەت ھوشۇروۋلار ئىشتىراك قىلىدۇ.
پروگراممىدا ھەر مىللەت خەلىقلىرىنىڭ ناخشا ـ ساز، ئۇسسۇللىرى، كۈلكىلىك مىنىاتورىلار.
تاماشىبىنلار ئۈچۈن «سوئال بىزدىن ـ تەلەي سىزدىن» ئويۇنى ئوتكۈزۈلۈپ، غالىپ چىققان
تاماشىبىن قىممەت باھالىق سوغا بىلەن مۇكاپاتلىنىدۇ.
بىلېتلار ئۇيغۇر تېئاترى كاسسىسىدا سېتىلىۋاتىدۇ.

* * *

16 ـ ئاپرېل كۈنى سائات 18 دە مەركىزى كونسېرت زالىدا «ناۋا» ئانسامبلىنىڭ ناخشىچى-
سى تولۇناي ئەيساروۋانىڭ يەككە كونسېرتى بولىدۇ.
بىلېتلار ئۇيغۇر تېئاترى كاسسىسىدا سېتىلىۋاتىدۇ.

باش مۇھەررىرى. ئازاماتوۋ

يېڭى ھايات

ئالمۇتا. 480044
ئىپەك يولى كوچىسى
50 بىنا، 8 ـ قەۋەت

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى ـ قا-
زاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ مەتبۇ-
ئات ۋە ئاممىۋىي ئەخبارات ئىش-
لىرى بويىچە مىللىي ئاگېنتلىغى.

تىراژى 5692

تېلېفونلار: قوبۇلخانا ـ 59 ـ 84 ـ 33، باش
مۇھەررىرنىڭ ئورۇنباسارى 01 ـ 92 ـ 33،
مەسئۇل كاتىپ ـ 27 ـ 86 ـ 33، ئىجتىما-
ئىي ـ سىياسىي،مەدەنىيەت بولۇملىرى ـ
81 ـ 86 ـ 33، ئەدەبىيات ۋە سەنئەت بولۇمى ـ
06 ـ 86 ـ 33،ئىختىسات بولۇمى
50 ـ 86 ـ 33.

«Йени хаят» (Новая жизнь) индекс 62359, приложение республиканской общественно-политической газеты «Уйгур авази», регистрационное свидетельство №480, выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.
Газета отпечатано в республиканском газетно-журнальном Издательство «Дәуір», Алматы, 480044, пр. Достык,7/4

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مەۋقەسى تەھرىراتىمىزنىڭ مەۋقەسى بولۇپ ھېساپلانمايدۇ. تەھرىراتتىن ماتېريالار قايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.

ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى - روۋۇڭ سامان بولماس

يېڭى ھايات

Жаңа Өмір

1996
ژىل
13 - ئاپرېل
(ئومۇت)
شەنبە
№15
(4026)

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي - سىياسىي «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ ھەپتىلىك قوشۇمچىسى 1970 - ژىلى 1 - يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ.

نەۋرۇز - 96

دوستلۇق مەركىزى

نەۋرۇز مۇسۇلمان كالېندارى بويىچە 21 - مارتتىن 21 - ئاپرېلغىچە داۋام قىلىدۇ. يېقىنقى ژىللاردا نەۋرۇزنى داغ - دۇغىلىق بايرام سۈپىتىدە نىشانلاش ئادەت تۈسىگە كىردى.

چىمكەنت شەھرىدە ئىستىقامەت قىلىۋاتقان ئۇيغۇر جامائەتچىلىكى 26 - مارت كۈنى ژىغىلىپ، باھار بايرىمىنى خوشال - خورام قارشى ئالدى. مەركەزگە قازاق، تاتار، ئۆزبەك ۋە رۇس خەلقىنىڭ ۋەكىللىرى تەكلىپ قىلىندى.

نەۋرۇز مەركىزىنى ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتىنىڭ رەئىسى يارمۇھەممەت ئابدۇللايېۋ ۋە ئاقساقاللار كېڭىشىنىڭ رەئىسى ئابدۇرېھىم مەمەتلەر تەبرىكلىدى. شۇكۇنى ئۇيغۇرچە ناخشا - سازيا ڭراپ، ئۇسۇلغا چۈشۈشتى. بۇ نەۋرۇز تەنتەنىسىنىڭ ھەممە خىراجىتىنى خەلقپەرۋەر تىجارەتچىلەردىن يا. ئىسكەندەروۋ، س. ساتىموۋ، غ. ئەيساروۋ، س. ئىمىنوۋ، ئا. توختىيېۋ، م. تاشبايېۋ، غ. خۇدايبەردىيېۋ، ئا. ئاخمادۇللايېۋلار ئۆز زىممىسىگە ئېلىشتى. شۇنداقلا «ئارزۇ» فىرمىسىنىڭ باشلىقى يارمۇھەممەت ئومەرجان ھاجى ئوغلى ئۆز ھېساۋىدىن 60 نەپەر قېرى - چۆرىلەرگە ماددىي مۇكاپات - ئاخچا سوغا قىلدى.

چىمكەنت شەھرىدە نەۋرۇز خوشال - خورام قارشى ئېلىندى.

ژىغىن بولۇپ ئۆتتى

يېقىندا ساريا غاچ شەھرىدە جەنۇبىي قازاقستان ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتىنىڭ ژىغىنى بولۇپ ئۆتتى. ژىغىندا ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتىنىڭ ھېساۋات دوكلادى تىڭشالدى. ئۆتكەن ۋاقىت ئىچىدە ساريا غاچ ۋە كېلەس ناھىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيەتلىرىنىڭ قىلغان ئىشلىرى ئالاھىدە تىلغا ئېلىندى. كەلگۈسىدە قىلىنىدىغان ئىشلار توغرىلىق كەڭتاشا پىكىر ئېلىشىلدى.

ژىغىن ئاخىرىدا ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتىنىڭ ھەيئەت ئەزالىرى قايتىدىن سايلىنىپ، ئۇنىڭ رەئىسى بولۇپ قايتىدىن يارمۇھەممەت ئابدۇللايېۋ سايلاندى.

ق. زاكىرياروۋ.
جەنۇبىي قازاقستان ۋىلايىتى.

لوبنۇر پولىگونى يېپىلسۇن!

يادرو پارتلىتىشلىرىغا قارشى ھەركەت

بېيىل 7 - ئاپرېل كۈنى ئالمۇتىدا، ئا. روزىباقىيېۋ نامىدىكى ئۇيغۇر ئوتتۇرا مەكتىۋىدە يادرو قۇراللىغا قارشى «نېۋادا - شەمەي» خەلق ئارا ھەركىتى لوبنۇر كومىتېتى قۇرۇلغانلىقىنىڭ 4 ژىللىقىغا بېغىشلانغان ھېساۋات كونفېرېنسىيەسى بولۇپ ئۆتتى. كونفېرېنسىيەنى شەرق ئاياللىرى خەلق ئارا ئېكولوگىيەلىك ئىتتىپاقىنىڭ پرېزىدېنتى ھۆر قىز ئىلىيېۋا ئاچتى.

كونفېرېنسىيەگە يادرو قۇراللىغا قارشى «نېۋادا - شەمەي» خەلق ئارا ھەركىتى ئىجرائىي كومىتېتىنىڭ رەئىسى م. ئېرىمبېتوۋ رىياسەتچىلىك قىلدى.

كونفېرېنسىيەدە ئاكادېمىك ئى. يا. چاستىنكوۋ، پروفېسسور ئي. ۋ. كولومىيېتس، ھ. ئىلىيېۋا، م. ئېرىمبېتوۋ، ئۇيغۇرلار ئىتتىپاقىنىڭ پرېزىدېنتى ق. غوجامبەردىيېۋ، ياپونىيەلىك «ئاكاخاتا» گېزىتىنىڭ مۇخبىرى نورو خورى ۋە باشقىلار سۆزگە چىقتى. ناتىقلارنىڭ سۆزلىرىدە «لوبنۇر» يادرو سىناق مەيدانىدا ھەربىر قېتىم ئاتوم قۇرالى پارتلىتىلغاندا ئەتراپ مۇھىتقا، ئادەملەر سالامەتلىكىگە قانچىلىك زىيان يەتكۈزۈۋاتقانلىقى ئېنىق فاكتلار بىلەن دەلىللەندى.

(ئۆز مۇخبىرىمىز)

ياخشىنىڭ ياخشىلىغىنى ئېيت

قەلبى دەريا ژىگىت

رىڭگى ۋە تەشكىلاتچانلىغى بىلەن دىرېكتورنىڭ ئورۇنباسارى لاۋازىمىغىچە كۆتىرىلدى. بۇ جەرياندا ئۇ ئىشتىن سىرت ئوقۇپ، ئالىي بىلىملىك بولدى. ھازىر ماكىلان شەرىپوۋ «راخات» بازىرى دىرېكتورىنىڭ ئورۇنباسارى بولۇپ ئىشلەۋاتىدۇ.

بۇ سېخىي - ساخاۋەتلىك تىجارەتچى يېقىندا قازاقستان تېلېرادىو كورپوراتسىيەسى «ئالتاغ» پروگراممىسى ئۇيغۇرچە كورستىشلەر رېداكسىيەسىگە ياپونىيەنىڭ «پاناسونىك» ۋىدېو كامېرىسى بىلەن جۇمھۇرىيەتلىك «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرى رېداكسىيەسىگە زامانىۋىي كومپيۇتېر سوغا قىلدى.

ئۆز دەۋرىدە تۈرك خەلقىنىڭ دانىشمەن پەرزەندى ئاتا تۈرك: «مىللەتكە غوجايىنلىق قىلىشقا بولمايدۇ، ئۇنىڭغا خىزمەت قىلىشقىلا بولىدۇ.» دېگەن ئېكەن. مانا بۈگۈن قىرىق ژىللىق قىران ژىگىتلىك دەۋرىگە كەلگەن سېخىي قەلب، خەير - ساخاۋەتلىك ماكىلان شەرىپوۋقا بىز ۋەتەن، خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىشتەك ئالىيجاناپلىق ئىشلىرىدا زور مۇۋاپپەقىيەتلەر تىلەيمىز.

ماكىلان ئىسمائىل ئوغلى شەرىپوۋنىڭ ئىسمى - شەرىپى گېزىتخانلىرىمىزغا ياخشى مەلۇم. بۇ ژىگىتنىڭ ئاناۋەتەنگە بولغان ساداقىتى بىلەن خەلققە دېگەن مۇھەببىتى چەكسىز. «خەلقىم ئۈچۈن خىزمەت قىلسام» دېگەن ئىزگۈ نىيەتنى ئۆز ئالدىغا بۈيۈك مەخسەت قىلىپ قويغان ماكىلان شەرىپوۋنىڭ ئەزىز خەلقى ئۈچۈن قىلىۋاتقان خەيرىخاھلىق ئىشلىرى ئۆزگىلەرگە ئۈلگە - ئىبرەت بولغۇسىدۇر. باشقىسىنى ئېيتمىغاننىڭ ئۆزىدە، ئۇنىڭ جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر تىياترى قۇرۇلۇشىغا يېقىندىن ئىختىسادىي ياردەمدە بولۇۋاتقانلىغىغا ھەركىم ئاپىرىن ئېيتماقتا.

ماكىلان شەرىپوۋ 1956 - ژىلى ئالمۇتا ۋىلايىتى ئۇيغۇر ناھىيەسىنىڭ دوۋۇن يېزىسىدا تۇغۇلغان. ئىسمائىل ئاكا بىلەن مەرەمساخان ھەدىنىڭ بۇ ئوغلى جېمىلاخۇن بوۋاي بىلەن ھېۋىنخان مومايىنىڭ قولىدا ئۆسكەن. ماكىلاننىڭ ئوقۇغۇچىلىق دەۋرى ئۈچ ناھىيە ئۇيغۇر، چېلەك، ئەشكىلەڭ ناھىيەلىرىنىڭ بەش يېزىسىدىكى مەكتەپتە ئۆتكەن. ئۇ ھەربىي خىزمىتىنى موسكۋادا ئۆتەپ كەلگەندىن كېيىن، ئالمۇتىدىكى خىمىيە زاۋۇدىغا ئاددىي ئىشچى بولۇپ كىردى. زاۋۇد دىرېكتورى، ئەجايىپ سېخىي قەلب ئىنسان شاۋكەت سادىقوۋ بۇ ژىگىتنى ئۆز غەمخورلۇغىغا ئېلىپ، قولىدىن كەلگەن ھەممە ياخشىلىقلارنى ئايىمىدى. ماكىلان زاۋۇدتا ئون ژىل ئىشلەپ، ئۆزىنىڭ ئەقىل - ئىدـ

ئۆز مۇخبىرىمىز.

سۈرەتتە: ماكىلان ئىسمائىل ئوغلى شەرىپوۋ.
پ. ئەخمەت چۈشەرگەن سۈرەت.

ئەخبارات ئاگېنتلىقلىرى خەۋەرلىرىدىن

شەنبەدىن — شەنبىگىچە

قازاقستان بىلەن تاتارستان ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتلەر كۈچەيمەكتە

3 — ئاپرېل كۈنى پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازاربايېۋ تاتارستان پرېزىدېنتى مىنتىمېر شەيمىيېۋنىڭ ئىككىنچى قېتىم پرېزىدېنت بولۇپ سايلىنىشقا مۇناسىۋەتلىك تەنتەنىگە قاتنىشىش ئۈچۈن قازانغا باردى. تاتارستان پرېزىدېنتى سارىيىدا ن. نازاربايېۋ م. شەيمىيېۋ تاتارستان بىلەن قازاقستان ئوتتۇرىسىدىكى سودا، ئىلمىي - تېخنىكىلىق ۋە مەدەنىي ھەمكارلىقنىڭ ئاساسىي پرىنسىپلىرى توغرىلىق كېلىشىمگە قول قويدى.

قازاقستان بىلەن ئاق ش تەجرىبە ئالماشتۇرماقتا

8 — ئاپرېل كۈنى مەجلىس رەئىسى مارات ئوسپانوۋ سىياسەت ۋە جەمىيەت ھاياتىدىكى ئىسلاھاتلارنىڭ كېتىپ بېرىش بىلەن تونۇشۇش مەخسىتىدە قازاقستانغا ئاق ش تىن كەلگەن قانۇن چىقارغۇچى يۇرىست پول خارولد بىلەن ئۇچراشتى. تەجرىبە ئالماشتۇرۇش - پارلامېنت خىزمىتى بويىچە ئۇنىڭ سەپىرى پروگراممىسىنىڭ بىر قىسمى.

بارلىق ھۆكۈمەت تارماقلىرىنىڭ تەكپۈگلىغى، — دەپ تەكىتلىدى پ. خارولد، — دېموكراتىيەنىڭ ئۇزاق ۋاقىت تەرەققىياتىنىڭ نەتىجىسى. قازاقستان، ئۇنىڭ پىكرىچە، دېموكراتىيەنى چوڭقۇرلىتىش يولى بىلەن داديل ئىلگىرىلىمەكتە.

مەدەنىيەت كۈنلىرى

موسكۋا جامائەتچىلىكىگە قازاق مىللىتىنىڭ مەنىۋىي مەدەنىيىتىنى دەسلەپ تونۇتقان قازاق سەنئىتى بىلەن ئەدەبىياتىنىڭ تۇنجا ئونكۈنلۈگى ئۆتكىنىگە بېيىل 60 ژىل تولدى.

ئەينە شۇ ۋاقىئە ۋە جامبۇلنىڭ تۇغۇلغىنىغا 150 ژىل تولۇشى شەرىپىگە بېغىشلانغان قازاقستان جۇمھۇرىيىتى مەدەنىيىتى بىلەن سەنئىتىنىڭ كۈنلىرى موسكۋادا 8 — ئاپرېل كۈنى چايكوۋسكىي نامىدىكى كونسېرت زالىدا چوڭ كونسېرت بىلەن باشلاندى. بۇ تەنتەنىگە قازاقستاننىڭ 200 دەك مەدەنىيەت خادىمى سەنئەت ماھىرلىرى قاتناشماقتا.

جۇمھۇرىيەت پرېزىدېنتىنىڭ پەرمانى بىلەن

ئۆلۈق ۋەتەن ئۇرۇشىنىڭ ئاكالىرى بىلەن قاتناشقۇچىلىرىنىڭ قازاقستان ئاكسونېرلىق خەلق ئامانەت بانكىسىدىكى ئاخچىلىرىغا قوشۇمچە ھەق تۆلەش تاپشۇرۇلدى. ئۇ 1996 — ژىلنىڭ 1 — يانۋارىدىكى ئەھۋال بويىچە سېلىنغان ئاخچىلارنىڭ بارلىق تۈرلىرىگە 1992 — ژىلنىڭ 1 — يانۋارىدىكى ئەھۋال بويىچە قالدۇقلارغا 1996 — ژىلنىڭ 15 — ئاپرېلىدىكى ھېساپ - چوتلار بويىچە قوشۇمچە ھەق تۆلەش ئارقىلىق ئەمەلگە ئاشۇرۇلىدۇ. قالدۇغىنى 1992 — ژىلنىڭ 3 — يانۋارىدىكى بىر ژىللىق باھا بويىچە دوللار ھېساۋىدا قايتا ھېساپلاش يولى بىلەن ئۆزگەرتۈرۈلىدۇ.

ئىنسان ۋە ئىمان

رامىزان ئېيىدىكى خەيرلىك ئىشلار

بىسمىللاھىر رەھمانىر رەھىم. قىرغىزستان جۇمھۇرىيىتىدىكى ھەر مىللەت مۇسۇلمانلىرى ئاللاھنىڭ شەپقىتى ۋە ھۆكۈمىتىمىزنىڭ مەرھەمىتى بىلەن بىيىل رامىزان ئېيىنى تىنچلىق، خاتىرجەملىك، دوستلۇق شارائىتىدا خوشال - خورام ئۆتكۈزدى.

مۇھەممەت پەيغەمبىرىمىز ئېيتقاندەك: كۈنلەرنىڭ ئىچىدە - جۈمە كۈنى، تۈنلەرنىڭ ئىچىدە - قەدىر كېچىسى، ئايلارنىڭ ئىچىدە - رامىزان ئېيى ئۇلۇغ ھېساپلىنىدۇ. بۇ سۆزلەرنىڭ مەناسىغا چۈشەنگەن مۆمىن مۇسۇلمانلار رامىزان ئېيىنىڭ ھارپىسىدا خۇدانىڭ ئۆيى بولغان مەسچىتلەرنى سۈپۈرۈپ تازىلاپ، 20 - يانۋار كېچىسى ئىبادەت دەرگاھىغا توپلىنىپ، ئەزان ئېيتىپ، تاراۋىي نامىزىنى باشلىدى. ياشلار مۇھەررىل يامان ئىشلاردىن ئۆزىنى تارتىپ، ئۆز قىزغىنلىغى بىلەن روزا تۇتۇپ، ئاللاھقا ئىبادەت قىلىشقا باشلىدى. كىشىلەرنىڭ ئارىسىدا دىنى ساۋادى كامىراقلىرى ئىمام، مولدىلاردىن سوراپ تەلىم ئېلىپ، ئۇششاق سۈرىلەرنى ئۆگىنىپ، ھالال - ھارامنى ئاجرىتىشتى ۋە تاراۋىي نامىزىدا ئوتلۇق تەسبىھ ئوقۇپ، ساۋاپقا بولەندى.

رامىزان ئېيىدا بىشكېك جامەسىدە، ئاق مەچىت، مۇستاپا مەسچىتى، مەھمۇت قەشقەرىي، تۈرباز مەسچىتلىرىدە قارىيلىرىمىز 30 پارە قۇرئاننى باشتىن ئاخىرىغىچە قىرائەت قىلىپ ئوقۇپ چىقىشتى. مۇنداق ئىبادەتكە يەرلىك مۇسۇلمانلاردىن باشقا ئىسلام دۆلەتلىرىنىڭ خارجىي ئىشلار بويىچە خادىملىرىمۇ تولۇق قاتناشتى. بارچە مۇسۇلمانلار ھەر كۈنى ئىبادەتتىن كېيىن ئاللاھقا ھەمدۇ - سانا، رەسۇلىللاغا سالاۋات ئېيتىپ، دۇنيانىڭ تىنچلىغىنى، پادىشاھلارنىڭ ئادىللىغىنى، خەلقلەرنىڭ دوستلۇق ئىتتىپاقىنى تىلىدى. شۇنداقلا قان توكۇلۇش، بۇزۇقچىلىققا قارشى چىقىپ، بىر ئاللاھدىن نىجات تىلەشتى.

رامىزان ئېيىدا «مۆمىنلەرنىڭ ھەممىسى دىنىي قېرىنداش» دېگەن ئايەتكە چۈشەنگەن مۇسۇلمانلار قەلبىدە مېھىر - شەپقەت ھىس - تۇيغۇسى ئويغىنىپ، ژىتىم - يېسىرلارغا خەير - ئېھسان، فىتىر سەدىقە بېرىپ، ياردەمگە قول سۇنۇشتى. شۇنداقلا ئۆلگەنلەرنى يادلاپ خەتمە قۇرئان ئوتكۈزۈپ ئۇلارنىڭ روھىنى خۇرسەن قىلدى. ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالغان يارۇ - بۇرادەرلىرىنى يوقلاپ، ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى كوتەردى. مەسىلەن لىبىدىنوۋكا يېزىسىنىڭ ژىگىت بېشى تۇرغان يۇنۇس ھەر بىر ئائىلىدىن ئىختىيارى ھالدا ژىغىلغان پۇللارنى يوقسىز ئائىلىلەردىن ھال سوراشقا، ئۇلارغا تۇرمۇش جەھەتتىن ياردەم قىلىشقا سەرىپ قىلدى. بۇ مىللەت ئايرىماي قىلىنغان خالىسانە خەيرخاھلىقنى كورگەنلەر ئۇلارغا ئاپىرىن ئېيتىشتى. شۇنداقلا روزا - رامىزاننىڭ شارائىتىدىن بەزى ئائىلىلەردە ئاكا - ئۇكا، ھەدە - سىڭىل، ئەر - ئايال ئوتتۇرىسىدا ئۇقۇشماسلىقتىن تۇغۇلۇپ قالغان ئادەۋەتلەر تۈگەپ، ئۇلار ئوتتۇرىسىدا ئىناق - ئىجىللىق ئورنىتىلدى. ئوغۇرلۇق، بۇزۇقچىلىق، ھاراقخورلۇق، قىمارۋازلىق، قاتىللىق ئوخشاش يامان ئىشلارنىڭ زور گۇناھ ئىكەنلىكىنى تونۇغانلار، خۇداغا تۆۋا ئوقۇپ، توغرا يولغا كىرىشتى، ئاللاھقا ئىبادەت قىلىشتى. ئۇلۇق رامىزان ئېيى تۈگىگەندە، روزا ھېيت نامىزىنى ئوقۇپ، ئۈچ كۈن شادۇ - خورام بايرام قىلدى.

تۇرسۇن ھاجىم قۇربانىي،
بىشكېك شەھىرى.

خەلق خىزمىتىدە

ياخشى ئىشلاردا ھەسسىسى بار

ئالمۇتىنىڭ ئەتراپىدىكى يېزىلاردا، مەھەللىلەردە ۋە شەھەر ئىچىدە بولۇپ، ئوتتۇزدىن كۆپ ژىگىت باشلىقى [illegible] ياخشى ئىشلارنى ئاتقۇرۇپ كېلىۋاتقانلىغى ھەممىگە مەلۇم. ئەينە شۇلارنىڭ بىرى تۈركسىب مەھەللىسىنىڭ ژىگىت بېشى ئابدۇقېيۇم [illegible]. ئۇ كۆپ ژىللاردىن بېرى تۈركسىب مەھەللىسىنىڭ ژىگىت بېشى بولۇپ كېلىۋاتىدۇ.

ئابدۇقېيۇم [illegible] 1945 - ژىلى [illegible]

1961 - ژىلى [illegible] 1968 - ژىلدىن 1987 - ژى[illegible] 85 - 86 - [illegible]

[illegible]

مەھەللىمىزدە مەدەنىي - ماتېرىيال [illegible] 200 دىن كۆپ بالا [illegible]

قەھرىمانى غېنى باتۇر، پېشقەدەم ئۇيغۇر يازغۇچىسى زۇنۇن قادىرىي ۋە باشقىلارنى خاتىرلەش كۈنلىرىدە مەھەللە جامائىتى قىزغىنلىق بىلەن قاتنىشىپ، ئۇلارغا ئۆزلىرىنىڭ ياردەملىرىنى بەردى.

مەھەللىمىزدە ئۆرپى - ئادەت ئىشلىرىمىزنى يولغا قويۇشتا مەلۇم ئىشلار ئەمەلگە ئاشماقتا. ئاتا - بوۋىلىرىمىزنىڭ ئەزەلدىن قوللىنىپ كېلىۋاتقان ئەنئەنىلىرى بويىچە توي - تۆكۈن، نەزىر - چىراق ئىشلىرى ژۇر كۆزۈلۈپ كەلمەكتە. ھەيئەت ئەزالىرىدىن بولغان سېلىمەم، ئۇمگۇسۇم ۋە باشقىلار تەشەببۇس كوتىرىپ، مەھەللىمىزدە قالاق ئادەملەرنى يوقىتىپ، تويلارنى ئىنچام ئۆتكۈزۈشنى ئەمەلگە ئاشۇرماقتا. تويلاردا ئاتا ئالماشتۇرۇش، پەتنۇس ئەكىلىش، پەتنۇس ئەكىتىش، بوسۇت سېلىش - ئاتلىق، ئاتلىق، رەخت ژىتىش، سېلىق سېلىش، ھاراق سېلىش، ساندۇق ئېچىش، چاي ئىچكۈزگەندە ئوتتۇزلاپ، قىرىقلاپ پەتنۇس ئەكىلىش قاتارلىق بىر قاتار ئىشلار ئاساسىي جەھەتتىن يوقىتىلىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا تويلارنى مۇبارەكلەپ، ئولۇم - ژىتىم بولغان ئۆيلەرگە مۇسىبەت بىلدۈرۈپ، ياردەم قوللىرىنى سۇنۇش ئوخشاش ئىنسانىي پەزىلەتلەر ژۇر كۆزۈلمەكتە.

كەمبەغەل، تۇل خوتۇن، ژىتىم - يېسىرلەرگە ياردەم قىلىش يولغا قويۇلۇپ، مۇسىبەتنىڭ چىقىملىرىنى جامائەت ئۆز ئۈستىلىرىگە ئېلىش ئىشلىرىمۇ ژۇر كۆزۈلۈشكە باشلىدى. مەھەللىمىزدە تۇرمۇشى ناچار قېرىنداشلىرىمىزدىن بولغان قازاق ئايالى ئالماش ئالمانوۋاغا پۇل ژىغىپ بەردۇق. ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ، ئون مىڭ تەڭگىدىن كۆپرەك پۇل ياردەم قىلىندى.

زەردىكاللىقلارنى قوغداش ۋە كوكەرتىش ئىشلىرىنى ئېلىپ بېرىپ، كوچەت تىكىپ، يوللىرىنى ياخشىلىدۇق. مەھەللىنىڭ كوچىلىرى ياخشىلىنىپ، ئېرىقلار رېمونتلىنىپ، سۇلار ژۇر كۆزۈلدى.

كېيىنكى ژىللاردا مۇسۇلمانچىلىق قايتىدىن ئۆز ئىناۋىتىنى تېپىپ، مەھەللىمىزدە ناماز ئوقۇيدىغان بولدى. ئەرەبىستاندىن كەلگەن ئابدۇغوپۇر ھاجىمنىڭ ياردىمى بىلەن خەلقىمىزنىڭ كۈچ چىقىرىشى نەتىجىسىدە مۇۋەققەت مەسچىتىمىز بەرپا بولدى. بۇ مەسچىتنى ئېچىشتا ژىگىت بېشىمىز ئابدۇقېيۇم باشلىق ھەيئەت ئەزالىرى، جامائەت كوپ كۈچ چىقاردى. ھازىر مۇبارەك مەسچىتىمىزدە ئىمامىمىز ئەخمەت قارى ۋە ياردەمچى ئىمام موردىن، مەزىنىمىز ئابدۇمىجىت باشلىق 60 - 70 كە يېقىن ئادەم ناماز ئوقىماقتا. كىتاپخانىلىق بولماقتا. كېرىم قارى باللارنى ئوقۇرماقتا. ھەر كۈنى مەدرىستە ئەللىك، ئاتمىش ئوسمۇرلەر قۇرئان سۈرىلىرىدىن دەرس ئالماقتا. ئۇلارنىڭ ئالدى موشۇ كۈنلەردە قىرائەت ئوقۇش دەرىجىسىگە يەتتى.

مەسچىتىمىزدە ناماز ئوقۇلۇشقا باشلىغاندىن بېرى مۇسۇلمانچىلىق، دىيانەت، بىر - بىرىگە ھورمەت، ئىززەت - ئىكرام ئېپپەت - نومۇس يولغا قويۇلۇپ، يامان ئىشلار ئوز - ئوزىدىن يوقىلىشقا باشلىدى. خەلقىمىزدە ھېيت - ئايەملەردە باللار - ئائىلىرىنى يوقلاش، بىر - بىرىنىڭ ئويلىرىنى توپ - توپ بولۇپ ھېيتلاش، ژىتىم - يېسىر، قېرى - چورىلەرنىڭ ھالىنى سوراش رىۋاج تاپماقتا.

مانا مۇسۇلمانچىلىق ياخشى ئىشلارنىڭ ھەممىسى ژىگىت بېشى، ئىماملىرىمىز ۋە ھەيئەت ئەزالىرىمىزنىڭ تىرىشچانلىق نەتىجىسىدۇر.

توختاسۇن بېيشانوۋ

چەكسىز مىننەتدار

يەرلىك مەھكىمىلەر ۋە جەمىيەتلىك تەشكىلاتلارنىڭ كېيىنكى ژىللاردا ئاھالىنى باشقۇرۇش ھوقۇقىنىڭ كەڭەيتىلگەنلىگى ئۇيغۇر جامائەتچىلىگى زىچ جايلاشقان جايلاردىكى ژىگىت باشلىرى ۋە مەدەنىيەت مەركىزلىرىنىڭ رولىنىڭ ئوسۇشىگە تۈرتكە بولدى. ئۇ كۈنلەردە خەلقىمىز قېدىمدىن ژىگىت بېشى دەپ ئاتاپ كەلگەن ئۇقۇم ئىلگىركى تار مەنىسىدىن ئالقىپ ئوتۇپ، پۈتۈن مەھەللە ۋە يۇرتنىڭ ژۇقۇرى - تۆۋەن جامائەتچىلىك ئىشلىرىنى باشقۇرىدىغان دەرىجىگە كەڭەيدى. شۇ يۇنىلىشتە ئۇلار تەرىپىدىن ئاتقۇرۇلۇپ كېلىۋاتقان ئىشلارمۇ دىققەتكە سازاۋەر. بولۇپمۇ مەكتەپ، مەسچىت، قەبرىستان، مەتبۇئات، مەدەنىي مەراسىملارغا تەئەللۇق ئىشلارنىڭ ھەممىسى ژىگىت بېشى، ياكى يۇرت بېگىنىڭ ياردىمىسىز ئەمەلگە ئاشمايدۇ.

ئالمۇتا شەھىرىنىڭ غەربىي قىسمىغا جايلاشقان ئون ئىككى ئىنچام مىكرورايونلاردا تەخمىنەن تورت يۈزدىن ئارتۇق ئۇيغۇر ئائىلىسى بولۇپ، ئىككى مىڭدىن ئارتۇق جان ياشايدۇ. كېيىنكى ژىللاردا ئۇلارنىڭ جامائەتچىلىك ئىشلىرىنىڭ بىرلىگى شەكىللىنىپ، ئۇنى ژىگىت بېشى لاۋازىمىدا تۇرسۇنخوجا مىرزايېۋ باشقۇرۇپ كېلىۋاتىدۇ. بۇ ئۇمۇمىيلاشقان يۇرتنى ئىدارە قىلىش ئۈچۈن ھەر بىر مىكرورايوندىن بىردىن ۋەكىل قاتناشتۇرۇش ئاساسىدا بىر پۈتۈن ھەيئەت تەشكىل قىلىنغان. شۇنىڭدەك مىكرورايونلاردىكى ئىشلارغا مەسئۇل بولىدىغان بىر - ئىككىدىن تاياچىلار بەكىتىلگەن. يۇرت بېشىنىڭ دىققەت مەركىزىدە ئاھالى ئارىسىدا بولىدىغان ئولۇم - ژىتىم مەسىلىلىرىگە كوڭۇل بولۇش مۇھىم ئىشلارنىڭ بىرى بولۇپ كېلىۋاتىدۇ. كىشىلەرنى ھەرىكەتلەندۈرۈپ، بېشىغا مۇسىبەت چۈشكەنىنىڭ ئېغىرىنى - يېنىكلەشتۈرۈش جەھەتلەردە تۇرسۇنخوجا مىرزايېۋ يۇرتىمىزنىڭ غەمخورچىسى ۋە تىرىگى بولماقتا.

يۇرتداشلار ئىختىيارىدا ئاز - تولا جەمغۇرلانغان مەبلەغ بولماي تۇرۇپ ئىش ئېلىپ بېرىش مۇمكىن ئەمەسلىگىنى چۈشەنگەن تۇرسۇنخوجا يۇرت باشلىغى بولۇپ ئىشقا كىرىشىشى بىلەن ئاھالىنى ھەرىكەتلەندۈرۈپ، ئىختىيارىي ئىئانە توپلاپ جامائەت فوندىنى تەشكىل قىلىپ چىقتى. نەتىجىدە ئولۇم ئۇزۇتۇشلارغا لازىملىق بىر نەچچە توپ ئاق ماتېرىيال مۇتەق قىلىپ قويۇلغان. تۇرمۇشى ئېغىر، ئولۇم ئۇزۇتۇشقا چامىسى يەتمىگەنلەرگە بېرىلىدىغان ياردەممۇ تەييار.

ئىككى ژىلدىن بېرى رامزان ئاي ئىچىدە مىكرورايونلاردىكى تاياچىلارنىڭ كۈچ چىقىرىشى بىلەن رۇزاپىترىسى ژىغىلىپ، مەكتەپ، مەسچىتلەرنىڭ كام كوتىلىرىغا، ژىتىم - يېسىرلارغا ياردەم بېرىش ئىشلىرى ئېلىپ بېرىلماقتا. بۇ ژىلمۇ يۇرت بېشى تۇرسۇنخوجا ھەيئەتلەر بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، ژىغىلغان پۇلنى تەخسىم قىلىپ چىقتى. دىرۇژبا ۋە زارە - ۋوستوكا مەھەللىلىرىدىكى مەكتەپلەرگە 8 مىڭ تەڭگىدىن، تورتىنچى ئاقسايدا ئابدۇۋەلى ھاجىم رەھبەرلىكىدە سېلىنىۋاتقان مەسچىت ئۈچۈن يۈز دوللار، بىر گىلەم ۋە بىر پارچە پالاس تەغدىم قىلىندى. ئۇنىڭدىن باشقا تۇرمۇشى ناچار، ژىتىم - يېسىرلارنىڭ ھەر بىرىگە ئالتە يۈز تەڭگىدىن ياردەم پۇلى بېرىلدى. گېزىت - ژۇرناللارغا مۇشتىرى توپلاش، كىتاپ - ژۇرنال تارقىتىش، تويلۇك ژىغىن، مەراسىملارغا ئاكتىپ قاتنىشىشىدىمۇ تۇرسۇنخوجا ئۆزى باش بولۇپ كەلمەكتە. يۇرت چوڭ بىر ئائىلە. ئۇنىڭ چوڭ - كىچىك مۇئەممالىرىمۇ يېتەرلىك بولىدۇ. ئەينە شۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىنىڭ ھوددىسىدىن چىقىشتا ئۇنىڭ قوشۇپ كېلىۋاتقان ھەسسىسى زور.

ئۇيغۇرلاردا يۇرت قەدرى بىر ئۇلۇكتە، بىر تىرىكتە بىلىنىدۇ، دېگەن دانا سوز بار. بىر قىسىم كىشىلەر ئادەتتە يۇرت ئىشلىرىغا ئارىلاشماي، بېشىغا كۈن چۈشكەندىلا ھال ئېيتىپ ژىگىت بېشىنىڭ ئالدىغا كېلىدۇ. ئۇلارنىڭ تىلىگىنى رەت قىلىپ، رەنجىتىشكە بولمىسىمۇ، مۇندىن كېيىنكى ئىشلىرىدا خاتالىقلىرىنى تونۇتۇپ، ئۇلارنى جامائەتچىلىك يولىغا تارتىشتىمۇ يۇرت بېشى ت. مىرزايېۋ سالاھىيەتلىك رول ئاتقۇرۇۋاتىدۇ. ئۇنىڭغا يولەك بولۇپ كېلىۋاتقان ۋاپاخان قۇربانوۋ، ھاجى ئەكبەر رەخمىدىنلەرنىڭ مىننەتسىز ئىشلىرىنىڭ ئورنىمۇ ئالاھىدىدۇر.

يۇرت بېشى تۇرسۇنخوجا مىرزايېۋ گۈزەل غۇلجا شەھىرىدە تۇغۇلۇپ ئوسۇپ، مەسئۇل خىزمەتلەردە ئۇزۇن ژىللار ئىشلەپ كەلگەن بولسىمۇ، خىتاي ئىستىبداتچى ھاكىمىيىتىنىڭ سىياسىي تەقىپلىشىگە ئۇچراپ، قۇتلۇق ۋەتىنىگە سىغماي، ئائىلىسى بىلەن ئالمۇتىغا كوچۈپ چىقىپ، ئۆز ئەمگىكى بىلەن ياشاپ كېلىۋاتقان ۋەتەنداشىمىزدۇر. تۇرسۇنخوجىنىڭ شەخسى سۈپىتىدىن سوز ئاچقىنىمىزدا، ئۇنىڭدا سالماقلىق، كام سوزلۇك، ئامما تەدبىرچانلىق خىسلەتلىرىنى بايقالايمىز. ئۇنىڭدىكى ئەخلاقى پەزىلەت كەمتەرلىك ۋە تاماگەرسىزلىكتۇر. بىز مەھەللىلەر جامائەتچىلىگى تۇرسۇنخوجا مىرزايېۋنىڭ خالىسانە ئېلىپ بېرىۋاتقان خىزمىتىگە رازىمەنچىلىگىمىزنى ئىزھار قىلىشىمىز بىلەن بىرگە بۇنىڭدىن كېيىنكى ئىشلىرىدىمۇ مۇۋاپپەقىيەتلەر تىلەيمىز.

ھەبىبۇللا مۇتەللىپ.
ئالمۇتا شەھىرى.

مىلىتسىيە خىزمىتى

ھاكىمجان مولوتوۋ: «خەلق مەنپەئىتى - مېنىڭ مەنپەئىتىم»

تالغىر ناھىيەسى «ئالمۇتا» كولخوزىنىڭ چىكىلى- دى ئۇچاستكىسىدىكى 5 - بىرىگادا ئامبىرىدىن پىياز ئۇرۇغى ئوغرىلانغانلىقى توغرىلىق ناھىيەلىك ئىچكى ئىشلار بۆلۈمىگە خەۋەر قىلىنىدۇ. نەۋبەتچى خادىم ئو- پېراتىپ لېيتېنانت ھاكىمجان مولوتوۋ دەرھال ۋاقىئە يۈز بەرگەن يەرگە يېتىپ بارىدۇ. مۇتەخەسسىس خادىملار بىلەن تەكشۈرۈش ئېلىپ بارىدۇ. بۇ جەرياندا ئامبار ئىشىكى قۇلۇپىنىڭ ياسالغان ئاچقۇچ بىلەن ئېچىلىپ قاندىقتۇر بىر سوغ قۇۋۇلانىڭ 23 قاپ پىياز ئۇرۇغى- نى ئوغۇرلاپ كەتكەنلىكى مەلۇم بولىدۇ.

— شۇنچە كۆپ ئۇرۇقنى سكىدۇرۇپ كېتەلىشى مۇمكىن ئەمەس، — دەپ ئويلىدى ھاكىمجان، — بۇ يەرگە تراكتور كەلگەن، ئايىغىدا تۇرۇپ كېتىدۇ ئادەم- نىڭ ئىزى بار. ئۇنى قانداق قىلىپ بولمۇسۇن ئىز- دەپ تېپىش كېرەك.

ھاكىمجان سىرتقا چىقىپ ۋاقىئە يۈز بەرگەن كې- چىسى تراكتور ئائىلىدىغان كىملەرنىڭ ئاكتىلىنىشنى سو- راپ كۆرىدۇ. پەقەت بىرلا ئادەم يېرىم كېچىدە تراك- تور ئالغانلىقى ئېنىقلانغاندىن كېيىن يەنە بىر تاغلىپ ژۈرۈپ تراكتورچى بار مەلۇم كىشىنىڭ ئۇنىڭغا ئىمكا- نى بېرىپ تراكتورچىنى تەكشۈرۈپ، ئۇنى پىياز ئۇرۇغىنى تېپىۋالدى. بۇنىڭ بىلەن ئۇ تراكتورچى بى- لەن يەكشلىپ سوزلىشىدۇ. تراكتورچى بول- غان ئوغرىلىقنى سوزلەپ بەردى.

بىرىگادىدا تۇرمىغان ت. ئا. (لەقىمى ساقال) - دې- گەن كىشى بىر تراكتورچىنى كېلىپ ھاراق ئىچكۈزۈپ، كېيىن ئامبىردىن پىياز ئوغرۇلاشنى مەقسىتىنى ئېيتىدۇ. ئۇنىڭ بۇ پىكىرىگە تراكتورچى قوشۇلىدۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ساقال چىلىگدىن ئىرايىدا ياردەم خىزمەت قىلىۋاتقان ئەسكەرلەرنىڭ ئەنچىسى بىلەن تونۇ- شۇپ، ئۇزىنى «مەن ئامبار باشلىقى» دەپ تونۇشتۇ-

رۇپ، ئۇلارغا ھاراق بېرىپ، ئامبارنى ئېچىپ پىياز ئۇرۇغىنى تراكتورغا بېسىپ ئېلىپ كېتىدۇ.

ھاكىمجان مولوتوۋ دەرھال بېرىپ ساقالنى قولغا ئالىدۇ - دە، ئامبارغا ئېلىپ كېلىدۇ، ئەسكەرلەرنى تې- پىپ كېلىپ ئۇنى كورسەتكەندە «پىياز ئۇرۇغى قا- چىلانغان قاپلارنى موشۇ كىشىگە بېسىپ بەردۇق» دەيدۇ. ساقال دەسلەپ تەرسالىق قىلىپ «مەن ئو- غۇرلۇق قىلمىدىم» دەپ ئىنكار قىلىشقا تۇرۇۋالغان بو- لىسىمۇ، ئامالسىز فاكت ئالدىدا مات بولىدۇ. ئوغرۇلانغان 5 قاپ ئۇرۇق موشۇ ئەتراپتىن، قالغىنى ساقالنىڭ ئۇ- لىقى ناھىيەسىدىكى ئۆيىدىن تېپىلىپ كولخوزغا تاپشۇرۇلغى بىلەن قايتۇرۇلىدۇ. ئوغرى تېگىشلىك جازاسىنى ئال- دى.

بۇ ۋاقىئە بولۇپ ئۆتكەنگە 6 يىل ۋاقىت بولىدۇ. بۇ ھاكىمجان مولوتوۋنىڭ دەسلەپكى ئىشلىرىدىن بىرلا مىسال ئىدى.

ھاكىمجان لېكىم ئوغلى مولوتوۋ 1960 - يى- لى ئۇيغۇر ناھىيەسىگە قاراشلىق كەتمەن يېزىس- دا تۇغۇلدى. ئاتا - ئانىسىنىڭ باغچى تەلىم - تەر- بىيىسى بىلەن ئۆسكەن ئۇ بالا پودكورنى يېزىس- دىكى ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ، مەكتەپتە ئىنىك- كى يىل پىونېر يېتەكچىسى بولىدى. 1979 - 1981 - يىللىرى ئارمىيە خىزمىتىدە بولۇپ ئۇنى شەرەپ بىلەن ئادا قىلدى. كېيىن قازاقىستان دۆلەت ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ يۇرىدىك فاكۇلتېتىنى ئوقۇشقا چۈشۈپ 1986 - يىلى ئۇنى پۈتەردى. ئالمۇتا ۋىلايەتلىك ئىچكى ئىشلار بۆلۈمى تەر- پىدىن لېيتېنانت ئۇنۋانى بىلەن چېلەك ناھىيەسى- گە ئەۋەتىلگەن ھ. مولوتوۋ ناھىيەلىك ئىچكى ئىشلار بولۇمىدە ئىنسپېكتور بولۇپ بىر يىل ئىش لىدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ خىزمەت ئېھتىياجى بىلەن تالغىر ناھىيەلىك ئىچكى ئىشلار بولۇمىگە ئەۋەتىلىپ تەركەۋ خىزمىتىنى ژۈرگۈزۈشكە باش- لىدى. ژىللار بىر - بىرىنى قوغلىشىپ ئوتمەكتە. ژىللار قوينىدا ھ. مولوتوۋنىڭ ئۇلغايغانسىرى ئەقىل - پاراسەت، ئوي - پىكىرلىرىمۇ كېڭىيىپ بارماقتا. ئۇ كىچىك چېغىدىنلا ئەدەپ، ئەخلاقلىق قائىدە يۇسۇنلۇق بولۇپ ئوسكەن ئىدى. جەمئ- يەت تەرتىۋىنى بۇزۇپ، يامان ھەرىكەت، يارىماس قىلىقلار بىلەن ئامىنىڭ كوزىگە سەت كورۇنگۈ- چىلەرنى بەكمۇ يامان كورەتتى. مانا بۈگۈنكى كۈن- دە جىنائىي ئىشلارنى سادىر قىلغۇچى ئادەملەر بىلەن دادىل تۇرۇپ كۈرەش قىلىۋاتىدۇ. رەھبەر- لىرى ۋە كەسىپداش يولداشلىرى ئالدىدا كور- نەرلىك نەتىجىلەرگە ئىگە بولغانلىقى ئۈچۈن ما- يور ئۇنىۋانىغا ئېرىشىپ، بىر نەچچە قېتىم ماددىي مۇكاپاتلارنى، تەغدىر ناملارنى ئالدى.

— بىزنىڭ جىنائىي ئىشلارغا قارشى كۈرىشىمىز ھايات - مامات ئوتتۇرىسىدىكى ئىپىر، مۈرەك- كەپ كۈرەشتۇر، — دەيدۇ ھاكىمجان مولوتوۋ ئۇنىڭ بىلەن بولغان سوھبىتىمىزدە، — كوپ ژىل- لاردىن بېرى دولەت، خەلق مەنپەئەتىنى قوغ- داش يولىدا ئىشلەپ كېلىۋاتىمەن. قىلىۋاتقان خىزمىتىم بىلەن خەلقىمنى رازى قىلالىسام ئوزەم- نى خوشال ھىس قىلغان بولار ئىدىم. سەۋەۋى، خەلق مەنپەئەتى — مېنىڭ مەنپەئەتىم.

ئا. قاسىمىي.

مەرىپەت بېغىنىڭ باغۋەنلىرى

بالىلار تەربىيىسىگە سەل قاراشقا بولمايدۇ

بۈنىڭدىن 22 ژىل ئىلگىرى قازاقنىڭ ئاباي نا- مىدىكى دولەت پېداگوگىكا ئىنستىتۇتىنى تامام- لىغان سارقىت تۇرسۇنوۋا كېگەن ناھىيەسىنىڭ يالاكاش يېزا مەكتىۋىگە يوللانما ئېلىپ، ئۇ يەردە بىر نەچچە ژىل ئۇنۇملۇك ئىشلىگەندىن كېيىن ئا- ئىلە قورۇشقا مۇناسىۋەتلىك چېلەك ناھىيەسىنىڭ ئى. ساتتاروۋ نامىدىكى مەكتىۋىدە ئوزياۋالىيتىنى داۋاملاشتۇرۇپ كەلمەكتە. ئۇ بۇ يەردىمۇ بالىلارغا پۇختا بىلىم بېرىشكە ئىنتىلىشى ۋە بىلىمىنى ئاشۇ- رۇشقا ئۇرۇنۇشى، ئەڭ مۇھىمى مۇئەللىملىك كەس- پىنى سويۇشى بىلەن كوزگە كورۇندى. ئۇ بالىلىق چاغلىرىدىلا مۇئەللىم بولۇشنى ئارمان قىلاتتى. سارقىت ئوز ئىشىغا بېرىلىپ ئىشلىدى، بولۇپمۇ بالىلارغا پۇختا بىلىم بېرىش ئۈچۈن قولىدىن كەل- گەنىنىڭ ھەممىسىنى قىلدى. ئۇ شۇنداقلا بالىلار- نىڭ ئاتا - ئانىلىرى بىلەن قويۇق مۇناسىۋەت باغلاپ، بالىلارغا ئاقىۋەت ئوقۇش ئەسقاتىدىغان- لىغىنى، ئۇلارنىڭ ئويدە كوپرەك ئوقۇشى ئۈچۈن شارائىت تۇغدۇرۇپ بېرىشىنىڭ كېرەكلىكىنى تە- كىتلەيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئۇ قەيەردە ئىشلىمە- سۇن، ئۇ باشقۇرغان سىنىپ دەرسىنى ئوزلەشتۇ- رۇشتە، ئەدەپ - ئەخلاقتا مەكتەپ بويىچە ئالدىن- قى ئورۇننى ئىگىلەيدۇ.

مەن ئۇنىڭ كابىنېتىدا سوھبەتلىشىپ قالدىم.

ئۇ مۇئەللىم دائىما ئوزلىگىدىن بىلىمنى چوڭقۇرلى- تىشقا ئىنتىلىشى كېرەك، — دەپ سوزىنى باشلى- دى. — بولمىسا بالىلار ئۇنىڭ دەرسىدىن قانا- ئەت ھاسىل قىلماي، ئۇنىڭ ئوزىنىمۇ كوزگە ئىل- ماي قويىدۇ. ئەڭ مۇھىمى: مۇئەللىم كىيىنىشى، ئوزىنى تۇتۇشى، ھەر بىر سوزى ۋە ئەمەلىي ئى- شى بىلەن شاگىرتلىرىغا ئۈلگە بولۇشى لازىم. ئوقۇ- غۇچىلار ناھايىتى سەزگۈر، تومۇرچى كېلىدۇ. ئۇ ئۇستازىنىڭ كەپ - سوزى، مېڭىش تۇرۇشىغىچە زەڭ سالىدۇ ۋە ئۇنىڭدىن ئىبرەت ئالىدۇ. شۇ- نىڭ ئۈچۈنمۇ مۇئەللىم ئالدى بىلەن ئوزىگە نىس- بەتەن تەلەپچان بولۇشقا تېگىش. ئۇنىڭسىز ئەل - يۇرت ئارىسىدا ئابرويى تېپىپ، ئۇستاز دې- گەن شەرەپلىك نامغا ئىگە بولۇش قىيىن...

بالا تەربىيەسى ئەڭ مۇشكۇل ئىش. بۇنى سار- قىت تۇرسۇنوۋا چىن دىلىدىن سېزىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئۇ ماتاشىنىڭ ئازلىغى، ئۇنىڭ ئوز ۋاقتى- دا بېرىلمەسلىگى، بۇرۇنقى بەزى يېڭىلىكچىلىكلەر- نىڭ بولماسلىغىغا قارىماستىن ئوزى ئارمان قىل- غان كەسپىتە بوشاشماي، ئىرىنمەي ئىشلەپ كېلىۋاتىدۇ.

ئە. ھاشىموۋ،
چېلەك ناھىيەسى.

بازار ئىقتىسادى مۇناسىۋەتلىرى

دەۋرىمىز ئىجتىمائىي قىياپىتىنىڭ بىر كۆرۈنۈشى

بىز ھازىر تۇرغۇنلۇق ژىللىرى دەپ ئاتىغان دەۋردە ئاھالىنىڭ بىسىم كوپچىلىگى: «ئەتە نېمە بولاركىن، ماناشنى قاچان بېرىدىكىن؟» دېگەنگە ئوخشاش سوئاللار ئۈستىدە باش قاتۇرۇپ كەتمەتتى. ھەممە ئادەم دېگىدەك ئەھۋالىغا قاراپ بىر ئورۇندا ئىشلەپ ئوز ۋاقتىدا ماناشنى ئېلىپ، قەدىر ئاۋال ھايات كەچۈرەتتى. ھەر ھالدا، ئوزۇق - تۈلۈك ۋە باشقا ئەڭ ئېھتىياجلىق تاۋارلارغا. مەئىشىي خىزمەتكە دولەت تەرىپىدىن باھا قويۇ- لۇپ، ژىللار بويى ئۇ بىر خىل ئوزگەرمەي تۇرغاچ لىقتىن ماناش ئاز بولسىمۇ، لېكىن ئۇ ئورتا ھال- بىر قېلىپتا ياشاشقا ئىمكانىيەت بېرەتتى. ئۇ چاغ- لاردا ئايلاپ، ژىللاپ ئەمگەك ھەققى بەرمەيۋاتى- دۇ، دېگەن ئەھۋاللارنى پەرەز قىلىشمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

ھە. مانا ئەندى سوتسىيالىزمدىن بىردىنلا ئوز ئو- رۇپ، چۈشۈنۈش تەس بولىۋاتقان ھازىرقى «ئىزم» ئەھۋالنى تامامەن ئوزگەرتىۋەتتى. بۇ يېڭى ئىقتىسادىي مۇناسىۋەتلەر باسقۇچىدا، بىز- نىڭ سوتسىيالىزم دەۋرىدە پات - پات مەتبۇئاتتا «كاپىتالىزم ئىللەتلىرى» دېگەن ماۋزۇ ئاستىدا تەنقىت قىلىنىدىغان ئىشسىزلىق ئوزىمىزگە كې- لىپ، كوپلىگەن ئادەملەرنىڭ تەغدىرى بىلەن ئويناشماقتا. بىرلىرى ئىشسىزلىقنى ئوزىگە كەلگەن بىر «بالا» دەپ بىلمەي، دەررۇ ھازىرقى ئىجتىمائىي ھاياتنىڭ قىنىغا ماسلاشقان ھالدا، كەسپى- نى ئالماشتۇردى، باشقا ساھادا، يەنى ئېھتىياجى بار ئىشلارغا ئورۇنلىشىپ، قىينالماي ياشىماقتا.

لېكىن ھەممىلا ئادەم قولاقلا غەلىتى ئاڭلىنى- دىغان «مېنېجېر، ماركېتىنگ، مېنېجمېنت» دېگەن- گە ئوخشاش كەسپلەرنى بىردەك ئوزلەشتۈرۈۋې- لىشى مۇمكىن ئەمەستە. ھە. ئىشسىزلارنىڭ بىر قىسمى ئىلگىرى شۇغۇللانمىغان تىجارەت بىلەن مەشغۇل بولۇشقا مەجبۇر بولماقتا. ئەينە شۇنداق ئىشلەۋاتقان كارخانىسىدا قىسقىراش بولۇپ، ھا- زىر «ۋاقىتلىق ئىشسىز» بولۇپ ژۈرگەن بىر تونۇ- شۇم بىلەن يېقىندا بىر پاراڭلىشىپ قالدىم.

— ژىگىرمە ژىل داۋامىدا بىر ئورۇندا توكۇر بو- لۇپ ئىشلەپ، ھازىرقىدەك ئەھۋالغا چۈشۈپ قالىدىغانلىغىمنى ئويلىمىغان ئىكەنمەن. لېكىن مەن ھازىر تىجارەت دەپ ئاتىلىۋاتقان سودىگەرچى- لىكنى ئولدىن باشلاشقا مەجبۇر بولدۇم. ھە دې- گەندە «غوجايىنغا» ئىشلىدىم، ئىككى ئارىدا ۋا- سىتىچىلىق قىلدىم، ئەندى ئاخىرىدا بولسا ماركس- نىڭ مەشھۇر «كاپىتال» ئەسىرىدىكى «پۇل - تو- ۋار - پۇل» قائىدىسىنى چىڭ تۇتۇشقا مەجبۇر بول- دۇم. باشقىلار ئوخشاش بايلىق توپلىمىغان بولسام- مۇ، لېكىن ھايات كەچۈرۈشكە يېتىدۇ، ھېچ كىمگە خىجالىتىم يوق. پات - پاتلا ئىلگەركى ئىشىم چۈ- شۈمگە كىرىپ قالىدۇ. چۈنكى ھاياتىمنىڭ ئەڭ گوزەل دەۋرى ئەينە شۇ توكارلىق كەسپى بىلەن ئوتكەن ئىدىدە! — دېدى ئۇ ھازىرقى تۇرمۇش توغرىلىق بايان قىلىپ.

يېقىندا مەن شەھەرلىك ئىش بىلەن تەمىنلەش مەركىزىدە خىزمەت بابى بىلەن بولغان ئىدىم. بۇ يەردە ئوز كەسپى، ئوز ساھاسى بويىچە ئىش ئىزدەپ ژۈرگەن ئادەملەر خېلە ئورۇغۇن ئې- كەن. ئەينە شۇلارنىڭ بىرى بىلەن تونۇشۇپ، بىر پەس پاراڭلاشتىم. مېنىڭ سوھبەتدىشىم ئەل- قەم توخنىيازوۋ ئالمۇتىدىكى ئىلمىي - تەتقىقات ئىنستىتۇتلىرىنىڭ بىرىدە لايىھىلىگۈچى بولۇپ ئىشلىگەن ئىكەن. ئۇ ئوزىنىڭ ئىشتىن قىسقارتى- لىشىنى زادىلا ئويلىمىغان.

مەن ئالىي ئوقۇش ئورنىنى پۈتتۈرۈپ مانا ژى- گىرمە ژىلدىن بۇيان بىر ئورۇندا ئىشلەپ، ئوز كەسپىمنىڭ كوپلىگەن قىر - سىرلىرىنى ئوزلەش- تۈرۈپ، ژۇقۇرى مەلىكىلىك مۇتەخەسسىس دەرى- جىسىگە يەتكەن ئىدىم. بىر نەچچە كەشپىياتلىرىم ئىشلەپ چىقىرىشقا جارىي قىلىنغان. مەن ئۈچۈن ئوز كوللېكتىۋىم ئىككىنچى ئويۇمدەك بولۇپ قال- غان ئىدى. بىزنىڭ مەھكىمىنى تۆپ ئاساسىدىن ئوزگەرتىپ قۇرۇپ چىقىش، ئۇنىڭ شتاتىنى 50 پىرسەنت قىسقارتىش توغرىلىق خەۋەر تاپ- قىنىمىزدا ھەممىمىز ھەيران قالدۇق. ئاندىن قە- قارتىلىدىغان خادىملارنى ئىككى ئاي ئىلگىرى ئاگاھلاندۇرۇپ، باشقا ئىش تېپىۋېلىش ھەققىدە ئۇختۇردى. مانا ئىككى ئايمۇ توشاي دەپ قالدى، لايىھىلىگۈچى مۇتەخەسسىسلىگى ھازىرچە ھېچ بىر يەرگە تەلەپ قىلىنمايدىكەن.

نېمە ئىش بىلەن شۇغۇللىنىشىم كېرەك؟، دەيدۇ ئۇ. — مۇنداق بولىدىغىنىنى بىلگەندە بىرەر قوشۇمچە ھۈنەر ئۈگىنىپ، كەسىپ ئېگىلەپ، تې- گىشلىك ھوججەتنى ساندۇققا سېلىپ قويغان بولار ئىدىم...

ئىقتىسادىي بوھرانچىلىقنىڭ ژۈگەنلەنمەيۋاتقان- لىغىدىن ئىشلەپ چىقىرىشنىڭ چۈشكۈنلۈككە ئۇچرىشى داۋام قىلىشى، باشقۇرۇش ئورگانلىرىنىڭ ئىسلاھات قىلىنىشى، كارخانىلاردا خۇسۇسىيلاشتۇ- رۇش ۋە ئۇلارنى دولەت تارمىغىدىن چىقىرىش ئىشلىرى ئىشسىزلار قاتارىغا يەنە مىڭلىغان ئادەم- لەرنى ئېلىپ كېلىشى تەبىي. لېكىن دولەت ئوز پۇخرالىرىنى مۇنداق ئېغىر ئەھۋالدا قالدۇرمايدۇ، ئىشسىزلارنى ئىش بىلەن تەمىنلەش يوللىرىنى ئىزدەپ تاپىدۇ دەپ ئويلايمىز. ئەگەر ئەتىكى كۈنگە بولغان ئىشەنچىنى يوقاتقان، سويۇملۈك ئىشىدىن ئايرىلىپ خورلىنىۋاتقان ئادەملەرتېخىمۇ كوپەيسە، ئۇ ئەلۋەتتە، ياخشىلىققا ئېلىپ كەلمەيدۇ.

لېكىن ھازىرچە ئەھۋال خۇددى بىولوگىيەلىك تەبىي تاللاش پرىنسىپىغا ئوخشاپ قېلىۋاتقاندەك: ھايات كەچۈرۈش ئۈچۈن بولغان كۈرەشتە كىم كۈچلۈك بولسا، شۇ غالىپ چىقماقتا. ئەندى مۇن- داق ئەھۋال ئاخىرقى ھېساپتا ياخشى ئاقىۋەتكە ئېلىپ كەلمىسە كېرەك. چۈنكى ھەر قانداق ئادەم- نىڭ بەختلىك بولۇشى پەقەت ئۇنىڭ سويۇم- لۈك ئەمگىگە باغلىق بولۇپ، ئەمگەكسىز ئادەم ئوزىنىڭ ئىنسانىي قەدىر - قىممىتىگە ئېگە بولال- مايدۇ، ھاياتتىن ئوز ئورنىنى تاپالمايدۇ دېگەن سوز. ئەندى ھاياتتىن ئوز ئورنىنى تاپالمىغان ئادەملەردىن، بولۇپمۇ بىر پۈتۈن ئەۋلات ياشلار- دىن نېمە كۈتۈش مۇمكىن؟

يادىكار سابىتىي.

ھەممىنى قىزىقتۇرىدىغان مۇئەمما

«يەر توغرىلىق» يېڭى قانۇن ھەققىدە

مەلۇمكى، پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازاربايېۋ ئۆتكەن ژىلنىڭ ئاخىرىدا قانۇن كۈچىگە ئىگە «يەر توغرىلىق» پەرمان چىقاردى. جۇمھۇرىيەت ئەمگەكچىلىرى مۇنداق قانۇننى ئۇزۇندىن بېرى تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتكەن ئىدى. بۈگۈن بىز «يېڭى ھايات» گېزىتى ئىختىسات بولۇمىنىڭ ئىزاھى بىلەن ئەينە شۇ قانۇننىڭ تەپسىلاتىنى گېزىتخانلار دىققىتىگە تەۋسىيە قىلىمىز.

پرېزىدېنت ن. نازاربايېۋنىڭ قانۇن كۈچىگە ئىگە «يەر توغرىلىق» مەزكۇر پەرمانى ئەمەلىيەتتە جۇمھۇرىيەتنىڭ بارلىق پۇخرالىرى بىلەن يۇرىدىك شەخسلىرىنىڭ، شۇنداقلا قازاقىستاندا ياشاۋاتقان چەت ئەل پۇخرالىرىنىڭ مەنپەئەتلىرىگە بىۋاستە مۇناسىۋەتلىكتۇر. چۈنكى، بارلىق يېزا تۇرغۇنلىرى، جۈملىدىن تېگىشلىك يەر ھەسسىسى ھوقۇقىغا ئىگە سوۋخوزلار، كولخوزلار ۋە دۆلەتلىك ئەمەس يېزا ئىگىلىكى كارخانىلىرىنىڭ خادىملىرى، ئاكسىونېرلىق جەمئىيەتلەر بىلەن دېخان (فېرمېر) ئىگىلىكلىرىنىڭ، قوشۇمچە ئىگىلىكلەرنىڭ ئەزالىرى ۋە يەر مۇناسىۋەتلىرى ھوقۇقىغا ئۇ ياكى بۇ دەرىجىدە جەلىپ قىلىنغان. شەھەرلىكلەر بولسا داچىلىرى ۋە كوللېكتىۋلىق باغۋەنچىلىك ئۇچاستكىلىرى، شەخسىي تۇرۇشلۇق ئۆي قۇرۇلۇشى، ئاۋتوگاراژلار، كوپ كۋارتىرلىق ئۆيلەر جايلاشقان يەر ۋە باشقىلار ئارقىلىق يەرگە باغلانغان. بىز يەر دۆلەتنىڭ خۇسۇسىي ئىگىدارچىلىقىدا بولۇشى مۇمكىنلىكى روشەن ئەكس ئېتىلگەن يېڭى كونستىتۇتسىيە ئۈچۈن يەكدىللىك بىلەن ئاۋاز بېرىپ، مەزكۇر پەرماننىڭ ۋۇجۇتقا كېلىشىگە ھەممىمىز بىر كىشىلىك ھەسسە قوشتۇق.

«يەر توغرىلىق» قانۇننى تەييارلاشقا ئاتاقلىق ئالىم - يۇرىستلار، ھەرخىل ساھا مۇتەخەسسىسلىرى ئارختېكتورلار، قۇرۇلۇشچىلار، ئىختىساتچىلار، ئاگرونوملار، ئېكولوگلار ۋە باشقىلار پائال قاتناشتى. قانۇن شۇنداقلا بىر قاتار چەت ئەل ئالىملىرىنىڭ دىققەت نەزىرىدىن ئۆتكۈزۈلدى، كوپلىگەن مىنىسترلىكلەر بىلەن ئىدارىلارنىڭ، قازاقىستان يېزا ئىگىلىكى پەنلىرى ئاكادېمىيەسىنىڭ قوللاپ - قۇۋۋەتلىشىگە ئىگە بولدى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ مەزكۇر ھوججەت خېلە مۇكەممەل قانۇن ھېساپلىنىدۇ.

مەلۇمكى، بىرىنچى باسقۇچتا (1990-1993 - ژىللار) يەر كودېكسى، يەر ئىسلاھاتى، دېخان ئىگىلىكى توغرىلىق قانۇنلار، ئىككىنچى باسقۇچتا (1994 - 1995 - ژىللار) يەردىن پايدىلىنىش ھوقۇقى ئارقىلىق بازار مۇناسىۋەتلىرىگە يەرنى جەلىپ قىلىشقا ياردەم بېرىدىغان پرېزىدېنتنىڭ پەرمانلىرى ئىشلەشكە باشلىغان ئىدى. بۇ قانۇنلار بىلەن پەرمانلار جۇمھۇرىيەتتە يەر مۇناسىۋەتلىرىنى تەرەققىي ئەتكۈزۈشكە مۇھىم ئاساس بولدى.

«يەر توغرىلىق» قانۇننىڭ ئاساسى ۋەزىپىسى يەردىن ئۈنۈملۈك پايدىلىنىش ۋە ئۇنى قوغداش، تۇپراقنىڭ ئۈنۈمدارلىقىنى ئاشۇرۇش، تەبىي مۇھىتنى ساقلاش ۋە ياخشىلاش، ئىگىلىكنىڭ بارلىق شەكىللىرىنىڭ تەڭ تەرەققىي قىلىشى ئۈچۈن شارائىت يارىتىش، پۇخرالار بىلەن يۇرىدىك شەخسلەرنىڭ يەرگە بولغان ھوقۇقىنى ھىمايە قىلىش، قوزغالماس مۈلۈك بازىرىنى يارىتىش ۋە تەرەققىي ئەتكۈزۈش، يەر مۇناسىۋەتلىرى ساھاسىدىكى قانۇنلارنى مۇستەھكەملەش مەخسىتىدە يەر مۇناسىۋەتلىرىنى تەرتىپكە كەلتۈرۈشتىن ئىبارەتتۇر.

مەزكۇر قانۇنغا باغلىق جۇمھۇرىيەتتە بۇنىڭدىن كېيىن يەرنى پايدىلىنىش ھەق تۆلەش ئارقىلىق ئەمەلگە ئاشۇرۇلىدۇ. قانۇندا كۆزدە تۇتۇلغان ئايرىم ئەھۋاللاردىن تاشقىرى ھەق تۆلەنسە، يەر ئۇچاستكىلىرى دۆلەت ئىختىيارىدىن ئېلىنىپ، شەخسلەر ئىگىدارچىلىقىغا بېرىلىدۇ.

دۆلەت تەرىپىدىن بېرىلىدىغان يەردىن داۋاملىق پايدىلىنىش ھوقۇقىمۇ يەردىن پايدىلانغۇچىلار - دۆلەتلىك يۇرىدىك شەخسلەر (سوۋخوزلار، زاۋۇتلار، مەكتەپلەر، ئاغرىقخانىلار ۋە باشقىلار)، يېزا ئىگىلىكى ئىشلەپ چىقىرىشنى ژۈرگۈزۈش ئۈچۈن يەر ئۇچاستكىسىنى ئالغان دۆلەتلىك ئەمەس يۇرىدىك شەخسلەر (كولخوزلار، بىرلەشمىلەر ۋە باشقىلار)، دېخان (فېرمېر) ئىگىلىكلىرى بولۇپ ھېساپلىنىدىغان بارلىق ئەھۋاللاردىن تاشقىرى ھەق تۆلەش ئارقىلىق ئەمەلگە ئاشۇرۇلىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا، دۆلەت تەرىپىدىن بېرىلگەن يەر ئۈچۈن مەزكۇر يەر ئۇچاستكىسىنىڭ جايلاشقان ئورنى، سۈپىتى ۋە سۇ بىلەن تەمىنلىنىش ئەھۋالىغا قاراپ يەر سېلىقى ياكى ئىجارە ھەققى ئېلىنىدۇ. شۇنداقلا شەخسىي يەر ئۇچاستكىلىرىنىڭ ئىگىلىرىمۇ يەر سېلىقىنى تۆلەيدۇ. چەت ئەللىكلەرگە يەردىن پايدىلىنىش ھوقۇقىنى بېرىشمۇ ھەق تۆلەش ئارقىلىق ئەمەلگە ئاشۇرۇلىدۇ.

مەملىكەت كونستىتۇتسىيەسىگە باغلىق يەر مۇناسىۋەتلىرىنى تەرتىپكە سېلىش ھوقۇقى دۆلەت ئىجرائىي ئورگانلىرىغا (ئۇلارنىڭ سالاھىيەت دائىرىسىدە) ۋە يەر رېسۇرسلىرىنى باشقۇرۇش بويىچە مەركىزىي ئىجرائىي ئورگان بىلەن ئۇنىڭ تېررىتورىيەلىك كومىتېتلىرىغا بېرىلگەن. يەر ئۇچاستكىلىرىنى بېرىش ۋە قايتۇرۇپ ئېلىش، يېڭىدىن پەيدا بولغان مەمۇرىي ئورۇنلار ۋە ئاھالە ئورۇنلاشتۇرۇشنى تەشكىللەش ۋە ئەمەلگە ئاشۇرۇش ۋە كوپلىگەن باشقا ئىشلار ئەنە شۇنداق ئورگانلارغا [illegible]

يېزا ئىگىلىكى مەقسىتىدە پايدىلىنىلىدىغان يەر ئۇچاستكىلىرى كۆلىمى [illegible] ئۈچۈن يەر بېرىش بويىچە تەستىقلەنگەن نورمىلار بويىچە بەلگىلىنىدۇ.

يېزا ئىگىلىك ئىشلەپ چىقىرىشى ژۈرگۈزۈش، شەخسىي تۇرۇشلۇق ئۆي ۋە داچا سېلىش مەخسىتىدە پۇخرالارغا [illegible] ياكى داۋاملىق پايدىلىنىش ئۈچۈن بېرىلىدىغان يەر ئۇچاستكىلىرىنىڭ كۆلىمى ھۆكۈمەت تەرىپىدىن [illegible]

بۇ قوشۇمچە قانۇن ھوججىتىدە [illegible] دۇنيا ئەمەلىيىتىنى كۆرسىتىشچە، يېزا ئىگىلىكى مەھسۇلاتلىرىنى [illegible] يەر كۆلىمى، ئۇلارنىڭ مەنپەئەتلىرىگە [illegible] شۇنىڭ ئۈچۈن قانۇندا پۇخرالارنىڭ [illegible] لاتىفۇندىستلار — پومېشچىكلار پەيدا بولۇشى [illegible]

[illegible] شەخسىي ئىگىدارچىلىق قىلىش ھوقۇقى [illegible]

كوپراتىپ (ئورتاق) ئىگىدارچىلىق قىلىش ھوقۇقىنىڭ [illegible]

«يەر توغرىلىق» يېڭى قانۇننىڭ ئاساسى ماھىيىتى يەرگە بولغان خۇسۇسىي ئىگىدارچىلىقنى [illegible] قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى پۇخرالىرىنىڭ خۇسۇسىي ئىگىدارچىلىقىغا [illegible] 350 مىڭ [illegible] 3,5 مىلليون [illegible]

ئۇنىڭدىن باشقا، پۇخرالارنىڭ ۋە دۆلەتلىك ئەمەس يۇرىدىك شەخسلەرنىڭ [illegible] چەت ئەللىكلەرنىڭ [illegible] كارخانىلارنىڭ [illegible] مۇمكىن. [illegible] فابرىكا، زاۋۇت، دۇكان، ئاشخانا، رېستوران، [illegible] شەخسىي ئىگىدارچىلىق [illegible]

سى ئىگىدارچىلىق قىلغۇچىلار ئۆز ئۇچاستكىلىرىنى مۇناسىۋەتتە قانۇندا چەكلەنمىگەن بارلىق ئىشلارنى قىلىشى مۇمكىن. ئۇلار ئۆز ئۇچاستكىلىرىنى دۆلەت ئورگانلىرىنىڭ ھېچ قانداق رۇخسەتسىز كېلىشىلگەن باھادا سېتىش، ئىگىلىك بىرلەشمىلىرىنىڭ فوندىغا پروتسېنت تولەش ھېساۋىغا بېرىش، گورۇگە قويۇش، سوغا قىلىش، باشقىلارغا ۋاقىتلىق پايدىلىنىش ئۈچۈن بېرىش ھوقۇقىغا ئىگە.

يېڭى قانۇنغا باغلىق يەر قازاقىستاندا بىرىنچى قېتىم، گەرچە چەكلىك كۆلەمدە بولسىمۇ، سېتىش - سېتىۋېلىش ئوبيېكتىغا ئايلاندى. خۇسۇسىي ئىگىدارچىلىق ئوبيېكتىغا ئايلانغان ژۇقۇرىدا ئاتالغان كاتېگورىيەدىكى يەرلەر يەر مۇناسىۋەتلىرىنىڭ يېقىن كېلەچەكتىكى ئىستىقبالى بويىچە تەخمىنەن 6,8 مىلليون گېكتارغا يېتىدۇ. بۇ مەملىكەت ئومۇمىي يەر رېسۇرسلىرىنىڭ ئۈچ پروتسېنتىنى تەشكىل قىلىدۇ دېگەن سوز. بۇ يەرلەر ئىشلەپ چىقىرىش ۋە تىجارەت پائالىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان. تەشكىلاتلار ئۈچۈن ئەڭ قولايلىق تېررىتورىيەلەرگە جايلاشقان.

شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا قانۇنغا بىنائەت، ژۇقۇرىدا ئاتالغان ئۇچاستكىلاردىن باشقا، يېزا ئىگىلىكى ئۈچۈن بەلگۈلەنگەن يەرلەر، ئورمان، سۇ، مۇداپىيە فوندىغا بەلگۈلەنگەن يەرلەر شەخسلەرنىڭ ئىگىدارچىلىقىدا بولۇشى مۇمكىن ئەمەس. شۇنداقلا قوغدىلىدىغان تەبىي تېررىتورىيەلەر (دۆلەت قورۇقلىرى، مىللىي پاركلار، بوتانىكا باغلىرى ۋە باشقىلار) ھەم ئالاھىدە ئېكولوگىيەلىك، ئىلمىي، ئېستېتىكىلىق، تارىخىي - مەدەنىي ۋە داۋالاش - ساغلاملاشتۇرۇش ئەھمىيىتى بار تەبىي كومپلېكسلار بىلەن ئوبيېكتلارغا ئىگە يەر ئۇچاستكىلىرىمۇ خۇسۇسىي ئىگىدارچىلىق قىلىش ئۈچۈن بېرىلمەيدۇ. ئاھالىلىق پۇنكتلاردىكى كوپچىلىك پايدىلىنىدىغان يەرلەر - مەيدانلار، كوچىلار، دەريا بويلىرى، پارك، سكۋېر، كوللەر... سېتىش - سېتىۋېلىشقا كىرمەيدۇ.

كوپلىگەن كىشىلەر ئىلگەرىكىدەكلا نېمە ئۈچۈن ئىشلەپ چىقىرىشنىڭ ئاساسىي ۋاستىسى بولۇپ ھېساپلىنىدىغان، يېزا ئىگىلىكى ئۈچۈن بەلگۈلەنگەن يەرلەرگە خۇسۇسىي ئىگىدارچىلىق ھوقۇقى ژۇرگۈزۈلمەيۋاتقانلىقىغا ھەيران بولماقتا. جۇمھۇرىيەت پرېزىدېنتى ن. ئە. نازاربايېۋ قازاقىستان خەلىقلىرى ئاسامبلېيەسىنىڭ سېسسىيەسىدە بۇ سوئالغا مۇنداق جاۋاپ بەرگەن: «يېزا ئىگىلىكى ئۈچۈن بەلگۈلەنگەن يەرلەردە ئىشلەۋاتقان بىزنىڭ پۇخرالىرىمىز دامەبلەغ يېتىشمەيۋاتقان ھازىرقى ۋاقىتتا يەرنى سېتىۋېلىش ۋە قايتىدىن سېتىشقا ئاممىۋىي تۈردە يول قويۇش ئادەملەرنى بولاش ۋە ئۇلارنى باتراكلىق قىسمىتىگە دۇچار قىلغان بىلەن تەڭ بولار ئىدى. بىزنىڭ جەمئىيىتىمىز يەرگە بولغان خۇسۇسىي ئىگىدارچىلىقنى مۇنداق چوڭ كۆلەمدە ئېلىپ بېرىشقا ھازىرچە تەييار ئەمەس».

دۆلەت ئىگىدارچىلىقىدا قالىدىغان بارلىق يەر پايدىلىنىش ئۈچۈن بېرىلىدۇ. يەردىن پايدىلىنىش ھوقۇقى داۋاملىق (قەرەلسىز) ياكى ۋاقىتلىق تارتىپ ئېلىنغان ياكى تارتىپ ئېلىنمىغان، پۇللۇق ياكى پۇلسىز بېرىلگەن بولۇشى مۇمكىن. بۇ ھوقۇق يەرنى مىراس قالدۇرغاندا ياكى يۇرىدىك شەخس قايتا ئۆزگەرگەندە پۇخرالىق ھوقۇق شەرتى ئاساسىدا باشقا يەردىن پايدىلانغۇچىلارغا بېرىش يولى بىلەن بىۋاستە دۆلەت تەرىپىدىن بېرىلىشى ئېھتىمال.

يەرنى پايدىلانغۇچىلار دۆلەتلىك ۋە دۆلەتلىك ئەمەس، مىللىي ۋە چەت ئەللىك، شۇنداقلا پۇخرالىقى يوق شەخسلەر، ئايرىم ۋە يۇرىدىك شەخسلەر: داۋاملىق ۋە ۋاقىتلىق، بىرىنچى قېتىملىق ۋە ئىككىنچى قېتىملىق يەردىن پايدىلانغۇچى شەخسلەرگە بولۇنىدۇ.

يەردىن داۋاملىق پايدىلىنىش ھوقۇقى چەت ئەل پۇخرالىرىغا بېرىلمەيدۇ، لېكىن ئۇلار ئىجارىگە ئېلىش ئاساسىدا يەردىن ۋاقىتلىق پايدىلىنىش ھوقۇقىغا ئىگە.

يەردىن ۋاقىتلىق پايدىلىنىش ھوقۇقى قىسقا تەرەللىك (3 ژىلغىچە) ۋە ئۇزۇن مۇددەتلىك (99 ژىلغىچە) بولۇشى مۇمكىن، ئۇ ئىجارە تەرىقىسىدە ياكى ۋاقىتلىق ھەقسىز پايدىلىنىش تەرىقىسىدە ئەمەلگە ئاشۇرۇلىدۇ. بۇ يەردە داۋاملىق ياكى بىرىنچى قېتىملىق ئۇزۇن مۇددەتلىك يەردىن پايدىلىنىش ھوقۇقىغا ئىگە دۆلەتلىك ئەمەس يەردىن پايدىلانغۇچىلار ئۆز ئۇچاستكىلىرىنى ئىجارىگە ياكى ۋاقىتلىق ھەقسىز پايدىلىنىشقا بېرىش مۇمكىن.

يەردىن پايدىلىنىش ھوقۇقى، يەر ئۇچاستكىسىغا خۇسۇسىي ئىگىدارچىلىق ھوقۇقىغا ئوخشاش، پۇخرالىق - ھوقۇق كېلىشىمىنىڭ ئوبيېكتى بولۇپ ھېساپلىنىدۇ. شۇنداق قىلىپ، يەردىن داۋاملىق پايدىلىنىش ھوقۇقىغا ئىگە دۆلەتلىك ئەمەس يەردىن پايدىلانغۇچىلار دۆلەت ئورگانلىرىنىڭ قوشۇمچە رۇخسەتسىز بۇ ھوقۇقتىن تولۇق دەرىجىدە پايدىلىنىش مۇمكىن.

يەرگە خۇسۇسىي ئىگىدارچىلىق قىلىش ھوقۇقى بىلەن يەردىن پايدىلىنىش ھوقۇقىنىڭ ئايرىمچىلىقى نېمىدىن ئىبارەت؟ يەرگە خۇسۇسىي ئىگىدارچىلىق قىلغۇچى ئۈچ خىل ھوقۇققا ئىگە: ئۇ ئۆز ئۇچاستكىسىغا ئىگىدارچىلىق قىلىش، پايدىلىنىش ۋە باشقۇرۇش ھوقۇقىنى ئەمەلگە ئاشۇرىدۇ. يەردىن پايدىلانغۇچى بولسا دۆلەت ئىگىدارچىلىقىدىكى يەر ئۇچاستكىسىغا ئىگىدارچىلىق قىلىدۇ ۋە ئۇنىڭدىن پايدىلىنىدۇ، ئۇ پايدىلىنىش ھوقۇقىدىن تاشقىرى باشقۇرۇش ھوقۇقىغا ئىگە ئەمەس.

يەر ئۇچاستكىلىرىنى تارتىپ ئېلىش ۋە مۇسادىرە قىلىش تەرتىپىدىمۇ پەرىقلەر بار. يەر خۇسۇسىي ئىگىدارچىلىق قىلغۇچىدىن پەقەت ئۇنىڭ مەجبۇرىيەتلىرى بويىچە داۋائىشى يۈز بەرگەن (مەسىلەن، گورۇگە قويۇش بويىچە)، سوت تەرتىۋى بويىچە مۇسادىرە قىلىنىدىغان ۋە بەلگۈلەنگەن قانۇن بىلەن دۆلەتكە كېرەك بولغان يەرنى سېتىۋېلىشقا توغرا كەلگەن تەغدىردىلا ئېلىنىشى مۇمكىن. يەردىن پايدىلانغۇچىدىن بولسا، ژۇقۇرىدا تەكىتلەنگەن پەيتلەردىن تاشقىرى، يەر ئۇنى بەلگۈلەنگەن مەخسەتتە پايدىلانمىغان ياكى قانۇننى بۇزۇش ئارقىلىق پايدىلانغان ئەھۋالدا تارتىۋېلىنىشى مۇمكىن.

پرېزىدېنتنىڭ پەرمانى بىلەن يەر ئۇچاستكىسىغا خۇسۇسىي ئىگىدارچىلىق قىلىش ھوقۇقىنى قوغداش ۋە يەردىن پايدىلىنىش ھوقۇقى كاپالەتلەندۈرۈلگەن. ھېچ كىم بۇ ھوقۇقلاردىن قانۇن ئاساسسىز ۋە سوت تەرتىۋىسىز مەھرۇم بولۇشى مۇمكىن ئەمەس.

يەنە شۇ پەرمانغا بىنائەن يېزا ئىگىلىكى ئۈچۈن بەلگۈلەنگەن يەرلەرنى ئاساسەن مەھسۇلات ئىشلەپ چىقىرىش، ئىھاتا ئورمانلىرىنى بەرپا قىلىش، ئىلمىي - تەتقىقات، ئوقۇش - تەجرىبە مەخسەتلىرى ئۈچۈن، قوشۇمچە يېزا ئىگىلىكىنى ژۇرگۈزۈش، باغۋەنچىلىك، كوكتات ئوستۇرۇش ۋە داچا قۇرۇلۇشى ئۈچۈن پۇخرالارغا ۋە يۇرىدىك شەخسلەرگە بېرىلىدۇ.

يوقىتىلغان ۋە ياگىلىۋاتىشتىن تەشكىللەنگەن كولخوزلارنىڭ ئەزالىرى، دۆلەتلىك ئەمەس ئىگىلىكلەرگە ئۆزگەرتىلگەن دۆلەت ئىگىلىكلىرىنىڭ (سوۋخوزلارنىڭ) خادىملىرى، پېنسىونېرلار ۋە مەزكۇر ئىگىلىكلەرنىڭ تېررىتورىيەلىرىدە ياشاپ، ئۇ يەردىكى مەئىشىي خىزمەت ساھاسىدا ئىشلەۋاتقان شەخسلەر تېگىشلىك يەر ھەسسىسى ھوقۇقىغا ئىگە. ئەگەر ئۇلار ئىلگىرى بۇ ھوقۇققا پەقەت ئەمگەك كوللېكتىۋىنىڭ رازىلىقى بىلەن ئىگە بولغان بولسا، ئەندى بۇ ھوقۇق ئۇلارغا قانۇن بويىچە بېرىلىدۇ. بۇ تېگىشلىك يەر ھەسسىلىرىنىڭ ئىگىلىرى ئۇ يەرلەرنى ئۆزىنىڭ شەخسىي ئىگىلىكىنى قۇرۇش ئۈچۈن ياكى يېزا ئىگىلىكى ئىشلەپ چىقىرىشىغا مۇناسىۋەتلىك بولغان تىجارەتچىلىك پائالىيەت ژۇرگۈزۈش ئۈچۈن ئىشلىشى مۇمكىن، شۇنداقلا ئۆزىنىڭ ھوقۇقىنى يولداشلىق ياكى ئىشلەپ چىقىرىش كوئوپېراتىۋىنىڭ فوندىغا بەدەل ئېلىش سۈپىتىدە بېرىشى، سېتىش ياكى سوغا قىلىش مۇمكىن.

«يەر توغرىلىق» يېڭى قانۇن يەرگە بولغان ھوقۇق مۇناسىۋىتىگە ئۆزگىرىشلەرنى ئېلىپ كەلدى. مەسىلەن، يەرگە بولغان مەڭگۈلۈك مىراسخورلۇق ئىگىدارچىلىق ھوقۇقى، داۋاملىق ئىگىدارچىلىق ھوقۇقى، داۋاملىق پايدىلىنىش ھوقۇقى توغرىلىق چۈشەنچىلەر يوقىتىلدى. ئەندى مۇنداق يەر ئۇچاستكىلىرى خۇسۇسىي ئىگىدارچىلىق ھوقۇقى ۋە يەردىن پايدىلىنىش ھوقۇقى سۈپىتىدە پۇخرالار بىلەن يۇرىدىك شەخسلەر ئىلكىدە بولىدۇ.

«يەر توغرىلىق» پەرماننىڭ ئايرىم نورمىلىرىنى ئەمەلىيەتتە ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن ھوكۇمەتنىڭ بىر قاتار قوشۇمچە قانۇنىي ئاكتلىرىنى، جۈملىدىن يەرنى خۇسۇسىي ئىگىدارچىلىققا ۋە يەردىن پايدىلىنىشقا بېرىشنىڭ تەرتىۋى بىلەن نورمىلىرىنى، ھوججەتلەرنىڭ شەكىللىرى ۋە يەرگە ھەق تۆلەشنىڭ كۆلەمىنى ۋە باشقىلارنى تەييارلاشقا توغرا كېلىدۇ. ھايات ۋە ئەمەلىيەت ئىختىسادىي ئىسلاھاتلارنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى تەرەققىياتىدا مەزكۇر قانۇنغا باشقىمۇ قوشۇمچىلار بىلەن ئۆزگەرىشلەرنى ئېلىپ كېلىدىغانلىقى مۇقەررەر.

م. سادىروۋ تەييارلىدى.

ئۆتكەن ژىلى 17 ـ مارت كۈنى موسكۋا شەھىرىدە روسسىيە پەنلەر ئاكادېمىيەسى شەرقشۇناسلىق ئىنستىتۇتىنىڭ مەخسۇس ئىلمىي كېڭىشىدە ئۈرۈمچىدىن ئوقۇش ئۈچۈن كېلىپ، ئاسپىرانتۇرىنى پۈتكەن ياش ئالىم نەبىجان تۇرسۇن ئوغلى ئىلمىي دەرىجە ئېلىش ئۈچۈن دىسسېرتاتسىيە ياقلىدى. نەبىجان تۇرسۇن «ئوتتۇرا ئەسىر ئۇيغۇر تارىخى توغرىسىدىكى 20 ـ ئەسىر خىتاي تەتقىقاتلىرى» ناملىق تېمىدا ئۆزىنىڭ پەن دۇنياسىغا يېڭىلىق بولغان پىكىرلىرىنى ئوتتۇرىغا قويدى.

ئىلمىي كېڭەش ئەزالىرى ۋە يۈزلىگەن تىڭشىغۇچىلار ئۇنىڭ كۆپنى بىلىدىغان بىلىمدان ئالىملىقىغا قايىل بولۇشتى. بولۇپمۇ ئۇنىڭ چەت ئەلدىن كەلگەن بىر ئۇيغۇر تۇرۇپ، رۇس تىلىدا راۋان سۆزلىشى، سوئاللارغا قىسقا، مەزمۇنلۇق جاۋاپ بېرىشى ئىلمىي كېڭەش ئەزالىرىنى تاڭ قالدۇردى. ئىلمىي كېڭەش رەئىسى ئاكادېمىك ن. لېۋىن نەبىجاننىڭ ئىلمىي ئىشىنىڭ قىممىتى ھەققىدە توختىلىپ مۇنداق دېدى: «قېدىمىي ئۇلۇغ ئۇيغۇر خەلقى بۈگۈندىن ئېتىۋارەن يەنە بىر ياش تالانتلىق ئالىمغا ئېگە بولدى. نەبىجانغا تېخىمۇ زور ئۇتۇق تىلەيمەن!». ئىلمىي كېڭەش ئەزالىرى بىر ئېغىزدىن ئۇنىڭغا پەلسەپە پەنلىرىنىڭ دوكتورى ئىلمىي دەرىجىسىنى بېرىدىنلا بېرىشنى قارار قىلدى. روسسىيە فېدېراتسىيەسى ئالىي ئۇنۋان بېكىتىش كومىتېتى نەبىجان تۇرسۇنغا پەن نامزىتى ئىلمىي دەرىجىسىنى بېرىپ، ئۇنىڭ گۇۋاھنامە دېپلومىنى تاپشۇردى. شەرقشۇناسلىق ئىنستىتۇتى ئۇنى دوكتورانتۇراغا قوبۇل قىلغانلىقىنى ئېلان قىلدى. ئۇ 1990 ـ ژىلى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونىدىن ئوقۇشقا كېلىپ، تۇنجا قېتىم روسسىيەدە ئىلمىي دەرىجىگە ئېرىشكەن تارىخ پەنلىرىنىڭ نامزىتى.

پەن دۇنياسىدا

ئوتتۇرا ئەسىر تارىخىمىزنىڭ تەتقىقاتچىسى

ن. تۇرسۇنىڭ زور ئىلمىي قىممىتكە ئىگە دەپ تونۇلغان مەزكۇر دىسسېرتاتسىيەسى ئۈچ باپتىن تۈزۈلگەن. دىسسېرتاتسىيەدە ھازىرقى خىتاي ئالىملىرىنىڭ ئۇيغۇرلارنىڭ ئېتنىك تارىخى ۋە ئوتتۇرا ئەسىرلەردىكى دولەتچىلىكى، يەنى ئورخۇندىكى ئۇيغۇر قاغاناتلىقى، تۇرپان ئىدىقۇت خانلىقى، قاراخانىلار سۇلالىسىنىڭ تارىخى، دىنى، مەدەنىيىتى قاتارلىق مۇھىم مەسىلىلەر توغرىلىق تەتقىقاتلىرىنى ئاساس قىلىپ، ئۇلار توغرىلىق پەن دۇنياسىغا يېڭىلىق بولغىدەك ئۆزىنىڭ ئورگىنال پىكىرلىرىنى ئوتتۇرىغا قويغان. 20 ـ ئەسىردىكى خىتاي تارىخشۇناسلىقىنىڭ تۈپ ـ ئىدىيەۋىي ئاساسى ۋە مەنبەئىنى، شۇنداقلا مۇددىئاسى توغرىلىق مەسىلىلەرنى خىتاي مەنبەلىرى ئاساسىدا چوڭقۇر ۋە كەڭرەك يورۇتۇشقا تىرىشقان. نەبىجان مەزكۇر دىسسېرتاتسىيەسىدە روسسىيە ۋە سابىق كېڭەش ئىتتىپاقى ئالىملىرىنىڭ ئوتتۇرا ئەسىر ئۇيغۇر تارىخىغا ئائىت ماتېرىياللىرىدىنمۇ ياخشى پايدىلانغان. شۇنىمۇ ئالاھىدە تەكىتلەش لازىمكى، ياش ئالىم ئۇيغۇرشۇناسلىقتا تۇنجا قېتىم تەيۋەن ئالىملىرىنىڭ ئۇيغۇر تارىخىغا ئائىت تەتقىقاتلىرىغا خاراكتېرىستىكا بېرىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئۇنىڭ بۇ ئىلمىي ئەمگىكى شەرقشۇناسلىقتىكى بىر بوشلۇقنى تولتۇردى. روسسىيە شەرقشۇناسلىق ئىنستىتۇتىنىڭ ئىلمىي كېڭىشى ۋە روسسىيە پەنلەر ئاكادېمىيەسى ئانتروپولوگىيە ۋە ئېتنولوگىيە ئىنستىتۇتى تەرىپىدىنمۇ بۇ ئىلمىي ئىشنىڭ ئەھمىيىتى مۇئەييەنلەشتۈرۈلدى.

ئىلمىي كېڭەش ژىغىنىدا سۆزگە چىققان ئالىملار نەبىجاننى موسكۋادا ئۇيغۇر ئالىملىرى ئارىسىدا ئۇزۇن ۋاقىتتىن بۇيان ئۈزۈلۈپ قالغان ۋە ئۇنتۇلۇشقا يۈزلىنىۋاتقان ئۇيغۇر تارىخشۇناسلىق پەنىگە ياڭلىۋاشتىن ئۈمۈت ئېلىپ كەلدى، دەپ تەرىپلەشتى. ئۇنىڭ بۇ ئىلمىي ئىشىغا مەشھۇر تۈركشۇناس ر. ۋاسلىيېۋ رەھبەرلىك قىلغان. شۇنداقلا پەن دوكتورى، ئۇيغۇرشۇناس ئالىم ل. زۇيېر، پروفېسسور، روسسىيە فېدېراتسىيەسى پرېزىدېنت مەھكىمىسى يېنىدىكى تىل ـ يېزىق مەسىلىلىرى تەتقىقات ئىنستىتۇتىنىڭ باشلىقى د. م. ناسىلوۋ بۇ مۇھىم ئىلمىي تەتقىقاتقا رەسمىي ئوپپونېنت بولدى. شۇنداقلا مەشھۇر تۈركشۇناس ۋە ئۇيغۇرشۇناس ئالىملاردىن ۋ. باسلوۋ، س. كلياشتورنىي ئۇ. زوتوۋ، د. رۇبروۋسكايا، ئا. كەرىموۋ ۋە باشقىلار نەبىجاننىڭ بۇ دىسسېرتاتسىيەسىنى ژۇقۇرى باھالاپ، تەبرىك سۆزگە چىقىشتى.

نەبىجان تۇرسۇن 1964 ـ ژىلى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونىنىڭ ئۈچتۇرپان شەھىرىدە تۇغۇلغان. 1981 ـ 85 ـ ژىللىرى بېيجىن مەركىزىي مىللەتلەر دارىلفۇنۇنىدا تەلىم ئالغان ئۇ 1985 ـ 89 ـ ژىللىرى شىنجاڭ دارىلفۇنۇنىدا ئاسسىستېنت ئوقۇتقۇچى بولۇپ ئىشلەپ ژۈردى. 1987 ـ 88 ـ ژىللىرى بېيجىندا كەسپىنى تېخىمۇ مۇكەممەللەشتۈردى. پارس ۋە چاغاتاي تىللىرىدىن بىلىمنى ئاشۇردى. نەبىجان 1990 ـ 1995 ـ ژىللىرى موسكۋادىكى شەرقشۇناسلىق ئىنستىتۇتىدا ئاسپىرانت بولدى. ھازىر مەزكۇر ئىنستىتۇتنىڭ دوكتورانتى، ئۇ شۇنداقلا روسسىيە پەنلەر ئاكادېمىيەسىنىڭ قارمىقىدىكى شەرق ئۇنىۋېرسىتېتىدا دوتسېنت لاۋازىمىدا خىتاي تىلى ۋە تارىخىدىن دەرس بەرمەكتە.

ياش ئالىم نەبىجان تۇرسۇن قوشۇمچە مەركىزىي ئاسىيە ۋە ئۇيغۇر تارىخىغا ئائىت 50 پارچىدىن ئارتۇق ماتېرىيال ئېلان قىلدى. ئۇ شۇنداقلا ئۆزى توپلىغان تارىخىي ماتېرىياللار ئاساسىدا «قانغا بويالغان تاغ» رومانى بىلەن «سۇنماس زۇلفىقار» پوۋېستىنى يازدى.

ئىستېداتلىق ئالىم ئۆز ئانا تىلىدىن باشقا خىتاي، رۇس، ئېنگلىز، تۈرك، پارس تىللىرىنىمۇ بىلىدۇ. ئۇ ئۆزىنىڭ ئىلىم ئېلىشقا خۇشتارلىقى، كىچىك پېئىللىقى سەمىمىيلىكى ئارقىسىدا ئالىملار بىلەن ئاسپىرانتلار ئارىسىدا چوڭ ھۆرمەتكە ئېرىشتى، بىز نەبىجان تۇرسۇننىڭ ئىلمىي ۋە ئىجادىي ئىشلىرىغا تېخىمۇ زور مۇۋەپپەقىيەتلەر تىلەپ، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ شانلىق ۋە قانلىق تارىخىنى تېخىمۇ دادىل يورۇتۇشىنى ئۈمۈت قىلىمىز.

ئابلەخەت قاھاروۋ،
پەلسەپە پەنلىرىنىڭ نامزاتى،
موسكۋا شەھرى.

شائىرنىڭ ئۆزى كۆرمىگەن ئون كىتاۋى

شائىر لۇتپۇللا مۇتەللىپنىڭ ئەسەرلىرى ئۆزى ھايات ۋاقتىدا ئايرىم كىتاپ بولۇپ نەشر قىلىنمىدى. پەقەت «شىنجاڭ گېزىتى»، «ئىلى شىنجاڭ گېزىتى»، «ئاقسۇ شىنجاڭ گېزىتى» ۋە «يېڭى تۇر» ژۇرناللىرىدا شېئىر، ماقالە، پامفلېت سەھنە ئەسەرلىرى ۋە باشقا ئەسەرلىرى ئېلان قىلىنىپ تۇردى. 1946 ـ ژىلىدىن باشلاپ غۇلجا شەھرىدە «كۆرەش» ژۇرنالى نەشر قىلىنىشقا باشلاندى. مانا شۇ ژۇرنالدا ل. مۇتەللىپنىڭ شېئىرلىرى دەسلەپ قېتىم يورۇق كۆردى. ل. مۇتەللىپ ۋاپاتىدىن كېيىن يەنى 1947 ـ ژىلى غۇلجا شەھرىدە «ئالماناخ» مەجمۇئەسى نەشر قىلىنىپ، بۇنىڭغا شائىرنىڭ 8 شېئىرى، «ئەجەل ھودۇقۇشىدا» پامفلېتى كىرگۈزۈلگەن. 1951 ـ ژىلىدىن تارتىپ ئۇنىڭ كىتاپلىرى نەشر قىلىنىشقا باشلىدى.

«ژىللارغا جاۋاپ» ـ ل. مۇتەللىپ ۋاپاتىدىن كېيىن 1951 ـ ژىلى ئۈرۈمچى شەھرىدە «قازاق ئېلى» ژۇرنىلى نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان تۇنجى كىتاۋى بولۇپ، بۇنىڭغا ئەدەبىياتشۇناس قادىر ھاسانوۋ مەسئۇل مۇھەررىر بولغان. توپلامدا شائىرنىڭ 15 شېئىرى كىرگۈزۈلگەن. «مۇھەببەت ھەم نەپرەت»

ل. مۇتەللىپنىڭ ئىككىنچى توپلىمى بولۇپ، ئۈرۈمچى شەھرىدە 1956 ـ ژىلى «شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى» تەرىپىدىن 20 مىڭ نۇسخە بىلەن نەشر قىلىنغان. مەزكۇر توپلامغا شائىرنىڭ 36 شېئىرى ۋە «مۇھەببەت ھەم نەپرەت» دېگەن كىچىك داستانى كىرگۈزۈلگەن. توپلامنى ئەدەبىياتشۇناس نۇرۇززوۋ نەشرگە تەييارلىغان. توپلامدىكى «چىلىش ژىللىرىنىڭ باتۇرلۇقچىسى» دېگەن كىرىش سۆزىنى ت. ئېلىيېۋ يازغان. توپلامنىڭ مۇقاۋىسى نەقىشلەر بىلەن ئىشلىنىپ، ئۇنىڭغا شائىرنىڭ سۈرىتى ھەم بېرىلگەن. توپلامدىكى «لېنىن شۇنداق ئاتاپ كەتكەن»، «ياشلىق ـ تۈگىمەس» دېگەن شېئىرلىرىنىڭ يېزىلغان يېرى بىلەن يېزىلغان ژىللىرى كورسىتىلگەن. «تۈن يېرىپ ئىنزالار باسقاندا» شېئىرى ئەسلىدە 18 كوپلېت بولۇپ، بۇ توپلامدا 12 كوپلېتى بېرىلگەن.

«ژىللارغا جاۋاپ» نامىدىكى ل. مۇتەللىپنىڭ بۇ توپلىمى ئۇنىڭ ئىلگىرى توپلاملىرىغا نىسبەتەن بىر قەدەر تولۇقراق بولۇپ، بۇنىڭغا 51 شېئىرى، «مۇھەببەت ھەم نەپرەت» كىچىك داستانى «ئەجەل ھودۇقۇشىدا»، «پادىشا سامۇرايلىرى ئېغىر ھاسىرايدۇ»، «ئۇنىڭ كەلگۈسى زور ھەم پارلاق» نەسرىي ئەسەرلىرى كىرگۈزۈلگەن. توپلام 1962 ـ ژىلى ئالمۇتىدا «قازاقستان دولەت گۈزەل ئەدەبىيات نەشرىياتى» تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان. شائىرنىڭ تەرجىمە ھالى ۋە ئىجادىي پائالىيىتى توغرىسىدا مەزكۇر توپلامنى توپلىغۇچى ق. ھاسانوۋ كىرىش سۆز قىسمىدا ئالاھىدە توختالغان لېكىن جۇڭگو قىزى ـ رىھاننىڭ مارت شاملىغا بۇيرىغى»، «تۈن يېرىپ ئىنزالار باسقاندا»، «دوستۇم»، «ھەسەن ـ ھۈسەن»، «باھار ھەققىدە مۇۋەششەھ»، «تەسراتىم» شېئىرلىرىنىڭ يېزىلغان ژىللىرى توغرا بېرىلمىگەن. «مەشچان قىز» شېئىرى ئەسلى 13 كوپلېت بولۇشى كېرەك ئىدى. بۇ توپلامدا 11 كوپلېت بېرىلگەن. كىتاپ 550 تىراژدا 140 بەت بولۇپ بېسىلغان.

«تاللانما ئەسەرلەر» ـ بۇ مۇتەللىپنىڭ كېڭەش ئىتتىپاقىدا بېسىلغان 3 ـ توپلىمى بولۇپ، 1975 ـ ژىلى ئالمۇتىدىكى «ژازۇشى» نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان. بۇ ئۆتكەندە نەشر قىلىنغان توپلاملىرىغا قارىغاندا يەنە بىر قەدەر تولۇقراق بولۇپ، بۇنىڭغا 65 شېئىر، بىر كىچىك داستان، 3 نەسرىي ئەسەر، 2 ماقالە، 3 سەھنە ئەسەرى كىرگۈزۈلگەن. مەزكۇر توپلامنى تەييارلىغۇچى فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ دوكتورى م. ھەمرايېۋ كىتاپنىڭ مۇقەددىمىسىدە ل. مۇتەللىپنىڭ ئىجادىي يولى، ئەسەرلىرىنىڭ ئەھمىيىتى، ئۇنىڭ ئەسەرلىرىنىڭ كېڭەش ئىتتىپاقىدا نەشر قىلىنىشى، بىر قانچە شېئىر ۋە باشقا ئەسەرلىرىنىڭ تېخى تېپىلمايۋاتقانلىقى توغرىسىدا توختالغان. بۇ تاللانما ئەسەرلەر بولماستىن ئۇنىڭغا ل. مۇتەللىپنىڭ يېڭى تېپىلغان ئەسەرلىرى كىرگۈزۈلگەن. بۇ توپلام 208 بەت بولۇپ، 2000 تىراژ بىلەن بېسىلغان ئۇنىڭدا شائىرنىڭ سۈرىتى بېرىلگەن.

«ياشلىق خۇددى چاقماق» («مولودوستى، كاك مولنىيا») لۇتپۇللا مۇتەللىپنىڭ 1976 ـ ژىلى موسكۋادىكى «پراۋدا» نەشرىياتىدا نەشر قىلىنغان رۇس تىلىدىكى بىرىنچى كىتاۋى بولۇپ، بۇنىڭغا شائىرنىڭ 21 شېئىرى «مۇھەببەت ھەم نەپرەت» ناملىق كىچىك داستانى كىرگۈزۈلگەن. شېئىرلارنى رۇس تىلىغا ئا. كورېنېۋ بىلەن م. ھەمرايېۋ تەرجىمە قىلغان. كىرىش سۆزىنى م. ھەمرايېۋ يازغان. شائىرنىڭ سۈرىتى بېرىلگەن بولۇپ، توپلام چوڭ تىراژ يەنى 100 مىڭ نۇسخىدا بېسىلغان.

«ياشلىق خۇددى چاقماق» ـ شائىر ل. مۇتەللىپنىڭ ئۆزبەك تىلىدا تۇنجى قېتىم تاشكەنت شەھرىدە بېسىلغان كىتاۋىدۇر. غافۇر غۇلام نامىدىكى ئەدەبىيات ۋە سەنئەت نەشرىياتى 1976 ـ ژىلى مەزكۇر توپلامنى 50 مىڭ نۇسخىدا نەشر قىلغان. شېئىرلارنى ئۆزبەك تىلىغا ھەمىت غۇلام بىلەن روزى قادىرىي تەرجىمە قىلغان. كىرىش سۆزىنى روزى قادىرىي يازغان. توپلامغا شائىرنىڭ 34 شېئىرى بىلەن «مۇھەببەت ھەم نەپرەت» «كىچىك داستانى كىرگۈزۈلگەن.

«ل. مۇتەللىپ ئەسەرلىرى» ـ لۇتپۇللا مۇتەللىپنىڭ بۇ توپلىمى بېيجىن «مىللەتلەر نەشرىياتى» تەرىپىدىن 1981 ـ ژىلى نەشر قىلىنغان. بۇ توپلامغا 48 شېئىرى، «مۇھەببەت ھەم نەپرەت»، «پادىشا سامۇرايلىرى ئېغىر ھاسىرايدۇ»، «ئەجەل ھودۇقۇشىدا» دېگەن نەسرىي ئەسەرلىرى كىرگۈزۈلگەن. «ل. مۇتەللىپنىڭ ئەدەبىي ئىجادىي پائالىيىتى ۋە ئۇنىڭ يېڭى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا تۇتقان ئورنى» دېگەن كىرىش سۆزىنى يازغان ۋە توپلامنى نەشرگە تەييارلىغان ئەلقەم ئەختەمدۇر. 138 بەتلىك مەزكۇر توپلامدا شائىرنىڭ سۈرىتى ھەم بېرىلگەن. بۇ توپلامنىڭ ئۆزگىچىلىك يېرى، نەشرگە تەييارلىغۇچى تەرىپىدىن شېئىرلارنىڭ 38 يېرىگە ئىزاھ ۋە چۈشەندۈرۈشلەر بېرىلگەن. بىراق بەزى شېئىرلىرى تولۇقى بىلەن بېرىلمىگەن. مەسىلەن، «تۈن يېرىپ ئىنزالار باسقاندا» شېئىرى ئەسلىدە 18 كوپلېت بولۇپ، بۇ توپلامغا پەقەت 12 كوپلېتىلا كىرگۈزۈلگەن.

«ماي ناخشىسى» («مايسكايا پېسنيە»). ـ 1982 ـ ژىلى رۇس تىلىدا تاشكەنت شەھرىدىكى «ياش گۋاردىيە» نەشرىياتىدا نەشر قىلىنغان. بۇنىڭغا شائىرنىڭ 21 شېئىرى، «مۇھەببەت ھەم نەپرەت» كىچىك داستانى كىرگۈزۈلگەن. شېئىرلارنى رۇس تىلىغا ئا. كورېنېۋ بىلەن م. ھەمرايېۋ تەرجىمە قىلغان. كىتاپ 10 مىڭ تىراژدا بولۇپ، 40 بەتلىك قىلىپ بېسىلغان.

«ژىللارغا جاۋاپ» ـ ل. مۇتەللىپنىڭ ئۆزبەك تىلىدا ئىككىنچى قېتىم تاشكەنت شەھرىدە بېسىلغان كىتاۋىدۇر بۇ ئۆتكەندە نەشر قىلىنغان بىرىنچى كىتاۋىغا قارىغاندا تولۇقراق بولۇپ، 34 شېئىرى ۋە «مۇھەببەت ھەم نەپرەت» كىچىك داستانى كىرگۈزۈلگەن. تەرجىمىلەر ھەمىت غۇلام بىلەن روزى قادىر يېنىكىدۇر. نەشرگە تەييارلىغۇچى ۋە سۆز بېشىنى يازغان م. ھەمرايېۋ. بۇ توپلامنى غاپۇر غۇلام نامىدىكى ئەدەبىيات ـ سەنئەت نەشرىياتى 1983 ـ ژىلى 5 مىڭ نۇسخىدا نەشر قىلغان بولۇپ، 96 بەتتىن ئىبارەت.

«لۇتپۇللا مۇتەللىپ ئەسەرلىرى» ـ بۇنى خىتاي يازغۇچىلار جەمىيىتى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونلۇق شۆبىسى تۈزگەن بۇندىن مۇقەددەم نەشر قىلىنغان ل. مۇتەللىپنىڭ 9 توپلىمىغا قارىغاندا خېلە تولۇقلانغانلىقى مەلۇم. مەزكۇر توپلام 1983 ـ ژىلى «شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى» تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان. ئۇنىڭغا 54 شېئىرى، نەسرىي ئەسەرلىرى، ماقالىلىرى، سەھنە ئەسەرلىرى ۋە يېڭى تېپىلغان 4 شېئىرى كىرگۈزۈلگەن. بەزى شېئىر ۋە باشقا ئەسەرلىرىگە قىسمەن ئىزاھاتلار بېرىلگەن. كىتاپ 20 مىڭ نۇسخە 266 بەتتىن ئىبارەت.

ل. مۇتەللىپنىڭ ئۆزى ھايات ۋاقتىدا ژۇقۇرىدىكى ئون كىتاۋى نەشر قىلىنمىغان بولسىمۇ، بۇ ئەسەرلەر بۈگۈنكى كۈندە ئۆز قىممىتىنى يوقاتماي ئۇيغۇر ئەدەبىياتى غەزىنىسىنى بېيىتىپ كەلمەكتە. نۆۋەتتە شائىرنىڭ تولۇقلانغان توپلىمىنى نەشر قىلىش بىزنىڭ مۇقەددەس ۋەزىپىمىزدۇر.

ت. قاھارىي.

مۇھىم مەسىلە

بىر تەرەپلىمىلىككە يول قويمايلى

زامان ئۆزگەردى. كېيىنكى بەش - ئالتە ژىل ئىچىدىكى ھاياتىمىز گويا چۈشۈمىزدە قارا باسقاندەك ئۆتىۋاتىدۇ. بۇنىڭدىن ئالتە - يەتتە ژىللا بۇرۇن تەساۋۇر قىلىش مۇمكىن بولمىغان ۋاقىئە - ھادىسىلەرنى ئۆتكۈمىزدا،ھەر كۈنى، ھەر قەدەمدە كورۈۋاتىمىز، ئاڭلاۋاتىمىز. ھەتتا ئەتراپىمىزدا سادىر بولۇۋاتقان قاتىللىق، بۇلاڭچىلىق، زوراۋانلىق، مەئىشىي بۇزۇقلۇق كەبى يەنە تالاي دەھشەتلىك «پەزىلەتلەرگە» بولۇشى مۇمكىن بولغان ھادىسىلەردەكلا مۇناسىۋەت بىلدۈرىدىغان دەرىجىگە چۈشۈپ قالدۇق. ژۇقۇرقىدەك ئۆزگۈرۈشلەرنى مۇلاھىزە قىلىپ، بۇ ئاتالمىش قايتا قۇرۇش، دېموكراتىيەنىڭ بىزگە بەرگەن مېۋىسىمۇ، دەپ قالسەن.

دەرۋاقە، بىز ھازىرغىچە دېموكراتىيەنىڭ ئاچچىق تەمىنى تېتىغىنىمىز بولمىسا، تاتلىغىنى ناھايىتى تار دائىرىدە كورىۋاتىمىز. شۇ تاتلىغى - كوز ژۇمساق ئاللانىڭ ئالدىدا گۇناھى ئەزىم بولغۇسى ئەھلى ئىسلامغا بېرىلگەن ئەركىنلىكتۇر.

ھەقىقەتەنمۇ كېڭەش ھاكىمىيىتى 1918 - ژىلى 23 - يانۋاردا ئاتالمىش «چېركوۋنى دولەتتىن ۋە مەكتەپنى چېركوۋتىن ئاجرىتىش ھەققىدە» قوبۇل قىلغان دېكرېتتىن كېيىنكى 90 - ژىللارنىڭ باشلىرىغىچە بولغان ئارىلىقتا دىنى ئىسلامنىڭ ھەر تەرەپلىمە تەقىپكە ئۇچراپ كەلگەنلىگى ھەممىمىزگە ئايان. شۇ سەۋەپلىك دىنى ئىسلام ئەقىدىلىرىگە - يەنى ئەھلى ئىسلام ئۈچۈن مەجبۇرى ھېساپلانغان، شەك كەلتۈرمەستىن، مۇھاكىمە قىلماستىن ئىتىقات قىلىشى لازىم بولغان دىنى تەلەپلەرگە ئەمەل قىلغۇچىلار ھەددىي - ھېساپسىز قىسقىراپ، ھەتتا بەزى جەت - ياقىدىكى يېزىلاردا بىرەر كىشى ۋاپات قىلسا، نامىزىنى چۈشەرگىدەك ئادەم تېپىلمايدىغان دەرىجىگە چۈشۈپ قالغان ئىدى.

ئىنشائاللا، بەختىمىز بار ئىكەن، 90 - ژىلدىن باشلاپ دىنىمىز ئۈچۈن كەڭ ئۇپۇقلار ئېچىلدى. پاتىيەۋى مەپكۇرە يەتمىش نەچچە ژىل مابەينىدا قانچىلىك كۈچ، پۇل سەرپلەپ دىنغا قارشى تەرغىبات - تەشۋىقات ئېلىپ بېرىشىدىن قەتئى نەزەر، خەلقىمىزنىڭ قەلبىدىن ئىمانىنى سىقىپ چىقىرالماپتۇ. بۇنى بىز كېيىنكى ژىللار ئىچىدىكى ئۆزگۈرۈشلەردىن ياققال كورىۋاتىمىز. ئوچۇغىراق ئېيتقاندا، بۈگۈنگە قەدەر دېيەرلىك ھەممە شەھەر، يېزىلاردا بىر - بىرىدىن ھەشەمەتلىك مەسچىتلەر قەد كوتۈرۈپ، ئۇ يەردە پەرزى ئىسلامنى ئادا قىلغۇچىلارنىڭ سانى كۈندىن - كۈنگە كوپىيىپ بېرىۋاتىدۇ. بالىلىرىمىزدىن تەلىم ئېلىۋاتىدۇ. ئاللاھقا شۇكۇر!

دېمەكچى، بۇ مەسچىتلەرنى دولەت سېلىپ بەرگىنى يوق. ھەممىسى دىلىدا ئاللانى ياد ئېتىپ ژۈرگەن ئىسلام ئەھلىنىڭ ھىممىتى بىلەن بارلىققا كەلدى. ئايرىم خەيرى - ساخاۋەتلىك كىشىلەر (بۇنداقلار ھەر بىر يۇرتتا بار) مىڭلاپ - مىڭلاپ تەڭگە، دوللار، ماشىنلاپ قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى بىلەن قولىنى سۇندى ۋە سۇنىۋاتىدۇ. ئىلاھىم، ئۇنداقلارنىڭ مەرتىۋىسى تېخىمۇ ئۇلۇق، دولىتى زىيادە بولغاي! قىسقىسى، دىنىمىزنىڭ باشقىدىنلا ئۆزىنىڭ ئەينى قەدرى - قىممىتىنى تېپىشقا باشلىشى - بۇ ھەممىمىز، ھەتتا جەمىيىتىمىز ئۈچۈنمۇ شۇبھە قىلىش ئەسلا مۇمكىن بولمىغان ياخشىلىقنىڭ نىشانىسىدىندۇر.

دەرۋاقە، شۇنداق. سەۋەۋى، ئىسلام دىنى كىتاپلاردا قەيت قىلىنغىنىدەك،ھەقانىيەت ۋە ئىنسانىيلىق دىنىدۇر. ئۇ پاكلىق، ھايا، ئىنساپ، مېھىر - ئاقىۋەت ھەم ۋەتەنپەرۋەرلىك كەبى ئىنسانىي پەزىلەتلەرگە بارچە ئاھالىسى ئېگە جەمىيەتنى كوز ئالدىڭىزغا كەلتۈرۈپ كورۈڭچۇ؟ شۇ پەزىلەتلەرنى قەلبىگە سىڭدۈرگەن پۇخرانىڭ ئىككىنچى بىر ئادەمنى رەنجىتىشى، ئۆلتۈرىشى، ئوغۇرلۇق قىلىشى، پارىخور، مەئىشىي بۇزۇقلۇق كەبى ھازىر ھاياتىمىزغا سىڭىپ بېرىۋاتقان ۋەھشىيانە قىلمىشلارنى سادىر قىلىش مۇمكىنمۇ؟ ئەسلا! شۇنىڭدىن كېلىپ چىقاق، ئىسلام مۇسۇلمانلارنىڭ پاكلىغى، مەملىكەتنىڭ مەنىۋىي بايلىغى سۈپىتىدە نامايەن بولىدۇ. شۇنداق ئىكەن، ئىسلام ئەقىدىلىرىگە ئەمەل قىلماي بولامدۇ؟ ئەلۋەتتە، ياق. بىراق، ئەژداتلىرىمىز ئېيتىپ كېلىۋاتقاندەك، مۇسۇلمانچىلىق ئاستا - ئاستا ...

بۇنداق دېيىشىمىزنىڭ سەۋەۋى، ئاخىرقى ژىللاردا، بولۇپمۇ مەسچىتلەر سېلىنىپ، ئۇ يەردە ناماز ئوقۇلۇشقا باشلىشى بىلەن بەزى موللا، ئىماملار دەررۇلا مۇتەئەسسىپلىك چۈمپەردىسىگە ئورۇلۇۋېلىپ، مەلۇم مەسىلىلەردە ئەندىلا ئىسلام پەرزلىرىنى چۈشۈنىشكە باشلاۋاتقان كىشىلەر بىردىنلا ھەزىم قىلىشى مۇمكىن بولمىغان كەسكىن تەلەپلەرنى قويماقتا. مەسىلەن:

- ناماز ئوقۇپ، روزا تۇتمىغان كىشىنىڭ خوتۇنى تالاق، ئوزى كاپىر...

- ناماز ئوقىماي، روزا تۇتسا قوبۇل بولمايدۇ ...

- ناماز ئوقىمىغان ئادەم ئىمانسىز ۋە ھاكازا.

بۇ - باللىغىدا دىنى تەلىم ئېلىش شارائىتى بولمىغان، يېشى ئۇلغايغاندا تىلى كەلمەي ياكى ئوتتۇرۇلىش قابىلىيىتى ئاجىزلىشىپ كەتكەن كىشىدىن بىردىنلا ھەممىنى تەلەپ قىلىش - قارغۇنى يادا قىستىغاندەك گەپ ئەمەسمۇ؟ ئۇنىڭدىن كېيىن ھازىر ناماز ئوقۇپ، روزا تۇتمايدىغانلار ناھايىتى كوپچىلىكنى تەشكىل قىلىدۇ.ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى كاپىر دېيىش ئىنساپتىنمۇ؟ مېنىڭچە، بۇنداق ھوكۇم چىقىرىش پەقەت ئەمەس، دىنىنى ئىلىمدىنمۇ يېتەرلىك ساۋاتقا ئېگە بولمىغان، ئون - ژىگىرمە سۇرىنى ياتلاشتىن نېرىغا ئوتەلمىگەن «موللىلارغا» خاستۇر.

ژۇقۇرىدىكى پىكىر بەزى ساۋاتلىق موللىلىرىمىزغا مالال كېلىپ كەتمەسلىگى ئۈچۈن مۇلاھىزە قىلىپ كورەيلۇق. مەلۇمكى،ھەر بىر مۇسلىم زىممىسىگە ئاللا تەرىپىدىن قويۇلغان مەجبۇرىي ۋەزىپە شەرىئەت تىلىدا پەرز دەپ ئاتىلىدۇ. شۇ ئاساسى پەرزلەرنىڭ سانى قىرىق. ئىسلام بەش پەرزنى بەجىرىش بىلەن بىنا بولىدۇ: ئىمان، ناماز، زاكات، روزا، ھەج. ئىمان يەتتە پەرزنى ئوز ئىچىگە ئالىدۇ: ئاللاھقا، پەرىشتىلەرگە، مۇقەددەس كىتاپلارغا ۋە پەيغەمبەرلەرگە، قىيامەت كۈنىگە، قايتا تىرىلىش ھەمدە تەغدىرگە ئىشىنىش.

ئەندى، ئاڭلايلۇق. مەسىلەن، مەن ئىمان جۈملىسىدىن بولمىش يەتتە پەرزگە ئىشىنىمەن.روزا تۇتۇپ، زاكات بېرىمەن.شۇ چاغدا قالغان ئىككى پەرزنى - ناماز بىلەن ھەجنى ئادا قىلالمىغىنىم ئۈچۈن «كاپىر» ئاتىلىشىم مەنتىقەن توغرى بولمىسا كېرەك؟ مېنىڭچە، ئوزىنى موسۇلمان پەرزەندى، دەپ ئىمان كەلتۈرگەن ھەر بىر كىشى مۇسۇلماندۇر. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ھازىر ناھايىتى كوپچىلىك ناماز ئوقۇپ، روزا تۇتمىسىمۇ ئىمانلىق بولغىنى ئۈچۈن ئاللاھنىڭ ئويى بولمىش مەسچىتلەر بەرپا بولۇپ، ئاستى گىلەم، پالازلار، ئەزان ئۈچۈن تېخنىكا ۋاستىلىرى بىلەن تەمىنلەندى. بۇلارنى كاپىرلار قىلىپ بەرگىنى يوق.

ئۇنىڭغىمۇ مەيلى، ژۇقۇرىدا تىلغا ئېلىنغان ئون ئىككى پەرزنى ئادا قىلدۇق دەيلى. ئۇنىڭغا تاھارەتنىڭ توت، نامازنىڭ ئون ئىككى - جەمئىي ئون ئالتە پەرزنى قوشايلى. شۇ چاغدا بىز ھەممىسى بولۇپ ژىگىرمە سەككىز پەرزنى ئورۇنلىغان بولىمىز. قالغان ئون ئىككىسىچۇ؟

بىز بۇلارنىڭ ھەممىسىگە ئەمەس، مۇسۇلمانلارنىڭ زىممىسىدىكى ئەڭ زورۇر پەرز ھېساپلانغان ئىلىم ئېگەللەشكىلا توختۇلۇپ باقايلى. ئىسلام ئالىملىرىنىڭ پىكرىچە، ئىلىم ئۈگۈنۈش ناماز ۋە باشقا ئىبادەتلەر كەبى ئەڭ زورۇر،ھەتتا ئىبادەتلەرنىڭ ئەڭ ئەۋۋەل پەرزى ھېساپلىنىدۇ.

خەلق ئارىسىدا كۆپايە قىلارلىق دەرىجىدە دىنى ۋە دۇنياۋى پەنلەردە ئالىملار يېتىشىپ چىقىشى بارچە مۇسۇلمانلارغا پەرز. ھايات ساھالىرىنى قايسى بىر تەرىپى ئوچۇق قالسا ئاقىۋەت نەتىجىدە خەلقنىڭ دىنى، ئىجتىمائىي ۋە ئىختىسادىي ھاياتىدا ۋۇجۇتقا كەلگەن چۈشكۈنلىككە بارچە مۇسۇلمانلار ئاللاھ ئالدىدا جاۋاپكەرلىگى دىنىي ئالىملارنىڭ يازمىشلىرىدىن مەلۇم.

ئېيتماقچىمىزكى، ھازىر بەزى موللا، ئىماملىرىمىز مۇتەئەسسىپلىككە بېرىلىپ، دىنىي ئىلىمدىن باشقىسىنى تەن ئالمايدىغان تەرەپكە ئوتۇش ھاللىرى بايقىلىۋاتىدۇ. بىزچە، بۇنداق بىر تەرەپلىمىلىكنىڭ ئالدىنى ئېلىش كېرەك. سەۋەۋى، مۇتەئەسسىپلىك كېلەچىكىمىز ئۈچۈن ھىچقانداق يېقىملىق، كەشپىيات ئېلىپ كەلمەيدۇ. خەلىق ساغلاملىق بىلەن ئوزى ۋە ئائىلىسى، باشقىلارغا ئۈلگە بولغىنى ھالدا، دىنىي ۋە پەننى تەڭ كورۈپ ئەمرى مەرۇف، نەھيى مۇنكەر قىلغان موللا، ئىماملارنى ھورمەتلەيدۇ ۋە ئەگىشىدۇ. ئۇنىڭ بىرلا مىسالى ھەممىگە ئايان ئەلخان تورەمدۇر ...

ھازىرمۇ ئىبرەتلىك ئىشلىرى بىلەن خەلقىنىڭ، بولۇپمۇ نامراتچىلىقتا چۈشۈپ قالغان پۇخرالىرىمىزنىڭ كوڭلىدىن چىقىۋاتقان موللا، ئىماملىرىمىز ئاز ئەمەس. شۇلارنىڭ بىرى چونجا مەسچىتىنىڭ ئىمامى ھۇسمان ئاكا زايىت ئوغلىدۇر. شۇ كىشىنىڭ تەشەببۇسى ۋە بېۋاستە رەھبەرلىگىدە يېزا زىرەتكاللىغى باغۇ - بوستانلىققا ئايلاندى. مەرھۇم شائىرىمىز ئىلىيا بەختىيانىڭ كېندىك قىنى توكۈلگەن يۇرتىنى ئەمەس، موشۇ زەرەتكالىققا قويۇشنى تاللاۋالغىنى نە يىنە شۇنىڭدىن بولسا كېرەك؟ يەنىلا ھۇسمان ئاكىنىڭ ئوتتۇرىغا قويىشى بىلەن يېقىندىن بۇيان مورىدا چىققان ئويىدە ئوچ كۈنگىچە قان چىقارماسلىق، قازان قايناتماسلىق جارىي قىلىندى. بۇ باشقا يەرلەردىمۇ قوللاشقا ئەرزىيدىغان باشلانما بولسا كېرەك؟

ئېيتماقچى، ھەدىسلەردە، مۇردىغا دۇگادىن باشقا نەرسە كېرەك ئەمەس دېيىلىدۇ. شۇنداق ئىكەن،ھورمەتلىك ئىماملىرىمىز كىشىلەرنى ناماز ئوقۇش،روزا تۇتۇشقا ئەمرى مەرۇف قىلىش بىلەنلا چەكلىنىپ قالماي ھۇسمان قارىدەك يول تۇتۇپ، ئاستا - ئاستا ئەمەلدە بولمىغان مەرھۇمنىڭ ئالتە ئايلىغىنى ئوتكۈزىشنىمۇ يوقۇتىشقا ھەركەت قىلسا پايدىدىن خالى بولماس ئىدى؟ئاخىر بىزدە بۇنىڭدىن ئون بەش - ژىگىرمە ژىل بۇرۇن بۇنداق ئادەت يوق ئىدىغۇ؟

يەنە بىر گەپ: ھازىر ياشلار ئارىسىدا شەرىئەتكىمۇ، ئىنسانىيلىققىمۇ توغرا كەلمەيدىغان ئەخلاقسىزلىقلار، جىنايەتلەر كوپ سادىر بولىۋاتىدۇ. شۇنى نەزەردە تۇتۇپ موللىلىرىمىز ئوز سالاھىيىتىدىن پايدىلىنىپ مەلۇم مۇھىملاردا، ھەتتا مەكتەپلەردە دىنىي ئەخلاق ھەققىدە چۈشەنچە بېرىشنى يولغا قويىش قانداق ياخشى بولاتتى، دېسىڭىزچۇ؟ كېلەچىكىمىزنىڭ ساپلىغى بۈگۈنكى پەرزەنتلىرىمىزنىڭ قانداق تەربىيەلىنىشىگە باغلىق ئەمەسمۇ؟ ھە، موللىلىرىمىز قىلىمەن، دېسە ئىش كوپ.

پاللان يەردە پوكۇنچى مەسچىتكە ئوتتۇز مىڭ! ھە، ئوتتۇز مىڭ دوللار ياردەم بېرىپتەك. يەنە بىرسى ژىگىرمە مىڭ دوللار ... دېگەنلەرنى ئاڭلاپ ژۈرىمىز. بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغاچ، گەرچە شۇ ئىمان - ئىتىقاتلىق كىشىنى تونىمىساقمۇ غايىبانە. «شۇ ئوغۇلنىڭ ئاتىسىغا رەخمەت! خۇدايىم بېرىگە ئونىنى بەرسۇن!» دەيمىز ھەۋەس بىلەن.

ئەپسۇسكى، مائارىپىمىزغا ئۇنداق ياردەم بولۇۋاتقىنى يوق. ئويلايمەنكى، مابادا ژىگىرمە مىڭ دوللار بولسا، ھازىر مەكتەپلىرىمىزگە كېرەك ئاساسلىق ئوقۇش قۇراللىرىنىڭ ھەممىسىنى چىقىرىپ ئالغان بولارمىدۇق؟ توغرا، بىز بىرەۋنىڭ يانچۇغىدىكى پۇلغا خوجايىنلىق قىلالمايمىز. ياردەم بەرگۈچى ساخاۋەتلىك كىشىلىرىمىزنىڭ زاكات پۇلىدىن ئىلمىي تالىپلارغىمۇ بېرىش چوڭ سوۋاپ ئىكەنلىكىنى ئېسىغا سېلىپ قويماقچىمىز، خالاس.

قىسقىسى، ئىلىم ئېگەللىمەي قۇرۇق يېتۈك دىنىي زات ياكى پەننىي ئالىم بولۇش مۇمكىن ئەمەس. شۇنداق ئىكەن، بىر تەرەپلىمىلىككە يول قويمايلى. ئاخىر بىز ۋەتەنىنىڭ ئىستىقلالىيىتىنى كورۇشتەك بۈيۈك ئۈمۈتلەر بىلەن ياشاۋاتقان خەلىق. بۈيۈك ئارزۇلار بولسا «كۇپ - سۇپ»لەر بىلەنلا ئەمەس، دۇنياۋى بىلىملەرنى پۇختا ئېگەللەش، ئۇنى ھاياتقا تەدبىق قىلىش ئارقىلىق رۇيابقا چىقىشىنى ھىچقاچان ئەستىن چىقارمايلى؟!

ئابدۇخالىق ماخمۇت،
قازاقستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقىنىڭ ئەزاسى.

سەنئەت ۋە ھايات

ژۈرەككە يېقىملىق ئاھاڭلار

تەبىئەت ئىنسان بالىسىنى ھېچ قاچان تالانتسىز ياراتمايدۇ . ئامما ئۇنىڭ ئېچىلىشى كوپ جەھەتتىن ئادەملەرگە: ياش تالانتنىڭ كارمونىكلىق تەرەققىي ئېتىشىدە مۇھىم رول ئوينايدىغان ئاتا - ئانىسىغا، ئوستازلىرىغا باغلىق. ئۇلار ياش ئوسمىدىكى قابىلىيەتنى، تالانتنى بايقاپلا قالماستىن، ئۇنىڭ ھەر تەرەپلىمە ئوسىشىگە، مۇكەممەللىشىگە غەمخورلۇق قىلىشى لازىم. پەقەت شۇنداق قىلغان ئەھۋالدىلا قابىلىيەتلىك باللاردىن تونۇلغان سەنئەتچىلەر، يازغۇچىلار ئوسۇپ يېتىلىشى مۇمكىن.

مەن ھېكايە قىلماقچى بولغان زۇلفىيە ئەخمەتوۋا كەسپىي مۇزىكانتلاردىن بولمىسىمۇ، مۇزىكىنى، بولۇپمۇ ئۇنىڭ كلاسسىك شەكلىنى ئالاھىدە سويىدىغان ئائىلىدە دۇنياغا كەلدى. بۇ ئائىلىدە شۇنداقلا خەلىق مۇزىكىسىمۇ پات - پات ياڭراتتى. ئۇلار زۇلفىيەدە يېقىملىق ئاھاڭلارغا بولغان ئىشتىياقنى ئويغاتتى. ئاتىسى ئەلجان بىلەن ئانىسى نىيازبوۋى بۇنىڭغا خوشال بولدى. ئۇلار ريېپتورلارنى يالاپ قىزىنى سكرىپكا چېلىشقا ئوگەتتى. كېيىنرەك كەسپىي ماھارىتىنى چايكوۋسكىي ناملىق مۇزىكا مەكتىۋىدە مۇكەممەللەشتۈرۈشكە شارائىت ياراتتى.

ئوز نوۋىتىدە زۇلفىيەمۇ كوپ مەشغۇلىنىشتىن مۇزىكا پەنلىرى بويىچە چوڭقۇر بىلىم ئېلىشقا باشلىدى.

- مەن ئىشىمىزنى دائىم باغۋەننىڭ ئىشىغا قىياس قىلىمەن،- دەيدۇ زۇلفىيەنىڭ ئوستازى، كۆلەش بايسېيتوۋا ناملىق مۇزىكادەرگاھنىڭ چوڭ ئوقۇتقۇچىسى پروفېسسور ن.م. پاترۇشېۋا، - ئۇ ھەر بىر كوچەتنى ئاسراپ ئوستەرگەندەك، بىزمۇ شاگىرتلىرىمىزغا كويۇنۇپ غەمخورلۇق قىلىمىز. راست، شاگىرتلىرىمىزنىڭ ھەممىسىلا زۇلفىيەدەك ماھىر ئىجراچىلاردىن بولۇپ يېتىلمەيدۇ. مەن سابىق شاگىرتلىرىم، بۈگۈن ئىسمى مۇزىكا سەنئىتى مۇخلىسلىرىغا ياخشى تونۇش بولغان ئەنۋەر ئەكبەروۋ، رۇسلان ئومەروۋلار بىلەن ھەقلىق يوسۇندا پەخىرلىنىمەن. كېيىنرەك زۇلفىيە شەھەرلىك، جۇمھۇرىيەتلىك ياش تالانت بايقاشلىرىنىڭ لائۇرىياتلىرى ئاتالغاندا، ئوزەمنى تولۇپ - تاشقان شاتلىق ھاياجانىدا ھېس قىلدىم.

مېنىڭ شاگىرتلىرىمنىڭ ئىجراچىلىق تېخنىكىسى كوپ جەھەتتىن ئاھاڭلار بىلەن كارمونىكلىق بىرلىشىپ كېتىدۇ ...

ئونلىغان ئۇيغۇر ياشلىرىنىڭ ئوستازى بولغان نىنا مىخايلوۋنانىڭ شاگىرتى زۇلفىيە ھەقىقەتەنمۇ ئاھاڭلار بىلەن كارمونىكلىق بىرلىشىپ، ھىس - تۇيغۇلىرىنى مۇزىكا ئارقىلىق ئىزھار قىلىشقا ماھىر ئىجراچى ئىكەن.

تالانتلىق ئۇيغۇر قىزى زۇلفىيەنىڭ ئىلگىرى پاۋلودار، بىشكېك، بۇخارا، تاشكەنت، سەمەرقەنتلەردە بولۇپ ئوتكەن كونسېرتلىرى ئوخشاش، بۇ يەردىكى كونسېرتىمۇ تەسىرلىك ئوتتى. سوزگە چىققۇچىلار ياش ئىجراچىنىڭ كېلەچىگىگە كوپ ئۈمۈتلەرنى باغلايدىغانلىغىنى ئىزھار قىلىشتى.

ئوز نوۋىتىدە بىزمۇ ئۇلارنىڭ خالىس تىلەكلىرىگە قوشۇلۇپ، زۇلفىيەگە ئىجادىي ئۇتۇقلار تىلەيمىز.

گۈلزارەم مۇھەممەدىيېۋا.
ئالمۇتا شەھىرى.

سۈرەتتە: ياش تالانت ئېگىسى زۇلفىيە ئەخمەتوۋا.

شوفيورنىڭ ئىككى خوشاللىغى

(ھەجۋىيە)

مېنىڭ مۇھەببىتىم — تومۇر — تەسەككە بولغان مۇھەببەت ئىدى. قانداق قىلاي، ئۇمۇ چوققا سۇ سەپكەندەك مەڭگۈگە ئۆچتى... بولغان ۋاقىت مۇنداق:

دادام — نامى ناھىيەگە مەشھۇر مېخانىزاتور بولغان. شۇنىڭ تەسىرى بولسا كېرەك مېنىڭ قېنىمغا ئەينە شۇ تومۇر — تەسەككە ئاشىقلىق كېسىلى باللىقىمدىن سىڭىپ كەتكەندى. ماڭا ماشىنا موتوسىكل، تراكتور بولسا بولدى، ئائىلىمىزنىڭ، تىرىكچىلىكىمىزنىڭ كېرىكى يوق. سىلەر ئويلاپ قالماڭلار، ھويلىمىزدا ئەشۇنداق ئىمىلەر قاتار تىزىلىپ تۇرىدۇ دەپ. ئەسلىدە مېنىڭدە ماشىنا تۇرماق، كىچىك باللار مىنىدىغان ۋېلىسىپىتنىڭ چېقىمۇ يوق. ئويدىكى بىر بايلىق — دادامدىن مىراس قالغان بىر خالتا ئوردېن، مېداللار. ھازىرقى زاماندا ئۇلارنى بازارغا ئەپچىقساڭ خۇنى بىر تەڭگىمۇ تۇرمايدۇ.

زامان ئۆزگەردى دەپ قويمىزكەن. بىزنىڭ يېزىدىمۇ نەق شۇنداق بولىۋاتىدۇ. بار تېخنىكىنى باشلىقلار، شۇنىڭ بىلەن بىللە بىلىكى كۈچلۈكلەر ئۆز ئارا يەڭ ئىچىدە بولۇشۇپ ئالدىدە. سوۋخوزدىن يۇرتىمىز ئادەملىرىگە مىراس قالغىنى يەگانە ئىككى تورۇق ئات، ئۇلارنىڭ ئورۇقلىغىنى كورسىڭىز ئىچىڭىز سېرىلىپ كېتىدۇ. بىز ئوخشاش كەسىپ ئىگىلىرىگە كۆپتىن بېرى ئىش يوق. كەسىپنى ئالماشتۇرۇپ، تىرىكچىلىك — ئۇ قەت قىلاي دېسەم، ئاكۈلوم زادى ئۇنىمايدۇ. سودا بولۇغا كىرگەنلەر ئاللىقاچان باي بولۇپ كەتتى. مەن تېخچىلا ئاغىنە. ئوڭگىنىڭ، خولۇم — خوشنىنىڭ، تونۇش — بىلىشلەرنىڭ ماشىنىلىرى بۇزۇلۇپ قالسا، شۇنى ياساپ، ئاز — تولا بەرگەن چاي پۇلىغا رازى بولۇپ ژۇرىمەن. بەزىلىرى تاماكا ھاراق ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش نەرسىلەرنى قولۇمغا ئوتقۇزۇپ قويىدۇ.

مۇشۇلارنى ئويلىدىممە، ياردىمىگە مۇھتاج بولغانلار ماڭا قانداق ئىش ھەققى تولەش كېرەكلىگى توغرىلىق يېزىپ، ئىشىگىمىنىڭ بېشىغا چاپلاپ قويدۇم. مەسلەن ماي فىلتىرىنى يوتكەش ھەققى — ئىككى سوزمە خالتا؛ ھاۋا فىلتىرىنى يوتكەش ھەققى — بىر قويىنىڭ ئويكىسى، ماشىنىنى سىرلاش ھەققى — ئىككى كالا تېرىسى، كلاپاننى جۆندەش ھەققى — تورت كىلو ماي. قىسقىسى بۇ تىزىم شۇنداق داۋاملىشىپ بېرىدۇ.

سويگەن كەسپىم بىلەن ئەينە شۇنداق كىشىلەر ھاجىتىدىن چىقىپ ژۇرىدۇم. بىر كۇنى تۇيۇقسىزلا ھەدەم توي قىلماقچى بولۇپ قالدى. مېنىمۇ مەسلىھەت چايغا چاقىرىپتۇ. بىر سەۋەپ بىلەن كېچىكىپ كەلدىم. ئويگە كىرىشىم بىلەن توردە ئولتارغان كىچىك دادام ماڭا رەنجىپ:

— ھەدەڭنىڭ ئويدە توي بولىۋاتسا، سەن نەدە ژۇرسەن؟ ئوستى — بېشىڭغا قارىغۇسىز، مايلىشىپ كەتكەن، بىرىنىڭ كالا ئىبغىلدا ئىغىنىدىكمۇ؟ — دەپ ۋايىدى.

چاي ئىچىلىپ بولغاندىن كېيىن كىچىك ئانامنىڭ يولدىشى (ئۇ ئالمۇتىدا چوڭ دوكان ئوتىدۇ):

— بايقىشىمچە بۇ بالا تومۇرنى ناھايىتى ياخشى كورىدىكەن، ئاكىلاپ ژۇرىمەن. ھوي، بىزدەك تېرىنداشلىرى تۇرۇپ، قاچانغىچە خەخنىڭ ئەسكى ماشىنىسىنى ياسايدۇ؟ ئۇنىڭدىن كېلىڭلار، بىر ئازدىن ئاخچا چىقىرىپ، بۇنىڭغا بىر ماشىنا ئېلىپ بېرەيلى. كېرەك ۋاقتىدا بىزنىڭمۇ خىجالىتىمىزدىن چىقىدىغان بولىدۇ. ئاساسەن ئۇزىنىڭ تىرىكچىلىكىنى ياخشلاۋالىدۇ، — دىمەسمۇ. ئۇرۇق — تۇققانلار ئۇنىڭ سوزىنى قوللاپ، چۇقۇرۇشۇپ كەتتى. مەن خوشاللىغىمدىن ئولتارغان يېرىمدە ھوشۇمدىن كېتىپ ژىقىلىپ قاپتىمەن. ئاغرىقخانىدا بىراقلا ھوشۇمغا كەلدىم. دوختۇر «سىزگە بەك خوشال بولۇپ كېتىش خەتەرلىك» دەپ ئاگاھلاندۇردى.

ئويگە چىقسام، چوغدەك «ژىگولى» قورادا تۇرۇپتۇ. ئۇرۇق — تۇققانلارغا مىڭ بىر رەخمەت.

ھەدەمنىڭ تويى پۇتكەندىن كېيىن كىچىك ئانامنىڭ نەۋرىسىنىڭ خەتمە تويى باشلاندى. ئۇ يەردە ئون كۇندەك خىزمەت قىلدىم. ئاندىن كېيىن تاغامنىڭ نەزىر — چىرىغىدا بەش — ئون كۇننى ئوتكەزدىم. ئارىلىقتا ئۇرۇق — تۇققانلارنىڭ مەشرەپلىرى، ئوي چايلىرى، ھەر خىل ئولتىرىشلىرى باشلىنىپ كەتتى. ھەممىسىدە مەن پېقىر خىزمەتتە. ئايلاپ — ئايلاپ ئويگە كەلمەيمەن. بالا — جاقىنى كورىدىغانغا ۋاقىت يوق. كىم قاياققا بۇيرىسا، ياق دىيەلمەيمەن. چۇنكى ئۇلار ماڭا ماشىنا ئېلىشىپ بەرگەندە! بىردە ياركەنت. بىردە چونجا. بىردە بىشكېك. بىردە تاشكەنت. ئۇ ياقلارغا بېرىپ — كېلىش. مېنىڭ ئۇچۇن قوغۇنلۇقنىڭ يولىدەك بولۇپ قالدى. كايىدا سەل — پەل ۋاقتىم بولۇپ قالسا، تۇققانلارنىڭ باللىرىنى مەكتەپكە ئاپىرىمەن، باغچىدىن ئەكىلىمەن.

شۇنداق قىلىپ ژۇرۇپ، ئارىدا بىر ژىل ئوتۇپ كەتكىنىنى سەزمەي قاپتىمەن. ماشىنىمۇ بىر يەرگە باردى. ئوزەممۇ ھېرىپ قالغانغا ئوخشايمەن. تاغام كىرىپ، دۇكاندىن بىر مشكاپ ئۇن ئېلىپ كەل، دەپ ئېيتقاندا، بىرىنچى قېتىم ئاغزىمدىن:

— ماشىنا ماڭمايدۇ، — دېگەن سوز چىقتى.

— ھەي، تومۇرگە ئاشىق بولغان ساراڭ. كوزۇڭنى يوغان ئاچ، ساڭا ماشىنا ئېلىپ بەرگەننىڭ بىرى مەن! — دەپ ۋاقىراپلا كەتتى تاغام. ئۇنى دېسەم، بۇنى دەيدۇ، بۇنى دېسەم، ئۇنى دەيدۇ. شۇ-شۇ بولدىدە. جېدەل — يوغان ماجراغا ئايلاندى. «خەپ» — دېدىمدە يەكشەنبە كۇنى ماشىنىنى بازارغا ئاپاردىمدە ئۇتتۇر كەلگەن خېرىدارغا سېتىۋەتتىم. ئاخچىنى بولسا، يانچۇقتىكى تىزىم بويىچە ئۇرۇق — تۇققانلىرىمغا تارقىتىپ بېرىشكە باشلىدىم. ئەڭ ئاخىرىدا تاغامنىڭ ئالدىغا كەلدىمدە. ئاخچىنى قولىغا تۇتقازغىنىم ئېسىمدە. شۇ يەردىلا خوشاللىغىمدىن ئەس — ھوشۇمنى يوقىتىپ، ئۇڭدامغا ژىقىلىپتىمەن. دوختۇرنىڭ ئېيتقىنى توغرا بولۇپ چىقتى. ئۇچ كۇندىن كېيىن، ھوشۇمغا كەلگەندە قارىسام، بىر قولۇم تۇتماس، بىر پۇتۇم باسماس بولۇپ قاپتۇ. ھازىر ئاغرىقخانىدا ياتىمەن. ئەندى ھېچ كىمگە كېرىكىم يوق. مانا بىر ئايچە بولۇپ قالدى، بىردىر تۇققانلار يوقلاپمۇ كەلمىدى. ئۇنىڭغا رەنجىۋاتقان مەن يوق. قىسقىسى بۇ ھاياتتا ئەڭ ئەۋزىلى — كوڭۇلنىڭ خاتىرجەملىكى ئوخشايدۇ.

ھاكىمجان گولىيېۋ.

جامالدىن روزىيېۋ

ئاسىياغا

قالقان خەلقىم

بۇ تارىخ ئۇزۇندۇر — ئۇزۇندۇر شۇنچە.
شۇنچە كوپ ساۋاقلار قالدۇرۇپ كەتكەن.
قۇدرىتى، ھىممىتى شۇ ئېكەن ئۇنىڭ،
بولمايدۇ ھېچ ئىزناسىز ژۇتكەن.

ئۇيغۇر دەپ ئاتالدى تارىختا نامىڭ،
شۇ نامدا مۇجەسسەم شەرەپ ۋە شانىڭ.
مىڭ ژىللار ژۇ كىنى سورەپ كېلسەن،
ئادەم بوپ ياشاشتۇر ئەھدى - پەيمانىڭ.

ھەر ئوتكەن كۇنۇڭدە ئوتلۇق ئۇنۇڭ بار،
ھەر ئوتكەن ژىللارغا موھۇر قويغانسەن.

تارىخنىڭ رەھىمسىز سىناقلىرىدا
چېنىققان چىدامغا ئوزەڭ تولغانسەن.

جۇڭغارلار ئات سېلىپ، تاپتىماق بولغان،
خوشناڭغا قول بېرىپ تاپتاتمىدىڭسەن.
سەمەرقەند تېشىغا مىنمەكچى بولغان
نامەرتنى ئۇستۇڭدىن ئاتلاتمىدىڭسەن.

تارىخىڭ قىسمەتكە تولغان خەلقسەن،
خوشنىنىڭ قالقىنى بولغان خەلقسەن.
چىدامۇ — غەيرەتىنىڭ تىمسالى ئوزەڭ،
ئەقىل ۋە ئىدرەككە تولغان خەلقسەن.

ئاپتاپلىق ئايلىرىڭ ژىلغا ھوكۇمدار،
زېمىنىڭ جاھاننىڭ ئالقىنى خەلقىم.
ئەجدادىڭ مىڭ ژىللار بولغانلىغى راس،
ئاسىيانىڭ مەككەم قالقىنى خەلقىم.

خىياللىرىم

خىياللىرىم — خىياللىرىم،
چىڭگىش كىرگەن خىياللىرىم.
گەۋدىلىنەر كوز ئالدىمدا،
ئارمىنىم ھەم ئىمكانلىرىم.

«كىم ئېدىڭسەن، كىم بولدۇڭ؟» دەپ.
قەدىمدىن بىر ئاۋاز كېلەر.
ئوغۇزخاننىڭ مىڭگەن ئېتى
كىشنەپ تورۇپ يەرنى تېپەر.

ساۋۇت كىيگەن بوغراخانلار.
قەھرلىنىپ قاتار تۇرار.
«كىم ئېدىڭسەن، كىم بولدۇڭ؟» دەپ،
قايتا - قايتا مەندىن سورار.

كىملىگىمنى ئېيتاي دېسەم،
كۇيۇشكەندەك بولار تىلىم.
مادارىم يوق، قانداق قىلاي،
تەشنالىقتا قۇرار گېلىم.

جاۋاپ ئىزدەپ شوڭغۇيدۇ تېز
تارىخىمغا خىياللىرىم.
تىلغا كىرىپ كوپ كىتاپلار،
تولۇپ كېتەر ھەر يانلىرىم.

* *

خىياللىرىم — خىياللىرىم.
ئەنسىزلەشكەن خىياللىرىم.
ئامىتىمدىن كوپرەك ئېكەن
مېنىڭ تارتقان زىيانلىرىم.

كوپ تېپىشماق ئېكەن تارىخ.
سىرلىق ئىشلار سىڭىپ كەتكەن.
چىلىقىدۇر ئويدۇرمىلار
ياتلار بىزگە تېڭىپ كەتكەن.

* * *

خىياللىرىم — خىياللىرىم،
دەرتلىك مېنىڭ خىياللىرىم.
ھەجەپ كوپقۇ تارىخىمدا
قولدىن كەتكەن ئىمكانلىرىم.

ياتتىن كورە ئوزىمىزدىن
كوپ سەۋەنلىك ئوتكەن ئېكەن.
تالاشقانغا تالىق بولماي،
ئەگىۇشتەرىم ژۇتكەن ئېكەن.

شاۋكىتىڭنى ئەجنەبلەر
كوز يېشىڭدا ژۇماق بوپتۇ.
ئوز ئىچىڭدىن چىققان نامەرت
ياتلار ئۇچۇن چوماق بوپتۇ.
تەتۇر قۇيۇن چوگىلىگىلى

ئەچچە ئەسىر بوپتۇ مانا.
ئوز ئېشىغا ئوزى زەھەر
سالماقتىكەن يانا - يانا.

ۋا دەرىخا. بۇ دەرتلەرگە
دەرمان بولار داۋا يوقمۇ؟
باشقىلاردەك ياشىماققا
بىزنىڭ خەققە راۋا يوقمۇ؟!

خىياللىرىم — خىياللىرىم.
چىڭگىش كىرگەن خىياللىرىم.
چوڭ تويلارنى تويلاش ئۇچۇن
قاچان كېلەر ئايەملىرىم.

ئوتۇپ كەتكەن ئوتمۇشۇمگە
كۇنا ئارتىپ ياشاش قىيىن.
«دانىشمەنلەر» بەك كوپەيدى
جانغا پېتىپ ئىلگىر - كېيىن ...

توختىتايلى دوستلار، بۇگۇن.
ئوتمۇشۇمنىڭ پەتىسىنى.
ئەندى ئويلان ئوز خەلقىڭنىڭ
بۇگۇنى ۋە ئەتىسىنى.

شۈكرى ئابدۇللا

ئانا ئارزۇسى

پەرزەنت ئۇچۇن ئانا مېھرى قۇياشتەك،
ئومۇر بويى يالقۇنجايدۇ ئۇچمەيدۇ.
بالا ئۇچۇن بېرەر، بولسا مىڭ ژۇرەك،
ئانا ئەسلا پەرزەنتىدىن كەچمەيدۇ.

ئانا شۇنداق ئۇلۇق زاتكى ئالەمدە،
تېپىلمايدۇ ئۇنىڭ تەڭداش - قىياسى.
بولمىسا ئۇ ئىقتىدىسى موجىزە
بولماپتى بۇ ھاياتلىقنىڭ مەناسى.

ئانا بىلەن گۇللەر ئىنسان ھاياتى،
ئەشۇ ئانا ھاياتلىقنىڭ تەگرىسى.
تېچلىق، دوستلۇق بولسۇن دېگەن دۇنياغا،
مۇرات تاپسۇن ئانىلارنىڭ ئارزۇسى.

تىرىكلىك

تىرىكلىك — قۇرۇتەك قىمىرلاش ئەمەس،
ھايۋاندىن پەرقىمىز بىلسەڭ ئالەمچە.
مەخسەتسىز ياشاشتىن قورقىن ھەرنەپەس،
مۇھەببەت — نەپرەتتە ياشا ئادەمچە.

كىيىش ھەم يېيىشتىن ئوزگە ئادەمدە،
بولىشى كېرەككۇ پاك ئارمان — تىلەك.
ئىنساننىڭ ئىنسانلىق قەرزى شۇ بىلسە،
مۇقەددەس ئارمانچۇن جان تىكىشى كېرەك.

ئەخمەتجان روزى

يېڭى شېئىرلار

تېپىرلىسۇن ژۇرەكلەر

شاھ — كادالىق پېشاندىن دېمىگىن،
ئۇ ھەركىمنىڭ ياخشى — يامان پەيلىدىن.
تەگرىم بىزنى باپ — باراۋەر ياراتقان،
ئېگىز- پەسلىك — تەگشەلمىگەن دەۋردىن.

ئاكا بولۇپ تۇغۇلۇۋاتقان بوۋاقلار،
كەيىپ ساپا ھەم ئاتوملار زەربىدىن.
ئوزىمىزنى قوغدىماساق ئوزىمىز،
كەلگۇسىدە مەھرۇم قالىمىز بەرىدىن.

مەيلى كىم بول، ئوز قولىڭدا تەغرىڭ،
ئەجرە قىلساڭ ياخشىلىقنى كورسەن.
ياراللىڭمۇ، قانداق ياشاش ئوزەڭدىن،
يولنى تاپساڭ سەنمۇ شاھ بوپ ژۇرسەن.

تەلەپ بىلەن ھەل بولمايدۇ تىلەكلەر،
ئىش قويندا تۇرۇلمىسە بىلەكلەر
ئارمىنىمىز چىن دوستلۇققا ھەل بولار،
دوستلۇق ئۇچۇن تېپىرلىسۇن ژۇرەكلەر.

يالغۇزلۇق يامان

قاراڭلارچۇ، دۇنيادىكى ھاياتقا،
ھەممە نەرسە جۇپتى بىلەن يارالغان.
قۇۋالىشىپ بىللە ئومۇر سۇرگەچكە،
ئەۋلاتلىرى يەر يۇزىگە تارالغان.

كىمكى جۇپسىز ئومۇر سۇرسە يىگانە،
ئوزى بىلەن كومۇلىدۇ ئىزلىرى.
ياشلىغىدا تاغنى تالقان قىلسىمۇ،
قېرىغاندا پۇكۇلىدۇ تىزلىرى.

بوۋاي خۇددى غۇرازلاردەك قىنچقىرىپ،
كورەڭلەيدۇ ئويدە بولسا مومىسى.
ھە، مومايچۇ، قاللار بېردەم ياشىرىپ،
چۇشكىدە ئېغناپ ياتسا بوۋىيى.

جۇپتى بىلەن بىردەك ئوتمەس ئومۇرلەر،
پانى دۇنيا — تەكشەلمىگەن جاھانغۇ.
جۇدالىقتا ئولمىسىمۇ ئادەملەر،
قېرىغاندا يالغۇزچىلىق يامانغۇ.

باھار كەلمەس ئۇزىچە

قىش — زېمىستان سوغلىرىدىن بىز تويغاچ،
گۇلباھارغا بولدۇق ئىنتىزار شۇنچە.
كوكلەم كەلدى دەپ سايرىسا قالىغاچ،
ژۇرەكلەرنى قىلاتتۇققۇ سويۇنچە.

باھار كەلسە، غازاڭ بولغان گۇلباغلار،
باراقسان بوپ، ئېچىلاتتى گۇل — غۇنچە.
گۇل - كىيادىن تون كىيەتتى داللار،
كوكتە بولۇپ چېچەپ ئوتسە سۇ - ئۇنچە.

ئېھ، ئەۋ باھار، خۇددى جەننەت قوينۇڭغا،
كېرەلمىدۇق تا بۇگۇنكى كۇنگىچە.
دىيارىمدىن زېمىستاننى قوغلىماي،
بىزگە باھار يېتىپ كەلمەس ئۇزىچە...

يەيدۇ

(قوشاق)

جەم بولۇشنى كوزلىمەستىن
ئايرىلغاننى ئېيىق يەيدۇ.
سۇ بىلمىگەن بېلىقچىنى
قايناملاردا بېلىق يەيدۇ.

مەگسەپ ئۇچۇن تەردىپىاز بوپ،
بولۇنگەننى بورە يەيدۇ.
ئېمە دېسە قول قوشتۇرۇپ
ئېگىلگەننى تورە يەيدۇ.

تەگشەلمىگەن بۇ جاھاندا،
كىچىكنى - چوگى يەيدۇ.
ھايا، ئىناپ يولمىغاچقا،
ساراڭلارنى ئوگى يەيدۇ.

ھىلىگەرلەر ئادانلارغا
بوك كىيگۇزۇپ ئالداپ يەيدۇ.
سودىگەرلەر خېرىدارنى
بىركە ئوننى چاپلاپ يەيدۇ.

رەمچى، پالچى، جادىگەرلەر،
كوزىن باغلاپ، ئوقۇپ يەيدۇ.
قۇش چىغىسا ... ... ،
ئەمگەك قىلسا چوقۇپ يەيدۇ.

سىرلىق دۇنيا

مەڭگۈلۈك ئادەملەر شىپالىق تاپقان يەر

ئەبۇ – مىنا، مىسىر، قەدىمىي شەھەرنىڭ مۇقەددەس پىرىگە كېلىپ، ئۇنىڭغا قول تەككۈزۈش بىلەنلا مەڭگۈلەن ئادەملەر ئېغىر ئاغرىقلاردىن شىپالىق تاپقان ۋە مالىيەۋىي مۆئەممالىرىدىن قۇ – تۇلغان!

ئالىملار، ئالېكساندىرىيانىڭ يېنىدىكى بۇ مۇقەددەس جايدىكى ئۆگۈملەرنىڭ سىرى نېمىدىن ئىبا – رەت ئىكەنلىكىنى بىلمەيدۇ، لېكىن بۇ يەرگە كېلىپ مۇقەددەس يەرنى تۇتۇپ كەتكەنلەر ھاياتىدا قانداقتۇر ئۆزگىرىش يۈز بېرىدۇ.

– مەن ناھايىتى ئېغىر دەرىجىدىكى ئۆپكە راكى ئاغرىقىدىن ساقايدىم، – دەيدۇ دېنتۇرىيەدىكى پىۋو زاۋۇدىنىڭ ئىشچىسى كورا لىندسول. – دوختۇرلار ھېچ يەرگە بېرىشنىڭ ھاجىتى يوق دەپ ھېسابلىغان ئىدى. لېكىن مەن ئەبۇ – مىنىنىڭ شىپالىق قۇدرىتى توغرىلىق كۆپ نەرسىلەرنى ئاڭلاپ، ئۇ يەرگە بېرىشقا قارار قىلدىم. ئۇ يەرگە يېتىپ بېرىش خېلە قىيىن بولدى، لېكىن مەن ئەبۇ – مىنىغا كېلىپ قولۇم بىلەن ئۆگۈمنى تۇتۇشۇم بىلەنلا نەپەس تېنىمدىن ئىشەنچ يېنىكلىكنى كەتتى. بىر نەچچە ۋاقىتلاردىن كېيىن دەسلەپكى قېتىم تېنىمدە نەپەس ئېلىشتا باشلىدىم. دوختۇرلار مەندە ئاغرىقنىڭ راك ئاغرىقىنىڭ يوق ئىكەنلىكىنى تەكىتلىدى.

ئەبۇ – مىنىنىڭ غەيرى – تەبىي شىپالىق خۇسۇسىيەتلىرى توغرىلىق ۋاقىتلار ئىپرامىزدىن ئىلگىرىكى 4 ئەسىرگە، مىناس ئىسىملىق خرىستىئان دىنى ئۈچۈن ئازاب چەككەن ئادەمنىڭ كاللىسى تېنىدىن جۇدا قىلىنغان دەۋرگە توغرا كېلىدۇ.

كېيىنكى ئەسىرلەر داۋامىدا ئادەملەر مىناس قەبرى ئەتراپىدىكى يەرنى مۇقەددەس ئىكەنلىكىگە ئىشەنگەن ھالدا ئەبۇ – مىناغا كېلىپ تۇردى.

ئەندى ئۇتكەن ژىلى ماي ئېيىدىن باشلاپ كە يىنى – كېيىندىن موجىزىلەر يۈز بېرىشكە باشلىدى.

– ماگا ئۇ يەرگە بېرىپ كېلىش ئۈچۈن بارلىق ژىققان پۇللىرىمنى سەرپ قىلىشقا توغرا كەلدى، مەن شۇندىلا دوستلار ۋە تونۇش – بىلىشلەردىن قەرىزگە پۇل ئالدىم، – دەيدۇ ئا ق ش نىڭ ئايو – شتاتىدا تۇرۇشلۇق ئۈچ بالىنىڭ ئانىسى مائورا كۈلدۇ. – بۇ يەردە كەپ شۇنىڭدىن ئىبارەتكى، مەن ئەبۇ – مىنىنى زىيارەت قىلىپ ئوزلىرىمنىڭ مالىيەۋىي ئەھۋالىنى ياخشىلاۋالغان ئادەملەر توغرىلىق كۆپ نەرسىلەرنى ئوقۇغان ئىدىم. مەن ئە بۇ – مىناغا قىلغان سەياھىتىمنى ئايالاشتۇرۇپ، ئويكە قايتقان كۈنۈم ماگا ئانچىلا يېقىن تونۇشۇم ئەمەس ئادەمنىڭ ۋاپات بولغانلىقى ۋە ماگا 3 مىل لىيون دوللار مىراس قالدۇرغانلىقى توغرىلىق خە ۋەر تاپتىم.

يەنە بىر ئادەم ناھايىتى ئېغىر ژۈرەك ئاغرىقىدىن ئازاپ چەكتى، دوختۇرلار ئۇنىڭ بىر ژىل لىق ئۆمرى قالغانلىقىنى ئېيتقان ئىدى. لېكىن ئۇ تا ھازىرغىچە بەختلىك ھايات كەچۈرمەكتە.

– مەن ھېچ قاچان دىندار ئەمەس ئىدىم، – دې دى چىكاگولۇق تېد رەدموند. – مەن ئەبۇ – مىنىغا كېلىپ ئۇ يەردىكى يالتىراپ تۇرغان قۇمغا قولۇمنى تەككۈزۈشۈم بىلەن، ماڭا ئۆزۈمنى تەسۋىر – لەپ بولالمايدىغان ئاجايىپ خاتىرجەم ۋە ئىشەنچلىك ھېس قىلىشقا باشلىدىم. ئەبۇ – مىنىدىن قا يتىپ كەلگەندىن كېيىن دوختۇرلار ژۈرۈكۈمنى تامامەن ساق دەپ تاپتى، ئەمدى شۇ كۈندىن باش لاپ مەن ساپ – ساق، مانا ئەندى خۇداغا ئىشە نىمەن.

ئەگەر قۇمنى بۇ يەردىن ئېلىپ كەتسە، ئۇ ھېچ قانداق بىر غەيرىي كۈچكە ئىگە بولمايدۇ.

– ئۇ قۇم ئادەملەر بۇ يەرگە كېلىپ ئۆز قوللىرى بىلەن تۇتقاندىلا تەسىر قىلىدۇ، – دەپ چۈشەن دۈردى مۇتەخەسسىس.

مۇئەللەق بولىدۇ

بىر بالا دېڭىز بويىدىن قىممىتى 5.000.000 ئا ق ش دوللىرىغا باراۋەر كېلىدىغان قاراقچى – لار كۆمگەن غەزىنىنى تېپىۋالدى.

كاراكاس، ۋېنېسۇئېلا. ئالتە ياشلىق بالا دېڭىز بويىدا قۇمدىن سارايلار سېلىۋېتىپ، ئويۇنچۇق كۆرەكچىسى بىلەن قۇمنى كولاۋېتىپ – 5 مىللىون دوللارلىق قاراقچىلار غەزىنىسىنى تېپىۋالغان!

كىچىككىنە تىممى مورسول ئويۇل ئالتۇنلار، مەر ۋايىتلار ۋە قىممەتباھالىق تاشلار بىلەن تولغان قېدىمىي ساندۇقنى تېپىۋالدى. بۇ ۋاقىە كايو – گراند ئاراللىدا يۈز بەردى، مەزكۇر ئارال 17 – ئە سىردە قاراقچىلار ھەرىكەت قىلغان مەركەز بولغان ئىدى.

تارىخچىلارنىڭ تەكشۈرۈشىچە قارىغاندا بۇ باي لىق 1699 – ژىلى ئاتاقلىق قاراقچى ئۇيلىيام كەد تەرىپىدىن ئىسپانىيە سودىگەرلىرىنىڭ كېمىسىدىن ئوغرىلانغان.

ئا ق ش نىڭ ئوكلايو شتاتىنىڭ كلىۋلېند شەھە رىدىن كەلگەن تىممى ۋە ئۇنىڭ ئانىسى ئالىسا مورسول بۇ مۆجىزىلىك بايلىق تېپىلىشقە بىر تە يىنسىز ئولتىراتتى.

– بىز نۇۋەتتىكى قېتىم نېمە يېيىشىمىزنى بىلمەي ئولتىراتتۇق، – دەيدۇ يالغۇز ئانا، ئېرى ئۇ نى ۋە ئوغلىنى ئۇتكەن ژىلى تاشلىۋەتكەن. مۇشۇ ۋاقىت كارىپ ئالغا ئېلىپ كېلىپ، «نېمە بولسىكىلار بو لۇغلار»، – دەپ تاشلاپ كەتكەن ئىدى.

– مېنىڭ بۇ يەردە تۇرۇش ئۈچۈن ھېچ قانداق ھوجىتىمىز، ئامېرىكىغا قايتىپ كېتىش ئۈچۈن يولىغا پۇلۇمىزمۇ يوق ئىدى. تۇيۇ نىجارە ھەققىنى تۆلىمىدۇق. نەق شۇ كۈنى تۇشقان ئىدى ئۇ نېمە قىلىشىمنى بىلمەي، تىممىنى ئېلىپ، بىر نەر سە ئوينىلىپ ئاپارمەن دەپ، دېڭىز بويىغا بارغان ئىدىم. مەن تىچ جايغا ئولتۇرۇپ، دېڭىز بويىدا ئولتىراتتىم. تىممى قۇمدا ئوينىۋاتاتتى. ئۇيۇقسىزلا ئۇ: «ئانا، قارىغىنا، نېمە دېگەن يوغان كوروپكا!» – دەپ ۋارقىرىدى. مەن كېلىپ قاراسام، قۇمدىن چىقىپ تۇرغان يوغان داتلىشىپ كەتكەن سان – دۇقنىڭ قاپقىقىنى كوردۇم. مەن ئۇنى ئېچىپ، ئۇ نىڭدىكى بايلىقلارنى كورگەندە، ھەيران قالغانلىق تىن كوزلىرىمنى چاقىلاردىن چقىپ كېتە – دەپ قالدىم.

قانۇن بويىچە، ئوز يۇرتىغا كېتىسىدىن كايو – گراندىتۇ ئاراللىغا ئاتلىق بولغان ۋېنېسۇئېلا ھو – كۇمىتى سېلىق سۈيىتىدە غەزىنىنىڭ 40 پرو تسېنتىنى ئۆزىگە قالدۇردى. لېكىن شۇنىڭغا قارى – ماي، ئانا ۋە بالا مورسوللارغا 3 مىللىون دوللار – لىقلا يېقىن قىممەت باھالىق نەرسىلەر قالدى.

مورسول خانىم ئامېرىكىغا قايتىپ كېتىش ئۈ – چۈن بىرىنچى دەرىجىلىك سامولىيوتقا ئىككى بې – لېت ئالدىغانلىقىنى، ئاندىن ياخشى بىر ئوي ۋە ئاۋتوماشىنا سېتىۋالىدىغانلىقىنى تەكىتلىدى.

لېكىن ئانىنىڭ ئاساسىي غېمى ئوغلى تىممىغا ئەڭ ياخشى بىلىم بېرىش ئۈچۈن، تىراست فونى – نى ئۇيۇشتۇرۇشتىن ئىبارەت.

– چۈنكى بۇ ئوغلۇمنىڭ پۇلى، – دەيدۇ مور – سول خانىم. – ئۇ ئۆز پۇلىنى مەن بىلەن ئورتاق – لاشماقتا.

تىممى مۇخبىرلارغا ئانىسىنى ئەينە شۇنداق ئۇ – ستۇن روھى كەيپىياتتا كۆرۈپ تۇرىدىغانلىقىغا نا – ھايىتى خوشال ئىكەنلىكىنى بىلدۈردى. – مەن ئانامنى خوشال قىلىش ئۈچۈن ئۇنىڭغا قۇمدىن ساراي سېلىشنى خالىغان ئىدىم ماگا ئويۇنچۇق مۇ – مكىن بولىدۇ دەپ ئويلىدىم، ھازىر ئۇ ھەققە – تەنمۇ ئوزىنى بەختلىك ھېس قىلماقتا.

«ۋېسىمىرنىي نوۋوستى» ژۇرنالىنىڭ 1996 – ژىل 2 – سانىدىن.

ئالەم ھەپتە ئىچىدە

چېچەنىستاندىكى ئادەم ھوقۇقى توغرىلىق

جەنۋەدە بىرلەشكەن مىللەتلەر تەشكىلاتىنىڭ باش كاتىۋى بۇتروس غالىنىڭ چېچەنىستاندى – كى ئادەم ھوقۇقى توغرىلىق ب م ت نىڭ ئادەم ھوقۇقى بويىچە كومىسسىيەسىدە قىلغان باياناتى ئېلان قىلىندى. ئۇنىڭدا روسسىيە رەھبەرلىكىنىڭ چېچەنىستاندا ژۈرگۈزۈۋاتقان سىياسىتى قاتتىق تەنقىت قىلىندى.

يېڭى مۇزاكىرىگە – يېڭى ۋاستىچىلار

بورىس يېلتسىن دۇدايېۋ بىلەن «مۇزاكىرىلەرنىڭ باشلانغانلىقىنى» خەۋەر قىلدى. ئۇ مۇزاكىرىلەرنىڭ ئاساسىي ۋاستىچىلىرى سۈپىتىدە تاتارستان پرە – زىدېنتى م. شەيمىيېۋ بىلەن قازاقستان پرېزىدې – نتى ن. نازاربايېۋنى ئاتىدى.

روسسىيە رەھبىرى مۇزاكىرىلەرگە شۇنداقلا ژىراق چەت ئەللەردىن ۋاستىچىلارنى جەلىپ قى – لىش ئويى بارلىقىنى، بىراق ئۇلارنى مۇزاكىرىلەر نىڭ ئىككىنچى باسقۇچىدا جەلىپ قىلىدىغانلىقى – نى بىلدۈردى. ب. يېلتسىن بۇ قېتىم ۋاستىچى – لارنى مۇسۇلمان مەملىكەتلىرىدىن ئىزدىمەكتە. بۇ ياخشى نىيەت. بىراق چېچەنىستاننىڭ غەربىي قىسمىدا ئاھالىلىق پۇنكتلارنى ئوققا تۇتۇش توخ – تىمايۋاتىدۇ. روسسىيە گېنېرالى ك. كۇلىكوۋسكىي – نىڭ: «بىزنىڭ ئەسكەرلەر چېچەن جۇمھۇرىيىتى – نىڭ غەربىي قىسمىنى «تازىلاشقا» كىرىشتى» دەپ بىلدۈرۈشكە قارىغاندا، بۇ يەردىكى ۋەزىيەت – نىڭ كەسكىنلىگى بىلىنىپ تۇرىدۇ.

نارازىلىق نامايىشى

يېقىندا موسكۋادا م د ھ نىڭ تورت مەملىكە – تى ئىنتېگراتسىيەنى چوڭقۇرلىتىش توغرىلىق شەرتنامىغا قول قويغان ۋاقىتتا روسسىيە پرېزىدې – نتى ب. يېلتسىننىڭ بۇ ئىتتىپاققا بولغارىيەمۇ قوشۇلۇشى مۇمكىن دېگەن پىكرىگە قارشى سو – فىيەدە نارازىلىق نامايىش بولۇپ ئوتتى. بولغارلار – نى بۇ ئىتتىپاققا كىر دەپ زورلاۋاتقان ھېچ كىم يوق. شۇنداقتىمۇ، ئۇلار سابىق كېڭەش ئىتتىپاقى – دىن، بەلكىم، ھازىرقى بەزى مەملىكەتلەردىن قا – تتىق چوچۇيدىغان بولسا كېرەك. ئوپپوزىتسىيەدى – كى دېموكراتىك كۈچلەرنىڭ يېتەكچىسى كوستوۋ ھوكۈمەت رەھبىرىدىن يېلتسىننىڭ پىكرىگە قار – شىلىق بىلدۈرۈش ئېلان قىلىشنى تەلەپ قىلغان. نامايىشقا بىر نەچچە مىڭ ئادەم قاتناشقان.

تەيۋەننى ھەربىي مەشقلەردىن باش تارتىشقا چاقىردى

ياپونىيە تەيۋەن رەھبەرلىكىنى خىتاينىڭ يې – قىندا تەيۋەن بوغۇزىدا ئوتكۈزگەن ھەربىي مەشى – قلىرىگە جاۋاپ رېتىدە خىتاي چېگارىسىغا يېقىن يەردە ھەربىي مەشىق ئوتكۈزۈشتىن باش تارتىش – قا چاقىردى.

تەيۋەن مۇداپىە ئىدارىسىنىڭ باشلىقى بۇ چا – قىرىقنى قوللىغاندەك بولۇپ، «تەيۋەن بوغۇزىدى – كى جاكجالنى يومشىتىش مەخسىتىدە» يېقىندا ئوتكۈزۈلىدىغان بۇ ھەربىي مەشقنى ئىيۇن ئېيى – نىڭ ئاخىرىغا قالدۇرغانلىقىنى بىلدۈردى.

ئىككى كورېيە ئوتتۇرىسىدىكى يېڭى ئۇرۇش خوۋۇپى

ئوتكەن يەكشەنبە كۈنى كورېيە يېرىم ئارىلىدى – كى ۋەزىيەت كەسكىن ئۆزگەردى. مارت ئېيى – نىڭ ئاخىرىدا بۇنىڭدىن 43 ژىل ئىلگىرى شى – مال بىلەن جەنۇپ ئوتتۇرىسىدىكى ئۇرۇشنى تو – ختاتقان، كېلىشىش توغرىلىق شەرتنامىنى بىر تەرەپلىمىلىك بۇزغانلىقىنى جاكالىغان پخېنيان ئىككى دولەت ئوتتۇرىسىدىكى بېتەرەپ زونىغا ئوز ئەسكىرىنى ئېلىپ كىردى.

پروتوكول يېرىم ئارالنى ئىككىگە بولۇپ تۇرىدى – غان بېتەرەپ زونا شەكلەن ئۇرۇشى سىزىغى بو – يىچە قالماقتا، چۈنكى ئىلگىرى ئۇرۇش رەسمىي تۈگىمىگەن ئىدى. شىمالىي كورېيە تەرغىباتى «سېئۇل قوچاق ھوكۈمىتىگە قاخشاتقۇچ زەربە بېرى – شنى ئامېرىكا باسقۇنچىلىرىنىڭ زۇلۇمى ئاستىدى – كى جەنۇبىي كورېيە ئەمگەكچىلىرىنى ئازات قى – لىشنى» داۋاملىق تەشۋىق قىلىپ كەلدى.

1953 – ژىلى ئۇرۇشۋاتقان ئارمىيەلەرنى بولۇپ تۇرغان 38 – پاراللېل سېئۇلدىن بارى – يوقى 50 كىلومېتىر ژىراقلىقتا تۇرىدۇ. بۇ بولسا جە – نۇبىي كورېيە پايتەختىگە ستراتېگىيەلىك خوۋۇپ تۇغدۇرىدۇ. ئۇرۇش يۈز بەرگەن تەغدىردە ك د ج نىڭ بىر مىللىون ئارمىيەسىگە جەنۇبىي كورېيەنىڭ 650 مىڭ ئادەمدىن ئىبارەت ئارمى – يەسى ۋە ئا ق ش نىڭ 37 مىڭ كىشىلىك كورپۇسى تاقابىل تۇرۇشى كېرەك.

پارىژ خىتاي بىلەن بولغان سودىدا بىيشىنى كوزلىمەكتە

پارىژ خىتاي بىلەن بولغان سودىدا بىيشىنى كوزلەپ، ئىنسان ھوقۇقى بويىچە بېجىنغا بولغان تە – لەپتىن ۋاز كەچمەكتە. خىتاي پرېمېر – مىنىسترى لى پېڭنىڭ 10 – ئاپرېلدا باشلانغان پارىژغا سە – پىرى داۋامىدا ھازىر فرانسىيە ئىختىسادى مۇھتاج بولۇۋاتقان مىللىياردلىغان ئاخچىغا سودا كېلىشىمى تۈزۈلگەن. پارىژ ئوز مەنپەئىتىنى كوزلەپ، خىتاي – نىڭ سىياسىي ئويۇن شەرتلىرىگە تولۇق دېگى – دەك رازى بولدى. لى پېڭ بۇ توغرىلىق ئوز مەۋ – قەسىنى بىلدۈرۈپ مۇنداق دېدى:

«بىز ئىنسان ھوقۇقى بويىچە مۇزاكىرىلەرنى ژۈر – گۈزۈشكە تەييار. لېكىن خىتاي بۇ ھوقۇقنىڭ بىز – نىڭ ئىچكى ئىشلىرىمىزغا ئارىلىشىش ئۈچۈن پاي – دىلىنىشقا يول قويمايدۇ».

شۇنىڭغا قارىماي، ئىنسانپەرۋەر پارىژ جامائەت – چىلىگى لى پېڭنى خىتايدا ئىنسان ھوقۇقىنىڭ دەپسەندە قىلىنىشىغا قارشى نامايىش بىلەن كۈتۈۋ – ۋالدى. لى پېڭ شۇنداقلا خىتايغا قارشى نامايىش – لار تەييارلىنىۋاتقان ليۇكسېمبۇرگ بىلەن نىدېر – لاندىيەگە بېرىشتىن ۋاز كەچتى. بۇ مەملىكەت – لەرگە بېرىش ئۇنىڭ ياۋروپا سەپىرىدە پىلانلانغان ئىدى.

قارا دېڭىز فلوتى پۈتمەيۋاتىدۇ

روسسىيەنىڭ قارا دېڭىز فلوتى سېۋاستوپولدا ئوزىنىڭ بازىسىنى ساقلايدىغانلىقىنى كىيېۋنىڭ رازىلىغىسىز مەلۇم قىلدى. بىراق، ئۇكرائىنلىقلار بۇ – نىڭغا كونىدىغاندەك ئەمەس.

جۇمھۇرىيەتلىك «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قو – شۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرى رېداكسى – يەسىنىڭ كوللېكتىۋى گېزىتلىرىمىزنىڭ جان كو – يەرى، شائىر ئەكرەمجان سادىروۋقا ئانىسى

ھوسمانىنىڭ

ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن چوڭقۇر قاي – غۇرۇپ تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

ئالمۇتا شەھىرى زارە – ۋوستوكا مەھەللىسىنىڭ يۇرت – جامائىتى يۇرت موتىۋەرى

ھاكىم توختەمەتوۋنىڭ

ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن مەرھۇمنىڭ ئائىلە – تاۋابىئاتىغا، ئۇرۇق – تۇققان، قومى – قېرىنداشلىرىغا چوڭقۇر قايغۇرۇپ تەزىيە بىلدۈرى – دۇ.

«Йени хаят» (Новая жизнь) индекс 62359, приложение республиканской общественно-политической газеты «Уйгур авази», регистрационное свидетельство №480, выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.

Газета отпечатано в республиканском газетно-журнальном Издательство «Дәуір», Алматы, 480044, пр. Достык,7/4

تېلېفونلار: قوبۇلخانا – 59 – 84 – 33، باش مۇھەررىرنىڭ ئورۇنباسارى 01 – 92 – 33، مەسئۇل كاتىپ – 27 – 86 – 33، ئىجتىمائىي – سىياسىي، مەدەنىيەت بولۇملىرى – 81 – 86 – 33، ئەدەبىيات ۋە سەنئەت بولۇمى 06 – 86 – 33، ئىختىسات بولۇمى 50 – 86 – 33.

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى – قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ مەتبۇئات ۋە ئاممىۋىي ئەخبارات ئىشلىرى بويىچە مىللىي ئاگېنتلىغى.

تىراژى 5692

باش مۇھەررىرى. ئازاماتوۋ

يېڭى ھايات

ئالمۇتا، 480044 ئېپەك يولى كوچىسى 50 بىنا، 8 – قەۋەت

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مەۋقەسى تەھرىراتىمىزنىڭ مەۋقەسى بولۇپ ھېساپلانمايدۇ. تەھرىراتتىن ماتېرىياللار قايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.

ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى — روھىڭ سامان بولماس

يېڭى ھايات

Жаңа Өмір

1996 يىل
20 — ئاپرېل
(ئۆمۈت)
شەنبە
№16
(4027)

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي — سىياسىي «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ ھەپتىلىك قوشۇمچىسى 1970 — يىلى 1 — يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ.

رەسمىي خەۋەرلەر

شەنبەدىن — شەنبىگىچە

پارلامېنت ـ دېموكراتىيەنىڭ ئەڭ مۇھىم ئىنستىتۇتى

16 — ئاپرېل كۈنى مەجلىس رەئىسى مارات ئوسپانوۋ رۇمىنىيە بىلەن ھىندىستاننىڭ قازاقستاندىكى ئەلچىلىرى مىخائىل ئىبىبسكۇ ۋە راد — ژىۋ سىكرى بىلەن ئۇچراشتى.

سوھبەت داۋامىدا پارلامېنت خىزمىتى توغرىلىق پىكىر ئالماشتۇرۇلدى. بۇ يەردە قانۇن چىقىرىشنى ئۇيۇشتۇرۇش پرىنسىپلىرىنىڭ ئورتاقلىقىغا قارىماستىن، ھەر بىر مەملىكەتتە ھوقۇق ئاكتلىرىنى بەلگۈلەش بىلەن قوبۇل قىلىش جەريانىدا، پارلامېنتلارنىڭ جەمىيەتتىكى رولى بىلەن ئورنىنى ئېنىقلاشتا ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكلىرى بارلىقى ئاتاپ ئۆتۈلدى. م. ئوسپانوۋ م. ئىبىبسكۇنىڭ رۇمىنىيەدە 150 سىياسىي پارتىيە بار دېگەن خەۋىرىگە كۆڭۈل بۆلدى.

ھىندىستان دىپلوماتىنىڭ مەملىكەتتە پارتىيەلەرنىڭ كۆپ بولۇشى دېموكراتىيەنىڭ ئاساسى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ، دېگەن پىكىرگە مەجلىس رەئىسى قازاقستان كۆپ پارتىيەلىك جەريانىنى يولغا قويۇشنىڭ دەسلەپكى باسقۇچىدا تۇرىدۇ، دەپ جاۋاپ بەردى.

ئىسلاھەتسىز ھوقۇق جەمىيىتى بولمايدۇ

16 — ئاپرېل كۈنى ئالمۇتىدا «قازاقستان جۇمھۇرىيىتى بىلەن ئوتتۇرا ئاسىيا مەملىكەتلىرىدىكى سوت ئىشلىرىنى ئىسلاھ قىلىش» ماۋزۇسىغا بېغىشلانغان ئىلمىي — ئەمەلىي كونفېرېنسىيە باشلاندى. كونفېرېنسىيەدە ۋىتسې — پرېمىيېر ناغاشباي شەيكېنوۋ، جۇمھۇرىيەتنىڭ باش پروكۇرورى مەخسۇت نەركبايېۋ ۋە پرېزىدېنتنىڭ ھوقۇق مەسىلىلىرى بويىچە ياردەمچىسى ئىگور روگوۋ دوكلاد بىلەن سۆزگە چىقتى. ئۇلار ئۆز سۆزىدە سوت ئىشىنى ۋۇرگۈزۈشنى تۈپ - ئاساسىدىن ئۆزگەرتىش، كادىرلارنى تاللاش ۋە ئورۇنلاشتۇرۇش، سوت جەريانىنى ئىسلاھ قىلىش، سوت ئىشىغا ئىجرائىي ئورگانلارنىڭ ئارىلىشىشى نەتىجىسىدە يۈز بېرىۋاتقان كامچىلىقلار توغرىلىق تەكىتلىدى.

ئىككى كۈنگە سوزۇلغان كونفېرېنسىيەگە قىرغىزستان، ئۆزبەكستان، تاجىكستان دۆلەت ئورگانلىرىنىڭ خادىملىرى، غەربىي رېين — ۋېستفالىيە ئۆلكىسىنىڭ (گ ف ج) فېدېرال سۇدىيەسى كانس برىۋنىر قاتناشتى.

ئادەملەر مۇناسىپ ھايات كەچۈرسۇن

پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازاربايېۋ ئىقتىسادىي ھەمكارلىق مەملىكەتلىرىدە قاھىرە كونفېرېنسىيەسىنىڭ ھەرىكەت پروگراممىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش بويىچە ب م ت خەلق ئارا كونفېرېنسىيەسىگە قاتناشقۇچىلارغا تەبرىك يوللىدى. ئۇ 18 — ئاپرېل كۈنى ئالمۇتىدا ئېچىلدى.

ن. نازاربايېۋ ب م ت نىڭ تەشەببۇسى بويىچە [illegible]

ھۆكۈمەت ئىسلاھاتلارنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشنى نازارەت قىلىشنى كۈچەيتمەكتە

پرېمىيېر — مىنىستر ئە. قاژىگېلدىن [illegible]

دىنىتنىڭ پەرمانى بىلەن بەكىتىلگەن، ھۆكۈمەتنىڭ 1996 — 1998 — يىللارغا بەلگۈلەنگەن ئىسلاھاتلارنى چوڭقۇرلىتىش بويىچە ھەرىكەت پروگراممىسىدىن ئىبارەت.

موشۇ ھۆججەتكە باغلىق يىلنىڭ دەسلەپكى ئايلىرىدا پىلاننى ئالدىن — ئالا ئورۇنلاشقا قارىتىلغان چارىلەر بەلگۈلەندى. بۇ خىزمەتتىن يەكۈن چىقىرىدىغان ئىنستىتۇت ئىختىسات مىنىسترلىكى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ئۇ، دېدى ئە. قاژىگېلدىن، دۆلەت ستاتىستىكا كومىتېتى بىلەن بىللە مۇنداق مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشتا چاپسان ھەرىكەت قىلىشى كېرەك.

ھۆكۈمەت رەھبىرى چاپسان ھەل قىلىشنى ۋە ئارىلىشىشنى تەلەپ قىلىدىغان بىرىنچى نۆۋەتتىكى مەسىلىلەرنى كۆرسىتىپ بەردى. ئۇ يەرلىك ھاكىملارنىڭ ئىجتىمائىي جەھەتتىن ھىمايە قىلىنمىغان تۇرغۇنلار گۇرۇپپىسىغا غەمخورلۇق قىلىشتىن ئىبارەت.

قازاقستان — ئۇكرائىنا: ھەمكارلىقنىڭ يېڭى ئىمكانىيەتلىرى

17 — ئاپرېل كۈنى پرېمىيېر — مىنىستر ئە. قاژىگېلدىن ۋىتسې — پرېمىيېر ۋاسىلىي يېۋتۇخوۋ باشچىلىقىدىكى ئۇكرائىنا ھۆكۈمەت دېلېگاتسىيەسىنى قوبۇل قىلدى.

سوھبەت داۋامىدا پرېزىدېنتلار نۇرسۇلتان نازاربايېۋ بىلەن لېونىد كۇچمانىڭ ئۇچرىشىش ۋاقتىدا قولغا كەلتۈرۈلگەن ئەھدىنامىغا باغلىق ئىككى تەرەپلىمىلىك ئۆز ئارا پايدىلىق ھەمكارلىقنىڭ كېڭىيىپ بېرىشىغا نەزەر ئاغدۇرۇلدى. بۇ ھەمكارلىق ھازىرچە قانائەتلىنەرلىك ئەمەس. بۇنى ئىككى مەملىكەتتە بىردەك ئورۇن ئالغان ئىشلەپ چىقىرىشنىڭ بوھرانغا ئۇچراۋاتقانلىقىغا، ئەنئەنىلىك ئېگىلىك ئالاقىلىرىنىڭ بۇزۇلۇشىغا، تاموژنا، ترانسپورت ۋە باشقا ساھالاردىكى كامچىلىقلارغا باغلىق چۈشىنىش كېرەك.

ئۇكرائىنا دېلېگاتسىيەسىنىڭ بۇ سەپىرى ئەڭ ئالدى بىلەن مېتاللورگىيە خام ئەشيالىرى بىلەن كۆمۈر چىقىرىش، ماشىنا ياساش، خەلق ئىستېمال تاۋارلىرىنى ئىشلەپ چىقىرىش ساھالىرىدىكى سودا ۋە باشقا ئالاقىلارنى كۈچەيتىشنى چاپسانلىتىشقا ياردەم بېرىدۇ، دېگەن پىكىر ئېيتىلدى.

مېتېورولوگىيەلىك خىزمەتتە بىرلىشىپ ھەرىكەت قىلىش مەسىلىلىرى مۇھاكىمە قىلىندى

پرېمىيېر — مىنىسترنىڭ ئورۇنباسارى ۋەنىبىك كەرىمژانوۋ خىتاي خەلق جۇمھۇرىيىتى مېتېورولوگىيە خىزمىتىنىڭ باشچىسى ئىزوۋتۇ جىنمېنىڭ باشچىلىقىدا ئالمۇتىغا كەلگەن دېلېگاتسىيەنى قوبۇل قىلدى.

ئۇچرىشىش ۋاقتىدا قازاقستان بىلەن خىتاي [illegible] 1995 — يىلى [illegible]

قازاقستان كومپارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئۇيۇشتۇرۇش پلېنۇمى

[illegible]

چېۋەر قوللۇق قىزلار دوپپا گۈل باسماقتا.

شەھەرلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىدە

مەكتەپلەرنىمۇ ئۇنتۇپ قالمايلى

ئالدىمىزدا كېلىۋاتقان ئۇلۇغ غالىبىيەتنىڭ 51 يىللىقىنى ئاتاپ ئۆتۈش، 1937 — يىلى تەقىپكە ئۇچرىغانلارنى ئەسكە ئېلىش، ئالمۇتا شەھىرىگە سۇلتانقورغان مەھەللىسىنىڭ 125 يىللىقىنى نىشانلاش ھەم زارە — ۋوستوك مەھەللىسى، مۇرات ھەمرايېۋ نامىدىكى ئۇيغۇر ئوتتۇرا مەكتىۋىنىڭ بۈگۈنكى ئەھۋالى ئوخشاش مەسىلىلەرى ئەترابىدا دۈشەنبە كۈنى شەھەرلىك مەدەنىيەت مەركىزىدە جامائەتچىلىك باش قوشتى.

شەھەرلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى ر. قاسىموۋ ژۇقۇرىدا ئاتالغان چارە — تەدبىرلەر بىلەن مۇھىم مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشتا شەھەرلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزى خىراجەتىنىڭ يېتىلغىنىغا قارىماي، خەلقىنىڭ بېشىنى قوشۇپ، بۇ ئىشلاردا ئاكتىۋلىق جەمىيەت ۋە كارخانىلارنىڭ ياردەم كۆرسىتىدىغانلىقىنى ئېيتىپ ئۆتتى. شۇنداق قىلىپ، ئالمۇتا شەھىرىدە ئىستىقامەت قىلىۋاتقان ئۇرۇش قاتناشچىلىرىغا بېغىشلانغان بايراملىق تەنتەنە بىلەن تەقىپكە ئۇچرىغان خەلقىمىزنىڭ مۇنەۋۋەر پەرزەنتلىرىنى ئەسكە ئېلىپ 11 — ماي كۈنى «جاكالىق يېزىسىدا ئۆتىدىغان بولدى.

يىغىنغا قاتناشقان بىر قانچە يولداشلاردىن كۆيلىگەن پىكىر — تەكلىپلەر چۈشتى. جۈملىدىن، شەرقىي تۈركستاندا خەلقىمىز ئازاتلىقى ئۈچۈن قان تۆككەن ئادەملىرىمىزنى، ئاتۇ باجەسىنىڭ شېھىتلىرىنى ئەسلەپ ئۆتۈشنى ئۇنتۇماسلىقىمىز ھەققىدىمۇ ئورۇنلۇق سۆزلەر ئېيتىلدى. ژۇقۇرىدا ياردەم كۆرسەتمەك بولىۋاتقان جان كۆيەرلىرىمىزنىڭ ئىقتىسادىي ياردەملىرىنى ئورۇنلۇق پايدىلىنىشىمىز كېرەك، ئەلۋەتتە. شۇلارنىڭ بىرىسى ژىغىندا كەپ بولغان م. ھەمرايېۋ نامىدىكى 150 — ئۇيغۇر ئوتتۇرا مەكتىۋىنىڭ بۈگۈنكى ئەھۋالىنىڭ ئېچىنىشلىق ھالەتتە ئىكەنلىكىدۇر. بولۇپمۇ، مەكتەپنىڭ جوندەش ئىشلىرى تېخىچە قولغا ئېلىنمىغان. ئەۋېزوۋ ناھىيەلىك مەمۇرىيەت ئۇنى جوندەشكە 5، 3 مىللىيون تەڭگە سورىغان. بۇ، ئەلۋەتتە، ژۇقۇرىدىكىلەرنىڭ «ئۆز تەغدىرىكلار ئۆزەڭلارنىڭ قولىدا» دېگىنى بولسا كېرەك. شۇڭلاشقا ياردەمنى خەلقتىن كۈتۈپ، بۇ ئىشنى قولغا ئېلىشنىڭ ۋاقتى يەتتى دەپ ئويلايمىز. كېلەچەكىمىزنىڭ ئېگىلىرى بولغان باللارنى ئوقۇتۇپ، بىلىم بېرىشنى توختاتماساق، بۇ چوڭ بىر روھىي بايلىق ئەمەسمۇ.

بەختىشات سوپىيېۋ.
ئالمۇتا سەھىرى.

تازىلىق ۋە كۆچەت تىكىش ئايلىقى

باھار ئەلچىسى — نەۋرۇز كېلىشى بىلەن بارلىق جايلاردا دېگەندەك تازىلىق ۋە كۆچەت تىكىش ئىشلىرى جىددىي قولغا ئېلىندى. ئۇيغۇر ناھىيەسىنىڭ ئەمگەكچىلىرىمۇ بۇ ئىشتىن ئىستىسنا ئەمەس. ناھىيەنىڭ بارلىق ئىشلەپ چىقىرىش ئورۇنلىرى، مەھكىمە ۋە دېھقان ئېگىلىكلىرىدە بۇ جاۋاپكەرلىك ئىشنى ئۆلگىلىك ئوتكۈزۈش ئۈچۈن مەخسۇس شتابلار قۇرۇلغان. ئەينە شۇنداق شتابنىڭ بىرى ناھىيەلىك ئورمان ئېگىلىكىدە ئىش ئېلىپ بارماقتا. ئۇنىڭغا ئورمان كۈتكۈچى ن. ئىسايېۋ يېتەكچىلىك قىلىۋاتىدۇ.

ئورمان ئېگىلىكىنىڭ خادىملىرى بۇ ئىشنى ناھايىتى تەشكىللىك بىلەن ۋۇرگۈزدى. قىسقا ۋاقىت ئىچىدە ئۇلار مەھكىمە ئەترابىنى پاكىز تازىلاپ، بىر ئارتىزان قۇدۇقىنى رېمونتلىدى. سارتوغاي، ئاۋغۇزۋۇي كەنتلىرىدىكى 1،5 كىلومېتر يولغا تاش تۇركۇلۇپ، تۇرۇشلۇق ئۆيلەرنىڭ ئىشىك ئالدىلىرى تەرتىپكە كەلتۈرۈلدى.

باھار — ئويغاق تۇرغان مۇھىتنىڭ تازىلىقىنى قوغدايدىغان، ئەترابنى يېشىللاندۇرۇشتا ئايلاندۇرىدىغان كۆچەت تىكىش پەيتى. ئەينە شۇنى ھېسابقا ئالغان ئورمان ئېگىلىكىنىڭ خادىملىرى بېيىل ناھىيە تۇرغۇنلىرىغا 200 مىڭ تۈپ مېۋىلىك ۋە سايىلىق كۆچەت سېتىپ بېرىشنى پىلانلىغان ئىدى. ئۇلار ھازىر بۇ ئىشنىڭ ھۆددىسىدىن ئابرويى بىلەن چىقماقتا.

ئورمانچىلار تازىلىق ۋە كۆچەت تىكىش ئايلىقىنىڭ دەسلەپكى كۈنلىرىدىلا مەھكىمە يېنىدىكى بوش يەرلەرگە 250 تۈپتىن كۆپرەك ھەر خىل مېۋە كۆچەتلىرىنى ۋە گۈللەرنى تىكتى. بۇنىڭدىن باشقا ئۇلار چونجا يېزىسىنىڭ مەركىزىدىكى مەسچىت ۋە ناھىيە ئىدارىسىنىڭ ئەترابىغا ھەر خىل مېۋىلىك ۋە سايىلىق دەرەق كۆچەتلىرىنى تېكىپ تىكىپ، كەلگۈسىدە ئاھالىنىڭ كۆڭۈللۈك دەم ئېلىشىغا قولايلىق ياراتتى. شۇنداقلا ئۇلار يول ياقىلىرىدىكى قورۇغان، سۇنغان باغاچلارنى ئېلىپ تاشلاپ، ئۇلارنىڭ ئورنىنى ياش كۆچەتلەر بىلەن تولۇقلىدى.

بۇ كۈنلەردە ئۇيغۇر ناھىيەسىنىڭ بارلىق ئاھالىلىق پۇنكىتلىرىدا دېگەندەك ھويلا — ئارام، كوچىلارنى تازىلاش، كۆچەت تىكىش ئىشلىرى قىزغىن داۋام قىلماقتا.

(ئۆز مۇخبىرىمىز).

ئىنسان ۋە ئىمان

دىلىمىزنى يورۇتقان ئىسلام شەرىپى

دېموكراتىيەنىڭ شارائىتى ۋە بىزنى يوقتىن بار قىلغان جانابىي ئاللاھنىڭ مەرھەمىتى بىلەن 70 ژىل ھوكۇم سۈرگەن توسالغۇلۇقلار تۈگەپ، دىنىمىز ئەركىنگە كېلىپ، دىلىمىز نۇرلاندى. مۇسۇلمان ئەھلى زور خۇرسەنلىك بىلەن مەسچىت ـ مەدرىسلەرنى تۇرغۇزۇپ، خاتىرجەم خۇداغا ئىبادەت قىلىش بەختىگە ئېرىشتى. ياش ئەۋلاتلىرىمىز دىنىي تەلىم ئېلىپ، ئاتا ـ ئانىلىرىغا ئوخشاش ئاللاھنىڭ بەش پەرزىنى، رەسۇلۇللانىڭ سۈننەتلىرىنى ئادا قىلىشماقتا. بۇ يولغا ماڭغانلار ھەرخىل گۇناھ سادىر قىلىشتىن ئېھتىيات قىلىپ، ئىمان ـ ئېتىقاتلىق، تەرتىپ ـ ئىنتىزاملىق، مېھىر ـ شەپقەتلىك بولۇپ، كىشىلەرنىڭ زوقى كەلگىدەك ئىبرەتلىك چوڭ بولماقتا.

1993 ـ ژىلى بەش ـ ئون ئايال بىشكېكتىكى مەرىپەت ئۆيىگە ژىغىلىپ، سۆيۈملۈك ئۇستازىمىز گۈلئايىم ھاجىم ھەدىدىن تەلىم ئالغان بولساق، ئارىدىن ئانچە ئۆتمەيلا سېپىمىزگە كىيىپ، 30 ـ 40 قا يەتتۇق. ئۇستازىمىزنىڭ سىلىق ـ سىپايىلىق بىلەن بىزگە بەرگەن تەلىمىدىن قەلبىمىز يورۇپ، كۈندىن ـ كۈنگە تىرىشىپ ئۆگىنىشكە كىرىشتۇق. بۇرۇن دىنىي ساۋادىمىز يوقلىرىمىز ئايەت ـ سۈرىلەرنى يادىلاپ ئوقۇپ، ئۇنىڭ مەناسىنى چۈشۈنۈپ بىلىپ، كۆزىمىزنى ئېچىپ، كۆڭلۈمىزنى يورۇتتۇق. ئىسلام قائىدىلىرىنى، تاھارەت، غۇسۇل قىلىشنى، ناماز ئوقۇش ۋە روزا تۇتۇشنى، قۇرئاندىكى ئۆتشاق سۈرىلەرنى ئوقۇشنى، ھەتتا ياسىن بىلەن تابارەك سۈرىلىرىنى بىمالال ئوقالايدىغان دەرىجىگە يەتتۇق.

بۇ مەرىپەت دەرگاھى ھەر مىللەت مۇسۇلمان ئاياللىرىنىڭ بېشىنى قوشۇپ، بىر ـ بىرىگە دوست، قېرىنداش قىلدى. بىز بىر ـ بىرىمىزدىن ھال سوراپ بېرىپ، قېرىنداشلاردەك ئىناق ـ ئىجىل بولۇپ كەتتۇق. خۇشاللىق كۈنلىرىمىزدە بىر ـ بىرىمىزنى تەبرىكلەپ، قايغۇلۇق كۈنلىرىمىزدە غەمنى تەڭ بۆلۈشۈپ، ئورۇق ـ تۇققاندەك غەمخورلۇق قىلىشتۇق.

بىز بىر ـ بىرىمىزنى يېتەكلەپ، دىنىي ساۋادىمىزنىڭ تولۇق ئېچىلىشىغا ياردەم قىلىشنى ئۆزىمىزنىڭ بورچى دەپ ھېساپلىدۇق. ھەر جۈمە كۈنى تويلىشىپ، ئۇستازىمىزنىڭ گۈلئايىم ھاجىم ھەدىدىن دىنىي تەلىم ئېلىشقا تىرىشتۇق. ئۇستازىمىزمۇ ھالال، ئىمان ـ ئېتىقاتلىق ئايال بولغاچقا، ھەممىمىزنىڭ بېشىمىزنى سىلاپ، كۆڭلۈمىزنى كۆتۈرۈپ، بىلگەنلىرىنى ئېرىنمەي ئۆگەتتى. شۇنىڭ نەتىجىسىدە ئەڭ مۇھىمى يامان ئىشلاردىن خالى بولۇپ، ئىمان ـ ئېتىقاتقا يۈزلەندۇق. پەرزەنتلىرىمىزمۇ بىزدىن ئۈلگە ئالماقتا. ھەركىم تىرىشسا، چوقۇم مۇرات ـ مەخسىتىگە يېتىدىكەن. بىز يەنىمۇ كۆپرەك ئۆگىنىپ، ئۇنى باشقىلارغا ئۆگەتسەك، تولىمۇ ساۋاپلىق ئىش قىلغان بولىمىز. بىزنىڭ ھازىر كۆزىمىز ئوچۇق، ئىمان نۇرى بىلەن دىلىمىز يورۇق. خۇشال ـ خورام ئاللاھقا ئىبادەت قىلىۋاتىمىز.

ھېلىمەم ھاجىم ئىمىرئاخۇن قىزى،
ئالامېدىن ناھىيەسى.
قىرغىزستان جۇمھۇرىيىتى.

كوپچىلىك مىننەتدار

جۇمھۇرىيەت مۇستەقىللىقنى ئالغاندىن بېرى مىللىي تىلغا، مەدەنىيەتكە، ئۆرپى ـ ئادەتلەرگە، دىنغا بولغان كوزقاراشلار ئوزگىرىپ، مەزكۇر ئەنئەنىلەرنى تەرەققىي ئەتكۈزۈشكە كەڭ يول ئېچىلدى. بولۇپمۇ، كېيىنكى ۋاقىتلاردا جۇمھۇرىيەتنىڭ بارلىق جايلىرىدا خۇدا ئۆيى ھېساپلانغان مەسچىت سېلىش ئىشلىرى قىزغىن ژۈرگۈزۈلۈپ، شەھەر، يېزىلاردا يېڭى مەسچىتلەر قەد كوتەرمەكتە.

جۈملىدىن تالغىر ناھىيەسىگە قاراشلىق قىزىل غەيرەت يېزىسىدا ئىستىقامەت قىلىۋاتقان ئۇيغۇر جامائەتچىلىكى ۋە باشقىمۇ قېرىنداش مىللەتلەر بىرلىشىپ، يېزىدا بىرەر مەسچىت سېلىشنى مەخسەت قىلغان ئىدى. بۇ ئۇتلۇق ئىشنى بىرىنچى بولۇپ تەشەببۇس كوتەرگەن، مەسچىت سېلىش ئۈچۈن يەر ئۇچاستكىسىنى ئېلىشتا كوچ چىقارغان يۇرت مۇتەۋەرى، مەھەللە ئىمامى ئەخمەتجان سابىروۋتۇر. يۇرتنىڭ ھورمەتلىك ئادىمى ئەخمەتجان ژۇقارقى ئورۇنلارغا بېرىپ، رۇخسەت ئالغاندىن كېيىن، يېزىدا ياشاۋاتقان بارلىق مۇسۇلمان ئەھلى ئۆزلىرىنىڭ ئېھتىياجىغا قاراپ، مەسچىت قۇرۇشقا ئاخچا ژىغىپ، يېزا شارائىتىغا قولايلىق بولغان مەسچىتنى سېلىشقا باشلايدۇ. بۇ 1989 ـ ژىلى بولۇپ، كوپچىلىكنىڭ ئاكتىۋ قاتنىشىشى تۈپەيلى ئۈچ ئايدا مەسچىت بىناسى پۈتىدۇ. مەزكۇر ئىشنىڭ تېز، سۈپەتلىك ھالدا پۈتتۈرۈلۈشىدە ئەخمەتجان سابىروۋنىڭ ئەمگىكى ئەجرى كوپ.

شۇ سەۋەپتىن بولۇشى كېرەك، جامائەت مەسچىتنىڭ ئىماملىق ۋەزىپىسىگە مەھەللىمىزنىڭ مۇتىۋەرى ئەخمەتجان ئاكىنى بىر ئېغىزدىن بەلگۈلەيدۇ.

ئەخمەتجان ئاكا سابىروۋ ھەققىدە سوز قىلغىنىمىزدا، ئۇ ئوز ئىشىغا بولغان ساداقەتلىكى، دىن تەلىماتىنى مۇكەممەل بىلىشى ۋە جامائەت ئىشىدە، كېچە ـ كۈندۈز دېمەي، تاپشۇرۇلغان ۋەزىپىنى ئورۇنلاشقا تىرىشىدىغانلىقىنى تەكىتلەش كېرەك. مانا 6 ـ 7 ژىل بولدى ئۇ مەسچىتكە ئىماملىق قىلىپ كېلىۋاتىدۇ. بولۇپمۇ، روزا، قۇربان ھېيتلىرىدا مەسچىتكە ئاھالى تەرىپىدىن چۈشكەن ئاخچىلارنىڭ ئايرىم قىسمىنى يېزا مەكتۈۋىدە ئوقۇۋاتقان يېتىم باللارغا، كوپ باللىق ئائىلىلەرگە يالغۇز قالغان ئانىلارغا ياردەم رېتىدە بېرىپ كېلىۋاتىدۇ. شۇنداقلا يېزا يوللىرىنى ياساش، ئاھالىنى دائىم ئىچىملىك سۇ بىلەن تەمىنلەش، يولدا قۇدۇقلارنى رېمونتلاشقىمۇ ئالاھىدە كوڭۇل بولمەكتە.

ئەخمەتجان سابىروۋ ئوزىنىڭ ئاساسىي ئىشلىرىدىن تاشقىرى يېزا مەسچىتىدە ئوتتۇزدىن ئوشۇق ئوغۇل ـ قىزلارنى ئىسلام دىنى ئوقۇشىغا جەلىپ قىلىپ، دىنىنىڭ ئىجابىي تەرەپلىرىنى ئۆگىتىپ، دىيانەتلىك ئادەملەردىن بولۇپ چىقىشى ئۈچۈن تەلىم ـ تەربىيە بېرىپ كېلىۋاتىدۇ.

يولداش قادىروۋ.
تالغىر ناھىيەسى

قېرىنداشلىق ئائىلىدە

جامائەتچىلىك ئىشلارنىڭ جان كويەرى

كوچ ـ كوچ سەرسانچىلىقىدا 1955 ـ 1962 ـ ژىللىرى ـ سەرگەردان بولغان ئون مىڭلىغان ئۇيغۇر ئائىلىرى قىرغىزستان تەۋەسىگە جايلىشىپ، قېرىنداش قىرغىز خەلقىنىڭ غەمخورلۇقىغا ئېرىشتى. ئۇلار قىرغىز خەلقىنىڭ بۇ ئىنتايىن چىلىق غەمخورلۇقىنى ھەرگىز ئۇنتۇمايدۇ.

ئەزەلدىن ئەمگەكچان ئۇيغۇر خەلقى زاۋۇت، فابرىكا، كولخوز، سوۋخوزلارغا كىرىپ، ئۇلارنىڭ ھالال پىشانە تەرى بەدىلىگە ياشاشقا باشلىدى. ئۇيغۇرلار جايلاشقان يەرلەرنى باغۇ ـ بوستانلىققا ئايلاندۇرۇپ، [illegible]

تىلىمىز، دىنىمىز، ئۆرپى ـ ئادىتىمىز ئوخشاش بولغان قىرغىز خەلقى بىلەن ئۇيغۇرلار ئىناق تۇرمۇش كەچۈرۈپ، [illegible] قىرغىزستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ [illegible] 600 دىن كوپ ئۇيغۇر ئائىلىسى [illegible]

[illegible]

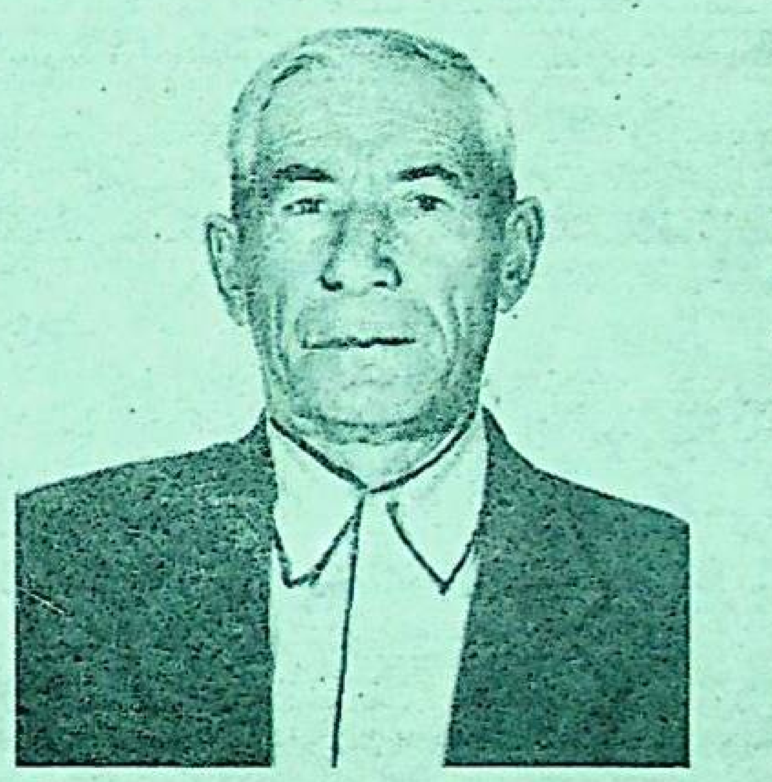

بىلەن ئانا تىلىمىزدا چىقىۋاتقان گېزىتلارسانىنىڭ ئوسۇشى ۋە ئۇنىڭ خەلق قولىغا تولۇق تېگىشى يولىدا بىر قاتار چارە ـ تەدبىرلەرنى بەلگۈلىدى. ئۇنىڭ مەسلىھەتى بىلەن گېزىتلىرىمىزنىڭ جان كويەرى سابىرجان داۋۇتوۋ مەسچىتكە كەلگەن قېرىنداشلىرىمىزغا ئۇيغۇر گېزىتلىرىنى تارقىتىپ بېرىۋاتىدۇ.

يۇرت ـ جامائەت ئىشى تۈگىمەيدىغۇ، ئۇ تۇرسۇن نىيازوۋ ۋە ھېتاخۇن ئاكىلار بىلەن ئېرىنمەي مېڭىپ، قەبرىستانلىق ئۈچۈن 11 گېكتار يەر ھەل قىلدى. شۇنداقلا خەلقتىن ژىغىلغان پۇلنى ژېتىم ـ يېسىر، نامرات ئائىلىلەرگە تارقىتىپ بېرىپ، ئۇلارنىڭ ھال ـ ئوقىتىدىن دائىم خەۋەر ئېلىپ كېلىۋاتىدۇ. روزا ـ رامزاندا ژىغىلغان فىتىر پۇللىرىغا كىيىم ـ كېچەك ۋە يېمەك ـ ئىچمەك ئېلىپ، ژېتىم باللار ئۆيىگە بېرىپ، ئۇلاردىن ھال سورىدى.

يېزا جامائىتىنىڭ خاتىرجەملىكىنى ساقلاشتا تۇرغانجانغا مەھەللە ھەيئەتلىرى ـ ئۇداخۇن ئىسلام، يارمەھەممەت تومۇر، تۇرسۇن ھاجىم ئۇبەيدۇللا، ھوشۇر ھاجىم، يۇسۇپ ھاجىم، روزاخۇن، مىرسۇل ھاجىم، تېيىپ ئىدرىس، ياقۇپجان موخپۇل ۋە ئوسمانجان ئاتىۋلار يار ـ يۆلەكتە بولماقتا. ئۇلارنىڭ ئېرىنمەي ئىشلىشى نەتىجىسىدە جەمىيىتىمىزگە يات بولغان ئوغۇرلۇق، بۇلاڭچىلىق، ھاراكەشلىك قاتارلىق جىنايى ئىشلار كۈندىن ـ كۈنگە ئازايماقتا. يېزا جامائىتى ئارىسىدا ئىناقلىق كۈچەيمەكتە.

تۇرسۇن ھاجىم قۇربانىي،
قىرغىزستان جۇمھۇرىيىتى.

باھار كەلدى. ئەتىيازلىق تېرىلغۇ ئىشلىرىغا تەييارلىق قانداق؟

باھار كېلىپ، ئەتىيازلىق تېرىلغۇ ئىشلىرىنى باشلاش ۋاقتىنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىگە قارىماي، ئېكىنلىكلەردە تېرىلغۇ ئۈچۈن ئەڭ كېرەكلىك تېخنىكا، ئۇرۇق، يانار ماي ئاپىچىللىقى ئۆز بېرىۋاتىدۇ. ستاتىستىكا مەلۇماتلىرىغا قارىغاندا، ھازىر جۇمھۇرىيەت بويىچە ئەتىيازلىق تېرىلغۇغا كېرەكلىك تېخنىكىنىڭ ئاران 120 مىڭى رېمونتلىنىپ، تەييارلىق سېپىگە قويۇلغان. بۇ تېرىلغۇ ئۈچۈن زورۇر بولغان تېخنىكىنىڭ يېرىمى دېگەن سوز. قالغان تېخنىكا بوھرانغا ئۇچرىغان ئېكىنلىكلەرنى خۇسۇسىيلاشتۇرۇش ۋاقتىدا تالان ـ تاراجغا ئۇچرىغان ياكى رېمونتلاش ئۈچۈن ئېھتىيات قىسىملارنىڭ يوقلىغىدىن ۋە كارغا يارىماس دەرىجىدە كونىراپ كەتكەنلىكتىن جاي ـ جايلاردا چېچىلىپ ياتماقتا.

جۇمھۇرىيەت بويىچە ئېكىنلىكلەردە بۇ ژىلقى تېرىلغۇغا كېرەكلىك ئۇرۇق بىلەن يانار ماي ۋە مايلاش ماتېرىياللىرىنىڭمۇ يېرىمىغا يېقىنى ئاران تەييارلانغان. ئۇلارنى تولۇق سېتىۋېلىش ئۈچۈن ئېكىنلىكلەردە ئاخچا يېتىشمەيدۇ. ھازىر قازاقىستان يېزا ئېكىلىكى دولەت ۋە باشقا سانائەت كارخانىلىرىغا 31 مىللىون تەڭگە قەرز بولۇپ تۇرماقتا. دېخانلار ئېتىزلاردا ھوسۇلدارلىقنى ئاشۇرىدىغان مىنېرال ئوغۇتلاردىن پايدىلانمىغانلىقىغا خېلە ۋاقىت بولۇپ قالدى. ئۇلار ياز بويى ماڭلاي تەرىنى توكۇپ ئىشلەپ، ئەمگەك ھەققىنى ئالالماي قىينىلىۋاتىدۇ.

كوپلىگەن ۋىلايەتلەر بىلەن ناھىيەلەردە ئۆزىنى ئاقلالمىغان ئېكىنلىكلەر ـ كولخوزلار بىلەن سوۋخوزلار تارقىتىلىپ، ئۇلارنىڭ يېرى ۋە مۈلكى شەخسىيلەرگە ۋە كىچىك دېخان ئېكىنلىكلىرىگە بولۇپ بېرىلگەن ئىدى. ئۇلار تېخنىكا ۋە ئۇرۇقنىڭ يېتىشمەسلىكىدىن، تېخنىكىسى بولسىمۇ، ئۇنى رېمونتلاش ۋە يانار ماي ئۈچۈن ئاخچا تاپالمىغانلىقىدىن ئۆزلىرىگە بېرىلگەن يەرلەردىن پايدىلىنالمىدى. تەڭگەن ماللىرىنى بولسا ئاچ قالماسلىق ئۈچۈن سويۇپ يەپ، سېتىپ تۈگەتتى. ھازىر ئەينە شۇنداق قىيىن ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغان يېزىلاردىن كوپلىگەن ئادەملەر، بولۇپمۇ ياشلار جان بېقىش ئۈچۈن ئۆي ـ جايلىرى، بېرىلگەن يەرلىرىنى تاشلاپ، شەھەرلەرگە ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىغا كوچۈپ كەلمەكتە.

ھوكۇمەت يېزا ئېكىلىكىدىكى بۇ قىيىن ئەھۋالنى ھېسابقا ئېلىپ، دېخانلارغا غەمخورلۇقنى كۈچەيتىش ئۈچۈن كېيىنكى ۋاقىتتا ئىككى مۇھىم قارار چىقاردى. ئۇنىڭدا ئەتىيازلىق تېرىلغۇ ئىشلىرىغا كېرەكلىك يېزا ئېكىلىكى تېخنىكىلىرىنى لىزىنگلىق ئۇسۇلى بىلەن سېتىۋېلىش ئۈچۈن دولەت بيۇدژېتىدىن 600 مىللىون تەڭگە ئاجرىتىشنى كوزدە تۇتقان. بۇ ئۇسۇل بويىچە لىزىنگ بەرگۈچىلەر تېخنىكىنى باشقا جايلاردىن (مەملىكەتلەردىن) سېتىۋېلىپ، ئۇلارنى ئېكىنلىكلەرگە 20 پروسېنت ئۇسۇم بىلەن قەرزگە بېرىش كېرەك. دېخانلار بۇ قەرزدىن مەھسۇلات بېرىپ قۇتۇلغاندىن كېيىن، مەزكۇر تېخنىكا ئېكىنلىكلەرنىڭ خۇسۇسىي مۈلكىگە ئايلىنىشى شەرت. لېكىن بۇ چارە ھازىرچە قەغەز بېتىدە تۇرماقتا.

ھوكۇمەت قارارىدا تېرىلغۇ ئىشلىرىنى ئۆز ۋاقتىدا ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن ئۇرۇق مەسىلىسىنى ھەل قىلىشقا ئالاھىدە كوڭۇل بولۇنگەن. ئۆتكەن ژىلقى قۇرغاقچىلىق تۈپەيلىدىن ئۇرۇق تەييارلالمىغان ئېكىنلىكلەرگە قەرزگە بېرىش ئۈچۈن دولەت مەنبەلىرىدىن 200 مىڭ توننا ئۇرۇقلۇق دان ئاجرىتىلغان. بېنزىن، سولەركە، يانار ماي، مايلاش ماتېرىياللىرىنى ھەل قىلىشقىمۇ يول تېپىلغان. ئەندى ئېكىنلىكلەر نېفت مەھسۇلاتلىرىنى ئىشلەپ چىقىرىدىغان ۋە ساتىدىغان كارخانىلار بىلەن ئوتتۇر ئالاقە قىلالايدۇ. يەنى نېفت مەھسۇلاتلىرىنى ھوسۇلنى ژىغىپ بولغاندا تولەش شەرتى بىلەن قەرزگە ئالالايدۇ.

بىسىل جۇمھۇرىيەتتە ئالدىن ـ ئالا تەخمىن بويىچە 18,2 مىللىون گېكتار يەرگە يازلىق ئاشلىق تېرىلمەكچى. بۇ ئوتكەن ژىلقىدىن 540 مىڭ گېكتار ئاز. لېكىن بىسىل يازلىق بۇغداي تېرىلغۇسىنى 350 مىڭ گېكتار كوپەيتىش كوزدە تۇتۇلماقتا. ئامما بۇ رەقەملەرنىڭ ھەممىسى ھازىرچە تەخمىن، نىيەتتىن ئىبارەت. ئەمەلىيەتتە بىسىل قانچىلىك مەيدانغا ئاشلىق تېرىلىدىغانلىقىنى يېزىدىكى ھازىرقى قىيىن ۋەزىيەتنىڭ ئوزى بەلگۈلەيدۇ.

بىسىل دولەتنىڭ يېزىغا قىلغان يەنە بىر غەمخورلۇغى شۇنىڭدىن ئىبارەتكى، ئۇ يېزا ئېكىلىكىنىڭ مالىيە فوندىنى قوللاپ ـ قۇۋۋەتلەش ئۈچۈن 3,6 مىللىارد تەڭگە ئاجراتقان. ئۇنىڭ 300 مىللىون تەڭگىسى ئۇرۇق سېتىش ۋە مال نەسلىنى ياخشىلاش ئۈچۈن سەرىپ قىلىنىدۇ. قالغىنى بولسا يېزىدا مەھسۇلاتنى قايتا ئىشلەيدىغان كىچىك كارخانىلارنى ئىشقا قوشۇشقا ئىشلىتىلمەكچى.

ھە، ئېكىنلىكلەرگە ھازىر ئىلگىرىكىدەك دولەت تەرىپىدىن ھەقسىز بېرىلىدىغان ياردەم يوق. دېخانلار تېخى تەرمىگەن ئاشلىقنىڭ كوزدە ئالدىنغان ھوسۇلى ھېساۋىغا قەرز ئېلىپ، ئۇرۇق، يانار ماي، تېرىلغۇ ۋە ھوسۇل ژىغىشتۇرۇشقا كېرەكلىك تېخنىكىلىرىنى تەييارلىشى كېرەك. بۇ بولسا ئۇلاردىن بارلىق ئىشنى ھېساپلاپ قىلىشنى، ياز بويى پۇتكۈل جان ـ جەكىرى بىلەن تىرىشىپ ئىشلەشنى تەلەپ قىلىدۇ. خەلقىمىزدە تېرىلغۇ ئىشلىرىغا باغلىق «كۈندىن قالدىڭ ـ ژىلدىن قالدىڭ» دېگەن ماقال بار. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ تېرىلغۇ ئىشلىرىنى ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە ئوز قەرەلىدە ئاماللاشقا تىرىشىش لازىم.

م. سادىروۋ.

تۈرك دۇنياسىدا

دوستلۇق، قېرىنداشلىق ۋە ھەمكارلىق قۇرۇلتىيى

بېيىل 24 – 26 – مارت كۈنلىرى تۈركىيەنىڭ پايتەختى ئانقارا شەھىرىدە تۈركىي تىللىق دولەتلەر ۋە خەلقلەرنىڭ 4 – قۇرۇلتىيى بولۇپ ئۆتتى. مەزكۇر قۇرۇلتايغا قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ دېلېگاتسىيەسى، تەركىۋىدە ئۇيغۇرلاردىن جۇمھۇرىيەت خەلىق ئارتىستى زىنەت ئەكبەروۋا ۋە جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتىنىڭ رەئىسى رابىك ئىسمائىلوۋ بولدى. توۋەندە بىز مەخسۇس مۇخبىرىمىز يادىكار سابىتىنىڭ تۈركىيەدە ئۆتكەن قۇرۇلتاي توغرىلىق رابىك ئىسمائىلوۋ بىلەن بولغان سوھبىتىنى ھاۋالە قىلدۇق.

– رابىك ئاكا، تۈركىي تىللىق دولەتلەر ۋە خەلقلەرنىڭ قۇرۇلتىيى – بۇ تۇراقلىق بولۇپ تۇرىدىغان ئەنجۇمانغا ئايلاندى. ئەينەشۇ قۇرۇلتاي توغرىلىق قىسقىچە توختىلىپ ئۆتسىڭىز.

– بۇ ھەقتە بىزنىڭ مەتبۇئاتىمىزدا ئانچە يورۇتۇلمىغانلىقتىن، بۇنىڭدىن ئۈچ يىل بۇرۇن تۈركىي تىللىق دولەتلەر ۋە خەلقلەرنىڭ مۇنداق قۇرۇلتىيىنى ئېلىپ بېرىشقا باشلىغانلىغى ھەققىدە خەۋىرىم يوق ئېكەن.

ئۆز ۋاقتىدا بۇ مەسىلىنى تۈركىيەدىكى مىللەتچىل كۈرەش پارتىيەسىنىڭ رەئىسى ئالىپ ئارسلان تۈركەش كوتەرگەن ئېكەن. ئاڭلىشىمچە، ئۇنى قوللاپ – قۇۋۋەتلىگەنلەرمۇ ۋە قارشى چىققانلارمۇ بولغان ئېكەن. ئامما تۈركىي تىللىق دولەتلەر ۋە دولىتى يوق، لېكىن مۇختارىيەتكە ئېگە تۈركىي تىللىق خەلقلەرنىڭ مەزكۇر 4 – قۇرۇلتىيىنىڭ ئېچىلىشىدا تۈركىيە دولىتىنىڭ رەھبىرى پرېزىدېنت سۈلەيمەن دېمىرەل، تۈركىيەنىڭ سابىق باش مىنىستىرى تانسۇ چىللېرنىڭ نۇتۇق بىلەن سوزگە چىقىشى، ئالىپ ئارسلاننىڭ باشلامىسى تۈركىيەنىڭ ئۆزىدىمۇ، دۇنيادىكى بارلىق تۈركىي تىللىق خەلقلەر ئارىسىدىمۇ ناھايىتى چوڭ قوللاپ – قۇۋۋەتلەشكە ۋە تولۇق چۈشىنىشكە ئېگە بولدى. ھەقىقەتەنمۇ تۈركىيە تۈركلىرىنى ۋە شىمالىي ئىراندىكى ئەزەربەيجانلارنى ھېساپقا ئالمىغاندا، تۈركىي تىللىق خەلقلەرنىڭ ھەممىسى سابىق س س س ردا، خ خ ج دا ياشىغان.

ئەپسۇسكى، سابىق س س س ردىكى ۋە خ خ ج دىكى تۈركىي تىللىق خەلقلەر ئۆزلىرىنىڭ كېلىپ چىقىشى، دىنى، ئورپى – ئادەتلىرى، ھەتتا تىلى بىر ئېكەنلىكىنى، مەدەنىيەتتە، ئەدەبىياتتا، سەنئەتتە ئۇمۇمۇملۇك كوپ ئېكەنلىكى مەسىلىلىرى قويۇلغاندا ئۇلار مىللەتچىلىكتە، پان تۈركىزم، پانسلامىزم دېگەن مۇدھىش ئەيىپلەر بىلەن ئەيىپلەنگەنلىكى ھېلىمۇ يادىمىزدا. ئەينە موشۇنىڭ ئۆزىدىن چوڭ دولەتچىلىك رۇس شوۋىنىزمىنىڭ بىرىنچى نۆۋەتتە تۈركىي تىللىق خەلقلەرگە نىسبەتەن «مۇناسىۋىتىنىڭ» قانداق بولغانلىغى يارقىن كورۇۋېلىش مۇمكىن ئېدى.

ئەگەر بىز دۇنيا خەرىتىسىگە قارايدىغان بولساق، ھەقىقەتەنمۇ تۈركىي تىللىق خەلقلەرنىڭ سىبىر تايگىسىدىن – يەنى ياقۇتستاندىن باشلاپ تا ئوتتۇرا دېڭىزغىچە – يەنى تۈركىيەگىچە بولغان ئۇتاش تەۋەنى ئېگىلەپ تۇرغانلىغىنى كورۇمىز. مانا موشۇنىڭ ئۆزى تۈركىي تىللىق خەلقلەرنىڭ ئەزەلدىن بىر خەلق ئېكەنلىكىنى ياققال ئىسپاتلايدۇ. لېكىن سابىق س س س ردىكى ھەم خ خ ج دىكى ھاكىم مۇتلەق تۈزۈملەر ئۇلارنىڭ ئەينە شۇ قېرىنداشلىغىنى ئېتىراپ قىلىشقا يول قويماتتى.

مانا ئەندى س س س ر پارچىلىنىپ، تۈركىي

تىللىق خەلقلەر ئۆز ئىستىقلالىيىتىگە ئېگە بولۇپ، مۇستەقىل دۆلەت سۈپىتىدە دۇنياغا كەلگەندىن كېيىن، قانۇنىي ھالدا ئۇلار تۈركىي خەلقلەرنىڭ دوستلۇق، قېرىنداشلىق ۋە ھەمكارلىق مەسىلىلىرىنى ئوتتۇرىغا قويدى.

مەزكۇر خەلىق ئارا ئەنجۇمان – تۈركىي تىللىق دولەتلەر ۋە خەلقلەرنىڭ دوستلۇق، قېرىنداشلىق ۋە ھەمكارلىق قۇرۇلتىيىنىڭ ساھىبخانى تۈركىيە دولىتى رەھبەرلىرىنىڭ نۇتۇقلىرىدا ئوتتۇرىغا قويۇلغان ئاساسىي مەسىلىلەر نېمىلەردىن ئىبارەت بولدى؟

– تۈركىيە پرېزىدېنتى س. دېمىرەل، سابىق باش مىنىستىر، چىللېرنىڭ نۇتۇقلىرىدا ئالغا سۈرۈلگەن ئاساسىي مەسىلە تونۇشتۇرۇلغان بولسا، ئالدى بىلەن تۈركىي تىللىق خەلقلەرنىڭ تارىخىنى ئايدىڭلاشتۇرۇپ، ئۇلار، ئارىسىدىن چىققان بۈيۈك نامايەندىلەرنى ئۆز دۇنيا مەدەنىيىتىگە قوشقان تۆھپىسىنى نامايەندە قىلىش ئالاھىدە تەكىتلەندى. بۈيۈك بولغانلىرىمىز مەھمۇت قەشقەرى، يۈسۈپ خاس ھاجىپ بالاساغۇنى، ئەل خورەزمى، ئۇلۇغبېك، نىزامى، كەمەرىي نوخشاش مۇتەپەككۇرلارنىڭ پەن، مەدەنىيەت، ئەدەبىياتقا قوشقان ئۆلۈشى، ئۇلارنىڭ دۇنيا سىۋىلىزاتسىيەسىدىكى تۇتقان ئورنى مەرۇزەلەردە ناھايىتى يۇكسەك باھاغا ئېگە بولدى.

هازىرمۇ 200 مىللىوندىن ئوشۇق تۈركىي تىللىق خەلقلەر ئەينە شۇ نامايەندىلەرنىڭ بۈيۈك ئەنئەنىسىگە ۋارىسلىق قىلغان ھالدا دۇنيا مەدەنىيىتىگە ئۆز ھەسسىسىنى قوشۇشى كېرەك. بۇنىڭ بىردىن بىر ئاسلى – بۇ تۈركىي تىللىق خەلقلەرنىڭ يېقىنلىشىشى، بىر بىرىگە ياردەملىشىشىدىن ئىبارەت ئىكەنلىكى ساھىبخانلار نۇتۇقلىرىدا ئۆز ئەكسىنى تاپتى.

– مۇنداق ھەمكارلىق مەسىلىلىرى ئاز بولمىسا كېرەك؟

– مەسىلەن، ھازىر مەركىزىي ئاسىيەدىكى تۈركىي تىللىق دولەتلەر ۋە روسسىيەدىكى تۈركىي تىللىق خەلقلەرنىڭ ۋەكىللىرىدىن 10 مىڭدىن ئوشۇق ستۇدېنت تۈركىيەدە بىلىم ئالماقتا، كۆپلىگەن ئالىملار بىلەن مۇتەخەسسىسلەر بۇ يەردە ستاژىروۋكىدىن ئوتمەكتە.

هازىر بۇ ھەمكارلىقنىڭ يارقىن ئىپادىسى – مەركىزىي ئاسىيەدىكى تۈركىي تىللىق دولەتلەردە تۈركىيە جۇمھۇرىيىتىنىڭ ياردىمى بىلەن ئېچىلغان تۈركىي تىللىق مەكتەپلەردە، كوللېجلاردا، ئالىي ئوقۇش ئورۇنلىرىدا مەرگەن مۇتەخەسسىسلەر تەييارلانماقتا. ئىختىسادىي ساھەسىدىمۇ ھەمكارلىق جۇشقۇن كېتىپ بارىدۇ. كۆپلىگەن بىرلەشكەن كارخانىلار، فىرمىلار ئىش ئېلىپ بارماقتا. بۇ تېخى ئاساسىي ئىشنىڭ دەسلەپكى باسقۇچى، كېلەچەكتە مۇنداق ھەمكارلىقنىڭ تېخىمۇ رىۋاجلىنىشى كېرەك.

قۇرۇلتايدا كۆپلىگەن ۋەكىللەر ئۆز سوزلىرىدە مەزكۇر ئەنجۇمانىنىڭ مەخسەت – مۇددىئاسىنى تۈزۈپ قوللاپ – قۇرۇلتاينىڭ ئەھمىيىتىنى، ھازىرقى خەلىق ئارا ۋەزىيەتتە تۈركىي تىللىق خەلقلەرنىڭ يېقىنلىشىشى لازىملىقىنى، مەدەنىيەت ساھاسىدا، ھەتتا ئىختىسادىي كۈچلەرنى بىرلەشتۈرگەن ھالدا ئېلىپ بېرىش كېرەكلىكىنى، ئۆز ئارا مۇناسىۋەتلەرنى تېخىمۇ كۈچەيتىش تەلەپ قىلىنغانلىقى ئالاھىدە تەكىتلەندى. ۋەكىللەرنىڭ ھەممىسى مۇشۇ مەسىلىگە ئۆز دولەتلىرىدە ۋە مەدەنىيەت ساھاسىدا كەڭ دائىرىدە توختىلىپ ئۆتتى.

– مەزكۇر قۇرۇلتايدا ئۇيغۇرلارغا ۋاكالىتەن كىم سوزگە چىقتى؟

– قۇرۇلتاينىڭ ئەنئەنىلىك ئېچىلىش مەراسىمدا ئۇيغۇرلارغا ۋاكالىتەن تۈركىيەدىكى شەرقىي تۈركىستان ئۇيغۇرلىرى تەشكىلاتىنىڭ رەئىسى، ئىستانبۇلدىكى كىتاپخانا رىزا بېكىن جانابلىرى نۇتۇق سوزلىدى. ئۇ ئۆز نۇتقىدا ئاساسەن ئۇيغۇرلار دىيارىدىكى ئەھۋال ھەققىدە مەلۇمات بەردى. ئەندى مەن ۋە زىنەت ئەكبەروۋا مەدەنىيەت خادىملىرى بولغانلىقا «مەدەنىيەت، تېخنولوگىيە ۋە پەن» سېكسىيەسىدە ئوتتۇق سوزلىدۇق.

مەن ئۆز سوزۇمدە قازاقستان ئۇيغۇرلىرىغا ۋاكالەتلىك قىلىدىغانلىقىمنى تەكىتلىدىم، تۈركىي تىللىق خەلقلەر باش قوشقان قۇرۇلتايدا، ئەلۋەتتە، ئۇيغۇرلار ھەققىدە سوز بولۇشى كېرەك. تۈركىي تىللىق خەلقلەرنىڭ ئوتمۇش مەدەنىيىتىگە باشقىلار قاتارىدا ئەڭ سالماقلىق ھەسسە قوشقان ئۇيغۇرلاردۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن تۈركىي تىللىق خەلقلەرنىڭ تارىخى تەتقىق قىلىنغاندا، ئۇلارنىڭ دۇنيا مەدەنىيىتىدە تۇتقان ئورنى بەلگۈلەنگەندە، ئەلۋەتتە، ئۇيغۇرلارنى ئاتلاپ ئۆتۈشكە بولمايدۇ. قۇرۇلتايدا ئاساسەن خەلقىمىزنىڭ بۈيۈك نامايەندىلىرى مەھمۇت قەشقەرىي بىلەن يۈسۈپ خاس ھاجىپ بالاساغۇنىيناملىرى ئاتالدى. ۋاھالەنكى ئۇيغۇرلاردا نەۋائىي ۋە ناۋائىي، مەختۇمقۇلى ۋە ئاباي بىلەن قاتار تۇرىدىغان نامايەندىلىرىمىز ئاز ئەمەس. ئەينە شۇلارنىڭ ئىجادىنى تۈركىي تىللىق خەلقلەرگە تونۇشتۇرۇش ئۈچۈن بىر ئۇمۇمىي بەدىي ژۇرنال نەشىر قىلىنىشى كېرەك.

تانسۇ چىللېر تۈركىي تىللىق خەلقلەرنىڭ سەنئەت فېستىۋاللىرىنى ئوتكۈزۈش تەكلىۋىنى بەردى. ئەندى بىز ئۆز تەكلىۋىمىزدە تىياتر ۋە كىنوفېستىۋاللىرىنى، سپورت مۇسابىقىلىرىنى ئوتكۈزۈش مەسىلىسىنى ئوتتۇرغا قويدۇق. ئەڭ مۇھىمى، مەكتەپلەردە تۈركىي تىللىق خەلقلەرنىڭ تارىخى ئوتۈلۈشى كېرەك.

يەنە بىر تالاش مەسىلە – بەزى دېلېگاتلار تۈركىي تىللىق خەلقلەرنى تېخىمۇ يېقىنلىتىشنى كۈچەيتىش ئۈچۈن ھەممىگە ئۇمۇم بىر تىلنى قوبۇل قىلىشنى. شۇنىڭغا باغلىق سان جەھەتتىن كوپچىلىكنى تەشكىل قىلىدىغان تۈركىيە تۈركلىرىنىڭ تىلىنى قوبۇل قىلىشنى تەكلىپ قىلدى. مېنىڭچە بولغاندا، ئۇنىڭغا ھازىرچە ئالدىراشنىڭ ھاجىتى يوق. ۋاقتىنىڭ ئوزى تۈركىي تىللىق خەلقلەرنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى يېقىنلىشىشى، ئېھتىمال ئورتاق بىر تىلنى بارلىققا كەلتۈرۈشى مۇمكىن.

– قۇرۇلتايدىن ئالغان تەسىراتلىرىڭىز ھەققىدە توختىلىپ ئۆتسىڭىز.

– مەزكۇر قۇرۇلتاي تۈركىي تىللىق خەلقلەرنىڭ بېشىنى قوشۇپ، گويا ئويىدىن چىقىپ كەتكەن ئائىلىنىڭ ئەزالىرىنى قايتىدىن قوشقاندەك بولدى. جاي – جايلاردىن كەلگەن دېلېگاتلار – ئۆز ئانا تىلىنى ۋە ئورپى – ئادەتلىرىنى ئۇنتۇپ كەتكەن كىشىلەر ئۇلارغىمۇ غەمخورلۇق قىلىدىغان، ئۇلارنىڭ كىم ئېكەنلىكىنى ئۆزلىرىگە تونۇتقانلىغى ئۈچۈن ناھايىتى ھاياجانلىنىپ، كوزلىرىدىن خوشاللىق ياشلىرى ئاقتى. مەسىلەن، روسسىيەدىكى شورىيەدىن كەلگەن ۋەكىل ئۆزلىرىدە ئەندىلا بەدىي ھەۋەسكارلار كرۇژوكى قۇرۇلغانلىغىنى، مۇزىي ئېچىلغانلىغىنى ۋە ئەينە شۇ خوشاللىغىنى ئۆز ئانا تىلىدا ئەمەس، بەلكى رۇس تىلىدا ئىزهار قىلىشقا مەجبۇر بولۇۋاتقانلىغىنى ناھايىتى ئېچىنىشلىق بىلەن تەكىتلىدى.

– قۇرۇلتايغا رەسمىي دېلېگاتسىيەلەردىن تاشقىرى باشقا ئايرىم شەخسلەرمۇ تەكلىپ قىلىنىپتىمۇ؟

– بۇ دۇنيادىكى بارلىق تۈركىي خەلقلەرنىڭ چوڭ ۋاكالەتلىك قۇرۇلتىيى بولغانلىقتىن، ئۇنىڭغا شۇنداقلا كوپلىگەن تۈركىي تىللىق خەلقلەرنىڭ كورنەك لىك شەخسلىرى تەكلىپ قىلىنغان. قۇرۇلتايغا ئۇيغۇرلاردىن يازغۇچى ۋە تارىخچى يۈسۈپ بەك مۇخلىسى ئىشتىراك قىلدى. يۇ. مۇخلىسى قۇرۇلتاينىڭ «سىياسەت، قانۇنىيلىق ۋە ئىنسان ھوقۇقى» سېكسىيەسىنىڭ ئىشىغا قاتناشتى.

– مەزمۇنلۇق سوھبىتىڭىزگە رەھمەت.

بازار مۇناسىۋەتلىرى

تىجارەتچىلەر ئۈچۈن قولايلىق

قازاقستان جۇمھۇرىيىتى مۇستەقىل بولۇپ ئايرىم ئىختىسادىي سىياسەت ژۈرگۈزۈۋاتقىنىغا تورت ژىلدىن ئوشۇق ۋاقىت بولدى. موشۇ ئوتكەن دەۋىر ئىچىدە بازار ئىختىسادىغا كىرىشىش مۇناسىۋىتى بىلەن ئىشلەپ چىقىرىش ساھاسىنى ئۆزگەرتىش، مەھسۇلاتلارنى سېتىشقا مۇناسىۋەتلىك جۇمھۇرىيەت مىقياسىدا كوممېرسىيەلىك – تىجارەت ئىشلىرىغا كەڭ ئىستىقبال ئېچىلدى. شۇنداقلا دولەت ئېگىدارچىلىغىدىكى ئۆزگەرتىلگەن دۇكان، كىچىك كارخانىلار خۇسۇسىلاشتۇرۇش جەريانىدا ئايرىم شەخسىي تىجارەتچىلەر قولىغا ئوتۇپ، ئۆزىگە – ئۆزى غوجايىن بولغان ھالدا ئىشلەپ چىقىرىش ۋە تىجارەتچىلىك ئىشلىرىنى ژۈرگۈزۈپ كەلمەكتە.

موشۇنىڭغا بىنائەت ھازىرقى ۋاقىتتا بەزى كارخانىلارنى، تىجارەتچىلەرنى، تىجارەت دۇكانلىرىنىڭ ئىگىلىرىنى شەھەرلىك سېلىق ئىنسپېكسىيەسىنىڭ چىقارغان يېڭى ھوججىتى قىزىقتۇرماقتا. مەزكۇر ھوججەتتە تىجارەت پاتالىيىتىگە بېرىلىدىغان ھوقۇق – تىجارەت گۇۋاھنامىلىرى توغرىلىق سوز بولىدۇ.

يېقىندا بىز، ئالمۇتا شەھەرلىك سېلىق ئىنسپېكسىيەسى باشلىغىنىڭ بىرىنچى ئورۇنباسارى قايرات زېكىن ئوغلى ئاشۇئوۋقا مۇراجەت قىلغان ئېدۇق. ئۇ توۋەندىكىلەرنى سوزلەپ بەردى:

– ئوچۇغىنى ئېيتقاندا، بۇ بىر يېڭىلىق ئەمەس. مۇنداق ھوججەت 1995 – ژىلى نويابىردا شەھەرلىك سېلىق ئىنسپېكسىيەسى تەرىپىدىن چىقىرىلغان ئېدى. لېكىن ئۇ چاغدا تىجارەت گۇۋاھنامىسىنىڭ نەرقى ھېساپ كورسەتكۈچلىرى ئاساسىدا بەلگۈلىنەتتى. ئۇنى پەقەت ئايرىم شەخسلەر سېتىۋېلىشى مۇمكىن ئېدى. ئەندى بولسا بىر نەچچە مۇھىم ئۆزگىرىشلەر كىرگۈزۈلدى. يۇرىدىك شەخسلەر تىجارەت گۇۋاھنامىسىنى ئايرىم شەخسلەر بىلەن بىر قاتاردا سېتىۋېلىش ئىمكانىيىتىگە ئېگە بولدى. ئەندى ئۇنىڭ باھاسى پەقەت سېلىق تولىگۈچىنىڭ پائالىيەت ساھاسىغا ۋە شۇنداقلا، ماگازىن ياكى ئاشخانا ئورۇنلاشقان زونىغا باغلىق بولىدۇ. جۈملىدىن، تىجارەت دۇكانلىرى ۋە ھەر خىل ماگازىنلاردا تىجارەت گۇۋاھنامە باھاسى ئۇلار ئېگىلىگەن مەيدانىغا قاراپ بەلگۈلىنىدۇ. ئەندى ئاھالىغا خىزمەت قىلىش بىلەن بەنت بولۇۋاتقان فىرمىلار، ئۇمۇم تاماقلىنىش كارخانىلىرى ئۈچۈن بولسا، تىجارەت گۇۋاھنامىسىنىڭ باھاسى ئۇلارنىڭ خېرىدارلارنى قوبۇل قىلىدىغان ئورۇن سانى بويىچە ھېساپلىنىدۇ.

مەزكۇر ھوججەت ئىشلەپ چىقىرىش ۋە تىجارەت پائالىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان بارلىق يۇرىدىك ھەم ئايرىم شەخسلەرگە تەئەللۇق. – بۇ كىچىك كارخانىلار، دۇكانلارنىڭ ئېگىلىرى ۋە ئىجارىغا ئالغۇچىلار، ماگازىنلار، باشقىمۇ سودا مەيدانلىرى، ساتىراشخانىلار، ئاشخانا ۋە باشقىلاردىن ئىبارەت.

قولىدا مۇنداق تىجارەت گۇۋاھنامىسى بولغان ئادەملەر بىردىنلا كوپلىگەن مۇئەممالاردىن قۇتۇلىدۇ. بىرىنچىدىن، ئۇلار ناھىيەلىك سېلىق ئىنسپېكسىيەلىرى تەرىپىدىن بېرىلىدىغان ھېساپ كىتاپلىرىغا ئۆزلىرىنىڭ كىرىم – چىقىملىرى توغرىلىق زېرىكەرلىك كۈندىلىك ھېساۋاتلارنى يېزىپ ئولتۇرمايدۇ. ئىككىنچىدىن، تىجارەت گۇۋاھنامىسى ئۇنىڭ ئېگىسىنى ئۆز كىرىملىرى توغرىلىق دېكلاراتسىيە بېرىش زۆرۈرىيىتىدىن ئازات قىلىدۇ.

ئۇمۇمەن، تىجارەت گۇۋاھنامىسى يۇرىدىك شەخس ياكى خۇسۇسىي تىجارەتچى رويخەتكە ئېلىنغان ناھىيەلىك سېلىق ئىنسپېكسىيەسىدە بىر ژىلغىچە بولغان مۇددەتكە بېرىلىدۇ. ئادەتتە ئۇنى بىر ئايغا ئالىدۇ. لېكىن، مەن يېرىم ژىللىق ياكى بىر ژىللىق مۇددەتكە ئېلىشنى مەسلىھەت قىلغان بولار ئېدىم. چۈنكى، تىجارەت گۇۋاھنامىسىنى رەسمىيلەشتۈرۈش خېلە ۋاقىتنى ئالىدۇ...

يالقۇن سەمەدىي،
مەخسۇس مۇخبىرىمىز.
ئالمۇتا شەھىرى.

ئۇنتۇلماس ژىللار

ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ مەشھۇر نامايەندىسى زىيا سەمەدىينىڭ يەنە بىر چوڭ تارىخىي ئەسەرى - «ئەخمەت ئەپەندى» رومانى مەنىڭ ھاياتىمىزغا مۇھىم ۋاقىئە بولۇپ، كىرىپ كەلدى.

مەزكۇر ئەسەر ھەققىدىكى پىكىر - مۇلاھىزىلىرىمنى «يېڭى ھايات» گېزىتىنىڭ بۇ ژىلى 16 - مارت سانىدا ئىزھار قىلغان ئىدىم. ئۇۋەتتە رومانda تەسۋىرلەنگەن شانلىق كۈرەش دەۋرىمىزنىڭ قاتناشچىسى رىتىدە شۇ ژىللاردا سەپداش بولغان ئايرىم شەخسلەر توغرىلىق خاتىرىلىرىمىزنى يېزىۋاتىمەن.

ھەربىي مەسلىھەتچى

1947 - ژىلنىڭ سېنتەبىر ئېيى، ئۇرۇش ژىللىرىنى قوشقاندا سەككىز ژىللىق ھەربىي خىزمەتتىن كېيىن تاشكەنتكە قايتىپ كەلگەن ۋاقتىم ئىدى. تاشكەنت رادىوسىنىڭ ئۇيغۇرچە ئاڭلىتىش تەھرىراتىغا مۇھەررىر بولۇپ، ئىشقا ئورۇنلاشقىنىم. ئاتېخى ئىككى ئاي بولمىغان. بىر كۈنى تۇيۇقسىز بىزنى، بىر توپ مەيدانداش ئوفىتسېرلارنى ھەربىي كومىسسارىيات چاقىرىپ، ئۇيەردىن توپ - توغرا پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىغا ئەكەلدى. نېمە گەپ، ئۇنىڭ سىرىنى ھېچ كىم بىلمەيدۇ. بىر - ئىككى سائەتتىن كېيىن بىزنى ئۆزبېكىستان كومپارتىيەسىنىڭ بىرىنچى كاتىۋى ئوسمان يۇسۇپوۋ قوبۇل قىلدى. سوھبەت بەش مىنۇتقىمۇ بارمىدى. پارتىيە سىلەرگە مۇھىم تاپشۇرۇق بېرىدۇ. بۇگۈن شىنجاڭغا ئاتلىنىسىلەر. قېرىنداش ئۇيغۇر خەلقىگە گومىنداڭ ئىستىبداتىدىن ئازات بولۇشقا ھەربىي مەسلىھەتچى بولۇپ، ياردەم بېرىسىلەر. ئالمۇتىدا گېنېرال ۋلادىمىر ستېپانوۋىچ كوزلوۋنىڭ ئىختىيارىغا بارىسىلەر، كېيىن ئۇنىڭ بۇيرۇغى بىلەن ئىش قىلىسىلەر. ئۇنىڭ بۇيرۇغى سىلەر ئۈچۈن پارتىيەنىڭ، دۆلەتنىڭ بۇيرۇغى! خەير، ئاق يول! - دېيىلدە. تۇرغان جايىدا ئوڭ قولنى كوتەردى. ئۇ پارتىيە، دۆلەت دېگەندە، ئەلۋەتتە، ك پ س س ۋە كېيىنكى ئىستىپاقنى نەزەردە تۇتاتتى.

ھەممىمىز شۇپ - شۇك، سوئالمۇ بەرمىدۇق. شۇ كۈنى چۈشتىن كېيىن سائات 6 دە مەركىزىي كومىتېتنىڭ ئالدىدا بولۇشىمىز كېرەك. بىز 13 ئوفىتسېر - بىر ئۇيغۇر، بىر قازاق، قالغانلىرى ئۆزبېكلەر. ئوبۇل - توپۇل ئىشقا، كېيىن ھېچ نېمىدىن خەۋىرى يوق ئويلىرىمىزگە يول ئالدۇق. شۇنداق قىلىپ، مەن بارى - يوقى بىر ژىل ئۆي - ئوتاق بولۇشقا ئۈلگەرگەن ئايالىمنى توققۇز ئايلىق قىزىم بىلەن دەھشەتلىك فاشىزمغا قارشى ئۇرۇشتىن كېيىنكى ۋەيرانە تۇرمۇش گىرداۋىغا، خارابىي ئويىنىڭ قۇرۇق - قاقاس تورت تېمىغا تاشلاپ، نامەلۇم تەغدىر ئىلكىگە سەپەر ئالدىم.

ئەتىسى كوز قاراڭغۇسىدا مەخسۇس سامولىيوت بىزنى غۇلجا شەھرىنىڭ ئايرودرومىغا يەتكۈزدى. «سىرلىق» سەپىرىمىزنىڭ بىرىنچى كۈنىنى ئەسلىسەم، ھازىر كۈلكۈم كېلىدۇ. نەگە كەلدۇق؟ نېمىگە پەردىلىرى چۈشۈرۈلگەن سامولىيوتتا كېيىن ئاۋتوبۇستا سۈيرىلاپ كېلىشتۇق. بۇ ئاتلىق ئەسكەرلەر كىملەر؟ بەلكى گومىنداڭچىلار، دۈرياكى...؟ بىز شۇنداق ئالدىراشلىق ۋەزىيەتتە تاشكەنتتىن يولغا چىقتۇقكى، ھەتتا شىنجاڭدىكى ۋەزىيەت توغرىسىدىمۇ بىزگە [illegible]

[illegible] ئۈچىنچى كۈنى [illegible] ئاندىن بىر ئاز ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن [illegible]

— ھە، ئىلاخۇن، نېمە قىلماقچىسىز؟ [illegible]

[illegible]

شەرقىي تۈركىستاننى بىر [illegible] ئاخىرقىسى كېيىن تاشكەنتكە قايتۇرۇلدى.

مەن باشتا مىللىي ئارمىيەدە مايور ئۇنۇۋانى بىلەن (مايور ئىلاخۇن) ھەربىي مەسلىھەتچى بولۇپ خىزمەت قىلدىم. ئاندىن ئىلاخۇن ئەپەندى تەخەللۇسى بىلەن غۇلجىدا سىياسىي مەسلىھەتچى سۈپىتىدە ئىككى ژىل بار كۈچۈم، قابىلىيىتىمنى قولۇمدىن كەلگىچە شەرقىي تۈركىستانغا بېغىشلىدىم...

مايتاغ

1947 - ژىلى 3 - نويابىردا، شۇ چاغدا ياش جۇمھۇرىيەتنىڭ بىردىن - بىر نېفت كانى بولغان مايتاغقا كەلدىم. ستراتېگىيەلىك ئەھمىيەتكە ئىگە بولغان مايتاغدا مىللىي ئارمىيەنىڭ ئىككىنچى پولكى جايلاشقان ئىدى. ئەخمەتجان قاسىمىي باشلىق بىر توپ رەھبىرىي كادىرلارنىڭ بىسىم كوپى ۋە مەسلىھەتچىلەر ئارىلىشىش نەتىجىسىدىلا مىللىي ئارمىيە قوماندانلىق لاۋازىمىغا گېنېرال - لېيتېنانت ئىسھاقبېك (قىرغىز) تەيىن ئېتىلىپ، برىگادا - پولك كوماندىرلىرىمۇ تەيىن ئېتىلدى ۋە ھەر دەرىجىلىك ھەربىي قىسىملار تولۇقلاندى... ئەلۋەتتە، بۇ جەرياندا ھەربىي تەلىم - تەربىيە بەرگۈچى مۇئەللىم - مۇتەخەسسىسلەر يېتىلاكېگەش ئىلىدىن كەلگەن «مەسلىھەتچىلەر» بولۇشى تەبىي ھالەت ئىدى. بۇ يازغۇچى زىيا سەمەدىي تەسۋىرلەۋاتقان رىيال ھەقىقەتتۇر.

تۇراقلىق پولك كوماندىرى بولمىغانلىقتىن، مەن بارغان پولكقا مايور ئايتۇغان يۇنىچېۋ قوماندانلىق قىلىۋاتقان ئىكەن. (ئاتاقلىق ئىنقىلابچى ھەبىب يۇنىچېۋنىڭ ئىنىسى). كېيىن ئايتۇغان بىلەن ئىككىمىز يېقىن ئاغىنە بولۇپ، چىقىشىپ كەتتۇق. پولكتا مېنىڭ بىلەن ئەۋەتىلگەن كاپىتان غىياس ئەكبەروۋ ئىككىمىز دەررۇ ئىشقا كىرىشتۇق. ھەر ئىككىمىز ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشىنىڭ قاتناشچىلىرى بولغانلىغىمىزدىن كېڭەش ئارمىيەسىنىڭ تەجرىبىسى، بىزنىڭ ھەربىي بىلىم - پائالىيىتىمىز ياش مىللىي قوشۇن ئۈچۈن پايدىلىق بولدى، ئەلۋەتتە. يەنە ئۈچ ھەربىي قىسىمدىمۇ تاشكەنتتىن كەلگەن ئوفىتسېر شېرىكلىرىمىز خىزمەت قىلىشتى.

بىر ۋەزىيەتنى ئالايتەن كورسىتىپ ئوتۇشىم كېرەككى، شىخو ناھىيەسىنىڭ ھاكىمى قالىبېك بىلەن ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىغى تاكمانىلار ئالدى ئازاتلىق ھەرىكىتىگە قاتنىشىپ، ئەشۇ ژىلى ئىنقىلابقا، شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىگە ئاسىيلىق قىلىپ، قوراللىق ئىسيان كوتەردى. بۇنىڭدىن ئاۋال ئالتاي ۋالىيسى ئوسپان شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىگە قارشى كوتەرگەن قوراللىق ئىسيان مىللىي ئارمىيە كۈچى بىلەن باستۇرۇلغان ئىدى. بۇ ئىسيانلارنىڭ ھەر ئىككىسى گومىنداڭ بىلەن ئالاقىدار. ئۇنىڭ كۆشكۈرتىشى بىلەن بولغان. شۇ چاغلاردا يۈز بېرىپ تۇرغان ۋاقىئەلەرنى كۈندىلىك دەپتىرىمگە يېزىپ تۇرغان ئىدىم. ئايرىم سەتىرلەرنى ئەينەن كەلتۈرىمەن:

« 1947 - ژىلى، 3 - نويابىر. بىز تۇرغان جايىدا ئەندىشە كوپ. تاغ تەرەپتە قالىبېك دېگەننىڭ ئوترىدى مايتاغقا باندىتلىق ھۇجۇم قىلىشقا تەييارلىنىۋاتقانمىش... 4 - نويابىر قالىبېك يېقىن ئارىدا ھۇجۇم باشلايدىغان كورۇنىدۇ. ئۇلار خەلقنى بۇلىماقتا. بىر كىشىنى ئولتۈرۈپ، 30 ئۆكۈزنى ھايداپ كېتىپتۇ...»، «9 - نويابىر. تۈنۈگۈن ئەۋەتىلگەن بىر تۈركۈم ئاتلىق [illegible] بار».

[illegible]

[illegible] دەرىجىسىگە كو-

تەرگەن ئويدۇرمىلارنى ئاڭلاپ ژۈردۈم. روماندا بۇ ۋاقىئەلەر يورىلىشى تۆۋەندىكىدەك بايان قىلىنىدۇ:

«پارتىزانلارنىڭ، ھەر ھالدا، ئۆزلىرىنى مۇدابىيە قىلارلىق قۇرالى بار. مەن قۇرالسىز پۇخرالارنىڭ قىرغىنىغا ئۇچرىشىدىن قورقىمەن. خەلقنى ئاپەتتىن ساقلاش لازىم، - دېيىلدە، ئورۇندۇققا ئولتاردى ئەخمەت ئەپەندى. بولمە ئىچىنى ئېغىر سۈكۈنات باستى. - دەل ھازىرقى پەيتتە گومىنداڭچىلار بىلەن توقۇنۇش قىلىش مۇمكىن ئەمەس، - قەتئىي تەخمىنلىدى ئۇمۇمىي ۋەزىيەتكە بولا ئەخمەت ئەپەندى. ئاندىن بىزگە

ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى ۋە ئومۇمەن شەرقىي تۈركىستاندىكى ئازاتلىق ھەرىكىتىنىڭ تۈركىي، ھەرىكەتلەندۈرگۈچى كۈچى بولغان ئۇيغۇر خەلقىدىن بىرەر گېنېرال بولمىغىنىنىڭ سەۋەۋى نېمە زادى؟ ھەتتا سابىق ئاق گۋاردىيەچى «يەرلىك» (شىنجاڭلىق) ئورۇسلاردىن...

روماندىن: «گېنېرال ئىسھاقبېك كۈن تەرتىۋىگە قويۇلغان مەسىلىلەرگە دائىر قىسقىچە ئىزاھەت بەرگەندىن كېيىن شتاپ باشلىغى گېنېرال - مايور موزاروۋقا (بۇمۇ ئاتامان دۇتوۋ قالدۇقلىرىدىن) سوز

قۇرال بىلەن ياردەم قىلغۇچىلارمۇ (ئۇ كېيىنكى ئىتتىپاقنى ئىشارە قىلىدى) مۇرسىنى چىقىرىشى بەلگۈلۈك. ئالتايدا ئوسپان، تارباغاتاي ساۋەندە قالىبېك، تاكمانلار گومىنداڭچىلار بىلەن تىل تېپىشماقتىكى، ئۇلار بىزگە قارشى ئىسيان كوتىرىشى ئەمەلىياتتىن ژىراق ئەمەس...».

بۇ سوز ئورۇمچىدە گومىنداڭ بىلەن ئالاقىنى ئۈزۈپ، ئۈچ ۋىلايەت ۋەكىللىرى غۇلجىغا قايتىش ئالدىدا ئېيتىلغان ئىدى. ئەخمەت ئەپەندىنىڭ تەخمىنلىرى كېيىن توغرا بولۇپ چىققانلىغىنى ھايات تەستىقلىدى.

يانزىخەي

ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنى ھەم گومىنداڭ باسقۇنچىلىرىدىن ھەم ئىسيانكارلاردىن پۇختا مۇدابىيە قىلىش كېرەك ئىدى. ئەخمەت ئەپەندى باشلىق رەھبەرىيەت، مىللىي ئارمىيە قوماندانلىغى مەركىزىي يونىلىش دائىرىسىنى مۇستەھكەملەش مەخسىتىدە ھەربىي قىسىملارنى دىسلوكاتسىيە قىلىشقا - مەخسەتكە مۇۋاپىق جايلاشتۇرۇشقا قارار قوبۇل قىلدى. مەن خىزمەت قىلىۋاتقان پولك ئورۇمچى يولى بويىدىكى يانزىخەي يېزىسىغا، توغرىراغى ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى قومۇشلۇق، دەرەخزار بوشلۇققا جايلاشتۇرۇلدى. يېنىمىزدا باشقا ھەربىي قىسىملار بولۇپ، ئۇلاردىمۇ مېنىڭ تاشكەنتلىك يولداشلىرىم - مەسلىھەتچىلەر بار ئىدى.

قىشنىڭ قەھرتان كۈنى، كۆز قاراڭغۇلاشقاندا، مايتاغدىن كوچتۇق. بىزنىڭ ئورنىمىزغا پولكوۋنىك مەھەممەتجان يۇسۇپوۋنىڭ پولكى كېلىپ، مايتاغقا جايلاشتى. كېچىسى باتالىونلارنى يانزىخەينىڭ ئەتراپىدىكى ئورمان، قومۇشزارلارغا چۈشەردۇق. غاچىرلاپ تۇرغان سوغ، تۇنەيدىغان، ئىسسىنىدىغان بىرەر پاناجاي يوق. شۇندا ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشىنىڭ تەجرىبىسى ئەسقاتتى. بىر تەرەپتىن مۇدابىيە ئىستىھكاملىرىنى ياساش، يەنە بىر تەرەپتىن جەڭچىلەر ياتىدىغان كەملەرنى قۇرۇش ئىشلىرى باشلىنىپ كەتتى. توڭ يەرنى كولاش ئۈچۈن قۇرال - سايمانلار يېتىشمەتتى، ئۇلار بىر چەتتىن سۇنۇپ، ئېگىلىپ، كاردىن چىقماقتا. موشۇنداق ئېغىر ئەھۋالغا قارىماي، جەڭچىلەر كەمە ياساشقا شۇنداق ئۇستا بولۇپ كەتتىكى، يۈزكىشى سىغىدىغان كەمە قۇردۇق...

يانزىخەيدە مۇدابىيە ئىشلىرىنى مۇستەھكەملەش بىلەن بىللە كۈندىلىك ھەربىي مەشغۇلاتلار، سىياسىي تەربىيەۋىي خىزمەتلەر، ھەربىي ئىنتىزامنى چىڭىتىش، ۋەتەنپەرۋەرلىك روھىنى كۈچەيتىش، ئاھالى بىلەن يېقىن مۇناسىۋەتتە بولۇش ئىشلىرى ژۈرگۈزۈلدى.

نېمىشكە ئۇيغۇرلاردىن گېنېرال يوق ؟

«ھې، نېمىگە ئۇيغۇرلەردىن بىرەرتە گېنېرال يوغە؟ - دەپ، ھەيران بولۇشاتتى مېنىڭ تاشكەنتلىك شېرىكلىرىم - ھەربىي مەسلىھەتچىلەر. بۇ سوئال بولۇپمۇ، مېنىڭ مىللىي ھىسسىياتىمغا مۇزدەك تاش تەككەندەك بولاتتىدە، جاۋاپسىز ئالەم تەلىمىنىڭ ئىچىدە خىيالغا ئۆگلاپ ياتاتتى: قوماندان گېنېرال - لېيتېنانت ئىسھاقبېك - قىرغىز، ئاتىما لاۋازىمىغا لايىق، خۇلقى - ئېتىۋارى ئەجايىپ ئىللىق، ئىنقىلاپتىكى خىزمەتلىرى چوڭ. گېنېرال - مايور دەلىلخان - ئۇمۇ خۇددى شۇنداق پەزىلەت - خۇسۇسىيەتلەرگە، بەينەلمىنەلچى ھەربىي ئەرباپ. ھە، ئولكىنىڭ ئاساسىي ئاھالىسى،

بەردى...».

زىيا سەمەدىي روماندىن شۇ سەتىرلەرنى ئوقۇدىمۇ، ئىچىمدە ساقلىنىپ قالغان بىر «سىر» گويا ئوغىدەك، ژۈرىگىمنى تاتلاپ ئوتتى. بۇ سىر شۇنىڭدىن ئىبارەتكى، ئومۇمەن ئاق پادىشانىڭ ئەسكەرلىرى - ئاق گۋاردىيەچىلەرنى، بولۇپمۇ ئاتامان دۇتوۋ، ئاننېنكوۋلارنىڭ يەتتىسۇدا ياشىغۇچى ئۇيغۇرلارنى دەسسەپ - يانجىپ، ئۇيغۇرلار ۋەتىنى - شەرقىي تۈركىستاننىڭ مۇقەددەس زىمىنىگە قېچىپ، باستۇرۇپ كىرگەن ئاق گۋاردىيەچى لەشكەرلىرىگە ئۈچ ئىدىم. شۇلارنىڭ تەركىۋىدە پوروچىك موزاروۋمۇ بولغان. مەيلى، گومىنداڭ - خىتاي ئىستىبداتىغا قارشى كۈرەشتە سابىق ئاق گۋاردىيەچى ئورۇسلارمۇ قاتناشقان بولسۇن، لېكىن شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى مىللىي ئارمىيەسى قوماندانىنىڭ ئىككى مۇئاۋىنى پولكوۋنىك ئۇنۋانىدىكى ئۇيغۇرلار بولسىمۇ، نېمىشكە ئاق ئورۇسلاردىن شتاپ باشلىغى سابىق ئاق گۋاردىيەچى گېنېرال ئۇنۋاندا بولۇشى كېرەك؟

يانزىخەيدە چېغىمىزدا، بىر كۈنى بۇيرۇق ئالدۇق: مىللىي ئارمىيە قوماندانىنىڭ مۇئاۋىن پولكوۋنىك زۇنۇن تېيىپوۋ بىزنىڭ پولكىمىزغا كوماندىر بولۇپ تايىنلىنىپتۇ، لېكىن مۇئاۋىن قوماندانلىق لاۋازىمى رەسمەن ساقلانسىمۇ، ئەمەلىياتتا - چەتلەشتۈرۈلگەن. پولك كوماندىرى ئىككىمىز بىرگەمە ياتاقتا تۇراتتۇق. ئىككىمىز ياخشى چىقىشىپ كەتتۇق. ئۇ دەرت - ئەلەمنى ئېيتاتتى. بۇ ھالەتكە چۈشۈپ قېلىشىدا گېنېرال موزاروۋنىڭمۇ «خىزمىتى» بارلىغىنى دەپ بېرەتتى. ياز كۈنلىرىنىڭ بىرىدە زۇنۇن ئىككىمىز چۈشلۈك تاماق يەپ بولۇپ، كەمىمىزدە ئولتىراتتۇق، نۆۋەتچى ئوفىتسېر كىرىپ، گېنېرال موزاروۋ كېلىپ، ئوفىتسېرلارنى سەپكە تۈرغۈزدى، پولك كوماندىرىنى چاقىرىشنى بۇيرۇدى، دەپ راپورت بەردى. پولكوۋنىكنىڭ بىردىن ئۆڭگى ئوچۇپ، غەزەپتىن تىترەپ كەتتى. كۈتۈلمىگەن ۋاقىئە! بىرىنچىدىن، ژۇقۇرىدىن ھەربىي قىسىمغا كەلمىسۇن پولك كوماندىرسىز ھەربىي قىسىمغا «غوجايىنلىق» قىلىشقا ھەققى، يوق. ئىككىنچىدىن، ز. تېيىپوۋ پولك كوماندىرى بولغان بىلەن ھوقۇقى گېنېرال موزاروۋدىن تۆۋەن ئەمەس ئىدى. چۈنكى، بىز ژۇقۇرىدا ئەسكەرتكەندەك، ئۇنىڭ مۇئاۋىن قوماندانلىق لاۋازىمى رەسمەن ساقلانغان.

- ئىلاخۇن ئەپەندى، نېمە قىلايلى؟ - دەپ سورىدى ئۇ مېنىڭ مەسلىھىتىمنى، غەزىۋىنى باسالمىغان ھالەتتە.

- گېنېرالنىڭ بۇ قىلىغى - سىزگە ھورمەتسىزلىك، چىقماڭ. مەنمۇ چىقمايمەن، - مەنمۇ غەزەپلەندىم.

بىر ھازادىن كېيىن گېنېرال موزاروۋنى ئايتۇغان يۇنىچېۋ، يەنە بىر ئىككى چوڭ ئوفىتسېرلار كەمىمىزگە باشلاپ كىرىشتى. ئۇمۇ، بىزمۇ خۇددى ھېچ ۋاقە بولمىغاندەك كورۇشتۇق. غىزالىنىپ، كەچكە يېقىن موزاروۋ دالاشتايى جايلاشقان شىخوغا قايتىپ كەتتى. شۇ ۋاقەدىن كېيىن بىر مۇنچە ئۆزگىرىشلەر بولۇپ، قوماندانىنىڭ بۇيرۇغى بىلەن مەن خوشنا پولكتىكى شېرىكىم بىلەن دالاشتايى يېنىدا ئۇيۇشتۇرۇلغان ئوفىتسېرلارنى ئوقۇتۇش كۇرسىغا كەتتۇق. گېنېرال موزاروۋ بىلەن مۇئاۋىن قوماندان (سىياسىي ئىشلار بويىچە) پولكوۋنىك ئابدۇرېھىم ھاسانوۋلار غۇلجىدىن شىخوغا مەركىزىي يونىلىش دالاشتايىدا ئىشلەشكە ئەۋەتىلدى.

ئابدۇرېھىمكام بەك دىلكەش، خۇشخوي، سوھبەتداش ئادەم ئىدى. شىخودا خىيلە ۋاقىتقىچە بىللە بول-

دۇق، ئىككىمىز قەدىردان بولۇپ كەتتۇق. لېكىن «ئاق گېنېرال» ئىككىمىزنىڭ مىجەزى قوشۇلمىدى. ئەتىدىن كەچكىچە بىللىمىز، بىللە تاماق يەيمىز، بىراق تەكەببۇرلىقى مېنىڭ ئوغامنى قاينىتاتتى.

ئېسىمدا، قىش ئايلىرى ئىدى. بىر كۈنى چوچەك تەرەپتىن چانىدا سەيپىدىن ئەزىزى بىلەن ئابدۇكېرىم ئاباساۋلار شىخوغا كەلدى، ئەسكەرلەر سەپكە تىزىلىپ، ئىككى ھۆكۈمەت ئەزاسىغا موژاروۋمۇ، پولكوۋنىك ئابدۇكېرىم ھاسانوۋمۇ، ئېسىمدا يوق، راپورت بەردى. ئۇلار ئىش ـ ئەھۋال بىلەن تونۇشتى. كەچقۇرۇن بە-

يە قىلىش ئىتتىپاقى» تۈزۈلۈپ، ئەخمەت ئەپەندى ئۇنىڭغا رەئىس بولۇپ سايلانغاندىن كېيىن، ئەپەندىم مېنى غۇلجىغا چاقىرتتى. ئەندى مېنىڭ مەسلىھەتچىلىكىمنىڭ تۈرى ۋە مەزمۇنى ئۆزگەردى. «ئەتتىپاقنىڭ» نەشر ئەپكارى بولمىش «ئالغا» گېزىتىگە باش مەسلىھەتچى ـ مۇھەررىر بولۇپ تەيىنلەندىم. ماقالىلەر نازىرى سەيپىدىن ئەزىزى باش مۇھەررىر بولغىنى ئۈچۈن مەجبۇر ئېلىپ بارالىتتى. شۇ جەرياندا ئەخمەت ئەپەندى باشلىق رەھبەر ئەربابلار بىلەن يېقىن تونۇشتۇم. رەھىمجان سابىر ھاجىيېۋ، ئابدۇكېرىم ئابىبا

خاتىرىلىرى

شەيلەن تاماقتا ئولتاردۇق، جۇن ئىشتەيلەرنى ئىچىپ تۇردى. بىر ۋاقىتتا شىركەيپە بولغان گېنېرال ئۇششتۇمتۇتلا يانزىخەيدە پولكىدا ئولتارغان پولكوۋنىك زۇنۇن تېيىپوۋنىڭ غېۋىتىنى قىلىۋېدى، مېنىڭ «ئاغزىم ئېچىلدى»: ـ ئۇيغۇرلارنىڭ ھەربىي ئۇنىۋانى مەسىلىسىدىمۇ تېرىق تولۇمدا، ۋەتىم بولۇكدا ھالىتكە چۈشۈپ قالغانلىقى ئاچچىق ئالەم ئۆتتى بىلەن ۋۇجۇدۇمنى ۋۇلقاندەك تىترەتەتتى.

ـ گوسپودىن گېنېرال! ـ دەپ بوشلىدىم رۇس تىلىدا ھۇجۇمنى. ـ پولكوۋنىك تېيىپوۋتىن ئالدىغان قەستىڭىز تېخىچە تۈگىمىدىمۇ؟ ئۇيغۇرلاردىن بىر ئۇمۇم قوشۇن مۇئاۋىن قوماندان چىقىۋېدى. ئەينە ئۇمۇ يانزىخەيدە كەمدە ئولتىرىدۇ. ئۇنىڭغا سىزنىڭمۇ «خىزمىتىڭىز» بار...

ـ گېنېرال موژاروۋنىڭ كېيىنكىش ئۇيغۇرلىرىنى دەپسەندە قىلىپ، ئۇيغۇرلار ۋەتىنىگە باستۇرۇپ كىرگەن دۇتوۋچى پورۇچىك بولغانلىقى قالمىدى. شىخودا بېكارچىلىقتىن باش كوتەرمەي، ز. تېيىپوۋنىڭ غېۋىتىنى قىلىشتىن ئۆزگە ئىش يوقلىغى قالمىدى. «سىزگە بۇ گېنېراللىق ئۇنۋانىنى كىم بەردى؟ ـ سورىدىم زەردە بىلەن. ـ ئۇيغۇرلار بەرگەن بۇ مۇقەددەس گېنېراللىق پوگونلارنى، سارـ سۈمبەدە ئەيشى ـ ئىشرەتكە بېرىلىپ، پۈتۈن بىر مىللىي قوشۇن قىسمىنى غەپلەتتە قالدۇرۇپ، ئوسپان باتۇرنىڭ شەھەرنى ئالدۇرۇپ قويغان، گېنېراللىق پوگونلىرىڭىزنى ھاجەتخانىغا تاشلاۋېتىپ، قېچىپ قۇتۇلغان گېنېرال سىز ئەمەسمۇ؟...

ھېلىمۇ يادىمدا، ئابدۇرېھىمكام بىلىنەر ـ بىلىنمەس مېيىغىدا كۈلۈمسىرەپ ئولتىرىدۇ. سەيپىدىن بىلەن ئابدۇكېرىم شۇك. چەكچىيىپ، ئورنىدا ئولتىرالماي قالغان گېنېرال سەيپىدىن بىلەن ئابدۇكېرىم ئابباسوۋقا مۇراجىئەت قىلىپ، مېنى مايور ئىلاخۇننىڭ يالاياقىنىڭ دەۋالىتىدىن ھىمايە قىلىشقىلارنى ئۆتۈنگەنمەن بۇ ياقىنىڭ دەۋاتلىرى بىھۇدە بولغان ئىدى. كېيىن مېنىڭ سوزۇمنى بولمىغىچى بولدى. لېكىن ھۆكۈمەت ئەزالىرىنىڭ ھەر ئىككىسى لام دېمەي، جىم تولتىنىشتى. چۈنكى سابىر سومبە ۋاقەسىي ھەر ئىككىسىگە مەلۇم ئىدى.

ئەتىسى سەيپىدىن ئەزىزى بىلەن ئابدۇكېرىم ئابباسوۋقا ئۆز پىكرىمنى ئېيتتىم. گېنېرال كوزلوۋقا خەت يازدىم. ئارىدىن كۆپ ئۆتمەي، گېنېرال موژاروۋ غۇلجىغا چاقىرتىۋېلىنىدى. كېيىن ئۇ سىنالدى مىللىي ئارمىيە شتاب باشلىقى لاۋازىمىدىن بوشىتىلغانلىقى توغرىسىدا بۇيرۇق ئالدۇق.

ئەخمەت ئەپەندى

روماندىن: «ئەخمەت ئەپەندى سوزلىگەندە، ئاۋازى تەمكىن، ئاڭلىغاننى قويۇپ تىڭشايدىغان سەپداش ـ خىزمەتداشلىرى ئەپەندىمنىڭ ھەر سوزىنى كۆڭۈل دەپتىرىگە تىزىپ قويغاندەك زېھنى ـ زوقى بىلەن سامى بولۇشاتتى. كامىللىق، ئەخلاقلىق، ئاقىلىق ـ ئوقۇمۇشلۇق قاتارلىق ئىنىقلىق، خۇلاسى ئادىل ـ مەنتىقلىق، ئىشلەش ـ ئوچۇق ـ روشەن ۋە ئەمەلىيەتچانلىق ئىدى.»

(1947 ـ يىل ئاۋغۇست ئېيىدا ئىلى ۋەكىللىرى بىلەن بىللە غۇلجا شەھىرىگە قايتىپ كەلگەن ئەخمەت ئەپەندى غۇلجىدىكى «تۆۋغ مەيدانىدا» تۈپلانغان كۆپ مىڭ كىشىلىك خەلقنىڭ ئالدىدا سوزلىگەن مۇنبەر ئالدىدا ...)

ـ بىر ۋىلدىن كۆپرەك ھەربىي مەسلىھەتچىلىك خىزمىتىنى قىلدىم، ئىتتىپاق ۋە دېموكراتىيىنى ھىما

سوۋ، سەيپىدىن ئەزىزى، ئابدۇللا زاكىروۋ، پولات ئالىمى، سەيدۇللا سەيپۇللايېۋ، ئەسقەت، گېنېرال ئىسھاقبېك، پولكوۋنىك زۇنۇن تېيىپوۋ، پولكوۋنىك ئابدۇرېھىم ھاسانوۋ، زىيا سەمەدىي، زۇنۇن قادىرىي، ئەلقەم ئەختەم، نىمشەھىت، قاسىمجان قەمبىرىي، ژىكرى ئەلپەتتا، روزى تەمبىر ۋە باشقىمۇ ئەدىپ ـ سەنئەتكارلار، خەلق قەھرىمانى غېنى باتۇر، بايچۇرىن، ئەجايىپ ئىنسان دوختۇر ھاكىم يارۇللايېۋ ۋە باشقىلار بىلەن ھەم سوھبەت بولۇپ ژۈردۈم.

بولۇپمۇ، خۇش پېيىل، دانا، ھەقىقىي خەلق رەھبىرى ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ ئالىجاناپ سىماسى ھېلىمۇ كوز ئالدىمدا ئىرىكتەكلا. «ئىتتىپاق» مەجلىسلىرىدە بولغىنىمدا، ئەپەندىمنىڭ ئوتكۇر ئەقىل ـ زاكاۋىتى، ۋۇقۇرى دەرىجىلىك تەشكىلاتچانلىق قابىلىيىتى، ئۇزاقنى مۇلجاللاپ، بەشارەت قىلىش تالانتى ھەر بىر سوزىدە، پىكىر ـ مۇلاھىزىلىرىدە چاقناپ ـ چاراقلاپ تۇراتتى. ئۇنىڭ ئۇيغۇر تېباترى، خەلق ئاراھۇال ۋە ئۇلكىدىكى ۋەزىيەت توغرىسىدىكى لېكسىيەسى ھېچ يادىمدىن چىقمايدۇ. ئەپەندىم كۈلۈمسىرەپ (ئۇياقنىڭ تەبەسسۇمى ئەجايىپ خۇشخوي، سەممىي، يېقىملىق ئىدى)، ئېلانسىز، ھېچ كىمسىزلا سەھنىگە چىقىپ كەلگىنىدە، زالدىكىلەرنىڭ كۆڭلىدىراس ئالقىشلىرىنى كورسىگىز، قولىدا بىر پارچە قەغىزمۇ يوق. خۇددى جوزا ئەتراپىدا سوھبەتلىشىۋاتقاندەك، بىر ئەلپازدا سوزلەيتتى. بىر سائەتلىك لېكسىيە ـ سوھبەتنى تويلانغان ئەرباب، زىيالىلار دىققەت بىلەن تىڭشىدى.

بىر كۈنى سەيپىدىن: ـ ئەخمەت ئەپەندى سىز بىلەن كورۇشمەكچى، ئۇيىگە بېرىپ، كېتەركەنسىز، ـ دېدى. ئەپەندىمنىڭ بوسۇغىسىدىن بىرىنچى قېتىم ئۇتتۇشۇم ئىدى. ماھنۇر خانىمنىڭ چېيى ئۈستىدە پاراڭ سېلىشتۇق. تاشكەنت رادىوسىنىڭ ئاڭلىتىشلىرى، ئۇنىڭ شەرقىي تۈركىستان ئۈچۈن ئەھمىيىتى، «ئالغا» توغرىسىدا ۋە باشقا مەسىلىلەر توغرىسىدا سوزلەشتۇق. كېيىن بىردىن، فرانسۇز ئەدەبىياتى، ۋولتېر ھەققىدە بىلەمسىز، ـ دەپ سوراپ قالدى. ئىچىمدە، مېنى سىناۋاتقان ئوخشايدۇ، دەپ ئويلىدىم. توغرىسىنى ئېيتتىم: رۇس ئەدەبىياتىنى بىلىمەن، ئامما فرانسۇز، ئۇمۇمەن غەرب ئەدەبىياتى توغرىسىدا ھازىرچە بىلىمىم ئۇزەكى، دېدىم. ئەپەندىم ئورنىدىن تۇردى، جاۋانلىرىغا تومىلار قاتار تىزىلغان، ئاينىملىرىنىڭ ئارا ـ ئارىسىغا بەلگۇ قەغەزلىرى قىستۇرۇلغان شكاپلاردىن قېلىن كىتابنى ئالدى.

ـ ۋولتېر توغرىسىدا بىر ماقالە يېزىڭ. ژۇرنالدا بېسىپ چىقىرىمىز، ـ دېدى. ـ كېرەك! قوشۇپ قويدى. چۈشەندۇرۇپمۇ ئولتارمىدى. دېمەك، سىنىماقچى، ئويلىدىم ئۆزەمچە. خەيرلىشىشكە ئورنىمدىن تۇردۇم.

ـ ئالدىرىماڭ، بىللە كېتىمىز. ياخشىسى، پاراڭ سېلىشىپ، پىيادە كېتەيلى، ھە! ـ دېدى.

كوچا بويلاپ، ئىككىمىز كېتىپ بارىمىز. ئۇ ـ بۇ ماۋزۇلار ئارىسىدا بەزى ئويلىرىنىڭ دېرىزىلىرىنى كورسىتىپ، ئەشۇ ئەينەكلەرنى مەن قويغانمەن، ـ دەپ كۈلەتتى ئەينەكچىلىك قىلغان چاغلىرىنى ئەسلەپ.

شۇنىڭدىن كېيىن ۋولتېرنىڭ ئىجادى بىلەن ياخشى تونۇشتۇم. بايا قارىسام، ئۇلۇق فرانسۇز يازغۇچىسى ۋە فىلوسوپىنىڭ ۋاپاتىغا 170 ژىل تولغان ئىكەن. ئەپەندىم ئۈچۈن بۇ، ئەلۋەتتە، باھانە. ئاساسىي مەخسەت باشقا ئىكەندە. ۋولتېر ئوز ئەسەرلىرى ۋە پائالىيىتى بىلەن جاھالەتپەرەسلىككە قارشى مۇرەسسەسىزكۇرەشكەنلىكىنى پۇختا چۈشىنىۋالدىم. ئۇلۇق فرانسۇز ئىنقىلاۋىنى غايەۋىي جەھەتتىن تەييارلاشتا ۋولتېرنىڭ رولى ئىنتايىن چوڭ بولغان. ھە، گەپ بۇ ياقتىكەندە، دەپ ئويلاپ قالدىم. بۇ ئادەمنىڭ ـ ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ سەۋىيەسى نېمە دېگەن كەڭ، چوڭقۇر. دېمەك، ۋولتېرنىمۇ شەرقىي تۈركىستاننىڭ مىللىي ـ ئىجتىمائىي مەنپەئەتلىرىگە خىزمەت قىلدۇرماقچى بولۇۋېتىدە. ماقالىنى يازدىم، چوڭ ماقالە بولدى، ئەشر دىنمۇ چىقتى...

زىيا ئاكامنىڭ رومانىدا «ئەينەكچىلىك» قىلىپ ژۈرگەن كۈنلىرىدە ئەخمەتجان (تېخى «ئەپەندىم» دېگەن ئۇلۇغلاش ئىبارىسى قوشۇلمىغان چاغدا) ھەبىب يۇنىچىنىڭ ئۈيىدە ناھايىتى ئۇرغۇن كىتاب بارلىغى، قانداق قىلىپ پايدىلىنىش مۇمكىنلىكىنى ئويلايدۇ. مەن ئىنقىلاپ قۇربانى ھەبىب ئاكىنىڭ ئىنىسى ئاغىنەم مايور (كېيىن پولكوۋنىك بولۇپتۇ) ئابدۇغانىنىڭ تەكلىۋى بىلەن ئۇلارنىڭ ئۈيىدە بىر نەچچە كۈن مېھمان بولغىنىمدا، پۈتۈن بىر خانىنى ئېگىلىگەن، يۈزلىگەن نادىر ئەسەرلەر ئىندەندىن تاتورۇسقىچە جاۋانلارغا تېزىلغان شۇ نادىر كىتاپخانىدا بولدۇم. كېيىن بۇ قەدىرلىك ئائىلە مېنىڭ ئۈچۈنمۇ ئەزىز بولۇپ قالدى. ھەبىب ئەپەندى ۋە ئابدۇغانىلارنىڭ ئانىسى ـ تەۋەرۇك مۇمايىنىڭ قولىدىن چاي ئىچتىم. ھەبىب ئەپەندىنىڭ ۋاپادار رەپىقىسى ئەنۋەر خانىم تاشكەنتكە كوچۇپ كېلىپ، مېنىڭ رۇس تىلىدىن ئۇيغۇرچىغا تەرجىمەمدە نەشر قىلىنغان «ئاننا كارېنىنا»نىڭ (لېۋتولستوي رومانى) مۇھەررىرى بولدى.

ئەخمەت ئەپەندىم ماڭا يەنە بىر شەخسىي تاپشۇرۇق بەرگىنىمۇ ئەسلەپ ئوتەي. ئۇرۇشتىن كېيىن پولشا ۋە باشقا شەرقىي ياۋروپا ئەللىرى فاشىزم ئاسارىتىدىن قۇتۇلۇپ، (ئاساسەن س س س رنىڭ ياردىمى بىلەن) يېڭى ئىجتىمائىي تۈزۈم ـ خەلق دېموكراتىيەسىنى قۇرۇشتى. ئۇلارنىڭ تۈزۈمى، تەجرىبىسى، ئىجتىمائىي، تارىخىي ھاياتقا كەڭ قارايدىغان ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ نەزەرى، دۇنيا قارىشى دائىرىسىدىن چەتتە قالمىغان، ئەلۋەتتە. بىر كۈنى «ئىتتىپاق» ئىدارىسىگە بارغىنىمدا، ئەپەندىم مېنى يېنىغا ئولتارغۇزۇۋېلىپ، بىر نەچچە كېيىكەش ژۇرناللىرىنى بەردىدە، «خەلق دېموكراتىيەسى تۈزۈمى، بۇ ساھادا شەرقىي ياۋروپا مەملىكەتلىرىنىڭ تەجرىبىسى» ماۋزۇسىدا رەھبىرى كادىرلارغا مۇلجاللاپ، لېكسىيە تەييارلاڭ، دەپ قويۇپ، ئادەتتىكى ئىللىق تەبەسسۇمى بىلەن ماڭا قاراپ قويدى. ھەق گەپنى ئېيتسام، ئېغىر ۋە مۇرەككەپ تاپشۇرۇق ئىدى. چۈنكى خەلق دېموكراتىيەسى تۈزۈمى دېگەن چۈشەنچە تېخى ياش، جامائەتچىلىك تەپەككۇرىگە ئەندىلا سىڭىشىۋاتقان نەزەرىيە ۋە ئەمەلىيات ئىدى. «بىزگە كېرەك ماۋزۇ» دەپ قوشۇپ قويدى يەنە ئەپەندىم. ئۆزەمچە خېلە پۇختا تەييارلاندىم. لېكسىيە كۈنى، ئورنى بەلگۈلەندى. غۇلجا ئۇيغۇر كلۇبىغا كەچقۇرۇن ھاياجانلىنىپ كىرىپ كەلسەم، زالغا ئادەم لىق تولغان. ئىككى ـ ئۈچ مىنۇت كېچىكىپ قاپتىمەن. قارىسام، سائاتقا قاتتىق رىئايە قىلىدىغان ئەخمەت ئەپەندىم لېكتورنى كۈتۈپ، سائاتىغا قاراپ تۇرغان ئىكەن. ئۇيالغىنىمدىن، ئۈزرە سورىدىم. ـ ئۇيغۇر تىلىدا بۇنداق ئۇيۇشلۇق سورۇندا بىرىنچى قېتىم لېكسىيە ئوقۇشۇم، ـ يەنە كېلىپ، نازۇك ماۋزۇدا.

ـ ھېچقىسى يوق، ـ دەپ كوڭلۇمنى ياسىغاندەك بولدىدە، ـ ئىلاخۇن ئەپەندى بىز ئۈچۈن مۇھىم ماۋزۇدا لېكسىيە ئوقۇيدۇ، دەپ، ـ ماڭا سوز بەردى. بىر سائەتلىك لېكسىيەم قىزغىن سوئاللار ۋە جاۋاپلار بىلەن يەكۈنلەنگىنىگە قارىغاندا، يامان چىقمىغان بولسا كېرەك. ئەپەندىم قوشۇمچە قىلىپ، شەرقىي تۈركىستاندا خەلقچىللىق (دېموكراتىيە) ئورنىتىش مۇقەددەس بۇرچ ئىكەنلىكىنى، بۇنىڭ ئۈچۈن ئۈگىنىش، باشقىلارنىڭمۇ تەجرىبىسىدىن ساۋاق ئېلىش زورۇرلىگىنى تەكىتلىدى...

* * *

ئۇلكىگە شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونى قالپىغى كىيگۈزۈلگەن دەۋىردە رەسمىي كېيىنكىش مەسلىھەتچىسى بولۇپ، ئوز ئىسمى ـ شەرىپلىرىم، ئائىلەم بىلەن ئۈرۈمچىگە كەلگىنىمدە، سويۇملۇك خەلق يولباشچىسى، دانا ئىنسان ئەخمەت ئەپەندى ۋە ئۇنىڭ ئىناۋەتلىك سەپداشلىرى: مېنىڭ قەدىرلىك دوستۇم، تالانتلىق ئەرباپ ئابدۇكېرىم ئابباسوۋ، گېنېرال ئىسھاقبېك، گېنېرال دەلىلخانلارنى كاۋ تەغدىر ئۇزىنىڭ بىرەھىم قەھرىگە ئېلىپ كەتكەن ئىكەن.

خېلەم خۇدايبەردىيېۋ،
تاشكەنت شەھرى.

شائىر ـ ئۇستازغا چوڭ ھورمەت

يېقىندا چېلەك ناھىيەسىدىكى قورام ئوتتۇرا مەكتىۋىدە ئىستىداتلىق شائىر ۋە پېشقەدەم ئۇستاز ئەكرەم سادىرىي تەۋەللۇدىغا بېغىشلانغان ئەدەبىي كەچ بولۇپ ئوتتى.

كەچنى شائىر ـ ئۇستازنىڭ شاگىرتلىرى ـ ئون بىرىنچى ئۇيغۇر سىنىپىدىكى ئوقۇغۇچىلار ئۇيۇشتۇردى. مەجلىس زالى چىرايلىق بېزەلگەن، ئوقۇغۇچى ـ ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئۈزىدە خۇش تەبەسسۇم.

دەسلەپكى سوزنى ز. ئىبراھىموۋا ئېلىپ، ئەكرەم سادىرىي ھاياتى ۋە ئىجادىي ھەققىدە قىسقىچە توختالدى. ئاندىن سوزگە چىققۇچىلاردىن قورام ئوتتۇرا مەكتۇنىڭ مۇدىرى ئامانتاي غوجامياروۋ، ئۇستازلاردىن توختاسۇن تۇرياقوۋ، زىنەپ بىلالوۋا، باقى مەسىمۇۋلار شائىر بىلەن باللىق ـ ياشلىق دەۋرىدىن بىللە ئوقۇپ، ئىشلەپ ھەم ھايات قىزىغىنى بىللە كورۇپ كېلىۋاتقانلىرىنى پەخىرلىنىپ ئېيتىشتى ۋە شائىرنى تۇغۇلغان كۈنى بىلەن چىن قەلبىدىن تەبرىكلەپ كۆلدەستىلەر سۇندى.

ياش ئۇستازلاردىن ق. سادىروۋا، ج كايتوۋالار شائىر ـ ئۇستازغا بېغىشلاپ يازغان شېئىرلىرىنى ئوقۇپ، قىزغىن ئالقىشقا سازاۋەر بولدى.

كونىلار ئېيتقان ئاتاڭ ئولسىمۇ،
ئاتاڭنى كورگەنلەر ئېيىم، ئولمىسكەن.
شۇڭا مەن مەغرۇرمەن يۇرتۇمدا ھەغدا،
سويۇملۇك شائىر بار ئاتامنى كورگەن.

ئوخشاش مىسرالىرى قاتناشقۇچىلارنى ھاياجانلاندۇردى. شۇنداقلا ئوقۇغۇچىلار كوللېكتىۋى تەرىپىدىن تەييارلانغان ئەدەبىي ـ بەدىي تەبرىك پروگراممىسى ئورۇنلاندى.

شائىر ئە. سادىرىي تەۋەللۇدىغا بېغىشلانغان كەچنىڭ ئاخىرىدا مەكتەپنىڭ ناخشا دەرسى مۇئەللىمىنىڭ يېتەكچىلىكىدە «غۇنچە» سەنئەت ھەۋەسكارلىرىنىڭ كونسېرتى كورستىلدى.

رىزۋانگۇل ئەبەيدۇللايېۋا.
قورام يېزىسى،
چېلەك ناھىيەسى.

نەۋرۇز ـ 96

بايراملىق كەچ

يېقىندا ئالىملار ئۈيىدە ئىران ئىسلام جۇمھۇرىيىتىنىڭ قازاقىستاندىكى ئەلچىسى بىلەن ئالمۇتا خەلق ئاراۋۇرنالىستىكا ئىنستىتۇتىنىڭ ستۇدېنتلىرى بىرگە نەۋرۇز بايرىمىنى نىشانلاپ ئوتتى. بىرىنچى بولۇپ ئىران ئەلچىسى ئى. سانوئى سوز ئالدى. ئۇ ئوز سوزىدە ستۇدېنتلارنى، مۇئەللىملەرنى نەۋرۇز بايرىمى بىلەن تەبرىكلەپ، نەۋرۇز توغرىسىدا توختىلىپ ئوتتى. ئاندىن ستۇدېنتلارنىڭ پارس تىل ۋە ئەدەبىياتىنى سويۇپ، قىزىقىپ ئوقۇۋاتقانلىقىغا مىننەتدارلىقىنى بىلدۈرۈپ، كېلەچەكتە ياخشى ئوقۇۋاتقان ستۇدېنتلارنى ئىران ئىسلام جۇمھۇرىيىتىگە ئەۋەتىپ، تېخىمۇ چوڭقۇر بىلىم ئېلىشىغا ياردەم بېرىشنى ئېيتتى.

بۇ كەچتە نەۋرۇز بايرىمىنى نىشانلاش بىلەن بىللە شۇنداقلا ستۇدېنتلارنىڭ قانچىلىك دەرىجىدە پارس تىل ۋە ئەدەبىياتىنى بىلىدىغانلىقىنى ئېنىقلاش ئۈچۈن مۇسابىقە ئوتكۇزۇلدى. غالىپ چىققانلارغا سوۋغىلار تەغدىم قىلىندى.

ئالمۇتا خەلق ئاراۋۇرنالىستىكا ئىنستىتۇتىنىڭ رېكتورى ۋە كومانتارلىق ئاكادېمىيەنىڭ پرېزىدېنتى ف. ئۇرازايېۋ ئوز سوزىدە ستۇدېنتلارنى ۋە مېھمانلارنى نەۋرۇز بايرىمى بىلەن تەبرىكلەپ، ئىران ئەلچىسى ئى. سانوئى موشۇ ئاكادېمىيەنىڭ ھەقىقىي ئەزاسى بولۇپ سايلانغانلىقىنى ئېلان قىلدى. كەچ چوڭ زىيابەت بىلەن ئاياقلاشتى.

دىلنارا تۇرسۇنوۋا.
ئالمۇتا خەلق ئارا ژۇرنالىستىكا ئىنستىتۇتىنىڭ 2 ـ كۇرس ستۇدېنتى.

ئارىمىزدا شۇنداق كىشىلەر بار

ئۆزىڭىزدىن دايىم تەبەسسۇم ئايرىلمىسۇن

مەن مىرزەخمەت ئاكىنى كۆپتىن بېرى ياخشى بىلىمەن. ئىككىمىز خېلە يىللاردىن قەدىردان - قەدىرناس ئاكا - ئىنىدەك بولۇپ كەتكەنمىز. مىرزەخمەت ئاكىنىڭ ئۆزىنى ھېمىشەم بىر خىلدىلا - خۇشۋاق تۇتۇشىغا، دىت بىلەن كىيىنىپ پاكىز - تازا،مەدەنىيەتلىك ۋۇرۇشكە، ئادەملەر بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىدىكى ئىنتايىن سەممىي ھەم كەمتەرلىكلىكىگە ھەۋەسىم كېلىدۇ. ئەندى ئۇنىڭ ئەل - يۇرت ئارىسىدىكى ئىززەت - ئابرويى، قېرىنداشلىرىغا كۆيۈمچانلىقى، ئائىلىسىگە غەمخور - پەرۋانلىقى ئۆزگىلەرگە ئۈلگە - ئىبرەت قىلىپ كۆرسەتكىدەك.

ئۆزىدىن دايىم تەبەسسۇم كەتمەيدىغان مىرزەخمەت ئاكا بىلەن ئۇچرىشىپ قالغان ۋاقىتلىرىمىزدا بۈگۈنكى كۈندە ھەممىمىزنى تەشۋىشلەندۈرۈپ، ھەلەيكۈنگە سېلىۋاتقان مۇئەممالار ھەققىدە سۆھبەتلىشىپ، بەزىدە ھەر ئىككىمىز كىندىك قېنىمىز تامغان ئەزىز يۇرتىمىزنى سېغىنىپ كېتىمىز. «مىرزەخمەت ئاكا، - دەيمەن ئۇنىڭغا، - موشۇ بىزنىڭ چىلپەگزىدەك يۇرت ھېچ يەردە بولمىسا كېرەك دەپ ئويلايمەن. باشقىسىنى ئېيتمىغاننىڭ ئۆزىدە ئادەملىرىنىڭ مېھرىۋانلىقىغا، كۆيۈنچانلىقىغا، ئىناقلىقىغا، چىلپەگزىلىكنىڭ ھەممىسى بىر - بىرسىنى قېرىنداشتەك يېقىن كۆرۈشكە ھەيران قالىمەن. بۇ نېمىلىكتىن شۇنداق؟»

«ھەر كىم ئۈچۈن كىندىك قېنى تامغان يۇرتى ئەزىز، - دەيدۇ ئۇ. - سىز ئېيتقاندەك، چىلپەگزىلىكنىڭ ھەممىسىلا بىر - بىرسىنى ئۇرۇق - تۇققان، قېرىنداشتەك كۆرۈشى ئاتا - بوۋىلىرىمىزدىن كېلىۋاتقان ياخشى خىسلەتلەر بولۇشى كېرەك؟ ئاتام رەھمەتى ئۇ يۇرتنى ئاللا تائالانىڭ نەزىرى چۈشكەن جاي، دەيدىغان. ھەقىقەتەنمۇ شۇنداق ئىكەن. شۇڭا مەن بىرەر يۇرتداشىمنى كۆرۈپ قالسام، ئۆز قېرىندىشىمنى كۆرگەندەك بولۇپ قالىمەن...».

مىرزەخمەت خېلىل ئوغلى غەنىيېۋ شەرقىي تۈركستاننىڭ ئەينە شۇنداق بىر ئەزىز يۇرتىدا 1945 - يىلى دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. مەرھۇم خېلىل چوكدام بىلەن بۇۋىئاچا چوكانىمنىڭ ئىككى ئوغۇل، بىر قىزىدىن كېيىن دۇنياغا كەلگەن بۇ كەنجە پەرزەنتكە ئۇلار مىرزەخمەت دەپ ئىسىم قويۇشقان. مىرزەخمەت كىچىكىدىنلا تېتىك ۋە چاققان، ئىدىرەكلىك بالا بولۇپ ئۆستى. ئۇ كىندىك قېنى تامغان يۇرتىدا باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ 3 - سىنىپىنى تاماملىغاندىن كېيىن، خېلىل چوكدام ئائىلىسى بىلەن ھەممىمىز «بىر ئېرىغدا ئالتۇن، بىر ئېرىغدا كۆمۈچ ئېقىپ تۇرىدىغان» ئارمان قىلغان كېكەش ئىنتىپاقىغا ۋەتەننى تاشلاپ 1955 - يىلى كۆچۈپ چىقىپ، ياركەنت شەھىرىگە ئورۇنلاشتى. مىرزەخمەت كىرۇۋ نامىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپكە كىرىپ ئوقۇشنى داۋاملاشتۇردى ۋە 7 - سىنىپنى تاماملىغاندىن كېيىن، ئۇلار ئالمۇتا شەھىرىنىڭ سۇلتانقورغان مەھەللىسىگە كۆچۈپ كەلدى. بۇ يەردە 101 - رۇس ئۇيغۇر مەكتىۋىنى تاماملىغان مىرزەخمەت غەنىيېۋ 1963 - يىلى ئالمۇتا شەھىرىدىكى كەكىپ پروفىللىق شوفېرلارنى تەييارلايدىغان ئالتە ئايلىق كۇرسىدا، كېيىنىرەك ئاۋتومېخانىكلارنى تەييارلاش كۇرسىنىڭ كەچكى بۆلۈمىدە ئوقۇپ، كىچىكىدىن ئۆزى ئارمان قىلغان سۆيۈملۈك كەسىپ - شوفېر بولۇپ ئىشلەشكە باشلىدى.

مىرزەخمەت غەنىيېۋنىڭ ماشىنا رولىدا ئولتۇرۇپ ئىشلەۋاتقىنىغا ئوتتۇز يىلدىن ئاشتى. بۇنىڭ

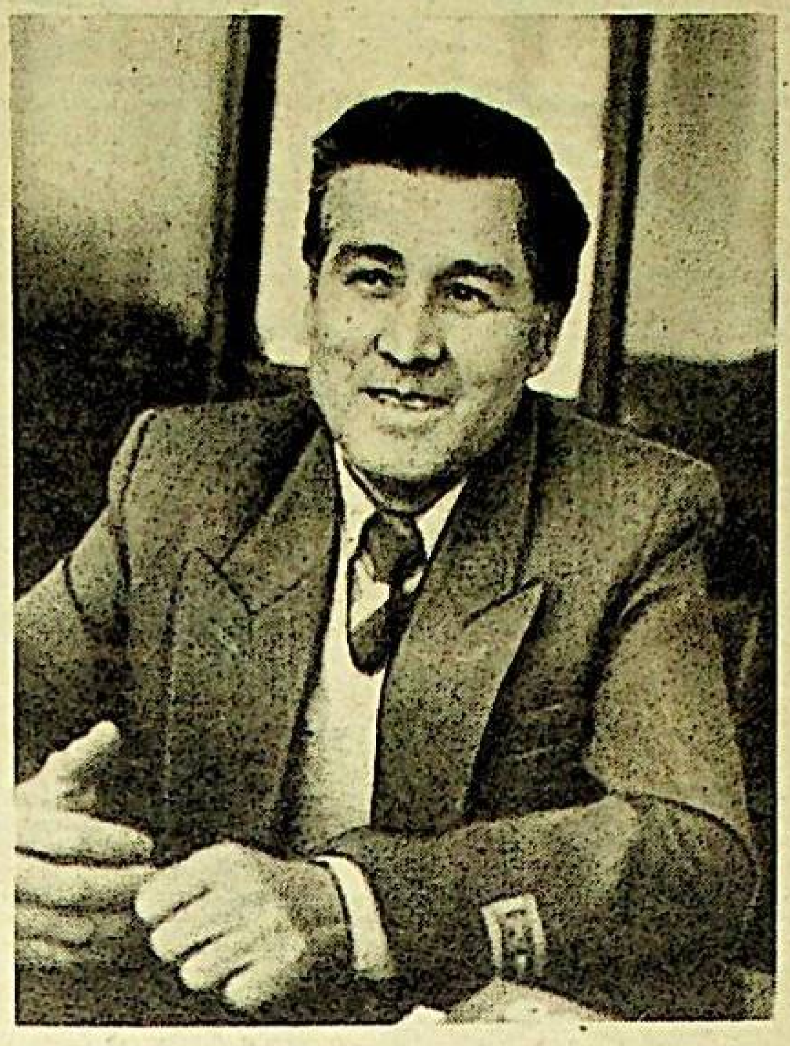

ئىگىرمە يىلدىن ئوشۇق ۋاقىتتا ئۇ يۇقىرى لاۋازىمدىكى رەھبەرلەر بىلەن ئىشلەپ كېلىۋاتىدۇ. ھەر ئادەمدە ھەر تۈرلۈك مىجەز - خۇلۇق بولغىنىدەك رەھبەرلەرنىڭ ھەممىسىلا بىر تەبەتلىك كىشىلەردىن ئەمەس، ئۇلارنىڭ ھەر قايسىدا ھەر خىل مىجەز - خۇلۇق. مىرزەخمەت ئاكىدىكى بىر ياخشى خىسلەت، ئۇ قايسى رەھبەر بىلەن ئىشلىمىسۇن، ئۇلارنىڭ قەلبىدىن يول تېپىشقا ئىنتىلىدۇ. ئۆزىنى سىلىق - سىپايە، ئىنتايىن مەدەنىيەتلىك تۇتۇشقا، دايىم چىرايلىق، مەدەنىيەتلىك كىيىنىپ ۋۇرۇشكە، ماشىنىنى پاكىز تۇتۇشقا تىرىشىدۇ. شۇنىڭدىن بولسا كېرەك، ھەممىلا رەھبەرلەر ئۇنى ئۆزلىرىگە شوفېر قىلىشنى خالاتتى ۋە ئۇنىڭ ئىشىدىن دايىم رازى بولۇپ تۇرىدۇ.

مىرزەخمەت غەنىيېۋ ئون بىر يىل ئالمۇتا شەھەرلىك ئىجرائىي كومىتېتىنىڭ رەئىسى، كېيىنرەك ئالمۇتا ۋىلايەتلىك پارتىيە كومىتېتىنىڭ بىرىنچى كاتىۋى بولۇپ خىزمەت قىلغان ل. ئائۇخادىيېۋنى، بىر يىل ئالمۇتا ۋىلايەتلىك پارتىيە كومىتېتىنىڭ ئىككىنچى كاتىۋى ۋ. مانانكوۋنى، موسكۋا ناھىيەلىك پارتىيە كومىتېتىنىڭ بىرىنچى كاتىۋى ۋ. كوتېلنىكوۋنى، تۆرت يىل ئالمۇتا شەھەرلىك ئىجرائىي كومىتېتى رەئىسىنىڭ ئورۇنباسارى ن. سۇلېيمېنوۋنى، شۇنداقلا يېزا ئىگىلىكى مىنىسترىنىڭ ئورۇنباسارى ئا. س. سارىننى توشۇغان بولسا، 1994 - يىلدىن باشلاپ قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى پرېمېر - مىنىستىرى ئورۇنباسارلىرىنىڭ بىرىنى توشۇپ كەلمەكتە.

- مىرزەخمەت ئاكا، يېڭى ماشىنىلاردا، تۈپ - تۈز يوللاردا دولەت رەھبەرلىرىنى توشۇش ئادەمدە بىر خىل ئۈستۈن كەيپىيات پەيدا قىلىشى، ئۇنىڭ ئۈستىگە يېنىك بولۇشى مۇمكىندۇر، ھە؟ - دەپ سورىدىم ئۇنىڭدىن.

- باشقىلارنى بىلمەيمەن، بىراق مەن ئۆزەمنى دايىم بىر خىل كەيپىياتتا ھېس قىلىمەن. سەۋۋى شوفېرلۇق كەسپىمدىن،ئۆز ئىشىمدىن رازىمەن. «يېڭى ماشىنىلاردا، تۈپ - تۈز يوللاردا دولەت رەھبەرلىرىنى توشۇش ئىشى يېنىك بولۇشى مۇمكىندۇر؟» دېگەن سوئالىڭىزغا كەلسەك، ھەر قانداق ئىشنىڭ، كەسىپنىڭ يېنىك بولۇشى مۇمكىن ئەمەس، ئۆزگەيارىشا قىيىنچىلىقلىرىمۇ بولىدۇ.شۇ كۈنگىچە ئېسىمدىن چىقمايدىغان بىر ۋاقەنى ئېيتىپ بېرەي:

سەكسىنىنچى يىللارنىڭ باشلىرى ئىدى. چوڭ ئالمۇتا كانالىنى ئېچىش تەرەددۇدى كورۇلۇۋاتقان پەيتلەردە بىر توپ دولەت رەھبەرلىرى چېلەك ناھىيەسىدىكى بارتوغاي سۇ توسمىسىغا قاراپ يولغا چىقتى. مەن ھەممىنىڭ ئالدىدا يول باشلاپ كېلىۋاتىمەن. يېنىمدا ئالمۇتا ۋىلايەتلىك پارتىيە كومىتېتىنىڭ بىرىنچى كاتىۋى ل. ئائۇخادىيېۋ ئولتۇراتتى. بايسېيت يېزىسىغا ئاز قالغاندا بىزگە قارشى كېلىۋاتقان ماشىنىدىن تاش پارچىلىرى چاچراپ، ماشىنىنىڭ ئالدىنقى ئەينىكى چېقىلىپ كەتتى. كۈتۈلمىگەن بۇ ئىشتىن ھودۇققىنىمدىن ئاغزىم سوزگە كەلمەي قالدى. باشلىغىم مېنىڭ ئاقولاي ئەھۋالدا قالغانلىقىمنى سەزسىمۇ، يولۇمنى داۋاملاشتۇرۇشنى ئىشارە قىلدى. ئەيتە ۋۇر بىر ئامالاپ باشلىغىمنى دېگەن جايىغا يەتكۈزۈپ قويدۇمدە، دەررۇ چېلەككە قايتىپ كەلدىم. تېلېفون ئارقىلىق بولغان ۋاقەنى ئالمۇتىغا خەۋەرلىدىم. ئۇ چاغلاردا ئوبكومدىن بىر شوفېر باشلىغىنى ئېلىپ ئۇزاق سەپەرگە چىقسا، ئىككىنچى بىر شوفېر گاراژدا تېلېفوننىڭ يېنىدا ئولتۇراتتى. مەن نوۋەتچى شوفېرغا ئەھۋالنى چۈشەندۇردۇمدە، ئىككىنچى ماشىنىنى ئېلىپ چېلەككە قاراپ يولغا چىقىشنى ئېيتتىم. ئۆزەم ئۇنى يولدا قارشى ئېلىش ئويىدا ئالمۇتىغا قاراپ يولغا چىقتىم. بىز مولوۋودىنىي يېزىسىدا بىر - بىرىمىز بىلەن ئۇچراشتۇق. دەررۇ ماشىنىلارنى ئالماشتۇردۇقتە، مەن ھەيەل قىلماي تېگىشلىك جايىغا قايتىپ كەلدىم. قىسقىسى، موشۇ ۋاقەە بارى - يوقى بىر سائەتنىڭ ئىچىدە بولدىدە، ماشىنىنى ئالماشتۇرۇپ كەلگەنلىكىمنى ھېچ كىم سەزمەي قالدى.

مانا، ئەشۇ ۋاقەنىڭ ئۆزىدىنلا مىرزەخمەت ئاكىنىڭ ئۆز ئىشىغا بولغان جاۋاپكەرچىلىكى بىلەن دولەت رەھبەرلىرىنى توشۇش ئىشىدىمۇ قىيىنچىلىقلارنىڭ بولىدىغانلىقىنى كورۇشكە بولىدىكەن.

- شوفېر بولۇپ ئىشلەۋاتقىنىڭىزغا ئوتتۇز يىلدىن ئارتۇق ۋاقىت بوپتۇ. بۇنىڭدىن كېيىن خۇدا ساقلىسۇن، ئەشۇ ئوتكەن يىللاردا. دولەت رەھبەرلىرىنى توشۇش جەريانىدا يوللاردا بىرەر خېيىم - خەتەرلىك ئىشلار سادىر بولدىمۇ؟ - دېگەن سوئالىمغا ئۇ شۇنداق كەپنى قىلدى.

- ئالمۇتا ۋىلايەتلىك پارتىيە كومىتېتىنىڭ بىرىنچى كاتىۋى ل. ئائۇخادىيېۋنى توشۇۋاتقان ۋاقىتلاردا، بىر كۈنى ئۇ كىشى بىلەن ئىلى بويىدىكى ناھىيە، يېزا، ئاۋۇللارنى ئايلىنىپ چىقىشقا توغرا كەلدى. كۈن ئىسسىق، بەزىدە ئاسفالت، بەزىدە تاشلىق، بەزىدە توپىلىق يوللاردا بىر كۈن كەچ كىرگىچە يۈز كىلومېتىردىن ئارتۇق يول ماڭدۇق. كوز باغلانغان پەيتتە، ئالمۇتىغا كىرىپ كېلىشتە، تولا ھېرىپ - چارچاپ كەتكەن ئوخشايمەن، بىرنەچچە سېكۇنتقا كوزۇم ئېلىنىپ كېتىپتۇ. بىر نەرسە قارا دېگەندەك قىلىپ قالدى، سەكسىنىپ كوزۇمنى ئاچسام، ماشىنا يولنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى بارتېرغا چىقىپ كېتىپتۇ دە، بېتون ستولبىغا قاراپ كېلىۋېتىپتۇ. ماشىنىنى دەررۇ ئوڭغا بۇرىدىم.خۇدانىڭ ساقلىغىنىنى كورۇدىكىزمۇ، خۇدا ساقلىسا ئوتنىڭ ئىچىدە پاختىنى ساقلايدۇ، دېگىنى شۇ ئەمەسمۇ؟.. باشلىغىم «ھە، مىرزەخمەت، چارچاپ كەتتىڭ» دېگەندىن باشقا گەپ قىلمىدى. ئۇ كىشىنىڭ ئالدىدا ناھايىتى خىجالەت بولدۇم. شۇندىمۇ خۇداغا مىڭ قەتلى شۇكرى كەلتۈردۈم.

بۇ يەردە مەن بىر نەرسىنى ئېيتىپ قويماقچىمەن: بەزىلەر بىزنى «چوڭلارنىڭ ماشىنىسىنى گائى توختاتمايدۇ، ئۇلار قاندىغا بولسا شۇندىغا ماڭىۋېرىدۇ» دەپ ئېيتىشىدۇ. ياق،ئەسلا ئۇنداق ئەمەس. بىزدە تەرتىپ - ئىنتىزام ناھايىتى قاتتىق.يوللاردا گائى توختاتمىغىنى بىلەن. ئەگەرىمىز يول ۋۇرۇش قائىدىسىنى بۇزغان تەغدىردە ھەم قەيەرگە بېرىپ. قەيەردە ۋۇرگىنىمىز شۇ زامان تېگىشلىك ئورۇنلارغا خەۋەر قىلىنىپ تۇرىدۇ. ئۇمۇمەن،بىزدە جاۋاپكەرچىلىك ناھايىتى كۈچلۈك...

مىرزەخمەت ئاكا بەختلىك ئائىلىنىڭ ئاتىسى. ئۇ ئوزىگە ئومۇرلۇك يار تاللاشتا «ئاتا كورۇپ بوز ئال، ئانا كورۇپ قىز» دېگىنىدەك،مەرھۇم ئاۋۇت چوكدام بىلەن گۈلنارخان چوكانىمنىڭ ئارزۇلۇق قىزى، ئوز يۇرتدىشى خېلچىبۇۋىگە 1968 - يىلى ئويلەنگەن ئىدى. ئۇلار بىر قىز، بىر ئوغۇلنى كوز قارچۇغىدەك ئاسراپ، ئەدەپ، ئەخلاقلىق قىلىپ ئوستۇردى. ئوغۇل ئويلەپ، قىز ياتلىق قىلىش ھەر - بىر ئاتا - ئانىنىڭ شېرىن ئارزۇ - ئارمانلىرىنىڭ بىرسىغۇ؟!

- ئوغۇلنىڭمۇ بەختىنى، قىزىنىڭمۇ بەختىنى سىرتتىن بەرسۇندە، دەپ بېكار ئېيتمىغاندە. - دېدىۇ مىرزەخمەت ئاكا پەرزەنتلىرىنىڭ بەختىدىن خوشاللىغىنى ئىزھار قىلىپ. - قىزىمىز گۈلمىرانى ئەل - يۇرت ئىچىدە ئابرويى - ئىناۋەتكە ئېگە، كوپنى كورگەن ئاقلىق كىشىلەرنىڭ بىرسى ياركەنتلىك ئاسىم ئاكا قۇربانوۋقا كېلىن قىلىپ ئۇزاتتۇق. ئوغلۇمىز رەشىتتى قاسىمجان تەمبىرىنىڭ قىزى ياركەنتلىك ئىنامىيەنىڭ قىزىغا ئويلەندۇق. قۇدىلار بىر - بىرسى بىلەن ئىناق بولغاندىلا، پەرزەنتلەرنىڭ بەختىگە يول ئېچىلىدۇ دېگەن سوز. ئوغلۇمىز بىلەن قىزىمىزدىن ئىككىدىن تورت نەۋرىمىز بار. پەرزەنتلىرىمىز بەختلىك ئائىلىلەرنىڭ ئىگىسى. ئۇلارنىڭ بەختى بىزنىڭ بەختىمىز ئەمەسمۇ؟!

- مىرزەخمەت ئاكا، سىز مانا ئەللىك ياشتىن ئېشىپسىز، لېكىن قىرىق ياشلىق قىران يىگىتتەك كورۇنىسىز؟ - دەيمەن ئۇنىڭغا ھەزىل ئارىلاش.

- ئادەمنىڭ ياش - قېرى كورۇنۇشى ئوزىگىلا باغلىق بولسا كېرەك. مەن كوپىرەك سپورت بىلەن شۇغۇللىنىمەن. ھەر كۈنى سەھەر تۇرۇپ بىر - ئىككى سائەت ۋۇگۇرەيمەن. ئەڭ مۇھىمى، ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە ئادەم ئوزىنى خۇشۋاق تۇتۇشقا تىرىشقىنى پايدىلىق، - دەپ ئۇ مىيىغىدا كۈلۈپ، بېشىنى ئېگىپ قويىدى.

ئوز نوۋىتىدە مەن يۇرتدىشىم مىرزەخمەت خېلىل ئوغلى غەنىيېۋقا يولىڭىز دايىم ئاق، داغدام بولسۇن، ئەل - يۇرت ئىچىدىكى ھورمىتىڭىز، قەدرىڭىز ئاشۇۋەرسۇن، ئۆزىڭىزدىن دايىم تەبەسسۇم ئايرىلمىسۇن، دېمەكچىمەن.

ئالىمجان باۋدىنوۋ.
ئالمۇتا شەھىرى.

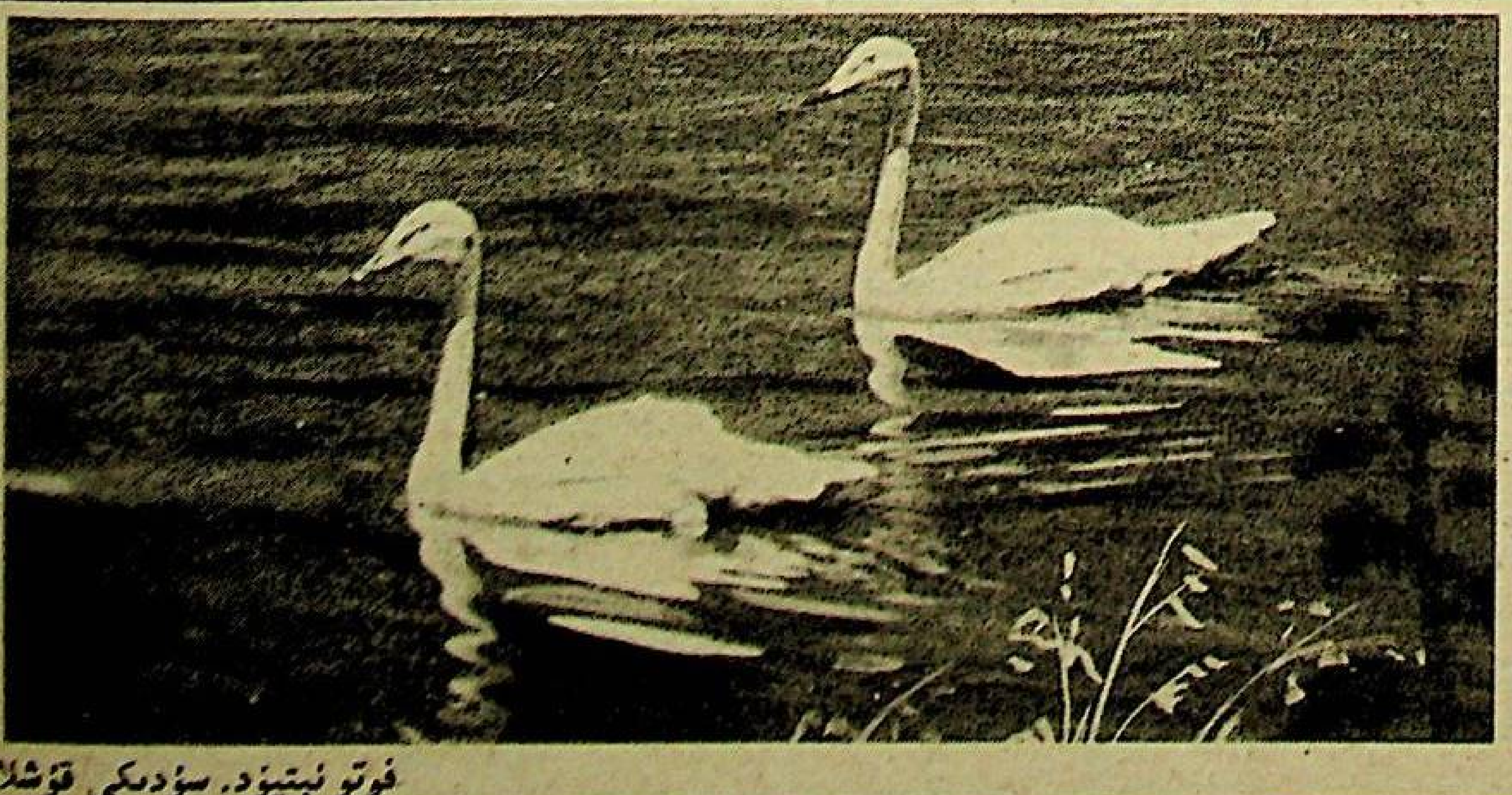

فوتو ئېتيۇد. سۇدىكى قۇشلار.

پايدىلىق مەسلىھەت

چاي شامىسىنىڭ خۇسۇسىيىتى

چاي شامىسىنى گۈل قاچىسىغا قويسا، تۇپىنىڭ نەملىكىنى ۋە تۇپىنىڭ قۇۋۋىتىنى ئاشۇرىدۇ.

قۇرۇتۇلغان چاي شامىسىنى ئاھارەتخانىلارغا توكۈپ، ئوت قويۇۋەتسە، ھەر قانداق يامان پۇراق يوقاپ كېتىدۇ.

چاي شامىسىنى كومۇرگە ئارىلاشتۇرۇپ قالىسا، ئوتنىڭ تەپتى خېلىغىچە ساقلىنىدۇ.

ھەر قانداق ئەينەك، چىنە، فارفۇر قاچىلارنى چاي شامىسى ئارىلاشتۇرۇلغان سۇ بىلەن يۇسا، پاكىز بولىدۇ.

پۇراپ قالغان قاچا - قومۇشلارنى ئازىراق چاينىڭ شامىسى سېلىنغان سۇغا سېلىپ، ئون مىنۇت قايناتسا، پۇراق چىقىپ كېتىدۇ.

قۇرۇتۇلغان چاي شامىسىنى تۈگۈپ تەكچىگە قويۇپ قويسا، ئويگە چىۋىن، پاشا يولىمايدۇ. ئويدىكى ئۇششاق مىكروبلار ئولۇپ توكەيدۇ.

قۇرۇتۇلغان چاي شامىسىنى ياستۇقنىڭ ئىچىگە سېلىپ قويسا، ياستۇققا سىڭگەن تەر پۇرىمايدۇ. ياستۇق يۇمشاق بولۇپ، يېقىملىق پۇراق ھاسىل بولىدۇ.

چاي شامىسىغا تۇز قوشۇپ، تۇخۇم پىشەرسە، تۇخۇم تەملىك بولىدۇ.

ساماق، پىياز يېگەندىن كېيىن ئېغىز پۇراپ قالسا، چاي شامىسىنى چاينىغان پايدىلىق. سىبىستىق پۇراق يوقاپ، زىيانلىق مىكروب ئولۇپ، چىش چىڭىيدۇ.

ت. قۇربان تەييارلىغان.
بىشكېك شەھىرى.

دولقۇن ياسىن

ياشلىقىم - خاقانىم ھوقۇقسىز قالغان

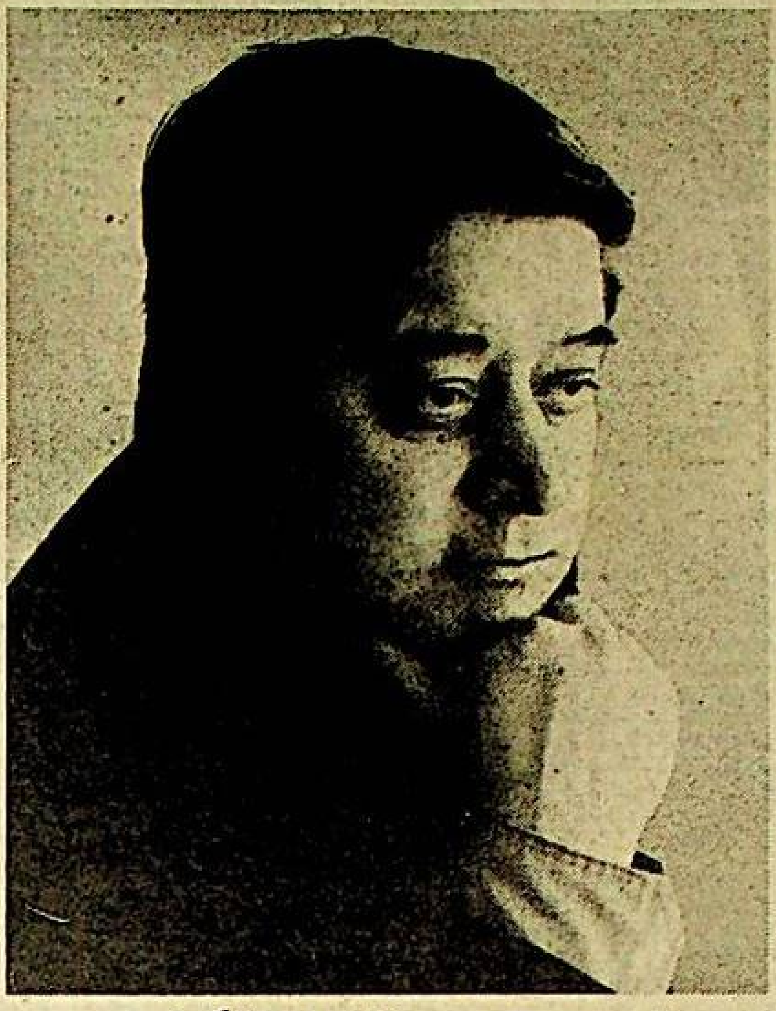

بۇيەرلەر باغرىدا

بۇ يەرلەر باغرىدا مازارلار تولا،
شوفېيور،
تورموزنى باس،
توختاپ ئۆتەيلى.
كىمكىدۇر تونۇشۇ، كىمگە ناتونۇش
ئەجدادلار روھىنى يوقلاپ ئۆتەيلى.
ھەسرەت، نادامەتنى چېكىپ ئۆزلىرى،
ئەۋلادقا بەختىنى راۋا كۆرگەنلەر -
ياتقاندۇ، ئېھتىمال، ئۇچۇق كۆزلىرى،
ۋاپانى، قىلىچنى دوست دەپ بىلگەنلەر.
كېلەچەك، ئۈمىت دەپ بەرگەن چاغدا جان،
زۇلمەتمۇ ئۇلارغا بىلىنگەن يورۇق.
شوفېيور،
تورموزنى باس،
بۇ قۇتلۇق يەردە
ناتونۇش بار، لېكىن بىگانىلەر يوق.
مىڭ يىللىق شان - شوھرەت ۋە بۈيۈك ئۇدۇم،
شەرىقنى تاڭ قىلغان ئاۋات بازارلار،
بىزگە يېتىپ كەلگەن،
يېتىپ كەلمىگەن
سىرلارنى ساقلايدۇ موشۇ مازارلار.
قىلىچتا تۇغرىلىپ،
ئوتلاردا كۆيگەن،
ئەسىرلەر ئىنتىزار بولغان ھەقىقەت -
مۇقەددەس قەۋرىلەر باغرىن ئەم قىلار،
شوفېيور،
توختا بىرلا دەقىقە پەقەت.
لەيلىلەر قىزارتقان، دېمە توپراقنى،
ئۇ - روھلار ئىسيانى بولۇپ چېچىلغان.
بىر دەقىقە سۈكۈت - ئۆمۈرلۈك ھۆرمەت،
ھۆرمەت قەۋرىلەردە گۈل بوپ ئېچىلغان.
بۇيەرلەر باغرىدا مازارلار تولا،
شوفېيور،
تورموزنى باس،
توختاپ ئۆتەيلى.

تاغلار قىياسى

ئاخشام مەن ئۇخلىماي،
سەن ئۇخلىغاندا،
تولۇن ئاي تاغلارغا كېپ توختىغاندا،
ئەجايىپ سېھىرلىق ھالەتنى كۆردۈم،
نىگارى ۋىنگىتتىن بىر يۇقلىغاندا.
ئاي ئاستا يېچىرلاپ تاغنى ئويغاتتى،
مەللىۋىنلاپ كۆمۈچ قول بىلەن سىلاتتى.
قويۇق ۋەتەمەي چوققىلار ئاينى قۇچاقلاپ،
شاتلىقتىن، يە دەرتتىن ئۈنسىز يىغلاتتى.
بىردەمدە تولۇن ئاي ئەرشكە يول ئالدى،
بىردەمدە تاغلارنىڭ چېچى ئاقاردى.
مۇز بولۇپ كۆز يېشى ساھىبجامالنىڭ،
شۇ مەسخۇش چوققىلار كۆكسىدە قالدى.
[illegible]
[illegible]
بۇ كېچە ئۇخلىسا؟
ئاي كۆرۈپ چىقسا،
يوغلار تاغلاردىن مىڭ - مىڭ ئۆللىق چۈش.

يالغۇز قويما

«كەچۈر مېنى، شېرىيەت پەرىسى،
بۈگۈن سېنى يالغۇز تاشلاپ كېتىمەن.
بىتەر شوھرەت،
مەن يەككىلىكنىڭ كاداسى،
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
بىتەر ئەندى،
بىتەر ئەندى ماختاشلار،
شېرىيەت لىباسىغا ئورالغان.
ماختاشلاردىن تەگدى بىزگە كۆپ تاشلار،
مەدھىيەلەردىن يولىمىز تورالغان.
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
شېرىيەت قوي،
ئۇ - ئالدانغان ھاياجان،
دېمەك - مىڭ يىل [illegible] پەلەپە.
ئۇ - يارىماغا قارشى پەتنە - ئىسيان،
[illegible]
[illegible]
شېرىيەت، مېنى تاشلاپ كەتمىگىن.
ياق. مەن ئەمەس يەككىلىكنىڭ كاداسى.
يالغۇز قويما.
باغرىمنى قان ئەتمىگىن.

سەن تۇغۇلغان كۈن

(نەۋرەمگە)

بۈگۈن سەن تۇغۇلغان كۈنىڭ، مەلىكەم،
دەرتكە زاۋال تىلەپ،
بەختكە ئىقبال.
تۇغۇلغان بىدەرمان ئارمانلىرىم ھەم،
بۇ تەگسىز دۇنياغا بېرىپ بىر سوئال.
بۈگۈن سەن تۇغۇلغان، كۈلگىن مەلىكەم،
كۈلەلمەي ئۆتكەنلەر ھەققى ئۈچۈن كۈل.
تەشۋىش بىزدە كەتسۇن،
سەن كۆڭۈل خاتىرجەم،
بىر ئاز ئارام تاپسۇن سېنىدىن مەيۈس دىل.
سوزلە ئۆز تىلىڭدا كۈكراپ، ۋاقىراپ،
كۆرەلىك پاكلىقى باسسۇن ئويۇمنى.
سېنىڭ تاكدەك پاكىز قەلبىڭگە قاراپ،
باشلارمەن، ئېھتىمال، يېڭى كۈيۈمنى.
بوۋاكىنىڭ ھەسرەتلىك كۆزلىرىن كۆرۈپ،
مۇكلار باسمىسا دەپ مەسۇم ئۆزۈڭنى،
بۇدرۇق قوللىرىڭنى كۆزۈمگە سۈرۈپ،
بەزلەشكە ئۆگەندىم مەنمۇ ئۆزەمنى.
سەۋىردىن، بەزلەشتىن ئىمجان چوڭ - بوۋاڭ
ئۆتتى بۇ ئالەمدىن،
ئارمانلىرى — سەن.
ئۇزاققا سوزۇلدى تۈنمۇ،
ئاتماي تاڭ،
خاقان، مەلىكىگە زار ئانا ۋەتەن.
قالارسەن، ياشارسەن مەلىكە بولۇپ،
باغرى قان، بىتەلەي دىيارىڭغا سەن.
بوۋاك بوپ، موماك بوپ قايتا تۇغۇلۇپ،
ياقارسەن،
قايتىدىن تۇغۇلغان گۈلزارىڭغا سەن.
بۈگۈن سەن تۇغۇلغان كۈنىڭ، مەلىكەم،
تۈگەيدۇ بۇ ئۇزۇن تۈنمۇ، مەلىكەم.

مېنىڭ نەۋرۇزۇم

كۆرۈشتىن چارچىغاب چېھرىلەر سولغۇن،
دىللاردا تۈگۈلگەن مۇز ئەمەس، ئارمان.
قارلارنىڭ باغرىدا پىنھانە يالقۇن،
تەبەت قىياشتىن كۈتكەندەك پەرمان.
مېنىڭ يېگى يىلىم - نەۋرۇزغا زار - زار،
ھەجەپ كېچىكتى ئۇ ئەركىنلىكمدەك.
نەۋرۇزدا ئەجدادىم ئۇدۇملىرى بار،
نەۋرۇزدا مەسۇم ھىس،
قېدىم بىر تىلەك.
يېشىللىق ئۈستىدە ئاقۇش يېپىنچا،
تاغدىن سولەت قاچقان،
ئېتىزلار مىسكىن.
يەقەتلا ئۈمۈتۈم تۇرار يىلىنچاپ،
ئىشەنچە بولىغىم ئۇلغىيار سىكىن.
ئىمجان تۈيغۇلارغا ھايات بېغىشلاپ،
ئىلھام قۇشلىرىنى قىلغاندەك ئۇچۇم،
ئاتلار يېرىگە باھارنى باشلاپ،
گۈللەرنى تەركۇسى مېنىڭ نەۋرۇزۇم.

ئىنساپ

(باللادا)

بۇ ئالەم كۈتمىگەن ۋاقەلەرگە باي،
قېدىمدۇر ساخاۋەت،
قېدىم جىنايەت.
بۇلاقلار دەريا بوپ،
قۇرۇپ كەتكەن ساي،
راس بولۇپ قالغانمۇ يۈزلەپ رىۋايەت.
بىشىغا خىيالىڭ يەتمەس زاماندا،
كۈچ - قۇدرەت، ئەپچىللىك سۈرگەندە ھوكۈم.
قاراقچى ياشايتۇ مەغرىپ تاماندا،
ئورمان - ئارامگاھى،
ياردەمچىسى - تۈن.
ھەربىكتى چاقماقتەك، قەددى - قامەتلىك،
شىددەتلىك،
بىرەھىم،
جاسۇر،
چەۋەنداز
شوھرىتى ۋاھىملىك، ئۆزى ئامەتلىك،
بۇلاش مەكتىۋىدە يىگانە ئۇستاز.
تاغلار تىترەر ئىمىش ئاڭلىسا نامىن،
ئۇندىن يوشۇرارمىش يولۋاس ئىزىنى.
ئېپ بېرىپ كىمنىڭدۇر ئۇ ئىنتىقامىن،
ئۇتلەردە ئىزدەرمىش بەخت يۇلتۇزىنى.
ئۇسۇيتۇ ئاتىنىڭ مېھرىگە مۇھتاج،
ئاتىنىڭ قاداقلىق قوللىرىغا زار.
پەلەك بېشەپقەتكەن،
پەلەك شۇنچە كاج،
ئۇ ئۈچۈن كۈندۈز تۈن،
قىش بويىتۇ باھار.
شۇكلاشقا قەلبىدە قىشنىڭ قەھرى جەم،
زۇلمەت قاتىللىقى، خۇيى ھوكۈمران.
كىمنىڭدۇر كاللىسىن كېسەر خاتىرجەم،
قەھرىگە ئۇچرىغان قالماسمىش ئامان.

* * *

خۇش خەۋەر ئېپ كەلدى سەگەك ئايغاقچى،
باينىڭ غەزىنىسىدىن يەتكۈزدى دېرەك.
چەبدەس ئۇن زىڭنىتى تويلاپ قاراقچى،
دېدى:
- باي ئويىنى بۇلىماق كېرەك.
ئالەم ئۇخلىماقتا،
ئالماقتا ئارام،
ئۇخلىماس ئاسماننىڭ گۆزەتچىسى ئاي.
بەلكى چۈشلىرىدە بولۇپ بىئارام،
ھەممە ئۇخلىماقتا،
ئۇخلىماقتا باي.
قاراقچى شوكەندى ئويگە موشۇكتەك.
نە تىۋىش ئاڭلانماس، نە پىچىرلاش. تۈن.
ۋاھىم سېپ ھەتتاكى ئۇرمايدۇ يۈرەك.
سۈكۈت چايشايتى يېپىپ قويغان تۈن.
قاراقچى ھەر يانغا قارار خاتىرجەم،
ئۆلجىسىن كۆزلىگەن ئىلپىزدەك چەبدەس.
زۇلمەتنى يورۇتار كۆزلىرى بىلەن
بەھەيۋەت بولمىنى كۆزەتتى بىر پەس.
ئەينە كۈتكەن ساندۇق،
ئىزدىگەن ئامەت.
پۈتكۈل ئومرى ئۈچۈن يەتكىدەك بايلىق،
ئەي تەغدىر، ئۆزەڭگە ھاشقاللا، رەخمەت،
ئەندى كەلمەس بۇنداق ئۆلجا قولايلىق.
شەپىدەك كەلدى ئۇ ساندۇق يېنىغا.
تەلىيدىن مەسخۇش، بەختىدىن ھەيران.
بىر نەپەس قاراقچى پاتماي قىنىغا،
سېھىرلىق ساندۇقنى تۇردى يانمۇ - يان.
تۇردى ئۇ شېرىن ئويى سۈرگەنچە بىردەم
تەبەسسۇم ياماشتى سۈرلۈك ئۈزىگە.
ئۆلجىغا تاشلىغان چاغدىلا قەدەم،
بىر بوۋاق كۆرۈنۈپ قالدى كۆزىگە.
چوڭ ساندۇق ئۈستىدە ياتاتتى بوۋاق،
ئالەمدىن بىخەۋەر، پەرۋاي پەلەك.
زۇلمەتنى يورۇتقان كەبى جىن چىراق،
نۇراتتى دۇكۇلدەپ بىر سەبى يۈرەك.
تەئەججۇپ، ھەيرانلىق ئەپسۇسقا ئەسىر
قاراقچى مەنزىرىدىن بولۇپ قالدى لال.
ئالەمنى تىترەتكەن شەپقەت دۈشمىنى
سەبىنىڭ ئالدىدا ئۇراتتى بىھال.
ئىككى كۈچ تۇتۇشقان ئۈنسىز، ئەجەللىك،
ھە، بىرسى.
- ئايىما، بوغ ئۇنى دەيدۇ.
دۇنيادا ئەڭ بايسەن، باسىمسۇن تەگلىك،
ئۆزىنىڭ غېمىنى، ئېيت، كىم يىمەيدۇ؟
بىرى دەر.
- ئەي ئىنسان، رەھىم قىل، رەھىم،
بىگۇنا بوۋاققا بولمىغىن قاتىل.
زۇلمەت قارار كۈتكەن گۆزەتچىدەك جىم،
قاي كۈچ قاراقچىنى قىلاركىن قايىل.
ئالدىغا ئۆلجىسى تاشلانغان يولۋاس -
قاراقچى نەپسىن بوغۇدۇ ئىنساپ.
بىر خىسلەت پەقەتلا مەرتلەرگىلا خاس
ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى باسقاندى شۇ تاپ.
ئۈندىمەي، ئۇ قىلدى دوستىغا ئىما،
دېگەندەك ئويغىنىپ كەتمىسۇن بالا.
ساقلىغىن بەندەڭنى، ئەي ئۇلۇغ خۇدا،
بۇنداق قاتىللىققا قىلما مۇپتىلا.
شەپىدەك تىۋىشسىز چىقىپ كەتتى ئۇ،
يول ئالدى قاراڭغۇ ئورمانغا قاراپ.
ئىنسانلىق چىرىغىن يېقىپ كەتتى ئۇ،
نەپسىدىن غالىپراق كەلگەچكە ئىنساپ.

ئېيت ناخشاڭنى

(مەشھۇر ناخشىچى پاشا ئىشانغا)

ئېيت ناخشاڭنى پاشا، ئېيتقىن، بىر قەپەس،
بىھۇش بولاي دەردىم ئۇنتۇپ بىر نەپەس.
سەندىن قۇۋۋەت، سەندىن مەدەت ئالمسام،
ۋۇرەكتىكى ھەسرەتلىرىم تۈگىمەس.
ئېيت ناخشاڭنى ساڭا قۇلاق سالايلا،
ھەيران بولسۇن بەھەيۋەتلىك سارايلار،
دىللىرىنى ئاز بولسىمۇ يېيىتسۇن،
ئۆزلىرى باي لېكىن كۆڭلى گادايلار.
ئېيت ناخشاڭنى پاشا، ئېيتقىن مەردانە،
ناخشىچى كۆپ، ئاما سەنچۇ يىگانە.
ئارمىنىڭغا ناخشىلىرىڭ ئاھاڭداش،
ساپ ۋۇرىكىڭ ساختىلىقتىن بىگانە.
ناخشاڭ بىلەن ياشلىقىم بوپ كېلىسەن،
كىم دۈشمەنۇ، كىم دوستلىقىن بىلىسەن.
ئاۋازىڭ - ھېچ چېكارا بىلمەس تۇرالىك،
سەن قەيەرگە سىغماس ئەلنىڭ تىلىسەن.
كېسىلگەندە مۇدھىش قولدا چاچلىرىڭ،
ئاھ، ئۇرمۇدۇڭ، توكۇلمىدى ياشلىرىڭ.
ئۇيۇنىغا بۇ ئوتكۈنچى ئالەمنىڭ.
يۈكسەكلىكتىن مەغرۇر ئىگام تاشلىدىڭ.
يىللار ئۆتتى، قاخشىتىپ، كام كۈلدۈرۈپ،
ۋۇرەكلەرنى پىنھان ئوتتا كۆيدۈرۈپ.
مۇدھىشلار - خار،
ئاللا سېنى يولىدى،
ئۇلۇقلىدى مىللىيونلارغا سۆيدۈرۈپ.
ئېيت ناخشاڭنى چىققىنچە پۇغانىڭ،
كۆز تەگمەيدۇ، ئەل سۆيگۈسى - تۇمارىڭ.
تەشنا خەلقىڭ جور بولۇشنى ئىستەيدۇ،
ئېيتچۇ پاشا، قېنىۋالسۇن خۇمارىڭ.
تەگرى تاغنىڭ قۇچىقىغا باشلاپ كەت.
ئىلىنىڭ شوخ دىرلىقىغا تاشلاپ كەت.
تولا ۋىغلاپ قۇرۇپ كەتكەن كۆزلەرنى،
مەيلى يەنە بىر قېتىم سەن ياشلاپ كەت.
ياشىرىمەن ئاۋازىڭنى ئاڭلىسام،
ئاجىزلايمەن ئۇنى دىلغا ئاڭمىسام.
دېمىگەيسەن، ئىمانچىلا زورلايسەن،
ئېمە قىلاي، ئاڭلاپ، ئاڭلاپ قانمىسام.
سېنىڭ ناخشاڭ - بىيايان يۇرت نىداسى،
ئەسىرلەرنىڭ كومۇلمىگەن ئاۋازى.
ھەقىقەتتەك بەرداشلىقىڭ يېڭىلمەس،
ئەركىنلىككە تەلپۈنگەنلەر داۋاسى.

ئىنتىزار

چۈشەكەپ يات، مەيلى ئويغانما بىردەم،
تەلمۈرگەن ئارمىنىم چوچۇپ كەتمىسۇن.
مەھلىيا يۇلتۇزلار، مەسخۇش ئاي بۇ دەم،
كۆزۈڭ نۇرلىرىدا ئۇچۇپ كەتمىسۇن.
مەيلى مۇزدەك لەۋلەر ژۈمۈلسۇن مەڭگەم،
كىرپىكىڭ ئۈستىدە قاتسۇن ياشلىرىڭ.
ئوتلۇق قاراشلارنى سەزمەس ئايىقاق تەن،
ئۇنى ياپسۇن تۈندەك قارا چاچلىرىڭ.
ئويغانما.
تۈن ئىچرە ساڭا مەپتۇنكار -
ھەر ئاشىق ئايلانسۇن بىردىن يۇلتۇزغا.
بولغاندەك كۆيائى تاڭغا ئىنتىزار،
ئىنتىزار بوپ قايتىم مەن ئەشۇ قىزغا.

ياشلىقىم

ياشلىقىم، سەن مېنىڭ ئالدامچى تۇيغۇم،
قايغۇغا ئايلانغان بەگۇاش شاتلىقىم.
ساڭا ئەگەشكەن پەيت كەلمەيدۇ ئويقۇم،
سەندىن ژىراقلاشسام، يىرىق ھاياتلىقىم.
ياشلىقىم - بەختىمنىڭ ئۇنجا جارچىسى،
سەندىن تىرىلىدۇ ئۆلگەن ھاياجان.
سەندە مۇھەببەتۇ، نەپرەت - بارچىسى،
سەندە مۇجۇتلىقىن سېزەر ھەر ئىنسان.
ياشلىقىم، سەن كۆلكەم ياشقا ئايلانغان،
دەپىەندە قىلىنغان ساددە ئەقىدەم.
ياشلىقىم - خاقانىم ھوقۇقسىز قالغان.
مەن سېنى ئىزدەيمەن.
نەدە سەن بۇ دەم؟
مەن سېنى ئىزدەيمەن يوقلۇقلار ئارا،
سېنى ساخلالمىغان چاچلارمۇ ئايىقاق.
نەدىن تاپاي،
كىمگە قىلاي ئىلتىجا،
كەلمەسكە كېتىپسەن ياشلىقىم، شۇنداق.

تۈركىيەگە مۇراجەت

(«تۈركىيە دەپتىرى» تۈركۈمىدىن)

«ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستاننىڭ بىر ئۈچى دىيا
گىمىزغا تۇتاش بولغىنىدا بىزمۇ بۇنداق ئاسارەتتە
قالماس ئىدۇق»

(بىر ۋەتەنپەرۋەرنىڭ ئېيتقىنى)

بىزدە تاغلار تولا،
بەھەيۋەت تاغلار،
ئانا تەبەتتىن بېرىلگەن قالقان.
ياۋدىن ساقلاپ كەلگەن نى قىيىن چاغلار،
ئۇلار كەڭ ئالەمدىن ھەم توسۇپ قالغان.
سەندە دېڭىز تولا،
گوزەل، بىپايان،
گويا ھەر دولقۇنى بىر ئىشىك مىسال.
باقساڭ، كۆز ئالدىڭدا ئېچىلار جاھان،
سەن دولقۇن، ئازاتلىق،
ھورلۇككە تىمسال،
پەقەت بىر دېڭىزنى قەرىز بەر بىزگە،
بىزدە تاغلار تولا،
سەن بىرسىنى ئال.
دەرۋازا ئېچىلسۇن ھەر ئىككىمىزگە،
تۈنجا بوپ ئۇنىڭدىن ئۆزەڭ كىرىپ قال.

مەن ساڭا مېھمانمۇ؟

ناتونۇش زېمىندا تونۇش چېھرىلەر،
ژىراق قېرىنداشتا ھەجەپ يېقىنلىق.
ياتلىق تامچا بولسا،
دېڭىز - مېھرىلەر،
كۆزلەر يېقىشىدۇ شۇنچە يېقىملىق.
كۆزلەر سىردىشىدۇ دىل رىشتىن چېكىپ،
كۆزلەر ۋۇرەكلەرگە سادىق تەرجىمان.
بوۋامنىڭ روھىغا تۇردۇم باش ئېگىپ،
ھىجران زەنجىرىنى ئۈزگەن بۇ زامان.
بىگۇنا جانلاردىن تارىخ خىجالەت،
قانداشلار ئالدىدا دەۋرلەر قاتىل.
ھەتتا بىر كورۇشۇش بىزلەرگە ئامەت،
بۈيۈكتۇر يۈزلەرگە بولۇنگەن بۇ تىل.
قېرىنداش سوزىچۇن قەلبىم بايابان،
يامغۇر تامچىسىدەك سىگار، سۇمۇرەر.
مەن ساڭا مېھمانمۇ ۋە ياكى ئوغلان؟
چەكلەنگەن تارىخىم جاۋابىن بېرەر.

ئەخبارات ئاگېنتلىقلىرى خەۋەرلىرىدىن

ئالەم ئۆتكەن ھەپتىدە

روسسىيە ئەسكەرلىرى چېچەنستاندىن كېتىشكە باشلىدى

15 - ئاپرېلدىن باشلاپ روسسىيە ئەسكەرلىرى چېچەنستاندىن كېتىشكە باشلىدى. ھەربىي قوماندانلارنىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا، فېدېرال ئەسكەرلەرنى چېچەنستاندىن ئېلىپ كېتىش ئۈچ باسقۇچتا ئەمەلگە ئاشۇرۇلىدۇ. بۇ ژىلنىڭ ئاپرېل — ماي ئايلىرىدا چېچەنستاندىن 14 ھەربىي قىسىم ئېلىپ كېتىلمەكچى. ئىككىنچى باسقۇچ بۇ ژىلنىڭ ئىيۇن - ئۆكتەبىر ئايلىرىغا بەلگۈلەنگەن. ئۈچىنچى باسقۇچتا بولسا روسسىيە ئەسكەرلىرى ئۆزلىرىنىڭ تۇراقلىق خىزمەت قىلىدىغان جايلىرىغا ئورۇنلىشىدۇ.

چېچەنستاندا ئۇرۇش باشلانغاندىن بېرى ئۆ يەردىن روسسىيە ئەسكەرلىرى بىر نەچچە قېتىم قايتۇرۇلغان. بۇ قېتىم قايتۇرۇلغان ئەسكەرلەرنىڭ چېچەنستانغا يەنە باستۇرۇپ كىرىدىغانلىغىغا كېپىللىك بارمىكىن؟

تۈگىمەيدىغان جاڭجال

لىۋاننىڭ ئىسرائىل - پالېستىنا شەرتنامىسىغا قارشى «خېسبوللاخ» فۇندامېنتال توپى ئىسرائىلنىڭ ئاھالىلىق پۇنكتلىرىنى ئوققا تۇتقان. ئىسرائىل بۇنىڭغا جاۋاپ رېتىدە لىۋاننى ۋەھشىلىك بىلەن بومبىلىماقتا.

بومبىلاش نەتىجىسىدە 30دىن كۆپرەك ئادەم ھالاك بولغان. ئۇرۇش ئاپىتىدىن چوچىگەن جەنۇبىي لىۋاننىڭ 300 مىڭدەك ئاھالىسى ئۆز ئۆيلىرىنى تاشلاپ قاچاقلارغا ئايلانغان. بېيرۇت شەھىرىگە يېقىن جايلاشقان يېزىلار بىلەن مەلىلەر بويىندىن ۋەيران بولماقتا.

«خېسبوللاخ» ئەگەر ئىسرائىل ئۇرۇش ھەركەتلىرىنى توختاتمايدىغان بولسا، ئۇنىڭ زىمىنىنى دوزاققا ئايلاندۇرىدىغانلىغى توغرىلىق بىلدۈرمەكتە.

قولغا ئېلىنغان

موسكۋادا ھوقۇق قوغداش ئورۇنلىرى تەرىپىدىن ئەزەربەيجاننىڭ سابىق مۇداپىئە مىنىستىرى رەخىم غازىيېۋ قولغا ئېلىنغان. بۇنىڭدىن ئىلگىرى ئەزەربەيجاننىڭ سابىق پرېزىدېنتى ئاياز مۇتەلىبوۋ قاماققا ئېلىنغان ئىدى.

ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىلىسىگە باكۇدا دولەت ئۆزگىرىشىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا ئۇرۇنغان، دېگەن ئەيىپ قويۇلماقتا.

پرېزىدېنتلار ئۇچرىشىدۇ

ختاي تاشقى ئىشلار مىنىسترلىگى ۋەكىلىنىڭ بىلدۈرۈشىچە، 1996 - ژىلى 26 - ئاپرېل كۈنى شاڭخەي شەھىرىدە پرېزىدېنتلار ب. يېلتسىن، ن. نازارباييېۋ، ئا. ئاقايېۋ، ئە. راخمانوۋ ختاي خەلىق جۇمھۇرىيىتىنىڭ رەئىسى جەن زېمىننىڭ چاقىرىشى بويىچە ئۇچرىشىدۇ.

بۇ ئۇچرىشىشتا بەش مەملىكەت ئوتتۇرىسىدىكى چېگارىلاردا ھەربىي ساھادىكى ئىشەنچنى مۇستەھكەملەش توغرىلىق بىرلەشكەن كېلىشىمگە ئىمزا قويۇلماقچى.

لوبنۇردىكى يادرو سىناقلىرىغا دائىر

خ خ ج نىڭ ماكاتى يېنىدىكى تۇراقلىق دېلېگاتسىيەسى ئۇنىڭ باش دىرېكتورى خ. بىلىكسكە خ خ ج رەئىسى جەن زېمىن ئىمزا قويغان، «يادرو بىخەتەرلىگى توغرىلىق كونۋېنسىيەگە» ختاينىڭ قوشۇلىدىغانلىغىنى ئەستىقلىگەن مەكتۇپنى تاپشۇردى. ئەندى موشۇ مەكتۇپ تاپشۇرۇلۇپ، توخسەن كۈندىن كېيىن كۈچكە كىرىدىغان شەرت بويىچە ختاي لوبنۇردىكى يادرو قۇرالى سىناقلىرىنى توختىتىشقا تېگىشلىك.

روسسىيە پرېزىدېنتلىغىغا ئۈمۈتكار

روسسىيە مەركىزىي سايلام كومىسسىيەسىدە روسسىيە پرېزىدېنتلىغىغا ئۈمۈتكارلارنىڭ ھوججەتلىرىنى تىزىمغا ئېلىش داۋام قىلماقتا. كېمېروۋ ۋىلايىتى قانۇن چىقىرىش كېڭىشىنىڭ رەئىسى ئامان گېلدىي تولېيېۋنىڭ يېتەكچى تويىمۇ مەركىزىي سايلام كومىسسىيەسىگە ئۇنىڭ ھوججەتلىرىنى ئوتكۈزدى. تولېيېۋنىڭ نامزاتىنى قوللاپ 1.3 مىللىون ئادەم ئىمزا چەككەن. تولېيېۋنىڭ كېمېروۋ ۋىلايىتىدە چوڭ ئابرويغا ئېگە ئىكەنلىكى مەلۇم. بىراق ئۇنىڭ ئاخىرقى نەتىجىگە يېتىشى ئىككى تايىن.

ئوت ئاپىتى

موڭغۇلىستاننىڭ كۆپلىگەن يېرى تىلسىز يېغا ئوت ئىچىدە قالدى. مەملىكەتنىڭ شەرقىدىكى داشبالبار ناھىيەسىنىڭ ئۈچتىن ئىككى قىسمى كۆيۈپ كۈلگە ئايلاندى. ئوت ئاپىتى باشقا ناھىيەلەرگە نەق موشۇ يەردىن يېيىلدى. ھازىر ئوت ئاپىتى ئون بىر ناھىيەگە خوۋۇپ تۇغدۇرماقتا. شامالدا كۆچىيۋاتقان بۇ يېغىدا يايلاقلار، مال قوراللىرى، كىگىز ئۆيلەر كۆيمەكتە. چىقىمغا ئۇچرىغان ئادەملەرمۇ بار.

يەر تەۋرەش ئاقىۋەتىدىن

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونىدا 19 - مارت كۈنى يۈز بەرگەن كۈچى يەتتە بالغا يېقىن يەر تەۋرەش ئاقىۋىتىدىن 24 ئادەم ھالاك بولغان. 128 ئادەم جاراھەتلىنىپ، 60 مىڭ تۇرۇشلۇق ئويى ۋەيرانچىلىققا ئۇچرىغان. بۇ توغرىلىق تەبىي ئاپەت ئاقىۋەتلىرىنى يوقىتىش مەركىزىي شتابىنىڭ ۋەكىلى خەۋەر قىلدى. ئالدىن - ئالا باھالاشلار بويىچە، ئۇمۇمىي ئىختىسادىي زىيان 400 مىللىونغا يېقىن يۈەننى تەشكىل قىلىدۇ.

ختاي يوللىرىدا

ئوتكەن ژىلى ختاي يوللىرىدا يۈز بەرگەن ئاۋتوموبىل ھالاكەتلىرى نەتىجىسىدە 70 مىڭدىن ئوشۇق ئادەم ھالاك بولۇپ، 160 مىڭ ئادەم جاراھەتلەنگەن. بۇ توغرىلىق يېقىندا خ خ ج يول ساقچىسى باش باشقارمىسىنىڭ ۋەكىلى خەۋەر قىلدى.

كىم ئۈچۈن ئاۋاز بېرىدۇ؟

روسسىيەدە پرېزىدېنت سايلىمىنىڭ ئوتكۈزۈلۈشىگە بارى - يوقى سەككىز ھەپتە قالدى. ھازىر يېلتسىن بىلەن زيۇگانوۋ ئوتتۇرىسىدىكى رىقابەت ئاساسىي مەسىلىگە ئايلانماقتا. ئاھالى پىكرىنى سوراش نەتىجىلىرىگە قارىغاندا، يېلتسىن زيۇگانوۋ بىلەن تەڭلىشىپ قالغان. بىراق، كۆپلىگەن سايلىغۇچىلار، جۈملىدىن روسسىيەدىكى مۇسۇلمانلار ھازىرغىچە كىم ئۈچۈن ئاۋاز بېرىدىغانلىغىنى ئېنىقلىمىغان - ئۇلار 6 — 10 مىللىونغا يېقىن ئاۋازغا ئېگە.

تاشكەنت نان شەھىرى دەپ بېكار ئېيتىشمايدۇ. ئەگەر سىز ئۆزبەكىستاننىڭ پايتەختى تاشكەنت شەھىرىنىڭ كونا شەھەر قىسمىغا جايلاشقان نان بازىرىغا كىرسىڭىز، كوزۇڭىزنىڭ يېغىنى يەپ تۇرغان قەشقەرگىردىسى، پېتىر نانلارنى كورۇپ، ئۇلارنى سېتىپ ئالماي، ئېرى كېتەلمەيسىز، يالتىراپ قىزىرىپ پىشقان نانلارغا قاراپ بىئختىيار قايىل قالىسىز.

يادنامە

ياخشىدىن نام قالدۇ

تاشكەنت يالغۇز نان شەھىرى بولۇپلا قالماي، ئۇ مېزىلىك تائاملار دەرگاھى ھېساپلىنىدۇ. سەيلە قىلىپ كوچا — كويدا مېكىپ قالسىڭىز زىرە قوشقان مىللىي تائاملارنىڭ مېزىلىك پۇرىغى دىماقنى يېرىپ تۇرىدۇ. تاشكەنت رېستوران، ئاشخانىلىرىدىكى مىللىي تائاملارنىڭ كوپۈنچىسى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مىللىي تائاملىرىدۇر. ئۇنىڭغا ئۆزبەك قېرىنداشلارمۇ ئىقرار. مەن يېقىندا «گۈلىستان» رېستورانىدىن تاماقلىنىپ چىقىۋاتقان ئۆزبەك بۇرادەرلەر بىلەن سوھبەتلىشىپ قالدىم. ئۇلار مۇنداق دېدى:

بىز خېلە ژىراق يەرلەردىن پات — پاتلا موشۇ رېستورانغا كېلىپ تۇرىمىز. بۇرۇن بۇ يەردە روزاخۇن ئۇستام ئىشلەتتى. بىز ئۇنىڭ قولىدىن تالاي قېتىم مېزىلىك تائاملارنى يېگەن ئىدۇق. ھازىر ئۇ كىشى بولمىغان بىلەن ئۇنىڭ شاگىرتلىرى ئىشلەيدۇ. تاماق ھەر جايدا بولغان بىلەن تەم بىر جايدا بولىدىكەن. روزاخۇن ئاكىنىڭ قولى ناھايىتى تەملىك ئىدى. مەرھۇمنىڭ ياتقان يېرى جەننەتتە بولغاي، دېيىشتى.

ياخشىدىن ئات قالدۇ، دېگەن گەپ بار. روزاخۇن ئۇستام ئالەمدىن ئوتكەن بىلەن پۈتۈن تاشكەنت شەھىرىگە ئورۇنلىشىپ كەتكەن شاگىرتلىرى ھەر كۈنى دېگىدەك ئۇنىڭ ياخشى كېيىنى قىلىپ تەرىپلىشىدۇ، ئەسلەپ تۇرىشىدۇ. شاگىرتلار ئۇستازىدىن ئۆگەنگەن تائام سىرلىرىنى ئەمەلىيەتتە جارى قىلىپ، تاماق سۈپىتىنى ياخشىلاشقا تىرىشماقتا. روزاخۇن ئاكىنىڭ قولىدا پىشىپ يېتىلگەن ئوغۇل - قىزلار ئۇستازىنى چوڭقۇر ھورمەت بىلەن ئەسكە ئالىدۇ.

داكلىق ئاشپەز روزاخۇن خوجايېۋ 1930 - ژىللاردىن تارتىپلا ھالال مېھنەت قىلىپ، كوپچىلىكنىڭ خىزمىتىنى ئىرىنمەي ئىشلەپ، ئەل ئارىسىدا ئىززەت - ئابروي تاپقان ئىدى. ئۇ 1960 - ژىلى موسكۋادىكى ئۆزبەكىستان پاۋىلونىدا باش ئاشپەز بولۇپ ئىشلەپ، ھەر خىل مىللىي تائاملارنى تەملىك قىلىپ تەييارلاشتا ئۆزىنىڭ ماھارىتىنى كورسىتىپ، ئۇ يەردىكىلەرنىڭ مىننەتدارلىغىغا ئېرىشكەن ئىدى. كېيىن ئۇ ئۆزبەكستانغا قايتىپ كېلىپ، «دوستلۇق» رېستوراندا ئىشلىگەندە مەن ئۇنىڭدىن:

— روزاخۇن ئۇستام، سىزنىڭ قولىڭىزدىن ھىندىستاننىڭ باش مىنىستىرى لال بىھادىر شاسترى تاماقلانغان دېگەن گەپ بار، شۇ راستمۇ؟، - دەپ سورىدىم.

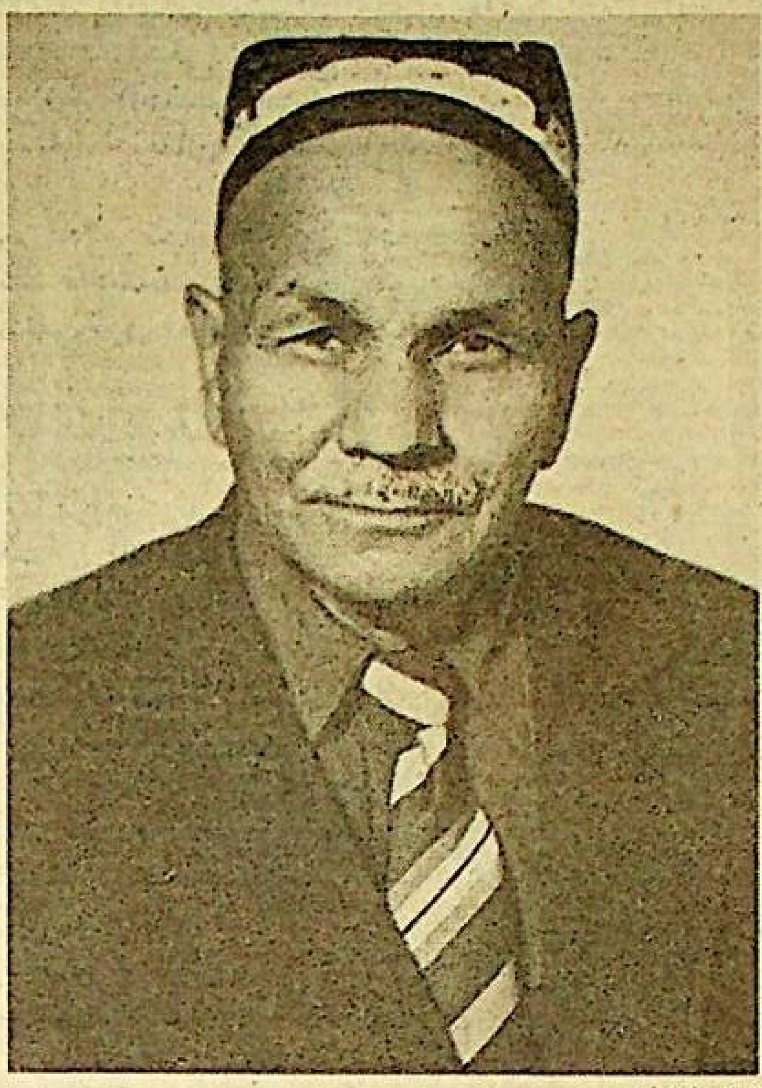

— راست ئۇكام، ئۇ جانابىي ھەزرەت پاكىستاننىڭ باشلىقى بىلەن ئۇچرىشىش ئۈچۈن تاشكەنتكە كەلگەندە، ئۇلارغا تاماق تەييارلاش ۋەزىپىسى ماڭا تاپشۇرۇلغان ئىدى.

— ئۇلارغا نېمە ئېتىپ بەرگەن ئىدىڭىز؟

— كاۋا مانتىسى ئېتىپ، ئۇلارنى مېھمان قىلىپ كۈتتۇق. ئۇلار تولىمۇ خۇرسەن بولۇشۇپ، رەھمەت ئېيتىشقان.

روزاخۇن ئاكا ھايات بولغان بولسا 80 ياشقا تولاتتى. ئۇنىڭ بالا - چاقا، قومى - قېرىنداش، شاگىرتلىرى ئۇنىڭ ئەتراپىدا پەرۋانە بولۇشۇپ، تۇغۇلغان كۈننى داغ - دۇغىلىق تويلىشاردى، ئەپسۇس! شۇندىمۇ ئۇنى كىشىلەر ئۇنتۇپ قالغىنى يوق، ئۇنىڭ نامى ھەر كۈنى دېگىدەك ھورمەت بىلەن تىلغا ئېلىنىدۇ. ئۇنىڭ نۇرلۇق روزاخۇن ئاكىنىڭ قەلبىدە ياشاۋاتقىنى ئەمەسمۇ!؟

شۈكرى ئابدۇللا.
تاشكەنت شەھىرى.

سىرلىق ئالەم

52 ئادەم دەرەققە قول تەككۈزۈپ — ھالاك بولغان!

لىيېژ، بېلگىيا. بۇنىڭدىن 116 ژىل ئىلگىرى قىلىنغان قاغىشنىڭ ئىنتىكاسى قىلىپ، كۆپلىگەن دەپ ئاتالغان دەرەخكە قول تەككۈزگەنلەر ئۆلىدۇ دەپ ئېيتىلغان، ئۇنىڭ بىلەن ئادەملەر دەھشەتلىك تاراپلىنىپ ئولتۇرغان.

— بۇ شەيتان دەرەخكە قول تەككۈزۈشكە ياكى ئۇنىڭ شاخلىرىنى مىجىشقا جۈرئەت قىلغانلارنىڭ بىرسىمۇ بۇ ھەققىدە سوزلەپ بېرىش ئۈچۈن ھايات قالمايدۇ، - دەپ ... بېلگىيەلىك تارىخچى مىكايىل ۋان لامپرس. ئۆلگەنلەر تىزىمىدا 52 ئادەم: 12 بالا، 26 ئەر ۋە 14 ئايال بولۇپ، ئۇلارنىڭ ھەممىسى قاغىشقا كەتكەن دەرەخنى ئۆتۈپ 48 سائەت داۋامىدا ئۆلگەن.

— كارل دې باست ئىسىملىك ئېلىنىسى مەدھىلگىچىنى 1880 - ژىلى 16 - ماي كۈنى بىر توپ غەزەپلەنگەن ئادەملەر موشۇ دەرەققە ئېلىپ كېلىپ، ئوز بېشىمچىلىقى بىلەن جازالىغان ئىدى. — دەپ چۈشەندۈردى ۋان لامپرس. — دې باست ئادالەتچە ئۆزىنىڭ گۇناسىز ئىكەنلىكى توغرىلىق يالۋۇرغان ۋە ئۆلۈش ئالدىدا، موشۇ دەرەققە قول تەككۈزىدىغانلار ھەربىر ئادەمگە نوز قاغىشلىرىنى پېچەتلىگەن ئىدى.

ئەينە شۇ كۈندىن باشلاپ بىرلىرى ئوزلىرىنىڭ ساددىلىقىدىن، يەنە بىرلىرى ... دەرەخكە قول تەككۈزۈپ ...

— ئۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ جان تالاشقان ئاخىرقى دەقىقىلىرى ناھايىتى ئېچىنىشلىق بولغان، — دېيدۇ ۋان لامپرس. — ئۇلار بۇ دەقىقىلەردە ... ئۇزىنى كۆرگەندەك تەسىرات بېرىدۇ بولىدۇ. شۇ ئەسنا ھەيران قالارلىقى، ئۇلارنىڭ جەسەتلىرىنى تەكشۈرگەن تىببىي ئېكسپېرتلار، 52 ئۆلۈمنىڭ بىرىنىڭمۇ سەۋەبىنى ئېنىقلىيالمىغان.

شەھەرنىڭ ھاكىمىيەت ئورۇنلىرى بۇ قاغىش كەتكەن دەرەخنى كېسىپ تاشلاشنى نىيەت قىلغان ئىدى، لېكىن ئۇلار مۇنداق قەدەمنى تاشلاشقا جۈرئەت قىلالايدىغان قەيسەرنى تاپالمايۋاتىدۇ.

باش مۇھەررىرى. ئازاماتوۋ

يېڭى ھايات

ئالمۇتا، 480044 ئېبەك يولى كوچىسى 50 بىنا، 8 - قەۋەت

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى - قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ مەتبۇئات ۋە ئاممىۋى ئەخبارات ئىشلىرى بويىچە مىللىي ئاگېنتلىقى.

تىراژى 5692

تېلېفونلار: قوبۇلخانا - 59 - 84 - 33، باش مۇھەررىرنىڭ ئورۇنباسارى 01 - 92 - 33، مەسئۇل كاتىپ - 27 - 86 - 33، ئىجتىمائىي - سىياسىي، مەدەنىيەت بۆلۈملىرى - 81 - 86 - 33، ئەدەبىيات ۋە سەنئەت بۆلۈمى - 06 - 86 - 33، ئىختىسات بۆلۈمى 50 - 86 - 33.

«Йени хаят» (Новая жизнь) индекс 62359, приложение республиканской общественно-политической газеты «Уйгур авази», регистрационное свидетельство №480, выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.
Газета отпечатано в республиканском газетно-журнальном Издательстве «Дәуір», Алматы, 480044, пр. Достык,7/4

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مەۋقەسى تەھرىراتىمىزنىڭ مەۋقەسى بولۇپ ھېساپلانمايدۇ. تەھرىراتتىن ماتېرىياللار قايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.

قۇربان ھېيتىڭلار مۇبارەك بولسۇن، ئەھلى مۇسۇلمانلار!

ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى ـ روينىڭ سامان بولماس

1996
ژىل
27 ـ ئاپرېل
(ئۇمۇت)
شەنبە
№17
(4028)

يېڭى ھايات

Жаңа Өмір

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي ـ سىياسىي «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ ھەپتىلىك قوشۇمچىسى 1970 ـ ژىلى 1 ـ يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ.

رەسمىي خەۋەرلەر

پرېزىدېنتقا رەسمىي نىشان بەلگۈلىرى تاپشۇرۇلدى

24 ـ ئاپرېل كۈنى پرېزىدېنت قاراگاھىدا نۇرسۇلتان نازاربايېۋقا جۇمھۇرىيەتتە كۈچكە ئېگە قانۇنلارغا مۇۋاپىق دولەتنىڭ ئالىي لاۋازىملىق شەخسىنىڭ رەسمىي پەرقلەندۈرۈش بەلگۈلىرى ـ ئالاھىدە شەكىلدىكى «ئالتۇن قىران» ئوردېنى تاپشۇرۇلدى. مەملىكىتىمىز رەھبىرى لاۋازىمى بويىچە بۇ ئوردېننىڭ ساھىبى بولىدۇ، ئۇنىڭغا شۇنداقلا مەيدىگە تاقايدىغان بەلگۈ ۋە پرېزىدېنت شتاندارتى تاپشۇرۇلدى.

ئۇلارنى مەركىزىي سايلام كومىسسىيەسىنىڭ رەئىسى زاغىپا باليېۋا تاپشۇردى.

مەراسىمدا سوزگە چىققان ن. نازاربايېۋ بۇ رەسمىي نىشان بەلگۈلىرى بىزنىڭ مۇستەقىللىقىمىزنىڭ تىكلىنىشىنىڭ يېڭى ئىسپاتى بولدى، بۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار ئالىي دولەت ھاكىمىيىتىگە ئېگە شەخسلەرنىڭ مۇتلەق تاجى الماس قىسمىغا ئايلانغۇسى، ئېيتماقچى، دەپ تەكىتلىدى پرېزىدېنت. مۇنداق بەلگۈلەر دۇنيانىڭ بارلىق سىۋىلىزاتسىيەلىك مەملىكەتلىرىدە مەۋجۇت، تولۇق ھوقۇقلۇق ئاساستا خەلق ئارا ئىرلەشمىگە كىرگەن قازاقىستانمۇ ئۇلارغا ئېگە بولۇشى كېرەك.

مەراسىمغا پرېمىير ـ مىنىستىر، دولەت كاتىبى، پارلامېنت پالاتىلىرىنىڭ رەئىسلىرى، پرېزىدېنت مەمۇرىيىتىنىڭ رەھبىرى، باشقا رەسمىي شەخسلەر ئىشتىراك قىلدى.

دولەت باشلىقلىرى سەيناسى

24 ـ ئاپرېل كۈنى ئالمۇتا تارىخىغا ئەبەدىي كىردۇ، بۇ كۈنى 28 گۋاردىيەچى ـ پانفىلوۋچىلار نامىدىكى ئىستىراھەت بېغىدا، ۋەتەن ھىمايىچىلىرىنىڭ ئۇلۇغۋار مونومېنتى يېنىدا دولەت باشلىقلىرى سەيناسىنىڭ ئېچىلىش مەراسىمى بولۇپ ئوتتى.

تەنتەنىلىك مەراسىمغا بۇ مۇناسىۋەت بىلەن مەملىكەت پرېزىدېنتى نۇرسۇلتان نازاربايېۋ ۋە رەپىقىسى ـ خەلق ئارا بالىلار «بوبېك» خەيرى ـ ئېھسان فوندىنىڭ پرېزىدېنتى سارا نازاربايېۋا كەلدى. شەھەر مەمۇرىيىتى تەرىپىدىن تەسىس قىلىنغان سەيناغا ئۇلار دەسلەپكى ئىككى كوچەتنى تىكتى.

دولەت باشلىقى ئاممىۋىي ئاخبارات ۋاستىلىرى ۋەكىللىرىنىڭ سوئاللىرىغا جاۋاپ بەردى. ھەر خىل قىتئەلەرنىڭ كوپلىگەن شەھەرلىرىدە موجۇت مۇنداق سەينالارنىڭ ئەھمىيىتىنى، بۇ سەينالارنىڭ دولەت باشلىقلىرى، شۇ جۇملىدىن سەپەر بىلەن كېلىدىغان دولەت باشلىقلىرىنىڭ تېچلىق ۋە بەرپاكارلىق ئالىيجاناپ ئىشىغا، ئەتراپ مۇھىتنى قوغداش ئىشىغا سادىق ئېكەنلىكىنى ئىسپاتلايدىغانلىقى تەكىتلەندى.

قازاقىستان رەھبىرى موشۇ يەردە پايتەخت ھاكىمى شالباي قۇلماخانوۋ ۋە شەھەر ھاكىمىيەت ئورۇنلىرىنىڭ باشقا ۋەكىللىرى بىلەن سوھبەتلەشتى.

«21 ـ ئەسىر بوسۇغىسىدا»

دولەت رەھبىرى نۇرسۇلتان نازاربايېۋنىڭ يېڭى كىتاۋى ئەنە شۇنداق دەپ ئاتىلىدۇ. ن. نازاربايېۋ ئۆز كىتاۋىنىڭ ژانرىنى «كېلەچەك ھەققىدە خاتىرىلەر» سۈپىتىدە بەلگۈلىدى.

پرېزىدېنتنىڭ «21 ـ ئەسىر بوسۇغىسىدا» ناملىق مەزكۇر كىتاۋى «ئونېر» نەشرىياتىدا نەشر قىلىندى. كىتاپ كوپلىگەن فوتوسۈرەتلەر بىلەن زىننەتلەنگەن.

23 ـ ئاپرېل كۈنى ن. نازاربايېۋنىڭ قازاقىستان ۋە چەت ئەل ژۇرناليستلىرى بىلەن بولغان ئۇچرىشىشىدا مەزكۇر كىتاپنى تونۇشتۇرۇش مەراسىمى بولۇپ ئوتتى. پرېزىدېنت كىتاپ توستىدە قانداق ئىشلىگەنلىكى ھەققىدە سوزلەپ بەردى، ۋە ژۇرناليستلارنىڭ كوپلىگەن سوئاللىرىغا جاۋاپ بەردى.

شائىخەيدىكى ئۇچرىشىشنىڭ مەختىسى ـ ئىشەنچنى ۋە ياخشى خوشنىدارچىلىقنى مۇستەھكەملەشتىن ئىبارەت

پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازاربايېۋ 25 ـ ئاپرېل كۈنى چېگرا ئەتراپىدا ئىشەنچ چارىلىرى توغرىلىق بەش تەرەپلىملىك كېلىشىمنى ئىمزالاش مەراسىمىغا ئىشتىراك قىلىش ئۈچۈن شائىخەيگە يۈرۈپ كەتتى.

[illegible]

ئاتوبوستا ـ چېگرانىڭ ئۇ تەرىپىگە

[illegible]

(قازتاگ)

نېمە ئۈچۈن پېنسىيە پۇلى ۋە ئەمگەك ھەققى ئۆز ۋاقتىدا بېرىلمەيدۇ؟

ئاخىرقى ئۈچ ـ تورت ژىلدىن بېرى پۇخرالارغا ئەمگەك ھەققى ۋە پېنسىيە پۇلىنىڭ ئۆز ۋاقتىدا بېرىلمەسلىكى جۇمھۇرىيەت ھاياتىدىكى ئىختىسادىي ۋە ئىجتىمائىي تەڭسىزلىككە ئايلىنىپ قالدى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ بىر نەچچە ئايلار داۋامىدا ئەمگەك ھەققىنى ئالالمىغان خاگچىلار، مۇئەللىملەر بىلەن دوختۇرلار ۋە باشقا ساھالارنىڭ خادىملىرى ھوكۇمەتكە نارازىلىق سۈپىتىدە ئاچلىق ئېلان قىلىپ، نامايىشلارنى ئۇيۇشتۇرماقتا. ئومۇر بويى ۋەتەن، خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىپ، قېرىلىق پۇلىغا قاراپ قالغان پېنسىونېرلارنىڭ ئەھۋالى بولسا تېخىمۇ ئېچىنىشلىق. ئۇلار ئاز ـ تولا پېنسىيە پۇللىرىنى ئايلاپ ئالالماستىن نامراتچىلىق گىرداۋىغا مۇپتىلا بولماقتا.

زادى نېمە ئۈچۈن ئەمگەك ھەققى ۋە پېنسىيە پۇلى ئۆز ۋاقتىدا بېرىلمەيدۇ؟ بۇنىڭ سەۋەپلىرى كوپ. بىرىنچىدىن، سابىق كېڭەش ئىمپېرىيەسى بەربات بولۇپ، ئۇنىڭ ئورنىدا مۇستەقىل جۇمھۇرىيەتلەر ۋۇجۇتقا كەلگەندىن كېيىن، 70 ژىل داۋامىدا قېلىپلاشقان ئىختىسادىي ئالاقىلار بىردىن ئۈزۈلدى. نەتىجىدە زاۋۇت، فابرىكىلار دائىم توختىدى ياكى زىيان بىلەن ئىشلەشكە باشلىدى. ئىلگىرى كارخانىلار دولەت پىلانى ۋە بۇيرۇتمىسى بىلەن ئىشلەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئىشلەپ چىقىرىلغان مەھسۇلاتنى كارخانىلار ئۆزى ساتمەن دەپ ئاۋارە بولماتتى. ئۇلارغا دولەت خېرىدارلىق قىلاتتى. ئىختىسات بازار مۇناسىۋەتلىرىگە كوچەرىلگەندىن كېيىن دولەت پىلانى يوقىتىلدى. تۇراقلىق خېرىداردىن ئاجراپ قالغان كارخانىلار بىلەن زاۋۇت، فابرىكىلار ئىستىمالچىلار ئېھتىياجىغا زورۇر، جۇمھۇرىيەت ۋە دۇنيا بازىرىدا ئوتىدىغان توۋارلارنى ئىشلەپ چىقىرىشقا مەجبۇر بولدى. بۇ بولسا ئىلگىرىكى پىلانلىق ئىشلەپ چىقىرىش تېخنىكىسىنى پۈتۈنلەي يېڭىلاشنى ياكى ئۆزگەرتىپ قۇرۇشنى تەلەپ قىلاتتى. بۇنىڭ ئۈچۈن مەبلەغ بولمىغانلىقتىن كارخانىلار بىرنىڭ كەينىدىن بىرى بوھرانغا ئۇچراپ، ئىشنى توختىتىشقا ياكى ئىشلەپ چىقىرىشنى كەسكىن قىسقارتىشقا مەجبۇر بولدى. بۇ بولسا ئەمگەك ھەققىنى ئۆز ۋاقتىدا بېرەلمەسلىككە، ئىشسىزلار ئارمىيەسىنىڭ پەيدا بولۇشىغا ئېلىپ كەلدى. ھازىر ستاتىستىكا مەلۇماتلىرى بويىچە، جۇمھۇرىيەتتە مىڭغا يېقىن زاۋۇت، فابرىكا تولۇق ياكى قىسمەن يېپىلغان. ئىشسىزلار سانى ژىل ئاخىرىغىچە بىر مىللىون ئادەمگە يېتىش خەۋىپى ئاستىدا تۇرىدۇ. بۇ ژىلنىڭ ئاپرېل ئېيىغىچە ئىشچىلار بىلەن بيۇدژېت خادىملىرى ۋە پېنسىونېرلارغا ۋاقتىدا تولەنمىگەن ئاخچا 17 مىللىارد تەڭگىنى تەشكىل قىلغان. جۇملىدىن، دولەتنىڭ پېنسىونېرلارغا ۋاقتىدا بېرەلمەي ژىغىلىپ قالغان قەرزى 4 مىللىارد 808 مىللىون تەڭگىگە يەتكەن.

دولەت خېلىدىن بېرى بۇ قىيىن ئەھۋالدىن قۇتۇلۇشنىڭ يوللىرىنى ئىزدىمەكتە. يېقىندا موسكۋادا مۇستەقىل تورت دولەت ـ روسسىيە، قازاقىستان، بېلورۇس ۋە قىرغىزستان پرېزىدېنتلىرى ئۆز ئارا ئىختىسادىي ئىنتېگراتسىيەنى چوڭقۇرلىتىش توغرىلىق شەرتنامىغا ئىمزا چەكتى. ئۇنىڭ ئاساسىي مەخستى يېڭى مۇستەقىل دولەتلەر ۋۇجۇتقا كەلگەندىن كېيىن ئۈزۈلۈپ قالغان ئىختىسادىي ئالاقىلارنى مۇستەھكەملەشتىن، ئىشلەپ چىقىرىشتى توختىغان كارخانىلارنى ئىشقا قوشۇش، ئىشلەپ چىقىرىلغان مەھسۇلاتلارغا ھەمە دورستلۇق دولەتلىرى بازارلىرىدا خېرىدار تېپىشتىن، تاموژنا، باج مۇناسىۋەتلىرىدە يېنىكچىلىك تۇغدۇرۇشتىن. ئىشلەپ چىقىرىشنى يولغا قويۇش ئارقىلىق ئىشسىزلارنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇشتىن، شۇنداق قىلىپ، ئاخىرقى ھېساپتا ئاھالە تۇرمۇشىنى ياخشىلاشتىن ئىبارەت.

ئەندى بيۇدژېت خادىملىرى مائاشىنىڭ، پېنسىونېرلارنىڭ پېنسىيە ئاخچىسىنىڭ ۋاقتىدا بېرىلمەي، ئايلاپ كېچىكتۈرۈلۈشكە كېلىدىغان بولساق، ئۇلارنى ئۆز قەرەللىكە بېرىشكە دولەتنىڭ چامى يەتمەيۋاتىدۇ. باشقىچە ئېيتقاندا، مەملىكەت غەزىنىسىدە مەبلەغ يېتىشمەيۋاتىدۇ ـ يەنى بيۇدژېتقا ئاخچا چۈشمەيۋاتىدۇ.

بيۇدژېتقا ئاخچا نەدىن چۈشىدۇ؟ ئىشلەپ چىقىرىش تەرەققىي قىلغان مەملىكەتلەردە كىرىم سېلىقى، تاموژنا بېجى بيۇدژېتنى تولدۇرىدىغان ئاساسىي مەنبە ھېساپلىنىدۇ. بىزدىچۇ؟ زاۋۇت، فابرىكىلار تولۇق قۇۋۋەتتە ئىشلىمىگەچكە، يۈز مىڭلىغان ئادەملەر ئىشسىز ژۈرگەچكە، ئۇلار ئەمگەك ھەققى ئالمايدۇ. نەتىجىدە ئۇلاردىن كىرىم سېلىقى، پېنسىيە فوندىمۇ تولىمايدۇ. بۇ بولسا مەبلەغ يېتىشمەستىن دولەت بيۇدژېتىنىڭ ئورۇقلاپ كېتىشىگە، پېنسىيە پۇللىرىنى بىر نەچچە ئاي كېچىكتۈرۈپ بېرىشكە سەۋەپ بولماقتا. ئەمگەك ھەققى، پېنسىيە پۇلىنى ۋاقتىدا ئالالمىغان ئادەملەرنى بۈگۈنكى قەھەتچىلىك نامراتلىق غارىغا ئىتتىرىۋاتىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە كۈندىلىك تۇرمۇش ئۈچۈن ئەڭ كېرەكلىك مۇھىم ئوزۇق ـ تۈلۈك ـ ئوت ۋە نان مەھسۇلاتلىرى، گوش، ماي، كامۇنال خىزمەت باھالىرىنىڭ توختىماي داۋاملىق ئوسۇشى (ئۇلار ئاپرېل ئېيىدىلا يەنە 20 پروتسېنت قىممەتلىدى) ئاھالى تۇرمۇشىنى يەنىمۇ قىيىنلاشتۇرماقتا. ئادەملەر ئامالسىز كوچىلارغا چىقىپ، تاماكا، سەرەڭگە، سوۋۇن، سېمىشكا سېتىشقا مەجبۇر بولماقتا. شەھەردىن ژىراق جايلاشقان ئاۋۇللار بىلەن يېزا تۇرغۇنلىرىنىڭ ئەھۋالى تېخىمۇ كەسكىنلەشمەكتە. ئۇلار ئوز جايلىرىدا ھايات كەچۈرۈشكە كوزى يەتمەي، خۇددى ئورۇش ۋاقتىلىرىدىكىدەك، ئىشىك ـ تۈڭلۈكلىرىنى بەكىتىپ، ئوي ـ جايىنى تاشلاپ شەھەرگە ۋە شەھەر ئەتراپىغا كوچۈپ كەلمەكتە. شەھەر ۋە يېزىلاردا ئوغرىلار ۋە بۇلاڭچىلار كوپەيمەكتە... ھوكۇمەت ھەر خىل جىنايەتلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن قاتتىق چارىلەرنى كورۈۋاتىمۇ، ئۇلار ئازايمايۋاتىدۇ. جىنايەتلەرنىڭ ئىجتىمائىي كېلىپ چىقىشىغا پالتا چاپماي تۇرۇپ، ئۇلارنى تۈگىتىش تەس ئوخشايدۇ.

خەلقىمىزدە «ئۈمۈتسىزلىك ـ شەيتاننىڭ ئىشى» دېگەن ماقال بار. ھەقىقەتەنمۇ ئۈمۈتسىزلىك ئادەمنى خارابلىققا، ئائىلىنى ۋەيرانچىلىققا ئېلىپ كېلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ كېلەچەككە ئۈمۈت بىلەن قاراپ، ئوتكۈنچى دەۋرنىڭ بۇ قىيىنچىلىقلىرىدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن ئەڭ ئالدى بىلەن ھەر بىر ئادەم ئۆزى ئىزدىنىشى، ھەرىكەت قىلىشى كېرەك. ھازىرقى شارائىتتا بۇ قىيىنچىلىقتىن چىقىشنىڭ بىردىن ـ بىر يولى ئادىل ئەمگەك ۋە ئادىل تىجارەت بولۇپ قالدى.

مالىك سادىروۋ.

ئىنسان ۋە ئىمان

ئىزگۈ ھەج سەپىرى

بىسمىللاھىر رەخمانىر رەھىم!

ئىمان ئىشەنمەك، ئىسلام ئەمىرلىرىگە بويى سۇنماق دېمەكتۇر. ھەقىقەتتە ھەر ئىككى ئۇقۇم بىر - بىرىگە مۇناسىۋەتلىكتۇر. دىن جانابىي ئاللا تەرىپىدىن پەيغەمبەرلەر ۋاستىسى ئارقىلىق ئىنسانلارغا بىلدۈرۈلگەن بىر ھەقىقەتتۇر.

ئاللاھنىڭ بارلىقى ۋە بىرلىكىگە ئىشەنگەن، پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئاللاھ تەرىپىدىن ئەۋەتىلگەن ھەق پەيغەمبەر ئىكەنلىكىگە چىن قەلبىدىن ئىشەنگەن، چىن دىلىدىن ئىقرار قىلغانلار مومىن مۇسۇلمان دېيىلىدۇ. تىلى بىلەن ئىقرار قىلىپ، دىلى بىلەن تەستىقلىمىسە مومىن دېيىلمەيدۇ. جانابىي ئاللاھنىڭ، پەيغەمبىرىمىز رەسۇلىللاھنىڭ ھەممە ئەمىر - پەرمانلىرىغا ئىتائەت قىلغانلىقىمىز ئۈچۈن بىزلەرنى مۇسۇلمان دېيىشىدۇ. دىنىي ئەخلاقتىن مەخسەت قەلبىمىزنى يامان ئوي، يامان گۇمانلاردىن پاكلاشتىن ئىبارەت.

ئەدەپ - ئەخلاقنىڭ ئادەم ئۈچۈن ئەڭ قىممەتلىك نەرسە ئىكەنلىكى ھەققىدە تالاش يوق. ئۇنىڭغا بىر مىسال كەلتۈرەيلى، سىز بىر تىجارەتچى دەيلى، ئىككى سودىگەر دوستىڭىز سىزنى يوقلاپ، ھال - ئەھۋال سوراپ كەلدى. بىرىنىڭ مەخسىتى سىزنىڭ سودىڭىزنى بۇزۇپ، خېرىدارىڭىزنى ئۆزىگە تارتماق، يەنە بىرىنىڭ مەخسىتى ئەمۋالىڭىزنى سوراپ، سىزگە خالىس ياردەم قىلماقتىن ئىبارەت. مۇنداق قارىسىڭىز ھەر ئىككىلا كىشى سىزنى يوقلاپ كەلگەن دوستلىرىڭىزدۇر. ئامما كۆڭلىگە قارىساق، بىرى ھەسەت ئوتىدا ئىچى كۆيگەن بىر نامەرت، يەنە بىرى مەرت ۋە مارۇۋەتلىك ئادەم. بىرى دوست سۈرەتتىكى دۈشمىنىڭىز، يەنە بىرى چىن دوستىڭىزدۇر. بۇ مىسالدىن شۇنى بىلىشىمىز لازىمكى، كۆڭلىمىزنى يامان نىيەت، غەرەزلەردىن تازىلاپ، ئىچ ۋە تېشىمىزنى ئوخشاش قىلىشىمىز لازىم.

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ: «ئاللاھ سىلەرنىڭ سۈرەتلىرىڭىزگە (تاشقى قىياپىتىڭىزگە)، مال - دۇنيارىڭىزغا قارىمايدۇ، بەلكى سىلەرنىڭ كۆڭۈللارغا ۋە قىلغان ئەمەللىرىڭلارغا قارايدۇ».

ئۇلۇغ قۇرئانى كەرىمدە ئۆزىنىڭ ئىززەت نومۇسىنى، ئەيىپىنى ساقلاشنى بىلمىگەن ھەر بىر ۋىجدان ئىگىسى باشقىلارنىڭ مېھنىتى ھېساۋىغا ھايات كەچۈرۈشنى نومۇس دەپ بىلىشى كېرەك، دەپ ھالال ياشاشقا دەۋەت قىلىدۇ. شۇنداقلا ھەر بىر كىشىنىڭ قىلغان ئىبادىتى ياكى قىلغان ياخشىلىقى ئاللاھنىڭ رازىلىقى ئۈچۈن بولۇشى لازىم. ئۇنداق بولماي، رىيا قىلىشنىڭ، ئۆزەڭنى كورستىش غەرىزىدە قىلغان ئىشىڭ (ھەتتا ياخشىلىقىڭ) ساۋاپ ئەمەس، ئەكسىنچە گۇناھقا ياتىدۇ.

ئاللاھقا مىڭ قەتلى شۈكرى، يېقىنقى ژىللاردىن بۇيان ئىسلامىيەتتىكى ياخشى پەزىلەتلەر ئۆز ئەكسىنى تاپماقتا. شۇ قاتاردا ئىسلام دىنىدىكى ئەڭ ئاساسىي بەش پەرزنىڭ بىرى بولغان ھەج پەرزىنى ئادا قىلىشقا قاكوپ كىشىلەر مۇيەسسەر بولدى، ئاللاھ قوبۇل قىلغاي. بىراق ئاز ساندىكى بەزى كىشىلەر بۇ مۇسۇلمانچىلىق ئەمەلىنىڭ خاسىيتىنى خارلىماقتا. ئۇلار ئۇلۇغ جايلارنى زىيارەت قىلىپ، ئۇيەردىكى ياخشى ئىشلاردىن تەسىرلىنىپ، ياخشى ئەخلاقىي سۈپەتلەرنى ئۆزلىرىگە مۇجەسسەملەشتۈرۈشى كېرەك ئىدى. ھەقىقىي تەقۋادارلىق، ھالاللىق، سەبىرچانلىق، كىشىلەرگە ئازار بەرمەسلىك، راستچىلىق، ۋەتەنپەرۋەرلىك، ساخاۋەتلىك ۋە باشقا پەزىلەتلەر ئارقىلىق باشقىلارغا نەمۇنە بولۇشى، ئىسلام دىنىنىڭ تېخىمۇ رىۋاجلىنىشىغا ھەسسە قوشۇشى ھەقىقىي ھاجىلىرىمىزنىڭ ۋەزىپىسى. بۇ توغرىلىق ئۇلۇغ ئىسلام ئالىمى شائىر خوجا ھاپىزى مۇنداق دېگەن:

دوستۇڭغا قىل مورۇۋۋەت،
دۈشمەنگە قىل مادارا...

ئۇنىڭ مەنىسى: ياخشىلىق قىلىپ، دوستۇڭنى تېخىمۇ يېقىنلاشتۇر، دۈشمىنىڭنى دوستقا ئايلاندۇر.

ئىسلام دىنى ئەدەپ - ئەخلاققا، ياخشىلىققا دەۋەت قىلىپ تۇرسىمۇ، بەزى كىشىلەر زامانىنىڭ ئۆزگىرىشى بىلەن بىر دىنلا ئۆزگىرىپ، ئانچە - مۇنچە ئۆزى بىلىدىغان سۈرىلەرنى ئۇيەر بۇيەردە ئوقۇپ، كىشىلەرنىڭ نەزەرىدە تەقۋادار بولىۋالدى. بەزىلەر پەيتىنى تاپسا، ھەر قانداق ئەپسانىيەتچىلىكتىن قايتماي، كىشىلەرنى بىزار قىلماقتا. ئۇنداق چالا موللىلار توغرىلىق بۈيۈك شائىر ئومەر ھەييام مۇنداق دېگەن:

بولمىساڭ ئۇۋچىسەن، ئۇۋدىن قىلما بەھس،
بىلمىگەن نەرسەڭنى تەپسىر قىلما، تەس...
كىم مەنا سورىسا، سەن كورگەننى ئېيت،
ھېچ قاچان ئۇستازىڭ كورگەننى ئەمەس.

بىيىلمۇ ھاجىلىق سەپىرىگە كوپ كىشىلەر ئاتلاندى، ئاللاھ نەسىپ ئەيلىگەي. بۇ پەرز ئەمەلىنىڭ ئۆزىگە خاس شەرتلىرى باردۇر. بۇنى بەزىلەر بىلسە، بەزىلەر بىلمەسلىكى مۇمكىن. ئەڭ ئالدى بىلەن ھەج سەپىرىگە سەرىپ قىلىنىدىغان ئاقچا ھالال بولۇشى، ھېچ قانداق ھارامىلىق ئارىلاشماسلىقى بىلەن ئۇ قەرزىدىن خالى بولۇشى لازىم. شۇنداقلا سەپەرگە ماڭغۇچى ئۆزى ساغلام بولۇپ، مەككە - مۇكەررەمىگە بېرىپ كەلگىچە يول كىرا ۋە يېمەك - ئىچمەك خىراجەتلىرى تولۇق بولۇشى كېرەك. ئۇيەردە قالغان كىشىلەرگە يەتكىدەك خىراجەت قالدۇرۇشى شەرت. ئاياللارغا ئېرى بىلەن ياكى مەھرەم قېرىندىشى بىلەن بىرگە بېرىشقا بولىدۇ.

ھەجنىڭ پەرزلىرى ئۈچتۇر، ئۇلار 1. غۇسلى تاھارەتتىن كېيىن ئاللاھ رازىلىقى ئۈچۈن نىيەت قىلىپ، ئىككى رەكەت ناماز ئوقۇپ، ئېھرام كىيىش. 2 - كەئبەتۇللانى يەتتە قېتىم ئايلىنىپ، ھەجەر ئەسۋەت - مۇقامى ئىبراھىم ئىسىملىك مۇبارەك جايدا كەئبىگە قاراپ، ئىككى رەكەت ناماز ئوقۇش. 3 - ئەرەپە كۈنى ئەرافات تېغىدا ھازىر بولۇپ، قىبلىگە قاراپ تۇرۇپ، زىكىر - تەسبىھ ئېيتىپ، مەخسەتلىرىنى سوراپ دۇئا قىلىش. ھەجنىڭ ۋاجىپلىرى بەشتۇر. ئۇلار: 1 - سافا - مەرۋە تاغلىرى ئارىسىدا يەتتە مەرتەم سەئي قىلىپ، ئىككى رەكەت ناماز ئوقۇش. 2 - زۇلھەججە 9 - كۈنلىرى كەچتە مۇزدەلىفە دېگەن جايدا ھازىر بولۇپ، شام نامىزى بىلەن خۇپتەن نامىزىنى بىر قىلىپ ئوقۇش. 3 - شەيتانغا تاش ئېتىش. 4 - ئۆيگە قايتىش ئالدىدا مەككە - مۇكەررەمەدە كەئبەتۇللانى تاۋاپ قىلىپ چىقىش. 5 - پەرز، ۋاجىپ ئەمەللىرى تۈگەل ئادا بولغاندىن كېيىن چاچ - ساقاللىرىنى ئېلىش.

ھەجنىڭ سۈننەت مۇستەھەبلىرى تۆۋەندىكىچە: ھەج سەپىرىگە ژۈرۈش مەزگىللىرىدە تەلبىيە يەنى لەببەيكە ئاللاھۇممە لەببەيكە يەنى ئۇنلۇك ئوقۇش، دايىم، ياراب، مەن ھەج قىلىشنى نىيەت قىلىمەن، ئۇنى ماڭا يېنىك قىل، نىيىتىمنى قوبۇل قىل دېيىش ۋە ئېھرامدىكى ۋاقىتلىرىدا باشقا كىيىملەرنى كىيمەسلىك، ئەدەپسىز سوزلەرنى سوزلىمەسلىك، بىراۋنى رەنجىتمەسلىك، ئاياللارغا ھەۋەس نەزىرىدە قارىماسلىق، يېقىنلىق قىلماسلىق لازىم. ئاياللار ئېھرام كىيمەس، ئۆزىنىڭ پاكىزە كىيىملىرىنى كىيىشى، باش ۋە يۈزلىرىنى يېپىپ ژۈرۈشى، تەلبىيەنى ئۇنلۇك ئوقۇماسلىقى، زەم - زەم سۈيىنى ئورە تۇرۇپ، قىبلىگە قاراپ، تەكبىر بىلەن ئىچەر ۋە باش - يۈزلىرىگە سېپەر، شۇنداقلا كەڭ رىزىق، كېسەللەرگە شىپالىقنى تىلەش. زۇلھەججە كۈنى مىنا دېگەن جايغا بېرىشى، 10 - زۇلھەججە كۈنى ئەرافاتتىن قايتىپ، موزدەلىفەگە كېلىپ، تاڭ ئاتقاندىن كېيىن جەمرە تاشلىرىنى (41 ياكى 7 دانە) ئېلىپ قايتار. ھالى كەلسە قۇربانلىق قىلار. مەدىنە مۇنەۋۋەرگە بېرىپ، پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ تەبرىنى زىيارەت قىلىش. ئۇيەردە ئىككى رەكەت ناماز ئوقۇپ، قۇرئان تىلاۋەت قىلىش، شۇنداقلا قۇبىيە مەسچىتى، ئوھۇت تېغى، خەندەك جاھاتلىرىدا شەھىت بولغان ساھابىلەرنىڭ مۇبارەك قەبرىگاھلىرىنى زىيارەت قىلىش ۋە قۇرئان تىلاۋەت قىلماقلىق ھەجنىڭ سۈننەت ئەمەللىرىدۇر.

ئاللاھ سىلەرنىڭ ھەجلىك ئىزگۈ نىيەتىڭلارنى قوبۇل قىلغاي، سەپىرىڭلار بىخەتەر بولۇپ، ئاللاھ رازىسى ئۈچۈن ھەقىقىي ھاجىلىق نەسىپ بولسۇن!

ئومەرجان ھاجىم ئابدۇسەمەدى.
ئالمۇتا شەھىرى.

ژىللار ۋە ئادەملەر

ياركەنتنىڭ پەخرىي پۇخراسى

قايسىلا يۇرت بولمىسۇن ئۆزىنىڭ مەردانە ئوغۇل - قىزلىرى بىلەن پەخىرلىنىدۇ. بىر ئەسىردىن ئوشۇغىراق تارىخى بار ياركەنت شەھىرىنىڭ 13 نەپەر پەخرىي پۇخراسىنىڭ بىرى رەشىت ئابدۇلخەيىروۋ تۇر. ئۇ ئۆزىنىڭ پۈتۈن ھاياتىنى مەرىپەت يولىغا بېغىشلىغان كىشى. ئۇنى ياركەنت تەۋەسىدە تونۇمايدىغان ئادەم يوق.

يازكۈنلىرىنىڭ بىرىدە ئۇنى يوقلاپ ئۆيىگە بارساق، رەشىت ئاكا دەرۋازىسى ئالدىدىكى قوش سۇۋادانىنىڭ ئارىسىغا ئورنىتىلغان بەلدىڭدە دەم ئېلىپ ئولتارغان ئېكەن.

— تەبەتتىن بەھىر ئېلىپ ئولتۇرۇپسىزدە؟ — دېسەم، ئورنىدىن تۇرۇپ بوشتىپ بېرىپ:

— ھازىر پەيزى ئالىدىغان تەبەتمۇ قالمىدىغۇ، ئۇكام! — دەپ ئېغىر خۇرسىندى. — بىز بالا چاغلاردا بۇ ياركەنت بولۇپمۇ ئوسەك بويى بىر جەننەت ئىدى. بۇلبۇل، كاككۇك خەندان ئۇرۇپ، بەس - بەستە سايراپ تۇراتتى. ئۇلار ھازىر تېزىپ نەلەرگە كەتتىكىن. ئوسەككە بارساق، قايتقۇمىز كەلمەيدىغان. ھازىر ئۇنىڭ بۇرۇنقى پەيزى قالمىدى...

بىز ئۆيگە كىرىپ، چاي ئىچىپ ئولتىرىپ پاراڭلاشتۇق. ھاياتنىڭ 80 - داۋىنىدىن ئاشقان بۇ موييىپىتنىڭ بالىلىق چاغلىرى قالايمىقانچىلىق بىر دەۋىرگە توغرا كەلدى. ئۇ ياركەنتتىكى لۇناچارسكىي نامىدىكى مەكتەپنى تاماملىغاندىن كېيىن ئالمۇتىدىن كوچۈپ كەلگەن سوپى زەرۋات نامىدىكى پېدتېخنىكۇمغا كىرىپ ئوقىدى. بۇ بىلىم دەرگاھىدا ئايدۇللا روزىباقىيېۋ، ھېزىم ئىسكەندەروۋ، لاتىپ ئەنسەرىي، ئومەر مۇھەممەدىيېلار دەرس بېرەتتى. رەشىت ئاكىغا يالقۇنلۇق شائىر ۋە يازغۇچى ئومەر مۇھەممەدىنىڭ تەسىرى ناھايىتى چوڭ بولغان. بولۇپمۇ ئۇستازى ئومەر مۇھەممەدىنىڭ ئومرىنىڭ ئاخىرقى دەقىقىلىرىگىچە خىزمەتتىن، ئىنجاتتىن قول ئۈزمىگەن ئىرادىسى رەشىت ئاكىنىڭ قەلبىگە ئورناپ قالغان. ئۇ تېخنىكۇمنى تاماملىغاندىن كېيىن ئالىي بىلىم ئېلىش نىيىتى بىلەن تاشكەنتكە بېرىپ، پېداگوگىكا ئىنستىتۇتىغا ئوقۇشقا چۈشىدۇ. ئۇ ئۇچىنچى كۇرستا ئوقۇۋاتقان چېغىدىلا ھەربىي خىزمەتكە چاقىرىلىپ، 1933 - ژىلى تۈركمەنستاندا ئوز بورچىنى ئوتەشكە كىرىشىدۇ.

مەن ھەربىي ۋەزىپەمنى ئوتەپ، ياركەنتكە قايتىپ كېلىپ، مولوتوۋ نامىدىكى مەكتەپتە مۇئەللىم، ئىلمىي مۇدىر بولۇپ ئىشلەپ ژۈرۈپ، سىرتتىن ئوقۇپ، ئىنستىتۇتنى تاماملىدىم. ئوقۇش ئىشىنى راسا جانلاندۇرۇپ ئىشلەپ ژۈرگەندە تۇيۇقسىز، نېمىس فاشىستلىرى ۋەتىنىمىزگە قاراقچىلارچە بېسىپ كىردى.

ئۇلۇغ ۋەتەن ئۇرۇشىنىڭ قانلىق جەڭ مەيدانىغا 1941 - ژىلىنىڭ ياز پەسلىدىلا ئاتلانغان رەشىت ئاكا ئۇ ئېغىر ژىللارنى ئەسلەپ، مۇنداق دەيدۇ:

— قانلىق ئۇرۇش 1418 كۈن ۋە تۈن داۋام قىلدى. فاشىستلارنىڭ پۇتكۇل ھەربىي قۇدرىتى ۋەتىنىمىزنى بېسىۋېلىشقا قارىتىلغان ئىدى. موسكۋا، ستالىنگراد بوسۇغىسىدا بولغان شىددەتلىك جەڭلەر ئۇرۇشتا بۇرۇلۇش ياسىدى. دۈشمەن بوسۇپ ئىلگىرلەپ مېڭىشتىن توختىدى. بولۇپمۇ كورسك دوغىسىدىكى جەڭلەر دۇنيانى زىل - زىلىگە كەلتۈردى. باسقۇنچىلار قورشاپ يوقىتىش ئۈچۈن 54 دىۋىزىيە (900 مىڭ ئەسكەر)، ئون مىڭ زەمبىرەك، 2700 تانك، 2000 سامولىيوت بىلەن بارلىق ھەربىي تېخنىكىسىنى كورسك دوغىسىغا توپلىدى. ئەينە شۇنداق قۇدرەتلىك كۈچ بىلەن ھۇجۇمغا ئوتكەن فاشىستلار قاتتىق زەربىگە ئۇچرىدى. 1943 - ژىلى يازدا بولغان بۇ قانلىق قىرغىندا ئۇرۇش ھاۋادا، يەردە كېچە - كۈندۈز داۋام قىلىپ، نەچچە مىڭلىغان ئادەملەر ھالاك بولدى. كورسكىدا ھايات مامات جېڭى ئۇزاق بىر مۇددەت داۋام قىلدى. ۋەتەننى دۈشمەندىن قوغداش يولىدىكى شىددەتلىك جەڭلەردە كورسەتكەن قەھرىمانلىقلىرى ئۈچۈن يۈز مىڭدىن ئوشۇق جەڭچى ۋەتىنىمىزنىڭ ئوردېن - مېداللىرى بىلەن تەغدىرلەندى. شۇ قاتاردا مەنمۇ 1 - دەرىجىلىك «ۋەتەن ئۇرۇشى» ئوردېنى بىلەن مۇكاپاتلاندىم... بىز دەسلەپ مۇنداق دەھشەتلىك ئۇرۇشنى كورمىگەچكىمۇ خېلىلا ۋۇرەك ئالدى بولۇپ ژۈردۇق. بارا - بارا كوزۇمىز پىشىپ، جەسەتلەر ئارىسىدا ژۈرسەكمۇ ئولۇم توغرىلىق ئانچىلا ئويلىمايدىغان بولۇپ قالدۇق. ئانا ۋەتەنگە بولغان مۇھەببەت، قانخور دۈشمەنگە بولغان نەپرەت ھەممىدىن ئۈستۈن كېلىپ، ئاخىرى بىر كۈن ھۇجۇمغا ئوتتۇق. فاشىستلار بەرداشلىق بېرەلمەي چېكىنىشكە مەجبۇر بولدى. ئۇلار شۇ چېكىنگىنىچە ئاخىرى ئوز ئۇۋىسىدا بىت - چىت بولدى. بىزنىڭ قىران ياشلىق پەيتىمىز ئۇرۇش ئوتى ئىچىدە ئوتۇپ كەتتى، ئۇكا، — دەپ ئۇلۇغ كىچىك تىنىدى. مەن ئۇنىڭ ياغاچ ئايىغىغا قاراپ ئولتىرىپ قالسام كېرەك، ئۇ كوڭلۇمدىكىنى سېزىپ:

— بۇ ياغاچ ئاياق، سوغ ئۇرۇشنىڭ يالدامىسى، ئۇكا، — دەپ كېيىنى داۋاملاشتۇردى. — قانچە دېگەن بىلەن ئۇرۇش دېگەن دەھشەتقۇ! قانداق ئېھتىيات قىلما، خۇدا ساقلىمىسا، ئۇنىڭدىن ساق قالىمەن دەپ ئېيتىش تەس. قۇلاق تۇۋىڭدىن غۇيۇلداپ ئوتۇپ تۇرغان ئوقلار ئەجەل ئۇرۇغىنى چاچاتتى. بۇگۈن بۇيەردە جەڭ قىلساڭ، ئەتە ئۇيەردە جەڭگە كىرەتتۇق. تالاي قېتىم مېنىڭ ھاياتىم قىل ئۈستىدە قالغان. ئۇرىيول يونىلىشى پونىرى ستانسىيىسى تۇۋەندە بولغان قانلىق جەڭ مېنىڭ ئېسىمدىن ھەرگىزمۇ كەتمەيدۇ. كەچ كۈز ۋاقتى ئىدى. نېمىس فاشىستلىرى ستانسىيىگە مەھكەم ئورۇنلىشىۋالغان ئېكەن. بىزنىڭ روتىمىزغا ئەشۇ ستانسىيىنى ھۇجۇم قىلىپ ئېلىش ۋەزىپىسى تاپشۇرۇلدى. سنارىيادلار كېچە - كۈندۈز توختىماي ئېتىلىپ، يېنىمىزدىلا پارتلاتتى. بىز ئورمان ئىچىدىكى چىغىر يول بىلەن كېچىچە مېڭىپ، تاڭ ئاتقاندا ئەشۇ ستانسىيىگە يېقىنلاشتۇق. يېقىن ئارىدا كىچىكىنە بىر مەھەللە كوزۇمىزگە روشەن كورۇنۇپ تۇراتتى. ستانسىيە تەرەپتىن سامولىيوتلار ھاۋاغا كوتىرىلىپ، بىز تۇرغان يەرنى بومبىلاپ كېتىشتى. ئۇنىڭ ئارقىسىدىنلا دۈشمەن تانكىلىرى ئاغزىدىن ئوت چېچىپ، بىز تەرەپكە ئومىلەپ كېلىشكە باشلىدى. ھايات جېڭى داۋام قىلدى. بىر چاغ يېنىمىزدا سنارەد پارتلىنىپ، ھەممە ياقنى تۇكتەي - تۇكتەي قىلىۋەتتى. ھوشۇمغا كېلىپ، كوزۇمنى ئاچسام، گوسپىتالدا ياتىمەن. قارىسام بىر پۇتۇم يوق، ئۇڭ پۇتۇمدىن ئېغىر يارىدار بولغاچقا، ئامال يوق، دوختۇرلار ئۇنى كېسىۋېتىپتۇ. ئوپراتسىيە ۋاقتىدا قان ئۇرغۇن ئېقىپ كەتكەچ، ھەمشىرىلەر ماڭا قان قويۇۋاتاتتى. سول پۇتۇمدا بولسا سنارەد پارچىلىرى تاكى ھازىرغىچە بار.

قولتۇق تاياققا تايىنىپ، مەيداندىن 1944 - ژىلىنىڭ ئاخىرىدا يۇرتىغا قايتقان رەشىت ئاكا ئۇيەردە ئولتارماي، ئوزىنىڭ سويۇملۇك ئىشىنى داۋاملاشتۇرۇپ، ياركەنتتىكى ئالتىنسارىن نامىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپتە ئىلمىي مۇدىر بولۇپ ئىشلىدى. ئوز ئىشىغا پۇختا ۋە دايىم ئىزدىنىش ئۈستىدە باش قاتۇرىدىغان تەجرىبىلىك ئۇستاز رەشىت ئاكىنى 1947 - ژىلى ناھىيەلىك مائارىپ بولۇمىگە مېتودىستلىققا تەكلىپ قىلدى. ئۇ ئون ژىل مابەينىدە ئوقۇش سۈپىتىنى ياخشىلاش ۋە ئەدەپ - ئەخلاق تەربىيىسىگە كوڭۇل بولۇپ، ياش ئەۋلادنىڭ ئەقلىي، ئەخلاقىي ۋە جىسمانىي جەھەتلەردە بىردەك يېتىلىشكە بار بىلىمنى، پەم - پاراستىنى سەرىپ قىلدى. ئۇ كېيىنرەك مائارىپ بولۇمىنى باشقۇرۇپ، مەكتەپلەرنىڭ ماددىي تېخنىكىلىق بازىسىنى مۇستەھكەملىدى. 1975 - 1977 - ژىللىرى ياركەنتتىكى كرۇپسكايا نامىدىكى يېتىم باللار ئۆيىگە مۇدىر بولۇپ ئىشلەپ ژۈرگەندە، ئۇچ يۈزدىن ئارتۇق يېتىم - يېسىر بالىنىڭ بېشىنى سىلاپ، ئۇلارغا ئاتىدارچىلىق قىلدى.

ژىللار ئوتتى، رەشىت ئاكا پۈتۈن ئاڭلىق ھاياتىنى ياش ئەۋلادنى تەربىيەلەشتەك ئىزگۈ ئىشقا سەرىپ قىلدى. ئۇنىڭ ھاياتى بىھۇدە ئوتۇپ كەتكىنى يوق. ئۇ نەگىلا بارمىسۇن، شاگىرتلىرى ئېھتىرام بىلدۈرۈپ ئالدىغا چىقىپ، ئاتىسىدەك ئەتىۋالاپ كوتۇۋالىدۇ. ئەل - يۇرتنىڭ ھورمىتىگە ئېرىشىشتىن ئارتۇق بەخت بولامدۇ؟ ئۇلۇغ غالىبىيەتكە مۇناسىپ ھەسسە قوشقان ۋە ھاياتىنى مەرىپەت يولىغا سەرىپ قىلغان رەشىت ئابدۇلخەيروۋ موشۇ كۈنلەردە ئوسەك ۋادىسىنىڭ ھورمەتلىك ئاقساقالى بولۇپ، ئىززەتكە بولۇنۇپ خاتىرجەم ياشاۋاتىدۇ.

ئا. تۇدىياروۋ.
ياركەنت شەھىرى.

خارجى ئەللەر نەشرلىرىدىن

«ئات ئا نيۇس» سەھىپىلىرىنى ۋاراقلىغاندا...

ئۆتكەن يىلى ئاۋستىرالىيە، تۈركىستان جەمىيىتىنىڭ ئىنگلىز تىلىدا نەشر قىلىنىدىغان «ئات ئا نيۇس» («ئاۋستىرالىيە، تۈركىستان جەمىيىتى خەۋەرلىرى») نىڭ بىر قانچە سانىنى كېزىتىمىز ئارقىلىق تونۇشتۇرۇپ ئۆتكىنىمىز گېزىتخانلىرىمىزنىڭ ئېسىدە بولسا كېرەك. تۆۋەندە شتاتتىن تاشقىرى مۇخبىرىمىز يۈسۈپ خوجايېۋنىڭ تەرجىمە-تەقرىزى ئاساسىدا «ئات ئا نيۇس» نىڭ ئاخىرقى سانلىرىدىن بىرىنى گېزىتخانلىرىمىز دىققىتىگە ھاۋالە قىلدۇق:

«ئات ئانيۇسنىڭ» بىرىنچى بېتى «شەرقىي تۈركىستاندىكى ئېكولوگىيە پاجىئەسى» دېگەن سەرلەۋھە بىلەن ئېچىلىدۇ. «شىنجاڭ گېزىتىنىڭ» مۇخبىرلىرى سۇلتانبەك ۋە دىڭجاڭلارنىڭ ئۆتكەن يىلى 30-مايدىكى خەۋىرىگە قارىغاندا دەپ يازىدۇ، «ئات ئا نيۇس» ئەسىرلەردىن بېرى خەلقىمىزنى سۇ بىلەن تەمىنلەپ كېلىۋاتقان ماناس كۆلى كېيىنكى 40 يىل مابەينىدە يەرلىك ئاھالىگە ئېچكىرىدىن مىلليونلىغان كەلگىندى-كۆچمەنلەر قوشۇلۇپ، كۆل سۈيىدىن ھەددى-ھېسابسىز ۋە ئىسراپچىلىق بىلەن پايدىلىنىش نەتىجىسىدە يېقىنقى يىللاردىن بېرى كۆل سۈيىنى پەيدىن-پەي ئازىتىپ، ماناس دەرياسىنىڭ سۈيى ئازىيىپ كېتىشكىمۇ سەۋەبچى بولماقتا. ھازىر ماناس دەرياسىنىڭ تۆۋەندىكى ئېقىنىغا جايلاشقان دېخانچىلىق ئېكىنلىكلىرىگىمۇ سۇ يېتىشمەسلىك ئەھۋالى يۈز بەرمەكتە.

[illegible]

1995-يىلى 9-ۋە 10-ئىيۇل كۈنلىرى [illegible]

[illegible] ئۆتكەندىن كېيىن خىتاينىڭ يەرلىك ھۆكۈمەت ئورۇ-

نلىرى خەلقنى [illegible]

«ئات ئا نيۇس» [illegible]

[illegible] مۇنداق بىر ئۆلۈم جازاسى [illegible]

«ئات ئا نيۇسنىڭ» «خىتاي ھۆكۈمرانلىرى دىنىي تالىپلارنى ئۆلتۈرۈش، تۈرمىگە تاشلاش ئارقىلىق دىنىي ئېتىقادنى بوغماقچى» دېگەن مۇنداق ھەش خەۋىرى ئادەمنىڭ ۋۇجۇدىنى تىترىتىپ، تىنتىشۇر كەندۈرىدۇ. 1995-يىلى 30-ماي كۈنى ئۈرۈمچى سوتىنىڭ ھۆكۈمى بىلەن 5 نەپەر دىنىي تالىپقا ئۆلۈم جازاسى، قالغان ئىككى نەپەر ئادەمگە مۇددەتسىز قاماق جازاسى بېرىلدى»، دەپ يازىدۇ «ئات ئا نيۇس». ئۇلار 31 ياشتىكى كۇچالىق ئابلىمت تالىپ قارى، 33 ياشتىكى قاغىلىق ئىدرىس ئۇمەر، 30 ياشتىكى قاغىلىق ئابدۇللا مۇھەممەت، 27 ياشلىق كۇچالىق خېلىل ئالتۇن ۋە غۇلجىلىق ئىبراھىم ئىسمائىل بىلەن قەشقەرلىك ئىلھام، (يەنە بىر ۋىگىتنىڭ نام-نىشانى نامەلۇم).

ئەسلى ۋاقە مۇنداق بولغان:

1990-يىلى بارىن ۋاقەسىدىن كېيىن خىتاي ھۆكۈمرانلىرى شەرقىي تۈركىستاندىكى بىر قانچە دىنىي مۇئەسسەسەلەرنى ئارقىتىپ، كۆپلىگەن مەسچىت-مەدرىسىلەرنى يېپىشقا كىرىشكەن ۋە شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا مەشھۇر دىنىي زاتلارنىمۇ تەقىپ ئاستىغا ئېلىپ، ئۇلارنىڭ دىنىي پائالىيەتلىرىنى چەكلىگەن، ئۇرغۇتلىرىنى بولسا، تۈرلۈك بوھتان-تۆھمەت بىلەن تۈرمىلەرگە تاشلىغان. شۇ جۈملىدىن، ۋۇقۇرىدا ئېيتىلىپ ئاتالغان تالىپلارنىڭ تەلىم ئېلىۋاتقان مەدرىسىمۇ زورلاۋانلارنىڭ بۇيرۇقى بىلەن مەجبۇرىي يېپىلىدۇ. خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ ئۆزلىرى تۈزگەن دۆلەتلىك ئاساسىي قانۇنىغا ئۆزلىرى خىلاپلىق قىلىۋاتقان بۇ زورلۇق-زومبۇلۇقىغا قاتتىق نارازى بولغان مەزكۇر مەدرىسىنىڭ نەچچە يۈزلىگەن ياش تالىپلىرى ۋۇقۇرىدا ئىسمى-شەرىپى ئاتالغان 7 قەيسەرنىڭ باشلامچىلىقىدا، نايىيەلىك ھۆكۈمەتنىڭ بىناسى ئالدىغا بېرىپ، ھۆكۈمەتتىن مەدرىسىنى ئەسكە كەلتۈرۈپ، ئوقۇشلىرىنى داۋاملاشتۇرۇشقا رۇخسەت قىلىشنى تەلەپ قىلغان. ئامما ھۆكۈمەت ئورۇنلىرى تالىپلارنىڭ ھەققانىي تەلىۋىنى ئۈزۈل-كېسىل رەت قىلىپ، باشلامچىلىق قىلغان بىر نەچچە بالىنى قولغا ئېلىپ، قاماپ قويىدۇ. خالىغىنىچە خورلاپ، دىنىمىزنى دەپسەندە قىلىپ، خەلقىمىزنى ئىنسانىي ھوقۇقىدىن مەھرۇم قىلغان ئىستىبدات ھۆكۈمرانلاردىن ئەندى ھېچ قانداق رەھىم-شەپقەت كەلمەيدىغانلىقىغا كۆزى يەتكەن ياشلار كۈرەشنىڭ باشقا يولىنى تاللاپ ئالىدۇ. ئۇلار ۋۇقۇرىدا نامى ئاتالغان يەتتە قەيسەرنىڭ تەشەببۇسكارلىقى ۋە باشچىلىقى بىلەن «ئىسلامىيەتنى ئىسلاھ قىلىش پارتىيەسىنى» قۇرۇپ، مەخپىي ھەرىكەت ئېلىپ بې-

رىشقا قارار قىلىندۇ. [illegible]

[illegible]

دىن كېيىن كارۋاتتىن قوزغىلالماي ئاكا ھالىتىدە ياتقان ئابدۇقادىرنى سۆرىگەن پېتى ئورۇمچىنىڭ جازا تۈرمىسىگە ئەكىلىپ تاشلىغان ھەم جازا ئۈستىگە يەنە جازا قوشقان. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇنىڭ قەيەردە ئىكەنلىكىنى ۋە ئۆلۈك-تىرىكلىكىنى ھېچ كىم بىلمەيدۇ. ھەتتا ئائىلە ئەزالىرىمۇ بىلمەيدۇ...

* * *

«ئات ئا نيوسنىڭ» 11-بېتىدە مۇنداق بىر ئىلمىي خەۋەر بېرىلگەن:

ئۇزاق يىللار تەتقىق قىلىش نەتىجىسىدە ۋېنگرىيە ئالىملىرى ئۇيغۇرلارنىڭ ۋە ھازىر ئۆزلىرىنى «يۇغۇر» دەپ ئاتىغان قېدىمىي «سېرىق ئۇيغۇرلارنىڭ» مۇزىكا ئاھاڭلىرى ۋېنگىر مۇزىكا ئاھاڭلىرى بىلەن ئوخشاشلىغى بارلىكەنلىكى تەستىقلىدى. شۇنىڭدەك بۇ ئۈچ مىللەت قېدىم زامانلاردا بىر-بىرى بىلەن چەمبەر چاش مۇناسىۋەتتە بولغانلىغى ئىلمىي يوسۇندا قەيت قىلىنغان.

ۋېنگىر ئالىملىرىنىڭ ئېيتىشىچە، 10-ئەسىردە ئۇيغۇرلار ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلىشقا باشلىغاندا ئۆز ئارا ئىختىلاپ تۇغۇلۇپ، كېيىن ئۇ قانلىق جەڭگە ئايلىنىپ كەتكەن. نەتىجىدە مۇسۇلمان بولغان ئۇيغۇرلارنىڭ ئەكسەرىيەت قىسمى شەرقىي تۈركىستان زېمىنىدە قېلىپ، ئۇ ۋەيسخانىنىڭ مۇسۇلمان بولغان ئەسكەرلىرىنىڭ قانلىق قىلىچى ئاستىدىن قۇتۇلۇپ قالغان «سېرىق ئۇيغۇرلار» بۇددا دىنىنى شۇ پېتىچە ساقلاپ، ئۇزاق-جاپا-مۇشەقەتلەر بىلەن گەنسۇ (كەڭسۇ) تەرەپكە ئوتۇپ كەتكەن.

ۋىللار ئوتۇپ، ئەسىرلەر ئۆتكەنسىرى، بۇ ئەلنىڭ مىللىي ئۆرپى-ئادەتلىرى، دىنىي ئېتىقاتى، تىلى ۋە

مەدەنىيىتى ئۇيغۇرلاردىن تامامەن ئۆزگىچە بولۇپ كەتكەن بولسىمۇ، ئامما ھەر ھالدا تابۇكۈنگىچە ئۇلارنىڭ تىلىدا قېدىمىي ئۇيغۇر تىلىنىڭ كۆپلىگەن ئېلېمېنتلىرى ۋە ئاز-تولا مۇزىكا ئاھاڭلىرى ساقلىنىپ قالغان. ئۇلارنىڭ ۋېنگىرلارنىڭ مۇزىكا ئاھاڭلىرى بىلەنمۇ ئاھاڭداش ئىكەنلىكى ۋېنگىر ئالىملىرى تەرىپىدىن ئېنىقلانغان.

* * *

«ئات ئانيوسنىڭ» سەھىپىلىرىدىن بىز خارجى ئەللەردىكى ئۇيغۇر ۋەتەنداشلارنىڭ مەدەنىيەتى پائالىيەتلىرىدىنمۇ خەۋەردار بولالايمىز.

1995-يىلى ئىستامبۇلدىكى سۇلتان ئەخمەت (كۆك مەسچىت) رايونىغا جايلاشقان ئەڭ چوڭ ئىستىراھەت باغلارنىڭ بىرىدە چوڭ يىغىن ئۆتكۈزۈلۈپ، بۇنىڭغا ئۇيغۇر ۋەتەنداشلىرىنىڭ لېدىرى، پۈتۈن ئۆمرىنى ئۇيغۇرلارنىڭ ۋەتەن داۋاسىغا بېغىشلىغان، ئاللەمگە مەشھۇر ئۇلۇق مۇجاھىد ئەيسا يۈسۈپ ئالپتېكىننىڭ نامى بېرىلگەن. بۇ تەنتەنىلىك مەراسىمغا ئىستامبۇل شەھىرىنىڭ ھاكىمى رېتسىپ تاھىر ئېردوگان جاناپلىرى رىياسەتچىلىك قىلىپ، ئەيسا ئەپەندىمنى قىزغىن تەبرىكلەپ مۇنداق دېگەن: «پۈتۈن ئۆمرىنى شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئازاتلىغى ۋە مۇستەقىللىغى ئۈچۈن بېغىشلاپ، هارماي-تالماي كۈرەش قىلىپ كەلگەن بۇ ئۇلۇق زات يالغۇز شەرقىي تۈركىستان خەلقى ئۈچۈنلا ئەمەس، بەلكى پۈتۈن تۈرك دۇنياسىنىمۇ توھپە قوشۇپ كەلدى. شۇنىڭ ئۈچۈن مەن پۈتۈن تۈركىيە خەلقى نامىدىن مىننەتدارلىق ئىزھار قىلىمەن!»... «ئەپسۇسكى، دېدى ئۇ سۆزىنىڭ داۋامىدا: «ئۇنىڭ بۇ جانپىدالىق پائالىيىتى پۈتۈن دۇنيانىڭ قوللاپ-قۇۋۋەتلىشىگە ئېگە بولالمىدى. بۈگۈن بۇ ئاددى ئىستىراھەت بېغىمىزنىڭ بۇ ئۇلۇق زاتنىڭ مۇبارەك نامى بىلەن ئاتىلىشى، ئالپتېكىن ئەپەندىنىڭ شانلىق نامى مەڭگۈ موشۇ باغ بىلەن بىللە ياشاپ، ئۇنىڭ ۋەتەن يولىدا قىلغان ئىزگۈ ئىشلىرى مەڭگۈ ئېسىمىزدە ساقلىنىپ قالغۇسى. چۈنكى شەرقىي تۈركىستان يالغۇز ئۇيغۇرلارنىڭلا ئاتا ۋەتىنى ئەمەس، شۇنداقلا ئۇ جېمى ئالەم تۈركلىرىنىڭ تارىخىي، مەدەنىيەت، مەرىپەت ئوچىغى بولغان يەردۇر...».

تۈركىيە پرېزىدېنتى سۇلېيمان دېمىرىل جاناپلىرى، تۈركىيەنىڭ باش ۋەزىرى چىللېر خانىم ۋە تۈركىيە پارلامېنتىنىڭ رەئىسى بۇ تەنتەنىلىك يىغىنغا ئۆزلىرىنىڭ تەبرىكنامىلىرىنى يوللىغان. شۇنىڭدەك، تەنتەنىلىك يىغىنغا تۈركىيەنىڭ ھەر خىل پارتىيە ۋەكىللىرىمۇ كېلىپ قاتنىشىپ، ئۆزلىرىنىڭ رازىمەنلىكىنى بىلدۈرگەن.

يىغىن ئۆتكەندىن كېيىن خ خ ج نىڭ ئانقارادىكى ئەلچىسى تۈركىيە ھۆكۈمىتىگە «بۇ بىزنىڭ ئىچكى ئىشىمىزغا ئارىلاشقانلىق» دەپ نارازىلىق بىلدۈرگەن. بۇنىڭغا تۈركىيە تاشقى ئىشلار مىنىستىرى: «بىزنىڭ مەملىكىتىمىز دېموكراتىيەنى كەڭ جارىي قىلغان مەملىكەت. ھۆكۈمەتنى خەلق سايلىغان. خەلقنىڭ ئەركى ئۆز قولىدا. بۇنى چەكلەش-دېموكراتىيەنى بوغۇش بولىدۇ. بۇ ھەم بىزنىڭ ئىچكى ئىشىمىز!» دەپ جاۋاپ بەرگەن.

يارقىن سىمالار

خەلقىمىزنىڭ مۇنەۋۋەر پەرزەندىگە بېغىشلاندى

ئۆزىنىڭ قىسقا، مەزمۇنلۇق ھاياتىنى، قابىلىيىتى بىلەن ئەقىل-پاراسىتىنى، تالانتىنى خەلقىگە بېغىشلىغان مەرت-مەردانە، دانا پەرزەنتلەرنىڭ ئىچىدە مۇرات كەرىم ئوغلى ھەمرايېۋنىڭ نامى ئۆچمەس يۇلتۇزدەك ئاللاھىدە پاقىراپ تۇرىدۇ.

موشۇ يىلى ئاپرېل ئېيىدا قىرغىزستان دۆلەت مىللىي ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئۇيغۇر فاكۇلتېتىدا مەشھۇر تىلشۇناس ئالىم، فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ دوكتورى، پروفېسسور مۇرات ھەمرايېۋ تەۋەللۇدىنىڭ 60 يىللىغىغا بېغىشلانغان ئىلمىي كونفېرېنسىيە بولۇپ ئۆتتى.

كونفېرېنسىيەنى فاكۇلتېت دېكانى، يازغۇچى ئىسرائىل ئىبراھىموۋ ئاچتى. پەلسەپە پەنلىرىنىڭ دوكتورى، پروفېسسور ئەزىز ئارىنبايېۋ «مۇرات ھەمرايېۋنىڭ ئىجادىي پائالىيىتىگە باھا» دېگەن ماۋزۇدا دوكلاد بىلەن سۆزگە چىقىپ، مەرھۇم ئالىمنىڭ بىباھا ئەمگەكلىرىنىڭ قىممىتىنى كۆرسىتىپ ئۆتتى.

كونفېرېنسىيەدە كەينى-كەينىدىن سۆزگە چىقىشلار بولۇپ، مەشھۇر ئالىمغا بولغان زور ئېتىقات، ئىخلاس ۋە ئۇنىڭ ئۇستازلىقىدا يېتىلگەن شاگىرتلار قەلبىنىڭ سادالىرى ياڭرىدى.

ئۇنىۋېرسىتېت ئوقۇتقۇچىسى، پەن نامزىتى زىبا مۇسابايېۋا «مۇرات ھەمرايېۋنىڭ مەھمۇت قەشقەرىي ھەققىدىكى كۆز قاراشلىرى»، ئالمۇتىدىن كەلگەن، ئاباي نامىدىكى ئۇنىۋېرسىتېتنىڭ ئوقۇتقۇچىسى، پەن نامزىتى ئالىمجان ھەمرايېۋ «مۇرات ھەمرايېۋنىڭ تۈرك شېرىيىتى تۈزۈلۈشى ھەققىدىكى كۆز قاراشلىرى» ۋە مەرھەبە ئىسمائىلوۋالارنىڭ «مۇرات ھەمرايېۋ ھازىرقى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىياتى ھەققىدە» ماۋزۇلىرى ئاستىدا ئىنتايىن قىزىقارلىق ھەم تەسىرلىك دوكلادلار قىلدى.

ئۇنىۋېرسىتېت ستۇدېنتلىرىدىن ئىلھام مۇسايېۋ «مۇرات ھەمرايېۋنىڭ ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى ھەققىدىكى كۆز قاراشلىرى»، ئادىل تايىپوۋ «مۇرات ھەمرايېۋ ھاياتى ۋە ئىجادىي يولى»، شاھىدە داۋۇتوۋا «مۇرات ھەمرايېۋ ئون بىرىنچى ئەسىرنىڭ يادىكارلىقلىرى ھەققىدە»، نەرگىزە تايىمانوۋا «مۇرات ھەمرايېۋ 19-ئەسىرنىڭ ئىككىنچى يېرىمىدىكى ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ تەرەققىياتى ھەققىدە»، گۈلبەھرەم ئەلايېۋا «مۇرات-لۇتپۇللا مۇتەللىپ ئىجادىيىتى ھەققىدە»، مۇقەددەم ئىماروۋا «20-30-يىللاردىكى شېرىيەت ھەققىدە مۇراتنىڭ پىكىرلىرى»، ئايبەك قاسىموۋلار «ئۇيغۇر شېرىيىتىنىڭ قۇرۇلۇشى ھەققىدىكى كۆز قارىشى» دېگەن ماۋزۇلاردا سۆزگە چىقتى.

مەزكۇر كونفېرېنسىيەگە تارىخچى قادىر ھاجى كىرەم قاتنىشىپ، مەشھۇر ئالىم، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ۋاقتىسىز ۋاپات بولغان دانا پەرزەندىنى ئەسلەپ، ئۆز خاتىرىلىرىنى ياشلارغا سۆزلەپ بەردى ھەم ياشلارنىڭ مۇرات ئىزىنى بېسىپ چىقىشنى، ئۇنىڭ ئازىمىزدا يوقلىغىنى بىلىندۈرمەي قايناق ئىجادىي ئەمگەك قىلىشنى تاپىلىدى.

شۇنداقلا جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر ئاسپىرانتىيەسى نامىدىن تۇرسۇن ئىسلام سۆزگە چىقىپ، كونفېرېنسىيەنى ئۇيۇشتۇرغۇچىلارغا، ستۇدېنتلارغا چوڭ مىننەتدارلىغىنى بىلدۈردى ۋە ئالدىمىزدىكى ئوقۇش يىلىدا ئاسپىرانتىيە نامىدىن فاكۇلتېت ستۇدېنتلىرىغا مۇرات ھەمرايېۋ نامىدىكى ستىپېندىيە بېرىدىغانلىقىنى ۋەدە قىلدى. تەنتەنىگە تۈركىيەدىن كەلگەن ئابدۇقادىر ئالخۇن، شائىر قاسىمجان ئەيسا ۋە رەخمىجان ھاپىزلار قاتناشتى.

كونفېرېنسىيە ئەستە قالارلىق، مەزمۇنلۇق ئۆتتى.

خەيرىنسا تۇردى.
بىشكېك شەھىرى.

ئۇيغۇرلار ئەينى دەۋردە شىمالىي چۆللۈكتىكى ئەڭ مۇھىم مىللەت بولۇپ، ئۇلارنىڭ تېررىتورىيەسى بايقال كۆلى، سەيەنلىڭ تاغ لېنىيىسىنىڭ جەنۇبى، چوغاي تاغلىرى، جويەن كۆلى (ھازىرقى ئىرغۇرنا دەرياسىنىڭ ئېقىمىدىكى جايلار)، مازوڭ تاغ لېنىيىسىنىڭ شىمالى، ھىنگان تېغىنىڭ غەربى، ئالتاي تاغلىرىنىڭ شەرقىگىچە بولغان دائىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بولۇپ، مۇستەقىل ئۇيغۇر دۆلىتىنى قۇرۇپ ھاكىمىيەت يۈرگۈزگەن ئىدى.

ئۇيغۇرلار بۇ دەۋردە مۇھىم بىر سىياسىي كۈچ سۈپىتىدە تارىخ سەھنىسىگە چىقىپ، ئوتتۇرا ئاسىيادا تۈنجى قېتىملىق، كەڭ كۆلەملىك قوشۇلۇش، بىرلىشىشنى ئىشقا ئاشۇرغان. مىلادى 6 - ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا مەيدانغا كەلگەن كوك تۈرك خانلىقى دەۋرى كۈچەيگەن فېئوداللىق جەمئىيەتكە يۈزلەنگەن بىر دەۋر بولسا، ئورخۇن ئۇيغۇر قاغانلىقى كۈچەيگەن فېئوداللىق جەمئىيىتىنىڭ يۇقىرى دەرىجىدە ئۆسۈپ يېتىلگەن دەۋرى بولغان ئىدى. شۇڭا ئۇيغۇرلار تارىختا ئۆتكەن بارلىق تۈركىي قەبىلىلەرگە قارىغاندا خېلى بۇرۇنلا دەرىجىدە شەھەر مەدەنىيىتىگە ئىگە ئىدى. ئۇيغۇرلار مىلادىدىن بۇرۇنقى ۋە كېيىنكى دەۋردىكى بارلىق تۈركىي قەبىلىلەرنىڭ ئۇلار مەدەنىيىتىگە ۋارىسلىق قىلغانلىقى تۈپەيلى تارىختا پارلاق مەدەنىيەت ياراتقان خەلقتۇر.

ئورغۇنلىغان تۈركىي قەبىلىلەر كېيىنكى دەۋرلەردە زامانىنىڭ داۋالغۇشلىرى تۈپەيلىدىن بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى تارىخ سەھنىسىدىن چۈشۈپ يوقالغان بولسا، دەل ئۇلارنىڭ ئەكسىچە ئۇيغۇر خانلىقى تەشكىللىگەن ئۇيغۇرلار دەۋرلەرنىڭ داۋالغۇشلىرىنى بېسىپ ئۆتۈپ، تېخىمۇ كۈچىيىپ، تارىختا ئۆتكەن تۈركىي قەبىلىلەرنىڭ بارلىق ئىجابىي نامايەندىلىرىنى قوبۇل قىلىپ، ئۆزىگە خاس بىر ئالاھىدە يول بىلەن ساقلىنىپ قالغان ھەم يۈزلەنگەن بىر خەلق ھېساپلىنىدۇ. مانا موشۇ دەۋرىدىن باشلاپ بارلىق قەبىلىلەر «ئۇيغۇرلار» دەپ ئاتىلىشقا باشلىغان. ئۇيغۇرلار تۇرانى خەلقلەر ئىچىدە ئەڭ دەسلەپ ئولتۇراقلاشقان ۋە شەھەر مەدەنىيىتىگە ئەڭ دەسلەپ كۆچكەن خەلق بولۇپ، ئۇيغۇرلارنىڭ نامى ئەڭ دەسلەپتە غۇز (ئوغۇز) قەبىلىلىرىنىڭ ئىستىلاتى ئىچىدىكى نامى سۈپىتىدە مەشھۇر ئۇيغۇر ئېپوپېيىسى «ئوغۇزنامە»دە تىلغا ئېلىنغان. بۇ قەبىلە تەڭرى تېغىنىڭ شىمالى ۋە جەنۇبىدا، يەتتىسۇ ۋادىسى ۋە پەرغانە رايونلىرىدا ياشىغان ئىدى — ئوغۇز قەبىلىلىرى تارىخنىڭ ھەر قايسى دەۋرلىرىدە كۆپىيىش ياكى بۆلۈنۈش تۈپەيلى ھەر خىل ناملاردا ئاتىلىپ كەلگەن. مىلادى 10 - 12 - ئەسىرلەر ئارىسىدا ئۇيغۇرلار «توققۇز ئوغۇز» نامىدا ھەم ئاتالغان ئىدى. «توققۇز ئوغۇز» بىلەن «توققۇز ئۇيغۇر» دەپ ئاتاش تارىختا ئوخشاش ئىشلىتىلگەن بولۇپ، ئۇيغۇر نامىنىڭ قەبىلەۋى شەكىللىرىنىڭ ھەر خىللىقىنى كۆرسىتىدىغان ئاتاشتۇر.

ئەرەپ مەنبەلىرىدە كۆپىنچە موشۇنداق ئاتاپ كەلگەن. ئەندى موڭغۇللاردىن تېپىلغان قەدىمقى تۈرك يېزىقىدىكى ئابىدىلەردىمۇ «توققۇز ئوغۇز»، «توققۇز ئوغۇز» دەپ يېزىلغانلىرىنى ئۇچرىتىمىز. «ئوغۇز» دېگەن نامدىكى قەبىلىلەر ئۇيغۇرلار بولۇپ، چوللۇكنىڭ شىمالىدىكى كەڭ دالانىڭ غەربى تەرپىدە ياشىغان ئۇيغۇرلارنىڭ ئەجدادلىرىدۇر. بۇ ھەقتە تەيۋەنلىك ئۇيغۇرشۇناس ئالىم لىيۇيىتاڭ جانابلىرىمۇ ئۆز ئەسىرىدە «تيانشان تېغىنىڭ شىمالىي (بوغدا تېغى) دا ئولتۇراقلاشقان ئوغۇزلار «ئوغان» دەپمۇ ئاتالغان، ئۇلار ئەمەلىيەتتە ئۇيغۇرلارنىڭ باشقىچە ئاتىلىشىدۇر» دەپ يازغان ئىدى. يەنە ياپون تارىخچىسى سىن ئەن شاۋفو جانابلىرىمۇ ئۆز ئەسىرىدە توققۇز ئوغۇزلارنى «غەربىي ئۇيغۇرلىرى» دەپ يازغان ئىدى. پارىژ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ پروفېسسورى ھېنرى ماسپى جانابلىرىمۇ ئۆز ئەسىرىدە «10 - ئەسىردىكى ئوتتۇرا ئاسىيە رايونى ئۇيغۇر قارلۇق - توققۇز قەبىلىلىرىنىڭ ماكانى» دەپ يازغان.

ئەرەب مۇئەللىپلىرىنىڭ مەلۇماتلىرىغا قارىغاندا، خەتاينىڭ تاڭ خانلىقىغا قارشى تۇپلۇق سويگۇن (ئەنلۇشەن - شى سى مىڭ) توپىلىڭىنى باستان خەلق «توققۇز ئۇيغۇرلار» بىلەن «توققۇز ئوغۇزلار» ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ...

ئۇيغۇرلار ئوزلىرىنىڭ نامىنى ئەزەلدىن تارتىپلا ئۇيغۇر دەپ ئاتاپ كەلگەن. فاكتىلا قاراڭ: مەھمۇت قەشقەرىي «تۈركىي تىللار دىۋانى»دا «ئۇيغۇر بىر ئەلنىڭ نامى، ئۇنىڭ بەش شەھىرى بار...» دەپ يازسا، «موڭغۇللارنىڭ مەخپىي تارىخى» دېگەن ئەسەردە «تەيزۇنىڭ 4 - ژىلى (1209 - ژىلى مىلادىيەدە) باھاردا ئۇيغۇر ئېلى (ئۇيغۇر دولىتى) ئىدىقۇتى ئالتۇن ... ئىدى. 6 - ژىلى ئۇيغۇر ئېلىنىڭ ئىدىقۇتى تاۋاپقا كەلدى.» دېگەن گەپلەر بار. مانا بۇ خاتىرىدىمۇ مەزكۇر خانلىقنىڭ نامى «ئۇيغۇر ئېلى» دەپ

ئورنىتىلغان كوكتۈرك خانلىقىنىڭ مەڭگۇ خاتىرە تاشلىرىدا دېگىلىگەن ئۆز تىللىرى بويىچە «تولەس» دەپ ئاتالغان. ئەندى تۈركلەر بولسا بۇلارنى «قاڭقى» دەپ ئاتىغان ئىكەن. قاڭقى سوزىمۇ تۈركچە «ئېگىز ھارۋىلىق» دېگەن مەنىدە بولۇپ خىتايلار ھەم ئۇلارنى شۇ مەنىدە ئۆز تىلىدا «گاۋچى» يەنى «ئېگىزلىك» (دىڭلىڭ) دېگەن نام بىلەن ئاتىغان.

قاڭقى (دىڭلىڭ) قەبىلىسى مىلادى 4 - ئەسىرنىڭ ئاخىرىدا ناھايىتى كۈچىيىپ ئورخۇن، سېلىنگا، توغلا دەريا ۋادىلىرىدا ناھايىتى چوڭ «تولەس» قەبىلە ئىتتىپاقىنى بارلىققا كەلتۈرگەن، بۇ چاغدا ئۇلارنىڭ دائىرىسى شەرقتە خىتاينىڭ شەرقىي - شىمالىدىكى ھىنگان تاغلىرىدىن غەربتە كاسپىي دېڭىزى

بولۇپ، ئۇتۇرۇق ئۇيغۇرلارنىڭ ئەجدادى ھېساپلانغان ئېگىز قاڭقىل تىلى (تۇرا) لارنىڭ ھەر قايسى قەبىلىلىرىنىڭ بۇ توپتاق تاغ كۆكىدە قوشۇلۇشىدىن شەكىللەنگەندۇر. ئۇلار مىلادى 5 - ئەسىرنىڭ باشلىرىدا يەنى ئولارنى ۋادىسىدىن ھازىرقى بوغدا تاغلىرىنىڭ تەرىپىدىكى (يەنى تيانشاننىڭ شىمالى) رايونلارغا كۆچۈپ كېلىپ كۈچمەن چارۋىچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان ئىدى. كۆكتۈركلەر فېئوداللىق ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتلىرى رىۋاجلانغان قەبىلىلەرگە ئىگە بولغانلىقتىن كېيىن بۇرۇنقى ھۇنلارغا ئوخشاش ئۇلارمۇ ئۇيغۇرلارنىڭ جەمىيەت تەرەققىياتىغا توسقۇنلۇق قىلماستىن، ئەكسىچە ئۇنىڭغا ماسلىشىپ ئىلگىرى كوردى. بايلاق قەبىلىلىرى خېلە بۇرۇنلا مەيدانغا كەلگەن كۈچمەن فېئوداللىق تۈزۈمنىڭ تەرەققىياتىنى يۇقىرى پەللىگە كوتەردى، كېيىنكى ۋاقىتلاردا تۈرك

تارىختىن ئۇچۇرلار

خەلقىمىزنىڭ ئۇزۇن ژىللىق

ئاتالغان بولسا، خانلىق ھوكۇمدارى «ئىدىقۇت» دەپ ئاتالغان. ئەينى ۋاقىتتا قاراخانىلار بىلەن زاماندىش ھەم خوشنا ئوتكەن تورپاندىكى پادىشالىقمۇ «ئىدىقۇت خانلىقى» ياكى «قاراقوچۇ ئۇيغۇر خانلىقى»، شۇنىڭدەك «ئىدىقۇت ئۇيغۇر پادىشالىقى» دېگەن ناملار بىلەن ئاتىلىپ كەلگەن. ئەندى ئىدىقۇت ھوكۇمرانلىرىنىڭ كېيىنكى ئەۋلاتلىرى تەرىپىدىن 1334 — ژىلى مىلادىيەدە قېدىمىي ئۇيغۇر تىلىدا خىتايدىكى گەنسۇ ئولكىسىنىڭ ۋۇۋې دېگەن يېرىگە تىكلەنگەن مەڭگۇ تاش خاتىرىسىگە «ئۇيغۇر ئېلى» (ئۇيغۇر دولىتى) دەپ ناھايىتى ئېنىق يېزىلغان خاتىرە ساقلانغان. يەنە تارىخچى مىرزا ھەيدەر كوراگانى «تارىخى رەشىدى» كىتاۋىدا «ئاقۇنىڭ شەرقى: «ئۇيغۇرىستان — ئۇيغۇر ئېلى» دەپ يازغان. («تارىخي رەشىدە» كىتاۋىنىڭ خىتايچە نۇسخىسى، 8 — بەت). موللامىرسالىھ كاشىغەرىنىڭ «چىڭگىزنامە» ناملىق ئەسىرى ۋە موللا مۇساسايرامىنىڭ «تارىخى ھەمىدى» دېگەن ئەسەرلىرىدىمۇ ئىدىقۇت خانلىقى تەۋەسى «مەملىكەتى ئۇيغۇر» دەپ يېزىلغان. دېمەك، ئۇيغۇرلار قېدىمدىن تارتىپ ئۇيغۇر نامى بىلەن ئاتىلىپ كەلگەن. لېكىن خىتاي تارىخىدىكى ھەر خىل سۇلالە — بەگلىكلەر ئوز تىللىرىنىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى بويىچە ھەر بىر دەۋردە ھەر خىل ئاتاپ كەلگەن. مەسىلەن، مىلادىنىڭ 4 — ئەسىرلىرىدە ئۇيغۇرلارنىڭ قەبىلە ئىتتىپاقىدا ۋېيخى ھەم ۋۇخو دەپ ئاتىلىدىغان ئىككى قەبىلە بولغان ئىكەن. بۇ سوزلەر ئۇيغۇر تىلىنىڭ خىتايچە ئاھاڭ تەرجىمىسى بولۇپ «ۋېيخى» سوزى بولسا «خويخى» (ئۇيغۇر) دېگەن سوزنىڭ ئوزى بولۇپ «ۋۇخو» بولسا «ئوغۇز» دېگەن سوزدۇر، بۇ خىل خىتاي ئاھاڭى بويىچە ئاتالغان قەبىلىلەر ھازىرقى بوغدا تاغلىرىدىن باشلاپ خانگاي تاغلىرى ھەم توغلا دەريا بويلىرىغىچە بولغان كەڭ زىمىندا كوچمەن چارۋىچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىپ كەلگەن ئىدى، مانا شۇ خىتاي مەنبەلىرىدىكى خىتاي تىلىنىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى بويىچە ئاتالغان «ۋۇخو» (ئوغۇز) قەبىلىلىرى مىلادىنىڭ 4 — 5 — ئەسىرلىرى ئەتراپىدا ئايرىم — ئايرىم ھالدا ئۇيغۇر — ئوغۇز قەبىلىلەر ئىتتىپاقىنى تەشكىل قىلدى. 7 — 8 — ئەسىرلەردە بۇ قەبىلە ئىتتىپاقىغا ئۇيغۇر، بارغۇت، خون (قون)، بايىرقو، توڭرا، ئىزگىل، چەۋۈك، باسمىل، قارلۇق قاتارلىق توققۇز قەبىلىنى ئوز ئىچىگە ئالغان توققۇز ئوغۇز قەبىلە ئىتتىپاقىنى شەكىللەندۈردى. مىلادىنىڭ 108 — ژىلى ئوپچۇرىسىدە خەن سۇلالىسى ئوغۇزلار ياشايدىغان مەركىزىي رايونلار بىلەن تەڭرى تېغىنىڭ ئەتراپىدىكى ھۇنلار بىلەن قىلغان ئۇزۇن مۇددەتلىك قانلىق سوقۇشلارنىڭ ئاقىۋىتىدىن ئوغۇزلار ھوكۇمرانلىقىدىكى ئۇيغۇر قەبىلە ئىتتىپاقى پارچىلىنىدۇ. ئۇلارنىڭ بىر قىسمى شەرقىي — شىمالغا قاراپ كوچۈپ، ھازىرقى ھىنگان تاغلىرىنىڭ شەرقىي ئېتەكلىرى، يەنى ئورخۇن، سېلىنگىل، توغلا دەريا ۋادىلىرىغا كوچۈپ كېتىدۇ. بۇ كوچمەنلەر ژۇقۇرىدا تىلغا ئېلىنغان دەريا بويلىرىدا ياشاۋاتقان دىڭلىڭ قەبىلە ئىتتىپاقىغا بېرىپ قوشۇلىدۇ. كوچۈپ بارغانلار قەبىلە توپى خىتاي مەنبەلىرىدە «يۈەنخې» (ياكى ۋېيخى) دەپ ئاتالغان ئىدى. بۇ ۋاقىتتا دىڭلىڭ قەبىلىلىرى شەرقتە بايقال كولى، غەرپتە ئالتاي تاغ رايونى بىلەن بالقاش كولىگىچە بولغان بۇ كەڭ زىمىندا ياشاتتى. بۇ دەۋردە دىڭلىڭ قەبىلىلىرى تازا كوچىيىپ كەتكەنلىكتىن ئوزلىرىگە خوشنا ھۇن قەبىلىلىرىنىڭ ئورغۇن قەۋملىرىنى ئوزلىرىگە سىڭدۈرۈپ كەتكەن ئىدى. موشۇ دىڭلىڭ قەبىلىلىرىنى 7 — 8 — ئەسىرلەردە ئورخۇن بويىغا

مالدا سىبىرىيە تاغلىرى، جەنۇپتا گوبى چوللىكىنىڭ ئەتراپىدا تۈركىي تىلدا سوزلىشىدىغان 40 دىن ئارتۇق قەبىلىلەرنىڭ ھەممىسى «تولەش» قەبىلە ئىتتىپاقىنىڭ تەركىۋىگە كىرىدۇ. مانا موشۇلارنىڭ تەركىۋىدىكى پوۋۇرغۇر قەبىلىسى مىلادىنىڭ 487 — ژىلى ھازىرقى تۇرپان ئويمانلىقىغا كوچۈپ كېلىپ «قاڭقى» خانلىقىنى تىكلەيدۇ. ئەندى بۇ قەبىلە توۋمىلىرى ئوزلىرىنىڭ ياشىغان جاي — ماكانلىرىغا قاراپ ھەر خىل ناملار بىلەن ئاتىلىپ كېلىۋەرگەن. مىلادى 3 — ئەسىردىن كېيىن قاڭقى قەبىللىرىنىڭ ھەممىسى «تىلى» (تورا) دەپمۇ ئاتالغان ئىدى. بۇلارنىڭ يەنە چىلى، دىلى دەيدىغانمۇ تارماقلىرى بولغان. ئۇلار 5 — ئەسىرنىڭ باشلىرىدىن باشلاپ «ئۇيغۇر» دېگەن نام بىلەن ئاتىلىشقا باشلىغان. تورا قەبىلىرى شەرقىي ۋە غەربىي تورالار دەپ بولۇنۇپ ياشىغان ۋاقىتلىرىدا ئۇلارنىڭ تەركىۋىدە ئۇيغۇرلار ناھايىتى كوپ سانىنى تەشكىل قىلغان ئىدى. شۇنىڭ ئۇچۇنمۇ ئۇلارغا 5 — ئەسىر مىلادىيەدىن باشلاپ ئۇيغۇرلار يېتەكچىلىك قىلىشقا باشلىغان ئىدى. تورالار مىلادى 7 — ئەسىرگە كەلگەندە «توققۇز» نامى بىلەن تەشكىللەنگەن ئۇيغۇر قەبىلە ئىتتىپاقى بىرلەشمىسىگە سىڭىپ كىرىپ ئورخۇن — ئۇيغۇر قاغانلىقىنى تىكلەيدۇ. بۇ قاغانلىقنىڭ تىكلىنىشى سابىق ئۇيغۇر قەبىلە ئىتتىپاقى ئەزالىرىنىڭ مۇتلەق كوپچىلىكى ئوز نامىنى قالدۇرۇپ «ئۇيغۇر» دېگەن نام ئاستىغا جەم بولىدۇ. شۇنىڭدەك بۇ قاغانلىقنىڭ تىكلىنىشى ئۇيغۇرلارنىڭ ئوز تارىخىدا تۇنجى قېتىملىق، كەڭ كولەملىك بىرلىشىشنى ئەمەلگە ئاشۇردى. ئەڭ مۇھىمى شۇكى، بۇ قاغانلىق دەۋرىدە شەكىللىنىپ بىرلىككە كەلگەن ئۇيغۇر تىلى كېيىنكى ۋاقىتلاردا دەۋرنىڭ قاتتىق سىناقلىرىدىن ئوتۇپ، داۋاملىق ھالدا بىرلىككە كەلگەن ئۇيغۇر مىللىتىنى ۋۇجۇتقا كەلتۈرۈش ۋەزىپىسىنىڭ ھوددىسىدىن چىقىپ، ئۇيغۇرلارنى بىر پۈتۈن گەۋدە قىلىشتەك قىياپە ۋۇجۇتقا كەلدى.

مانا موشۇ دەۋرنىڭ ئالدى — كەينىدە بۇگۇنكى ئىچكى موڭغۇل رايونىدىكى چوغاي تاغ تىزمىلىرى ئەتراپىغا جايلاشقان ھۇنلار ئاستا — ئاستا تاشقى موڭغۇلىيەگىچە كېڭەيگەن ئىدى. ھۇنلار باتۇر تەڭرىقۇت تەختكە چىققاندىن كېيىنلا قۇدرەت تېپىشقا باشلايدۇ. ھۇنلار مىلادى 487 — ژىللىرى ئەتراپىدا تىيانشاننىڭ جەنۇبىدىكى رايونلاردا كۈچلۈك ھاكىمىيەت ژۈرگۈزىدۇ. شۇنىڭ ئۇچۇنمۇ تەڭرى تېغىنىڭ جەنۇبىدىكى ئەللەرنىڭ ھەممىسى دېگىدەك ھۇنلارغا بېقىنىدۇ. شۇنداق بولغانلىقى ئۇچۇن ئېفتالىتلار (ئاق ھۇنلار) مىلادى 5 — 6 — ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىغىچە بولغان دەۋردە ئوتتۇرا ئاسىيا بويىچە چوڭ دولەتكە ئايلىنىدۇ. لېكىن ئۇمۇ باشقا كوچمەن چارۋىچىلار قۇرغان قۇدرەتلىك دولەتلەرگە ئوخشاشلا تېزلا باش كوتۈرۈپ چىقىپ تېزلا يوقۇلىدۇ، ھۇنلارنىڭ يوقۇلۇشى بىلەن خىتاينىڭ غەربىي شىمالى تەرپىدە يەنە بىر كۈچلۈك قەبىلە باش كوتۈرۈپ چىقىدۇ، ئۇ شۇ دەۋرلەردە ئوتتۇرا ئاسىيا تارىخىدا مۇھىم ئورۇن تۇتقان تۈرك قەبىلىلىرى ئىدى.

تۈركلەر ئەسلىدە ئېفتالىتلار(ئاق ھۇنلار)غا ئوخشاشلا جوجان (ياۋروپالىقلار ئاۋارلار دەپ ئاتىشىدۇ. ئا. س.) قەبىلىسىنىڭ ئىتائىتىدە تۇراتتى. خىتاي مەنبەلىرىدە خاتىرلىنىشىچە، تۈركلەرنىڭ ئانا ماكانى ئالتاي تاغلىرىنىڭ جەنۇبىدىكى جايلار بولۇپ، ئۇلار خېلى بۇرۇنلا تومۇر تاۋلاش تېخنىكىسىنى ئىگەللىگەن ئىدى. شۇڭا ئۇلار «تومۇرچى ھونەرۋەنلەر» دەپ ئاتالغان. ئەسلىدە تۈركلەر ئاشىنا ناملىق بىر ئۇرۇقتىن تارالغان

ئاق سۈيەكلىرىنىڭ ئىچىدىن چوڭ يەر ئىگىلىرى مەيدانغا كەلگەن ئىدى. تۈركلەر بۇ جايغا كەلگەن ۋاقىتتا ئۇيغۇر قەبىلىلەر بىرلەشمىسىنىڭ فېئوداللىق جەمئىيىتى ژۇقۇرى دەرىجىدە رىۋاجلانغان بولۇپ، تۈركلەر بۇ جايدىكى فېئوداللىق مۇناسىۋەتكە توسقۇنلۇق قىلماستىن، بەلكى ئۇنىڭغا ماسلىشىپ ئالغا ماڭدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار كوچمەن فېئوداللىق تۈزۈمىنىڭ تەرەققىياتىنى ژۇقۇرى پەللىگە كوتەردى.

تۈركلەر جوجان (ئاۋارلار) خانلىقى دەۋرىدە (مىلادى 400 - 551 - ژىللار) ئۇلارنىڭ تەۋەلىكىدە بولغانلىقى ئۈچۈن جوجانلار تۈركلەرگە نىسبەتەن ھەددى ھېساپسىز قاتتىق ھەم زومىگەرلىك سىياسەت قوللانغانلىقتىن، بۇ خورلۇققا قارشى كوتۈرۈلۈش قىلىپ ئالدى بىلەن جوڭغار (قېدىمىي تاش پۈتۈكلەردە جوڭغار ئويمانلىقى «يارىش تۈزلەڭلىكى» دەپ يېزىلغان) دالاسىدىكى جوجان خانلىقى ھوكۇمرانلىقىدىكى ئۇيغۇر قاغانلىقى(گاۋچىلار)نى ئوزلىرىگە بېقىندۇرۇپ، موشۇ بېقىنغان ئۇيغۇرلارنىڭ كۈچى بىلەن قۇدرەت تېپىپ، 546 - ژىللىرى ئالتايلىق سىر - تاردۇش قەبىلىرىنى ئوزلىرىگە قارىتىپ ئالىدۇ. بۇ دەۋردە جوجان خانلىقى تۇرپان ئويمانلىقى بىلەن جوڭغار دالاسىنى ھەم قاراشەھەردىن تارتىپ چارقىلىق، چەرچەنگىچە بولغان بۇ كەڭ تاشا رايوندا ئوز ھوكۇمرانلىقىنى يۈرگۈزىۋاتقان ئۇيغۇر قاغانلىقى بىلەن ناھايىتى كوپ ژىللاردىن بۇيان ئۇرۇش قىلىپ ھالدىن كەتكەن جوجان (ئاۋار) خانلىقىنى تۈركلەر ئومۇمىي يۈزلۈك كوتۈرۈلۈش قىلىپ، بۇ خانلىقنىڭ تەختى - بەختىنى گۇمران قىلىپ تاشلايدۇ. جوجانلار تۈركلەرنى ئوزلىرىنىڭ «تومۇرچى قۇللىرى» دەپ تەگستەمستىن، ئۇلارنى خورلاپ ژۈرگەن بىر پەيتتە تۇيۇقسىزلا ئۇلارنى يېڭىپ، ۋەيران قىلىپ تاشلىغانلىقى ئۈچۈن جوجان پادىشاسى ئايىناغاي بۇ ئۇياتقا چىدىماي ئوزىنى - ئوزى ئولتۈرۈپ ئالىدۇ.

خىتاينىڭ «كونا تاڭنامە. ئۇيغۇرلار ھەققىدە قىسسە» دېگەنگە ئوخشاش تارىخى مەنبەلىرىدە «تىلى»(تۇرا) خەلقىنى ناھايىتى جەسۇر، باتۇر خەلق بولۇپ، ئۇلار دائىم ھارۋۇلاردا ژۇرۇشنى ياخشى كورىدۇ. بۇ خەلقنىڭ مۇنداق خىسلەتلىرىگە قاراپ شىيا (خەنزۇ مىللىتىنىڭ ئەجدادى) خەلقلىرى ئۇلارنى گاۋچى (ئېگىز ھارۋۇلۇقلار) دېگەن لەقەم نام بىلەن ئاتاپ كەلگەنلىكتىن كېيىنكى ۋاقىتلاردىمۇ ئەتراپتىكى قەبىلە خەلقلىرىنى شۇنداق ئاتاش ئادەتكە ئايلانغان ئىدى، - دەپ تەكىتلىنىدۇ.

دېمەك، بۇنىڭدىن شۇنى بىلىپ ئالىمىزكى، «گاۋچى» (ئېگىز ھارۋۇلۇقلار) «تىلى» (تۇرا) دېگەنلەر قېدىمقى ئۇيغۇرلارنىڭ ئەجدادى ھېساپلانغان دىڭلىڭ (تۇغلۇق)لارنىڭ ئوخشىمىغان دەۋردىكى ھەر خىل خىتاي تىلى ئاھاڭىدا ئاتىلىشىدۇر. شۇڭا كېيىنكى ۋاقىتلاردا ئۇيغۇرلار تۈركلەرنىڭ ئۈستىدىن غەلىبە قىلغاندىن كېيىن ئۇيغۇر دېگەن نام ئاستا - ئاستا «تىلى» (تۇرا) دېگەن نامنىڭ ئورنىنى ئىگەللىدى. ئالتايدىكى ئاشىنا ئۇرۇغى يەنە بىر تەرەپتىن غەربىي دېڭىز (ئارال دېڭىزى) ساكلىرىنىڭ ئەجدادى بولۇپ، مىلادىدىن خېلە بۇرۇنلا ساكلارنىڭ ئاشىنا قەبىلىرى بىلەن موڭغۇللۇئىد (موڭغۇل ئىرقى) تىپىدىكى ئاشىد قەبىلىرى ئاشىنا ئۇرۇغىنى ئاساس قىلىپ قوشۇلۇپ مەركىزىي ئاسىيا ئۇلۇق خورلىرىنىڭ ئىككىنچى تۈركۈمى بولغان تۈركلەرنى مەيدانغا چىقىرىدۇ. تۈركلەرنىڭ ژىراق ئەجدادى ھېساپلانغان غەربىي دېڭىز ساكلىرى مىلادىدىن بۇرۇنقى 206 ژىلدىن كېيىن شەرقىتىكى موڭغۇل دالاسىغا كوچۈپ بېرىپ مەلۇم دەۋردىن كېيىن

شانلىق يولىغا بىر نەزەر

ھۇم ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەت ئىمىننىڭ يازغىنىغا قارىغاندا، كۆكتۈرك خانلىقى مەيدانغا كېلىشتىن مىڭ ژىللار ئىلگىرىلا ساكلار خرىستىيان دىنىدىكىلەرنىڭ مۇقەددەس كىتاۋى «ئاۋستا»دا «جەڭگىۋار تۇرالار»دەپ تىلغا ئېلىنغانلىقىنى يازىدۇ. مىلادىدىن ئىككى ئۈچ مىڭ ژىللار ئىلگىرى ئالتاي دالاسىنىڭ ئاندرونوۋ - مىنۇسىنىڭ رايونلىرىدا ياشىغان ئارى (ئارىان)قەبىلىلىرى بىلەن سىكتاي - ساك قەبىلىلىرىنى ئۇيغۇرلارنىڭ ئەڭ قەدىمقى ۋە ئاسىيەچە ئاق تەنلىك ئەجدادى دەپ قاراشماقتا. تارىختىكى ئەينە شۇ «خور» خەلقى دەسلەپتە«توققۇز تىلى» (توققۇز تۇرا)نىڭ بىر قىسمى دەپ ئاتالغان بولسا، كېيىنكى «توققۇز تىلى»نىڭ ئۇمۇمى ئاتىلىشى دەپ خۇلاسە چىقارغان.

مۇسۇلمان مەنبەلىرىدە ئۇلار «توققۇز ئوغۇز» دەپ ئاتالغان ئىدى. ئۇيغۇرلار غەرىپكە كۆچكەن ۋاقىتتا ئۇلار «ئۇيغۇر» دېگەن ئورتاق نام بىلەن ئاتىلىپ كەتتى، ئۇيغۇرلارنىڭ «خور» دەپ ئاتىلىشىدىكى مەنبەلەرنىڭ ئاساسىي ژىپ ئۇچى تىبەت مەنبەلىرىدىن باشلانغان بولۇپ، تىبەتلىكلەر ئۇيغۇرلارنى «خويۇخور» دەپ ئاتاتتى. شۇنىڭغا قاراپ شۇ ۋاقىتلاردىكى ختاي مەنبەلىرىمۇ ئۆز تىلىنىڭ ئاھاڭى بويىچە «خۇيغى» (ئۇيغۇر) دەپ بۇزۇپ ئاتىغان ئىدى. شۇڭا موڭغۇلىيادە قۇرۇلغان ئورخۇن ئۇيغۇر دۆلىتىدىكى ئۇيغۇرلارنىمۇ ختاي مەنبەلىرىدە «خۇيغى» دەپ ئاتاپ كەلگەن. 10 — ئەسىردە دۇڭخۇاڭدا ساقلىنىپ قالغان تىبەتچە پۈتۈكلەردە ئۇيغۇرلارنى خۇي — خۇر دەپ يېزىلغان خاتىرىلەرمۇ ئۇچرايدۇ. مەشھۇر فرانسۇز ئالىمى پېللىوت جاناپلىرى دۇڭخۇاڭدىكى ساياھىتىدىن قولغا چۈشۈرگەن ماتىرىياللىرى ئاساسىدا ئېلان قىلغان 1283 — نومۇرلۇق تىبەتچە پۈتۈكتە ئۇيغۇرلارنىڭ نامى «ئۇ — يې كىر ياكى خويۇخۇر» دەپ يېزىلغان. بۇ ئۇيغۇر دېگەن نامنىڭ ئەشۇ يازما خاتىرىدىكى تىبەت تىلىنىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسىدۇر. پېللىوت جاناپلىرى قولغا چۈشۈرگەن 5 پارچە پۈتۈك خوتەننىڭ شىمالىدىكى مازار تاغدىن ھەم مىرەن قەدىمىي شەھىرىدىن قېزىۋېلىنغاندۇر. دېمەك، قېزىلما پۈتۈكلەرنىڭ بۇ جايلاردىن تېپىلغىنىغا قاراپ شۇ زامانلاردا ھازىرقى مىرەندىن خوتەنگىچە بولغان رايونلاردا خور (ئۇيغۇر) قوۋملىرى ياشىغانلىقىدىن دېرەك بېرىدۇ.

ئاشىنا ئۇرۇغى جوجانلار (ئاۋارلار) بىلەن سوقۇشۇپ بولۇنۇپ چىقىشىنىڭ ھارپىسىدا موشۇ «تىلى» (تۇرا) قەبىلىسىدىن 50 مىڭ ئادەمنى ئۆزلىرىگە قارىتىپ ئېلىپ، ئاندىن ئۇلارنى جوجانلارغا قارشى سوقۇشقا سالغان ئىدى. ئاشىنا ئۇرۇغى تىلى قوۋمىنىڭ ياردىمى بىلەن سوقۇشتا غەلىبە قىلىپ، ئۇلارنىڭ ياردىمى ئارقىسىدا كۈچىيىشكە باشلايدۇ. بۇ «تىلى» قەبىلىسى ئەسلىدە بىز ژۇقۇرىدا ئېيتىپ ئۆتكەندەك، موڭغۇلىيەدىكى ئۆتۈكەن تېغىنىڭ غەربىدىن ئارال دېڭىزىنىڭ شەرقىغىچە بولغان زېمىندا ياشىغان «توققۇز»قەبىلە بىرلەشمىسىدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ بىر تارمىغى ئىدى. ئاشىنائۇرۇغى جوجان خانلىقىغا قارشى كۆتۈرۈلگەندە تومەن ئىسىملىك بىر كىشى سوقۇشقا يېتەكچىلىك قىلغان ئىدى. كېيىنچە ئۇ، ئۆزىنى «ئىلىك قاغان» دەپ ئېلان قىلىپ، كۆكتۈرك قاغانلىقىنى تىكلەيدۇ. ماناشۇ ئۇرۇشقا ئۇيۇشقان تۈپىنى كېيىنچە «تۈرك»دەپ ئاتىغان ئىدى.

«تۈرك» دېگەن سۆز قۇدرەتلىك، جەسۇر دېگەنلىك بولۇپ، بۇنىڭدىن بۇرۇن «تۈرك»دەپ ئاتىلىدىغان قەبىلە ۋېي قوۋم بولغان ئەمەس ئىدى. «تۈرك» دېگەن نام تارىخىي مەنبەلەردە پەقەت دىكلىك (ئۇيغۇرلارنىڭ ئىككى ئارىلىقتا قاتناپ ژۈرگەن دەۋرلەردە ختايلار سوغدى سودىگەرلىرى ئارقىلىق «تۈركۈت» دېگەن ئىسمىنى ئۆزلەشتۈرۈپ، ئۇ ئىسمىنى ئۆز بويىچە ئاتالماي ئۆز تىلىنىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى بويىچە «تۇجۇ» دەپ ئاتاپ كەلگەن. ئەندى مىلادى 552 - ژىلى بېلىك قاغان ئۇنۇۋانى بىلەن ئاتالغان تومەنخان جوجانلارنى مەغلۇپ قىلىپ قۇدرەتلىك تۈرك قاغانلىقىنى تىكلىگەندىن كېيىن، موشۇ قاغانلىق تەۋەسىگە ئۆتكەن ئۇيغۇر، سىر - تاردۇش، سىيانپىي، تۈركەش ئوخشاش بارلىق قەبىلىلەرنىڭ ھەممىسى تۈرك خەلقلىرى دەپ ئاتالغان ئىدى.

تۈركلەر مىلادى 581 - ژىلغا كەلگەندە شەرقىي ۋە غەربىي تۈرك قاغانلىقى دەپ ئىككىگە بولۇنۇپ كەتتى. بۇ ۋاقىتتا ئۇيغۇرلار ئېلىنىڭ ئىختىسادىي ئېگىلىگى ناھايىتى تەرەققىي تاپقان بولۇپ، بولۇپمۇ ئىپەك ئىشلەپ چىقىرىش سانائىتى ئوتتۇرا ختاي رايونىدىن خېلىلا ئۈستۈن تۇراتتى. شۇڭا غەرىپ ئەللىرى ئۇنى «سىرىس مەملىكىتى» (ئىپەك مەملىكىتى)دەپ ئاتاپ بۇ مەملىكەت بىلەن ئىپەك سودىسىنى ھەر تەرەپلىمە كۈللەندۈرگەن ئىدى. تۈرك خانلىقىنىڭ غەربىي تەرىپىنى ئىدارە قىلغان ئىستەمى خان (تومەنخاننىڭ ئىنىسى)مىلادى582 - ژىلىدىن 659 - ژىلىغىچە دەۋران سۈرگەن بولۇپ، ئۇلۇغ تۈرك خانلىقىنى تىكلەشتە ئالاھىدە ئورۇن ئاتۇرىدۇ. ئۇنداق بولۇشتىكى سەۋەپ، ئىستەمى خان 10 نەچچە قەبىلىگە باشچىلىق قىلىپ 100 مىڭ قوشۇن بىلەن غەرىپتىكى ئەللەرگە ژۈرۈش قىلىپ، ئالدى بىلەن جوڭغار ئويمانلىقىنى بېسىپ ئۆتۈپ ئىلى، تالاس دەريا بويلىرىغا ئورۇنلاشقان قەدىمقى ئۇيسۇن پادىشالىغىنىڭ تېررىتورىيەسىنى بېسىپ ئالىدۇ. غەربىي تۈركلەر ئالدى بىلەن قارا شەھەرنىڭ غەربىي شىمالىدىكى يۇلتۇز قەلئەسىگە ئۆزلىرىنىڭ مەركىزىنى يوتكەپ كېلىپ، ئاندىن تەڭرى تاغلىرىنىڭ شىمالىي قىسمى بىلەن سىردەريانىڭ شىمالى رايونلىرىنى ھەم تاشكەنت شەھىرىنىڭ شىمالىغا جايلاشقان مىڭبۇلاق قەلئەسىنى بېسىپ ئالىدۇ. ئاندىن ئۆز مەركىزىنى مىڭبۇلاققا كۆچۈرۈپ كېلىپ، 567 - ژىلى ئاۋغانىستاندىكى ئېفتالىتلار (ئاق ھۇنلار)غا ھوجۇم قىلىپ بېسىپ ئالىدۇ ۋە 571 - ژىلى ئامۇ دەرياسىنىڭ جەنۇبىدىكى ساسانىيلار سۇلالىسىنىڭ بىرقىسىم رايونلىرىنى ھەم بېسىۋالىدۇ. 576 - ژىلى ئىستەمى قاغان ۋاپات بولۇپ ئورنىغا ئوغلى تاردۇش قاغان تەختكە چىقىدۇ. ئۇ پامىر تاغلىرىنىڭ غەربىي قىسمى بىلەن تەڭرى تاغلىرىنىڭ جەنۇبىدىكى رايونلارنى بېسىۋېلىپ ئۆزىگە قوشۇپ ئالىدۇ. تۈركلەر قارمىقىدىكى بارلىق چارۋىچى خەلقلەرنىڭ ھەممىسى تۈرك دۆلىتى ئۈچۈن جەڭچى ھېساپلىناتتى. تۈركلەرنىڭ ئادىتى بويىچە سوقۇش قىلىش ۋە جەڭگە قاتنىشىشنىڭ ئۆزىنى بىر ئۇلۇغ ژىگىتلىك ئىش دەپ ھېساپلايتتى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئۇلار سوقۇشقا ئۈستۈن ھەۋەس بىلەن كىرەتتى. تۈرك ئەسكەرلىرى ئۆلگەن ۋاقىتتا ئۇ ھايات چېغىدا قانچىلىك دۈشمەننى ئۆلتۈرگەن بولسا، ئۇنىڭ قەبرىسىگە شۇنچىلىك تاشلارنى تىزىپ قوياتتى.

كۆكتۈرك قاغانلىقى دەسلەپتە ناھايىتى تېز ۋاقىتنىڭ ئىچىدىلا كەڭ رايونلارنى ۋە سان - ساناقسىز قەبىلە - ئايماقلارنى بىر بايراق ئاستىغا توپلىغان چوڭ ئىمپېرىيە بولسىمۇ، ۋاھالەنكى قاغانلىق ھەر خىل ئىختىسادىي شارائىتتىكى تۈرلۈك تۈزۈمدىكى قەبىلە ئايماقلار ھۇلىغا قۇرۇلغانلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭ ئاساسى مۇستەھكەم ئەمەس ئىدى. شۇنىڭدەك 581 - ژىلى تاباراقاغان ۋاپات بولغاندىن كېيىن كۆكتۈركلەرنىڭ ئىچكى قىسـ

ھەر خىل قالايمىقانچىلىقلار ئاقىۋىتىدىن چۈشكۈنلۈككە ئۇچراپ، ھۇنلارنىڭ قۇللىرىغا ئايلىنىدۇ. مانا شۇنداق پاراكەندىچىلىكنىڭ ئاقىۋىتىدە جەنۇپقا سىلجىپ بېرىپ، گەنسۇ ئۆلكىسىگە ئورۇنلىشىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار«گەنسۇلۇق خورلار» دەپ ئاتىلىدۇ. بۇلارنىڭ فامىلىيەسى ئاشىناشىر ئىدى. كېيىنرەك ختاينىڭ ۋېي خانلىقى(مىلادى 386 - 534 - ژىللار) تورپاندىكى قوچۇ خانلىقىنى يوقاتقاندا ئاشىنا ئۇرۇغىدىكىلەردىن 500 تۈتۈن كىشى قېچىپ ئالتاي تېغىغا بېرىپ ئورۇنلىشىدۇ. تارىختا موشۇ خور خەلقىنى ئۇيغۇرلارنىڭ مۇھىم بىر شېخى دەپ قارايدۇ. شۇنىڭدەك ساك قەبىلىلىرىنىڭ ئوتتۇرا ئاسىيا - شىنجاڭ تارمىغىنى ئۇيغۇرلارنىڭ بىر تەركىۋى قىسمى دەپ قارايدۇ. تارىخچى ئالىم، شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ پروفېسورى مەر— ئەۋلادى)، ئوجى(ئوغۇز - بۇ ھەم ئۇيغۇرلارنىڭ ئاساسلىق بىر شېخى) دېگەن ناملاردىن 800ژىل كېيىن مەيدانغا كەلگەن ئىدى. ئەندى ھازىرقى كۈندە ختاي خەلق جۇمھۇرىيىتىدە ختايلار «تۈرك» دېگەن نامنى «تۇجۇ»دەپ ژۈرگۈزىدۇ. ئەگەر بىز تارىخىي ماتېرىياللارغا قارايدىغان بولساق، بۇ سۆزنىڭ مەنىسىنى مۇنداق يېشىدۇ، يەنى ئەينى ۋاقىتتا سوغدى خەلقلىرى تۈركلەرنى «توركو»دەپ ئاتىغانلىقى مەلۇم. سوغدى(سوغدىلار ئىران مىللىتىدىن بولۇپ ئەينى زاماندا ماۋەرائۇننەھر رايونى بىلەن زەرەپشان دەريا ۋادىلىرى ئارىلىقلىرىدا ھەم ئۇيغۇرىيە بىلەن ئىچكىرى ختاي رايونلىرىدىمۇ ياشىغان) سودىگەرلىرى ئۇ زامانلاردا شەرىق بىلەن غەرىپنىڭ سودىسىنى قولدىن بەرمەي

مدا قانلىق تەخت تالىشىش كۈرىشى ئەۋج ئېلىپ كېتىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە يەنە مىلادىنىڭ 767 - ژىللىرى كۆكتۈرك قاغانلىقى قارمىقىدىكى ئۇيغۇر قەبىلە ئىتتىپاقىنىڭ ئاقساقىلى بوسات باشچىلىقىدىكى ئۇيغۇرلار تۈرك ھوكۇمرانلىرىنىڭ زۇلۇمىغا قارشى چوڭ كۆتۈرۈلۈش قىلىدۇ. تۈركلەر (شەرقىي تۈركلەر) ئۇيغۇرلارنى باستۇرۇشقا 100 مىڭ ئاتلىق قوشۇن ئەۋەتىدۇ. ئامما ئۇيغۇرلار سەردارى بوسات 5مىڭ ئادەم بىلەن تۈركلەرگە قارشى چىقىپ كەنىز (ئەسلى كەڭ سۇ) ئۆلكىسى دائىرىسىدىكى مازۇگشەن تېغى ئەتراپىدا ئۇلارنى مەغلۇپ قىلىپ، ئۇرغۇن ئەسكىرىنى ئەسىرگە ئالىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇيغۇر قەبىلە ئىتتىپاقى بىرلەشمىسى ئۇرخۇن دەريا ۋادىسىدا مەشھۇر ئۇيغۇر ئۇرخۇن دۆلىتىنى تەشكىل قىلدى. تۈركلەر بولسا ژۇقۇرىدا ئېيتقىنىمىزدەك، ئىچكى ۋە تاشقى جەھەتتىكى مۇنقەرىزدىن كېيىن ئاجىزلاپ كەتكەن بىلەن بىر دەۋرلەر ئۆتكەندىن كېيىن يەنە جانلىنىپ باش كۆتىرىپ چىقىدۇ. بۇنىڭ نەتىجىسىدە شەرقىي تۈركلەرنىڭ ئەسكىرى كۈچى ئىنتايىن كۆپىيىپ كېتىدۇ. بۇ ئەھۋال ختاينىڭ تاڭ سۇلالىسى ئۈچۈن خوۋۇپ بولۇپ قالىدۇ. بۇ ۋاقىتتا غەربىي تۈركلەرمۇ بوش كەلگىنى يوق ئۇلارمۇ كۈچىيىپ كېتىدۇ. شەرقىي تۈركلەرنىڭ كۈچىيىشىنى ئۆزلىرىگە تەھدىت ھېساپلىغان تاڭ سۇلالىسى ئەسكەر چىقىرىپ سوقۇشۇپ، مىلادىنىڭ 630 — ژىلىغا كەلگەندە شەرقىي تۈركلەرنى بېسىپ ئالىدۇ. 659 — ژىلىغا كەلگەندە غەربىي تۈركلەرگىمۇ ئەسكەر چىقىرىپ ئۇلارنىمۇ بېسىپ ئالىدۇ. موشۇ قېتىمقى دەھشەتلىك ۋەيرانچىلىقتىن كېيىن نۇرغۇن تۈرك قەبىلىلىرى ئۆز زېمىنلىرىنى تاشلاپ ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىغا كۆچۈپ بېرىپ ئورۇنلىشىپ، كوچمەن چارۋىچىلىق بىلەن تۇرمۇش كۆچۈرىدۇ. دېمەك، ئاشىنا تومەنخان (ئىلىك قاغان) تەرىپىدىن قۇرۇلغان كۆكتۈرك قاغانلىقى بارلىقى بولۇپ 31 ژىل ئومۇر كورىدۇ. ھۇنلار دەۋرىدە بولۇپمۇ مىلادىدىن بۇرۇنقى 2 — ئەسىرنىڭ ئاخىرى ۋە 1 — ئەسىرنىڭ باشلىرىدا ئوغۇزلار ھوكۇمرانلىقىدىكى ئۇيغۇر قەبىلە ئىتتىپاقى باش كۆتۈرۈپ چىقىپ، كېيىنچە ئىككى قىسمىغا بولۇنۇپ كەتتى. ئۇلارنىڭ بىر قىسمى «ئۇيغۇر» دېگەن نام بىلەن شوھرەت قازىنىپ ئۇيغۇر قەبىلە ئىتتىپاقىنى تەشكىل قىلدى. يەنە بىر قىسمى ئەسلىدىكى ھوكۇمران ئۇرۇق «ئوغۇز» نىڭ نامىنى ساقلاپ قىلىپ ئوغۇز قەبىلە ئىتتىپاقىنى تەشكىل قىلدى. بۇ ئوغۇزلار بولسا ئەڭ دەسلەپتە تەڭرى تاغلىرىنى يەنى ئاساسلىقى بوغدا تاغلىرىنى مەركەز قىلىپ كوچمەن چارۋىچىلىق بىلەن شۇغۇللاندى. دەسلەپتە ئۇلار كۆكتۈركلەرگە قاراشلىق ئىدى. مىلادى 628 — ژىلى كۆكتۈركلەر قاغانلىقى ئىككىگە بولۇنگەندىن كېيىن ئۇلار بەزىدە شەرقىي تۈرك قاغانلىقىنىڭ تەۋەلىكىدە، بەزىدە غەربىي تۈرك قاغانلىقىنىڭ تەۋەلىكىدە بولۇپ ياشىغان ئىدى.

غەربىي تۈرك قاغانلىقى دەۋرىدىن (582 — 659— ژىللار) باشلاپ تەڭرىتاغ ۋە ئىلى دەرياسىنى بويلاپ ئوت — چوپ، سۇ قوغلىشىپ ھازىرقى چۇ ۋە تالاس دەرياسى ۋادىلىرىغا كوچۈپ كېلىشكە باشلىغان. كېيىنكى ۋاقىتلاردىكى تاڭ سۇلالىسىنىڭ قوشۇنلىرى تەڭرىتاغ ئەتراپلىرىغا قوشۇن ئەۋەتىپ زوراۋانلىق سىياسىتىنى ژۈرگۈزگەن ۋاقىتتا ئوغۇزلار ئوتتۇرا ئاسىيا رايونىغا ھەم باشقىمۇ رايونلارغا كوپلەپ كېلىپ تارىلىشقا باشلىغان. 11 — ئەسىرنىڭ باشلىرىدا بولسا ئوغۇزلار ئىتىل (ۋولگا دەرياسى) دەرياسىدىن ئوتۇپ جەنۇبىي روسسىيە تۈزلەڭلىكىگە كىردى. ئەينە شۇنىڭدىن باشلاپ ۋىزانتىيە زېمىنىغا بېسىپ كىرگەن ئوغۇزلار جەمى 600 مىڭدىن ئېشىپ كەتكەن. ئۇلارنىڭ بىر قىسمى غەربىي جەنۇپقا قاراپ سىلجىپ كېلىپ سەلجۇق دېگەن كىشىنىڭ يېتەكچىلىكىدە باش كۆتۈرۈپ چىققان. سەلجۇق بولسا ئۇيغۇر قارلۇق قەبىلىسىدىكى تاقاق بەگنىڭ ئوغلى بولۇپ ناھايىتى قابىلىيەتلىك، جەسۇر ئادەم ئىدى. 11 - ئەسىرنىڭ باشلىرىدا غەزنەۋىيلەر بىلەن قاراخانىيلار (خاقانىيە دەپمۇ ئاتالغان) ئوتتۇرىسىدا بولغان قارشىلىقلاردىن پايدىلىنىپ باش كوتەرگەن سەلجۇقلار مىلادى 1043 — ژىلى ئىراننىڭ شەرقىدىكى خوراسان رايونى بىلەن ئوتتۇرا ئاسىيادىكى خارەزم رايونىنى بېسىپ ئالىدۇ. سەلجۇقلار مىلادىنىڭ 1055— ژىلى ئاببىاس خەلىپىلىگىنىڭ ۋە شۇ دەۋردىكى ئىسلام دۇنياسىنىڭ چوڭ پايتەختى بولغان باغداتنى ئىشغال قىلىپ پۈتۈن ئەرەپلەرنى چوڭ خورۇپ ئاستىدا قالدۇرىدۇ. موشۇ قاغانلىقنى كورگەن مەھمۇت قەشقەرىي «دىۋانۇ لۇغەتىت تۈرك» كىتاۋىدا مۇنداق تەسۋىرلەپ يازىدۇ: «مەن خۇدانىڭ دۆلەت قۇياشىنىڭ تۈركىي خەلقلەرنىڭ ئۈستىدە چىققىنىنى ۋە پادىشالىقلار ئۈستىدە ئاسمانىنىڭ پۈتۈن چەقىنى ئايلاندۇرغىنىنى كوردۇم، خۇدا ئۇلارغا تۈرك نامىنى بەردى ۋە ئۇلارنى پۈتۈن يەر يۈزىگە ھاكىم قىلدى. زامانىمىزنىڭ خاقانلىرى ئۇلارنىڭ ئىچىدىن سايلىنىپ، خەلقلەرنىڭ ھەممە ئىدارىسىنى ئۇلارغا تاپشۇردى. تۈركلەرنىڭ كوڭلىنى خوش قىلىش ئۈچۈن ئۇلارنىڭ تىلىدا سۆزلىشىشتىن باشقا چارە يوق» دېگەن ئىدى.

سەلجۇقلار 1072 — ژىلى ئامۇ دەرياسىنىڭ جەنۇبىغا ئوتۇپ قاراخانىيلار (خاقانىيە) قوشۇنىنى ھالاك قىلىدۇ. 1088 — ژىلى بولسا بۇخارا، خارەزم، سەمەرقەنت قاتارلىق شەھەرلەرنى ئىشغال قىلىۋالىدۇ. موشۇ ۋاقىتتا سەلجۇقلار ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلىدۇ. دەل موشۇ ۋاقىتتا بۇ تەرەپلەرگە ئېقىپ كەلگەن ئوغۇزلار 22 قەبىلىدىن ئىبارەت بولۇپ، ئۇلار ھەر دېگەندە تۈركمەنىستاننىڭ مەرۋى شەھىرىنى بېسىۋېلىپ سەلجۇق قاغانلىقىنى تىكلەيدۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ ئوغۇزلار سەلجۇق ياكى سەلجۇق تۈركلىرى دەپ ئاتىلىشقا باشلايدۇ. [illegible] 1110 — ژىللىرىغا كەلگەندە سەلجۇقلار قاغانلىقى پارچىلىنىپ كېتىدۇ. لېكىن 1299— ژىلىغا كەلگەندە ئوغۇز تۈركلىرىنىڭ يەنە بىر باشلىقى ئوسمان پارچىلانغان سەلجۇق تۈرك دۆلىتىنى قايتا بىرلەشتۈرۈپ، [illegible]

ئابدۇكېرىم سابىت

فوتو ئېتيۇد: دەسلەپكى قەدەم

يادنامە

ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدىكى «بىخ»

40 – يىللار شەرقىي تۈركىستان ئۇيغۇر ئەدەبىياتى ۋە شۇ دەۋرگە كىرىپ كەلگەن يازغۇچى – شائىرلارنىڭ ئىجادىي پائالىيىتى تېخى تولۇق ئۆگىنىلىپ تەتقىق قىلىنغىنى يوق. ئەشۇ يىللارنىڭ بىرىنچى يېرىمىدا ئەدەبىياتىمىزغا كىرىپ كەلگەن شائىرلارنىڭ بىرى زەينىدىن سالىيېۋدۇر. زەينىدىن شۇ ۋاقىتتىن تارتىپ «بىخ» ئەدەبىي تەخەللۇسى بىلەن مەتبۇئاتتا مەشھۇر.

ز. سالىيېۋ 1922 – يىلى شىخۇ شەھىرىدە چارۋىچى ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. 1933 – يىلدىن 1940 – يىلنىڭ ئاخىرىغىچە شىخۇ باشلانغۇچ ۋە ئۈرۈمچى سىفەن مەكتىۋىدە بىلىم ئالغان. ئاندىن 1943 – يىلغىچە «شىنجاڭ گېزىتىدە»، ئۈرۈمچى 7 – باشلانغۇچ ۋە قىزلار ئوتتۇرا مەكتىۋىدە مۇئەللىم، ئىلمىي مۇدىر بولۇپ ئىشلىگەن. 1945 – 47 – يىللىرى شىخۇ ناھىيەلىك ھۆكۈمەتتە كاتىپ بولغان. 1947 – يىلدىن 1955 – يىلغىچە خىتاي خەلق ئازاتلىق ئارمىيە 5 – كورپۇس (سابىق مىللىي ئارمىيە) شىخۇ بىرىنچى پولكىنىڭ روتا سىياسىي رەھبىرى، 14 – دىۋىزىيەسىدە تەشۋىقات بۆلۈم باشلىقى، ھەربىي رايون سەنئەت ئۆمىكىدە ئىجادىيەت خادىمى بولۇپ ئىشلىگەن.

شائىر ز. سالىيېۋنىڭ شېئىرلىرى «شىنجاڭ گېزىتى»، «ئىنقىلاۋى شەرقىي تۈركىستان»، «شىنجاڭ نېفىت گېزىتى»، «شىنجاڭ ياشلىرى گېزىتى، «ھەقىقەت» گېزىتلىرىدە، «تارىم» ۋە «شىنجاڭ خەلق ئازاتلىق ئارمىيە» ژۇرناللىرىدا بېسىلىپ تۇردى. 1981 – يىلى شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى شائىرنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن «بىزنىڭ تىلەك». دېگەن شېئىرلار توپلىمىنى نەشر قىلدى. ئۇنىڭغا 46 شېئىرى ۋە «شاۋكەت» ماۋزۇلۇق بالладىسى كىرگۈزۈلگەن. شائىر ئوز شېئىرلىرىدا ۋەتەن، خەلقنى سۆيۈش، گومىنداڭ ھاكىمىيىتىنىڭ زۇلۇمىنى پاش قىلىش، ئوز خەلقىنى كۈرەشكە چاقىرىپ، ئازاتلىق ۋە ئەركىنلىكنى كۈيلەش بىلەن بىرگە ئوز دىيارىنىڭ يەر ئاستى بايلىقى – نېفىت ۋە نېفىت ئىشچىلىرى ھاياتىنى ئېچىپ بېرىدىغان ماۋزۇلارنى كۈيلىدى. ئۇنىڭ شېئىرلىرى خىلمۇ – خىل ماۋزۇ، ئوزى كورگەن ھايات، ئوزى كەچكەن تۇرمۇشنى تەسۋىرلەيدۇ. مەسىلەن، شائىر 1944 – يىلقى مىللىي ئارمىيەنىڭ شىخۇ ئۇرۇشىدا قۇربان بولغان تاتار يىگىتى شاۋكەتنىڭ ئەجايىپ مەرتلىك پائالىيىتىغا بېغىشلاپ «شاۋكەت» ماۋزۇلۇق بالладا يازدى. بالладىدا ئوزۇۋود كوماندىر شاۋكەتنىڭ شىخو جەڭ مەيدانلىرىدا باشقىلارغا ئۈلگە بولۇپ، قەھرىمانلىق كورسەتكەن جەڭگىۋارلىقىنى مۇنداق قۇرلار بىلەن يەكۈنلەيدۇ:

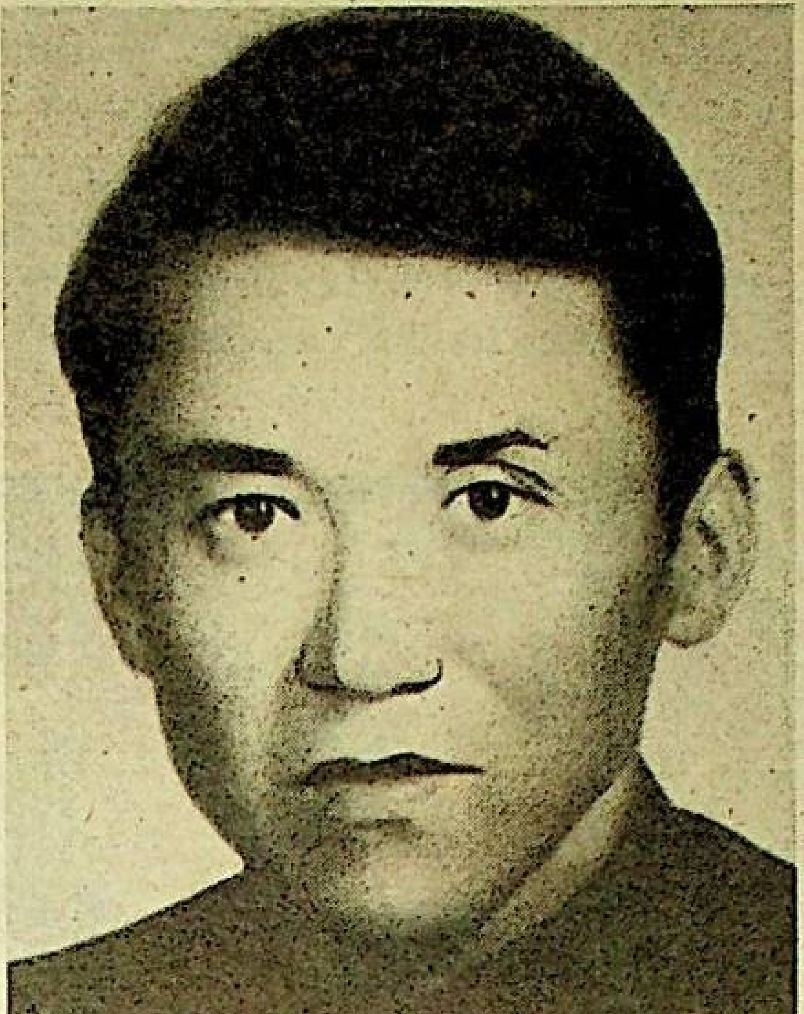

شاۋكەت ئولمىدىڭ، سەن تەمقىق تىرىك،
كۆزلىگەن مەقسىدىڭ ھەل بولدى ئەندى.
تەۋرىمە، تىنچ يات! باتۇر بولدۇڭمۇ،
تامچاقانلاردىن چېچەكلەر – ئۈندى.

«بىزنىڭ تىلەك» شېئىرلار توپلىمى ز. سالىيېۋ ۋاپات بولغاندىن كېيىن نەشىر قىلىنغانلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭغا كۆپ شېئىرلىرى كىرمەي قالغان. شائىرنىڭ كۆپ شېئىرلىرى دوستلىرى ۋە باشقا شائىرلارنىڭ ئاغزىدا ساقلىنىپ قالغان. شائىرنىڭ «غەزەل» دېگەن شېئىرى 1946 – يىللىرى ئاھالىگە سىڭىپ كەتكەن، خەلققە تارقالغان:

قوزغالدى شەرقنىڭ ئەللىرى زۇلمەت بوغۇچۇن
ۋەيراندۇر.
بۇ ئىنقىلاپ رەھبەرلىرى خەلقىم ئۈچۈن جانانىدۇر،
بىلگىن ۋەتەن مىللەتلىرى، ئەسىر بويى ئەزدى سېنى.
ئاپتاپ يۈزى ھېچ كورمىدىڭ، مىسلى خازان گۈلزاردۇر.

كوردۇم ئاسمان يۈزى تاڭ شولىسى سەيلانىدۇر،
ئازات خەلق گۈلشەن ئارا ئوز بەختىگە پەرۋانىدۇر.

1943 – يىللىرى شىخودا شائىرنىڭ بېشىغا ئېغىر كۈنلەر كەلگەن. گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى شۇ دەۋردىكى ئىلغار ياشلارنى، ئوت يۈرەك مەرىپەتچىلەرنى ئىشتىن چەكلەپ ئىجادىيەتتىن مەھرۇم قىلغان. باشقىلار قاتارى زەينىدىنمۇ شېئىر يېزىشتىن چەكلەنگەن بولسىمۇ، ئۇ شېئىرلىرىنى يوشۇرۇن ھالدا باشقىلارغا ئوقۇپ بېرىپ يۈرگەن. ئۇ 1944 – يىلى شىخودا ياشلارنى تەشكىللەپ، تياتر ئىشلىرىغا ئارىلىشىپ، «غېرىپ – سەنەم» نى سەھنىگە ئېلىپ چىققان، ماناسلىق روزى قاسىم زەينىدىننىڭ شېئىرلىرىنى ئىجرا قىلغان.

شائىر ز. سالىيېۋنىڭ ھاياتى، ئىجادىي پائالىيىتى مىللىي ئارمىيە بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك. ئارمىيەدە مەسئۇل خىزمەتلەردە ئىشلىگەن. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئۇ باشقا شائىرلار قاتاردا مىللىي ئارمىيەنىڭ ئازاتلىق مارشلىرىنى يېزىشقا جۈرئەت قىلالىدى. 1950 – يىلى فېۋرال ئېيىدا مىللىي ئارمىيەنىڭ 40 – پولكى ئۈرۈمچى شەھىرىگە چوڭ داغ – دۇغا بىلەن كىرىپ باردى. مانا شۇ چاغدا 40 – پولك جەڭچىلىرى «گاگىدىن چىققان مىللىي قوشۇن بىز» دېگەن مىللىي ئارمىيە مارشىنى ياڭراتتى. مانا بۇ مارشنىڭ تېكىستىنى زەينىدىن سالىيېۋ يازغان ئىدى.

ئەندىلا 46 باھارنى كورەلىگەن شائىر قىسقا ھاياتىدا ئۇزۇن شېئىرىي ئەسەرلەر يارىتىشقا ئۈلگۈرەلمىگەن بولسىمۇ، ئامما ئولمەس مىسرالار قالدۇرۇپ كەتتى. ئۇ بىر تەرەپتىن ئوز ئىجادى بىلەن شۇغۇللانغان بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئوزى سۆيگەن مەتبۇئات ئىشلىرىدا ئۇنۇملۇك ئىشلىگەن. 1955 – يىلدىن 1962 – يىلغىچە «شىنجاڭ گېزىتى» ۋە «شىنجاڭ نېفىت گېزىتى» تەھرىراتىدا ئىشلەپ، ئۇيغۇر ژۇرنالىستىكاسىدا ئىقتىدارلىق پائالىيەت كورسەتتى. مانا شۇ چاغلاردىكى ز. سالىيېۋنىڭ مەتبۇئاتتا ئىشلىگەن ئىشلىرى ھەققىدە شائىر تۇرسۇن ۋاھىدى مۇنداق ئەسلەيدۇ: «زەينىدىن خېلىلا بۇرۇن مەتبۇئاتقا ئارىلاشقان. 40 – يىللىرى بولسا كېرەك، ئۇ مېنىڭ «يازشائىر!» دېگەن شېئىرىمنى تەھرىرلەپ ئۈرۈمچىدە «مەدەنىيەت» ژۇرنالىدا ئېلان قىلدى. ئوزى شائىر ۋە چارچىماس ژۇرنالىست ئىدى. 50 – يىللىرى «شىنجاڭ گېزىتىدە» بىللە ئىشلىدۇق».

شائىر ز. سالىيېۋ 60 – يىللاردىن كېيىن نەسرىي ئەسەرلەر يېزىشتا ئوزىنى سىناپ كوردى. ھاياتتا ئېغىر مۇشەققەتلىك يىللارنىڭ شاھىدى، تۇرمۇشتا دەردۇ – غەم، تۈگىمەس كۈلپەتلەر ئىسكەنجىسىدە زارلانغان شائىر ئەشۇ كەچۈرگەن قىسمەت سەرگۈزەشتىلىرىنى نەسر ژىپلىرىغا مونچاق قىلىپ تىزغۇسى كەلدى. بىھۇدە توكۇلگەن قانلارنىڭ قاتىللىرىنى، بۇ پاك زېمىننى خانۇ – ۋەيران قىلغان كەلگىندىلەرنىڭ ئەپتى – بەشىرىسىنى ئېچىپ تاشلاشتا قەلىمىنى خەنجەر قىلدى. ياتلارغا نەپرەت ئوقلىرىنى ئاتتى. ئۇنىڭ «بىزنىڭ تىلەك» شېئىرى توپلىمىنىڭ مۇقەددىمىسىدە: «ئۇ ئومرىنىڭ ئاخىرىدا، شىنجاڭ ھەر مىللەت ئەمگەكچى خەلقلىرىنىڭ ئازاتلىقتىن ئىلگىرى ئېكسپلاتاتسىيەچى سىنىپلارغا قارشى كۈرەشنى تەسۋىرلەيدىغان ئىككى قىسىملىق رومان – «چاپاننىڭ تەغدىرى» نى يېزىشقا كىرىشكەن. لېكىن كېسەللىك، لىن بياۋ ۋە «4 كىشىلىك گۇرۇھ»نىڭ روھىي ئازاپلىرى تۈپەيلىدىن رومانىنىڭ ئاخىرقى قىسمىنى يېزىپ چىقىشقا مۇۋەپپەق بولالمىغان» دەپ تەكىتلەنگەن ئىدى.

جاھانغا ئولمەس ئۈمىدلەر بىلەن تۇغۇلغان شائىر ئوز دىيارىدا ئىنسان ھوقۇقىنىڭ قانداق ۋە كىملەر تەرىپىدىن دەپسەندە قىلىنىۋاتقانلىقىنى پىغانلار ئىچىدە ئىڭراپ پەقەت شېئىرىي سەھىپىلەرگە توكەلمىدى. ئۇ ئوتلۇق مىسرالار مەتبۇئات يۈزى كورەلمەي ئاھ – ھەسرەت بىلەن قەيەلەردىدۇر توزۇپ ئۈنچۈقتى. شۇ ئار زامانغا لەنەت ئوقىنى ئاتقان شائىر تۈگىمەس ئارمانلىرىنى ئوز خەلقىگە، پەرزەنتلىرىگە يالداما قىلىپ 1968 – يىلى ئالەمدىن ئوتتى. ئۇ ئەڭ ئاخىرقى «ۋەسىيەت» دېگەن شېئىرىدا:

ئوقۇغۇلارا بالىلىرىم، يازغان شېئىرىمنى،
مېنىڭدىن سىلەرگە قالغان يالداما.
ئادالەت يولىنى مۇستەھكەم تۇتۇپ،
خەلق ئۈچۈن ئىشلەڭلار، ھەرگىز ھارماڭلار!

دەپ ئاخىرقى نەپەسكىچە ئادالەتنى كۈيلىگەن شائىر «بىخ» بۈگۈن ئەركىنلىك ۋە ئىنسان ھوقۇقىنى تەلەپ قىلىۋاتقان ئۇيغۇر خەلقى قەلبىدە مەڭگۈ تۈزۈماس گۈل بولۇپ ئېچىلغۇسى.

تۇرسۇن قاھىرىي.

يارقىن سىمالار

ئەۋلاتلار قەلبىدىن ئۇچمەيدىغان خەلق سازەندىسى

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ سۆيۈملۈك پەرزەندى، مەشھۇر سازەندە روزى تەمبىر 1900 – يىلى چېلەك ناھىيەسىدە تۇغۇلۇپ، باللىق دەۋرىنى موشۇ تەۋەدە ئوتكۈزىدۇ. كېيىنرەك ئىلى تەۋەسىگە ئوتۈپ، ئىلى ۋىلايىتىنىڭ شۇ دەۋردىكى ئەڭ ئاۋاتلاشقان سۈيدۈڭ ناھىيەسىدە ئىستىقامەت قىلىدۇ.

ئەجايىپ ئىختىدارغا، پاراسەتكە ئىگە بولغان بۇ ئىنساننىڭ ئۇيغۇر خەلقىنىڭ باي ئەلنەغمە ئاۋازلىرىغا بولغان قايناق ئىشتىياقى موشۇ سۈيدۈڭ ناھىيەسىدە ئۇلغايغان ئىدى.

روزى تەمبىرگە ئىلاھى تەرىپىدىن پۈتۈلگەن تۇغما تالانت تۈپەيلى ئوزى ياشىغان شۇ دەۋرنىڭ مەيلى خەلق مەشرەپ ئولتىرىشلىرىدا بولسۇن، ئەۋجىگە ئېلىپ چېلىنغان نەغمە – ناۋالىرىمىزنىڭ قاينام ئورگەشلىك سەنئەت بۇلاقلىرىدىن سۇ ئىچكۈزۈپ، تېز ئارىدا خەلققە تونۇلغان سازەندىلەردىن بولۇپ چىققانلىقى ھەممىگە ئاياندۇر.

پېشقەدەم خەلق سەنئەتكارلىرى ئابدۇۋەلى جارۇللايېۋ ئەسلەتمىسىدە مۇنداق دەپ يازىدۇ: – روزى تەمبىرنىڭ خەلق ئارىسىدا تازا كوزگە كورۇنگەن ۋاقتى ئۇنىڭ تېخى 30 ياشقا تولمىغان ياشلىق دەۋرى بولۇپ، بېشىغا مانچېستېر دوپپا كىيىپ، قاپ – قارا بۇرۇتلىرى ئوزىگە تازىمۇ ياراشقان ھالدا، قارا پۈتىسىنى بېلىگە مەككەم باغلاپ، چەبدەس يۈرگەن چاغلىرى ئىدى.

روزىكام قولىغا تەمبىرنى ئېلىپ، ناخۇن بىلەن چالغاندا، ئۇنىڭ ئەجايىپ مۇكى – بىزنى ھەممە نەرسىنى ئۇنتۇپ، بىر سىرلىق ئالەم قوينىغا كىرىپ كېتىپ بارغاندەك ھىس قىلغۇزاتتى. روزىكام راسا چېلىنىۋاتقان سازنى توختىتىپ، پەدە تەگىشكەن ئادەمنى كورسە، ناھايىتى ئاچچىغى كېلەتتى. ئۇ ئوزى ساز چېلىۋاتقان مەزگىلدە تەمبىرنىڭ سازى يېشىپ كەتسە، سازنى توختاتماي، تەمبىرنىڭ قولىغىنى بىرلا تولغاپ، سازنى ئورنىغا كەلتۈرۈۋالاتتى. مۇنداق خىسلەتكە ئىگە سازەندىنى ھاياتىمدا پەقەت بىرلا قېتىم كورگەنمەن. روزى تەمبىرنىڭ ساز چېلىش، ناخشا ئېيتىشلىرىدا ئوزىگە مەنسۇپ بىر خاسلىق بار ئىدى...»

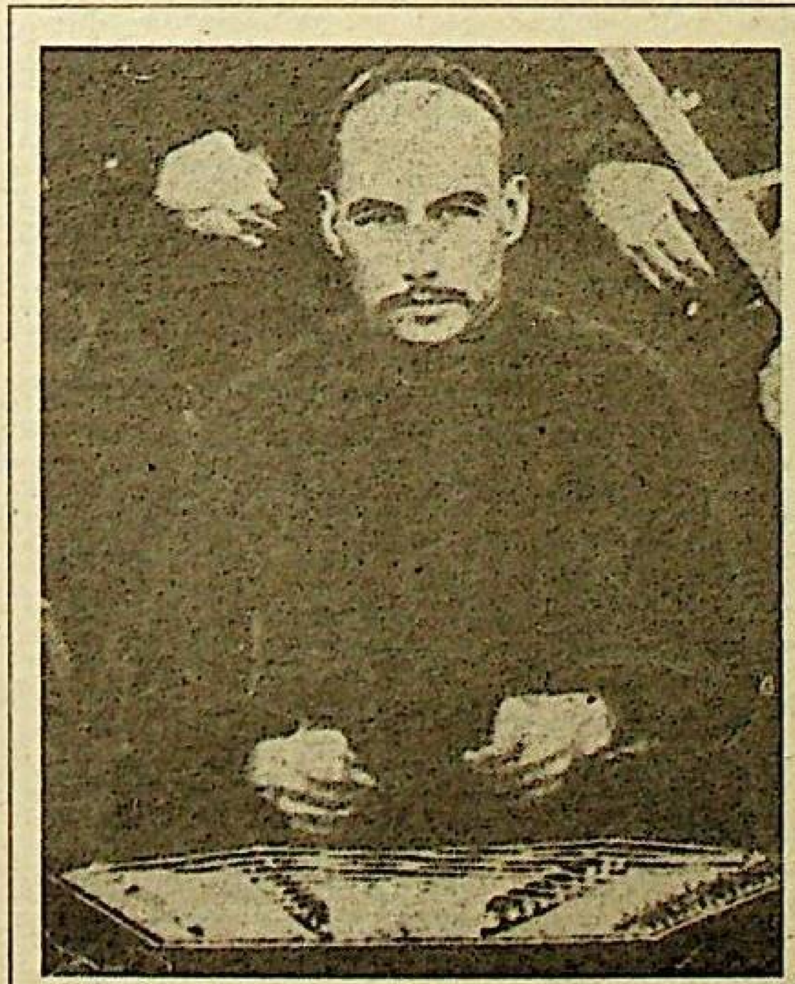

سۈرەتتە: مەشھۇر سازەندە روزى تەمبىر.

روزى تەمبىر غۇلجا شەھىرىگە قەدەم تەشرىپ قىلغان كۈنلىرىدىن باشلاپ ئاخۇنۇم كارۇشاڭ بىلەن تونۇشۇپ، ئۇنىڭ چالغان سازلىرىنى بىر قېتىم ئاڭلاپلا، بۇ كىشىنىڭ ئەل نەغمە ناۋالىرى بويىچە يېتىشكەن ئالىم ئىكەنلىكىنى بايقاپ، ئۇنى ئۇستاز تۇتقان ھالدا، ئۇنىڭدىن مىللىي ساز، خەلق ناخشىلىرىنى ئۆگىنىپ ئالىدۇ.

روزى تەمبىر ئىلى ناخشىلىرىنىڭ ماكانى بولغان غۇلجا شەھىرىدە ئىستىقامەت قىلغان ۋاقتىدىن تارتىپ، تەمبىر چېلىشتىن تاشقىرى ئۇيغۇر مىللىي چالغۇ ئەسۋاپلىرى ھېساپلانغان – ساتار، دۇتار، يەنجىڭ، نەي ۋە باشقىمۇ ئەسۋاپلارنى ئوزىگە خاس ماھارەت بىلەن چېلىشنى بىلەتتى.

1933 – 34 – يىللىرى ئىلى ۋىلايىتىدە جاھالەت دۇنياسىنىڭ قارا پەردىسى قىسمەن كوتىرىلىپ ھايات قاينىمى باشقا تەرىزدە يەنى پەن – مائارىپ، مىللىي سەنئىتىمىز يېڭىچە پۈراقتا ئىگە بولۇش بىلەن تەرەققىي قىلىشقا باشلايدۇ. يېڭىچە مەكتەپلەر ئېچىلىشىدىن تاشقىرى ئۇيغۇر نەشرىياتلىرى بارلىققا كېلىش بىلەن تەڭ مەدەنىيەت – ئاقارتىش ئۇيۇشمىلىرى، ئۇنىڭ تەركىۋىدە سانائىي – نەپىسە ئومەكلىرى تەشكىل تاپىدۇ. ئابدۇۋەلى جارۇللايېۋنىڭ ئېيتىشىچە، ئىلىدا قۇرۇلغان سانائىي – نەپىسەنىڭ تەشكىلاتچىلىرى زىيا سەمەدىي بىلەن قاسىمجان قەمبىرى، ئاتاقلىق ئارتىست جالالىدىن يەھيارىي مەزكۇر ئومەكنىڭ تۇنجا رېژىسسيورى، داڭلىق سازاندە روزىكام مۇزىكا يېتەكچىسى ئىدى. ئۇنىڭ ئەتراپىدا تالانتلىق مۇزىكانت – سەنئەتچىلەر – ھەسەن تەمبىر، مەرۇپ ناسىرىي، ھوسەيىن تەمبىر، سەيدۇللام، ئابدۇنەبى، تېيىپ ئاخۇن، ئۇرمەھەممەت ناسىرىي، مەتتايىر ھەسەن، ھېزىز دولەت، تۇرسۇن تېيىپلاردىن ئىبارەت بولغان.

مەشھۇر ئەلنەغمە روزى تەمبىر «غېرىپ – سەنەم» رىۋايىتىغا ۋە ئۇنىڭ ناخشا – سازلىرىغا ناھايىتى پىششىق بولۇپ، بۇ چوڭ دراما ئەسەرنى دەسلەپ زىيا سەمەدىي يېزىپ چىققاندا، ھاسان تەمبىر، زىكرى ئەلپەتتا قاتارلىق مۇزىكا ئۇستىلىرى بىرلىشىپ، ئۇنىڭ ناخشا ۋە ئاھاڭلىرىنى، – ئىجات قىلىشتا كوپ ئەجىرلەر سىڭدۈرگەن. يازغۇچىنىڭ ئەقىل پاراستى بىلەن يېزىلغان بۇ ئەسەر شۇ دەۋرلەردىكى سەھنە كىتاپلىرىنىڭ ئەڭ ئالدىنقىسى ئىدى. «غېرىپ – سەنەم» توققۇز پەردە، ئون كورۇنۇشلۈك قىلىپ ئىشلەنگەن بولۇپ، ئىككى كېچە ئوينىلاتتى.

شەرقىي تۈركىستان خەلقى خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ مۇدھىش ئازاپ – ئوقۇبەتلىرىنى بېشىدىن كەچۈرگەن پاجىئەلىك يىللاردا خەلقىمىزنىڭ مىللىي مەدەنىيەت مىراسلىرى، ئەدەبىيات – سەنئەت بايلىقلىرى ۋەيران قىلىنىپ، خەلقىمىزنىڭ مۇزىكا بايلىقى بولغان ئون ئىككى مۇقام قامۇسمۇ يوقىلىش گىرۋىكىگە كېلىپ قالغان بىر دەۋردە ئۈرۈمچى شەھىرىدە ئون ئىككى مۇقامنى رەتلەش، ماگنىت لېنتىسىغا ئېلىش ئىشى قولغا ئېلىنىدۇ. مەزكۇر ئىشقا غۇلجا شەھىرىدىن روزى تەمبىر، ئابدۇۋەلى جارۇللايېۋ، جەنۇبىي شىنجاڭدىن ئاتاقلىق مۇقامچى تۇرداخۇن ئاكا بىلەن ئوغلى ھوشۇر ئاخۇنلار تەكلىپ قىلىنغان. بۇنىڭ نەتىجىسىدە ئون ئىككى مۇقام ئاھاڭلىرى تۇرداخۇن ئاكا بىلەن روزى تەمبىرنىڭ جەنۇب ۋە شىمال ئۇسلۇبىنى ئاساس قىلغان ھالدا ئايرىم – ئايرىم لېنتىغا يېزىلغان ئىدى.

بۇ ئىككى ئاتاقلىق مۇقامچى بىر – بىرىنى ناھايىتى ھورمەتلەيتتى. بىر كۈنى تۇرداخۇن ئاكا، – «قېنى روزەم، ئىلىنىڭ كوچا ناخشىلىرىنى بىر ئاڭلىمايلىمۇ؟» دېگەنلىرىدە، روزى تەمبىر بىلەن ئابدۇۋەلى جارۇللايېۋ خەلق ناخشىلىرىنى تازا ھەمدەملىقتا يەتكۈزۈپ ئېيتىپ بەرگەنلىرىدە، تۇرداخۇن ئاكا ۋۇقۇرى ئاۋازلىق بۇ ناخشىلارغا ھەيران بولۇپ، – «بۇ ناخشىلار ھەقىقەتەنمۇ ئېسىل، ئەجايىپ ماھارەت بىلەن ئېيتىلىدىغان ناخشىلار ئىكەن، ئومرۈمنىڭ ئاخىرىدا ھەرەمگە بارالمسامۇ، ئىلى دېگەن شەھەرنى بىر كورسەم بولغىدەك»، دېگەن ئىكەن...

ئاتاقلىق خەلق سازەندىسى روزى تەمبىر 1957 – يىلى 57 يېشىدا، يەنى ئەجايىپ تالانتى ۋايىغا يەتكەن بىر ۋاقىتتا غۇلجا شەھىرىدە تۇيۇقسىز ئالەمدىن ئوتىدۇ. ئەزەلدىن ناخشا – سازغا خۇشتار ئۇيغۇر خەلقى ئوزىنىڭ شانلىق پەرزەندى، ئۇيغۇر مۇزىكا سەنئىتىنىڭ پېشۋاسى ھېساپلانغان روزى تەمبىر ئەزىم ئوغلى تەۋەللۇدىنىڭ 95 يىللىقىنى خاتىرىلەپ، مەرھۇمنىڭ روھىغا باش ئېگىپ، تازىم قىلىدۇ.

سابىت ھاپىزىي،
بىشكېك شەھىرى.

ئەدەبىيات سەھىپىسى

ھازىرقى كۈندە ھورمەتلىك دەم ئېلىشقا چىققان يۇرت موتىۋەرى، گېزىتلىرىمىزنىڭ جانكۆيەرى مەخسۇت قاسىموۋ ياركەنت شەھىرىدە ئىستىقامەت قىلىدۇ. ئۇ ناھىيەلىك مەدەنىيەت مەركىزى يېنىدىكى ئاقساقاللار كېڭىشىنىڭ رەئىسى. ئەدەبىياتقا ھەۋەس قويغان مەخسۇت قاسىموۋنىڭ ماقالە - شېئىرلىرى گېزىتلىرىمىزدە ۋە باشقا نەشرلەردە ئېلان قىلىنىپ كەلمەكتە. تۆۋەندە گېزىتخانلىرىمىز دىققىتىگە ئۇنىڭ بىر قانچە شېئىرلىرىنى تەقدىم قىلىۋاتىمىز.

مەخسۇت قاسىموۋ

ۋەتىنىم دېسەم

ۋەتىنىم دېسەم چوچۇپ ئويغىنىپ،
تېچ ياتالمايمەن ھەريان تولغىنىپ.
خىيالغا چوكۇپ تىت - تىت بولىمەن،
خەلقىم زارلىنىپ ياتقاچ مۇڭلىنىپ.

تەتۈر چوكىلەپ بىزگە شۇم پەلەك،
قاغىش كەتكەنمۇ باستىمۇ ئۆگدەك.
ئۇمۇت - ئارمانلار ئىچرە جان خەلقىم
تاكىغا تەلمۈرۈپ بولماقتا ھەلەك.

كوزى ئوچۇق كور بولغان كەبى بىز،
تەركىي - دۇنيا بوپ ژۈرەر خەلقىمىز.
ياخشىنى كورمەي، يامانىنى بىلمەي،
ھەجەپ خارلىقتا ئوتەر ئومرىمىز.

ئارمان قىلىمەن ئانا ۋەتەنىنىڭ،
ئۆزكىلەر ئوخشاش ئازاتلىغىنى.
كەلگىنىدىلەرنىڭ قولىدىن چىقىپ،
ئىستىقلال ئىچرە ئەرك شاتلىغىنى.

يېگىنى قايدا، ئىچكىنى قايدا،
ئەلنىڭ ئەسىرلەپ كۆلگىنى قايدا.
دولىتىن قۇرۇپ، دەۋرىنى سۇرۇپ،
تاجۇ - تەختىنى قۇرغىنى قايدا!

ئويلىنايلىچۇ، ئويغىنايلىچۇ،
ئىتتىپاقلىشىپ جەم بولايلىچۇ.
ئەقىل - ئىدرەكنى راسا ئىشقا سېپ،
يېڭى ھاياتنى بىز قۇرايلىچۇ.

خەلقىمنىڭ كېلىپ شۇندا ئامىتى،
كوتىرىلىسكەن قەددى قامىتى.
ئانا دىيارنى ئوز قولىغا ئېلىپ،
كورۇنسە ئىدى بىر كارامىتى.

ۋەتەنداش دوستقا

ۋەتىنىم دەيدۇ بىرى تىلىدا،
بىرى ئاھ ئۇرۇپ كويەر دىلىدا.
ۋەتىنىم دېسە تېنىگە سىغماي،
شاتلىقتا چومەر ئوسكەن ئېلىدا.

دوستۇم، قەلبىمدە ۋەتەن قايغۇسى،
ساقايماس ھېچ بىر ژۈرەك يارىسى.
قاچانمۇ كۈلەر ئېيتقىنا دوستۇم،
ئەركىكە تەشنا ئىنسان بالىسى.

ۋىجدانىم ئويغاق قېرىپ قالسامۇ،
ماغدىرىم باردۇر ھېرىپ قالسامۇ.
ۋەتەنداش بولساڭ، قېنى ھە ئويغان،
ئەۋلاتتا كۈللەر تېرىپ قالساقچۇ.

كوڭلۇم كۆلمىسە ئوزەم كۈلمەيمەن،
ئازاتلىق بولماي مەنمۇ ئولمەيمەن.
ئازاتلىق گويا باھار پەسلىدەك،
باھاردا چېچەك ئېتىپ كۈللەيمەن.

شۇندا خەلقىمىز شاتلىققا چومۇپ،
ۋەتەن قۇچىغى گۈلگە كومۇلۇپ.
ياشايمىز ئازات - كەڭتاشا دوستۇم،
قايغۇنى ئۇنتۇپ بىز قاھ - قاھ كۈلۈپ.

مانناپ قاسىم

يېڭى شېئىرلار

روھى ئازاپ

نېمە بۇ، باغرىمنى تىلىپ، تىرنىغان،
ئەسىرنىڭ ژۇقۇملۇق ۋاباسىمۇ يە!
تېنىمگە يېپىشىپ، روھىم قىينىغان
ئەمەسمۇ كورۇنمەس ئەجەلدىن ھەيران!

ۋەتەندە كورۇنگەن قىيامەتمۇ بۇ،
زامان ئاخىرىنىڭ ئالامىتىمۇ؟
ژىقىلىپ، سۇرۇنۇپ ھەريان تەنتىرىگەن،
ئىنسانغا تەغدىرنىڭ كارامىتىمۇ!

يېرىمگە چومۇلە كەبى يامرىغان،
يات ئەلنىڭ قان خومار رودۇپايلىرى.
ئويۇمگە مۇنايىم ھېجىيىپ كىرگەن،
قاتىلنىڭ جېبسەكچى كوندىپايلىرى.

كىمكىمدۇ كورۇنگەن پاسبان بولۇپ،
سەجدىدە ئېزىتقان شەيتان بولدىغۇ.
ئىنقىلاپ ئويۇقۇمنى، تىنچىمنى بۇزغان،
ساكلىرىمغا تولغان چاشقان بولدىغۇ.

كەچۈرگىن ئەي ئېگەم غايىپ بەندەڭنى،
ۋەتەندە چېلىك دەسسەپ، تىنىك تۇرالمىغان.
مۇقەددەس كەبەمگە ئېلىنىس يولىنىپ،
خاتاغا يول قويغان، يۇرت سورالمىغان.

ئىستت خەلقىم

باسقۇنچى قانخورنىڭ پەرۋايى پەلەك،
ئېلىمدە بەخودۇك سەلتەنەت قۇرغان.
كورەشسىز ئۇيغۇرنىڭ ئامالى «تىلەك»،
تىلەكنى كومۇشتە ياۋ - شامال بوران،
خەلقىمنى شىلماقتا ھىيلە - نەيرەڭدە،
كوشىنى خام - تالاش قىلىدۇ ھەريان.
كوڭلىرى ئوتىدۇ قايغۇ، ماتەمدە،
ژۈرىگى پارە ھەم لەختە - لەختە قان.

بۇلبۇلنىڭ ناۋاسى ئوچكەن باغلاردا،
قوزغۇنلار پەزمىسى قاينىغان - تاشقان.
كورۇنمەس كېپىكلەر ئىزى تاغلاردا،
ئورگىگەن مارالار ژۈرىدۇ سەرسان.

يولىرى تۇراقلىق، ئىزىدا تۇزاق
بوينىغا قىل ئارقان باغلانغان خەلقىم.
ئەركىدىن ئەسەر يوق مەنزىلى ئۇزاق،
ھالىگا قاھ - قاھلاپ كۈلەررە قىسمەت.

يۇللىرىڭ تارلاشتى، مايدانىڭ يوقتۇر،
مىنبەركە چىقىشقا دەرمانىڭ ھەم يوق.
جاساۋەت - غەيرىتىڭ، قۇدرىتىڭ قېنى،
ئېيتىڭغۇ بىر چاغلاردا ئولۇقتىن - ئولۇق!

ئۆزەمگە سوئال

ھەر زامان ئۆزەمدىن سوئال سورايمەن،
ياتلارغا تەغدىرىم نېچۈك باغلانغان؟
تارىخنىڭ ئالدىنى يەئەتورايمەن،
سەھىپەڭ مەن ئوچۈن نېچۈك داغلانغان!

ژۈرەكنىڭ قېتىدىن سادا ئاڭلايمەن،
ئەي ئېگەم سال ئوتلۇق ژۈرەككە قۇلاق.
نېمىشكە قان بولۇپ، تىت - تىت ئالىمەن،
سەن ئوتمۇش تارىختىن ئالمىدىڭ ساۋاق!

ئوتكەننى ئۇنتۇدۇق يېگىنى كورگەندە،
يادقا ئېپ قويمىدىڭ تارىخنى بىر قېتىم.
نەكېرەك ئوقۇماق ياسىن ئولگەندە،
ئوتقۇنغا كىشەن بوپ قالغان شۇ «يېتىم»

«دانىشمەن داھىغا»

دانىشمەن داھىسى نادان قەۋمىنىڭ،
ئەي مىللەت كېيىنىن كىمگەن يەدەمبەر!
ئېيتقىنا، قېنى ئۇ سىرىنى قەلبىڭنىڭ،
ئۆزەڭچە كىم ئوچۈن تولىمە كىتمەن تەر؟

شان - شوھرەت كەينىدە ئابروي قوغلىشىپ،
چەللىدە ئات چېپىپ ژۈرگەن چەۋەنداز.
پىتنەبۇ - پاسات ھەم توھمەت جوغلىشىپ،
كۈز ئوتتى، قىش ئوتتى، ئوتتى باھار - ياز.

ئوغرىنىڭ تىزىغا بېشىنى قويۇپ،
شىرىن چۈشلەر كورۇپ ئۇخلىغان بەندە.
نازۇ - نېمەت ئوچۈن قوساق تويغۇزۇپ،
مەشرەپلەر ئويناپ ئوتكەن كېزەندە.

نادانلار ئالدىنىپ كىبلەر ئارقاڭدىن،
بورىلەر ئېلىمگەدە پەيدۇ قويۇكنى.
سۆزلىرىڭ ئىبارەت قۇرۇق يالغاندىن،
چۈشىنىپ بولمايدۇ ئىچكى ئويۇكنى.

باشلىرىڭ قوشۇلماس بىر - بىرىڭ بىلەن،
ئارقىدىن تاش ئېتىش قىلمىغىڭ يوتمەس.
مايمۇنلار ژىغلايدۇ ھالىڭغا سېنىڭ،
بىزلاردۇر خەلقىمىز، سەندىن نەپكۇتمەس.

ئۇيغۇر يازغۇچىسىنىڭ قىرغىز تىلىدىكى ھېكايىلىرى

قىرغىزستاندا ياشاپ، ئىجات قىلىۋاتقان ياش يازغۇچى ئابدۇسالام غاپپاروۋنى گېزىتخانلىرىمىز بۇنىڭدىن بەش - ئالتە ژىل مۇقەددەم «يېڭى ھايات» سەھىپىلىرىدە يورۇق كورگەن ئىنجام، مەزمۇنلۇق ھېكايىلىرى ئارقىلىق تونۇپ قالغان ئېدى.

ياش تالانت ئېگىسىنىڭ مەتبۇئاتتا ئېلان قىلىنغان ھېكايىلىرى ئوزىنىڭ يېگىچە ئۇسلۇدا يېزىلغانلىغى ھەم ھەربىر ھېكايىسىدا ئېيتماقچى بولغان ئوي - پىكرىنىڭ كوڭلىگە دەررو ئورناپ قالىدىغانلىغى، ۋاقىئە - ھادىسىلەرنىڭ مىللىي خاراكتېرغا ئېگە ئېكەنلىگى، تىلىنىڭ ئوتكۇرلىگى بىلەن ئالاھىدە پەرىقلىنىپ تۇراتتى. بۇ ھال سوزسىز، ئەدەبىياتىمىزنىڭ ئۇتۇغى ئېدى.

يېقىندا ئا. غاپپاروۋنىڭ قىرىقتىن ئوشۇق كىچىك ھېكايىلىرىدىن تەركىپ تاپقان دەسلەپكى كىتاۋى قىرغىز يازغۇچىسى مار قاباي ئاماتوۋ تەرجىمىسىدە «كوكۇل ساندۇغۇمدىكى ئويلار» دېگەن نام بىلەن قىرغىز تىلىدا نەشر قىلىندى. تۇرك خەلقلىرى قېرىنداشلىرىنىڭ يەنە بىر نەمۇنىسى بولغان ئەدەبىياتلار دوستلۇغى ئۇيغۇر كىتابخانلىرىنى خوشال قىلماي قالمايدۇ. نوۋىتىدە تالانتلىق ياش قەلەمدىشىمىز ئابدۇسالام غاپپاروۋقا ئىجادىي مۇۋاپپىيەقىيەتلەر تىلەيمىز.

قاسىمجان ئەيسا

بوران

ئەي قۇدرەتلىك بوران، قايدىسەن،
بىر ھارۋام بار كەلگىنە چاتاي.
قانداق ھاۋا، تارتساڭ بىلىسەن،
ژۈكى - كۈلپەت، ئوزى رودىپاي.

خەلقىم بېزار سوراپ ئەسىرلەر،
تايالماستىن تاشلاشقا ئامال.
ئېلىپ كەتكىن بوران، جوللەركە،
قىلسۇن ئۇنى قويۇنلار قامال.

كوچۇڭ يەتسە، تەڭشەپ ئوتكىنە
بىزنىمۇ بىر شاتلىققا بولەپ.
شۇم پېشانە دېگۈزمىگىنە،
ئەسلىدە شۇم تەغدىرگە دوگكەپ.

گۈلگە سەكپارە بۇلبۇلدەك

خۇمارىم تۇتۇپ شېرىن سوزۇڭگە،
كەلسەم يالقۇنلۇق ئىشقىم ئۇيەلى.
بىر قاراپ، تاتلىق كۈلسەڭ گويايە،
ئاشىقلىغىمنى بىلمىسەڭ مەيلى.

ئىچمىسەم مەيلى شەرۋەت لېۋىڭدىن،
شەھلا كوزلىرىڭ سۇنغان چېيىكنى.
ئېرىتىپ تەننى تۇرغان يېرىگدىن،
تويمىساڭ مەيلى ئوتلۇق سېزىمنى.

رەھىمسىز ژىللار چاپقاناق پۇركەپ،
قىرىتتىم دېسە، ئىشەنمىگىن سەن.
قەلبىم ياپ - يېشىل كورگىنە ئېچىپ،
مەن ئوچۈن تېخى غۇنچە پېتىكسەن.

كېلىمەن ئىزدەپ ئەشۇ غۇنچىنى،
كۈلۈمسىرىشىڭ - ئېچىلغان گۈلدەك.
سويگەنلىگىمچۈن قەلبىمدىن سېنى،
بولىمەن شۇ چاغ كېكەچ بۇلبۇلدەك.

باھاردا

قار ئېرىپ ئەكچىگەن تۇپراقتىن ئۇنۇپ،
قويياشقا ئىنتىلىپ كۈلدى بىر گىيا.
ژىگىتدەك بەستىدە تاغلار چەئۇمۇت،
شەبنەملەر - خوشاللىق كوزيېشى گويا.

نەۋباھار خىسلىتى ئەينە شۇنىڭدا،
سايرىماس قۇشلارنى سايرىتىپ ئوتەر.
زىمىستان تىگراتقان بوزەك جانلارغا،
قايتىدىن كۈچ بېرىپ ياپرىتىپ ئوتەر.

ساقىپ جامال

(قازاق شائىرەسى)

مەن ئانىمەن

كۈلكىسىدىن مېھىر توكۇپ ھەر زامان،
مەن ئانىمەن ھوسىنىدىن نۇر يارلىغان.
شاتلىغىنى يوشۇرالماي ئەك كورۇپ،
پەرزەندىن ئاق سۈت بىلەن ئاۋلىغان.

ئالقىنىدا نان بىلەن تۇزنى تۇتقان،
مەن ئانىمەن غۇرۇر ھەم قۇدرەت تاپقان.
بوشۇكنى تەۋرىتىمەن تېچلىقنىڭ،
پاك نىيەتنىڭ ھەممىسى ماڭا تۇققان.

* * *

قىزنىڭ شۇ،
بار سوزۇڭگە ئىشەنگىنىم،
جىنىمدەك سېنى ئەزىز كورگەنلىكىم.
سېنىڭسىز ھاياتىم يوق،
دەپ تەگرىگە -
تايانغاندەك ئەركىگە كونگەنلىكىم.
قىزنىڭ شۇ،
بەختىنى باش ئايلانغىنى،
سوز تاپالماي تىللىرىمنىڭ باغلانغىنى.
كورۇنسەڭ،
ۋۇجۇدۇمدىن دۇررىدە قىلىپ،
قۇشلارنىڭ قانات قېقىپ قالغانلىغى...
كوپ سوزلىمەي،
سېنى چىن سويدىغىنىم،
سىر ئەمەس سوزۇمدە ئۇرىدىغىنىم.
يېنىمغا كەلسەڭلا توتەك قىزىپ،
ئايتايتەك قىزىرىپ كۈلدىغىنىم.
ماختانما ئەقىللىقىم، كوچلۇكمەن دەپ،
مۇھەببەت - تىلسىم ئۇتىلدىغىنىم.

* * *

يارىتىسەن ياخشىلىق - يامانلىقنى،
ئىز كۆلۈكنى،
ئولۇقلۇق - ئىنسانلىقنى.
ئەي ئاللا، نېمىشكىدۇ ئۇنتالمىدىڭ،
بەندىچىلىك - ساتقۇنلۇق، ھارامىلىقنى!

مەمتۇن تەرجىمىسى

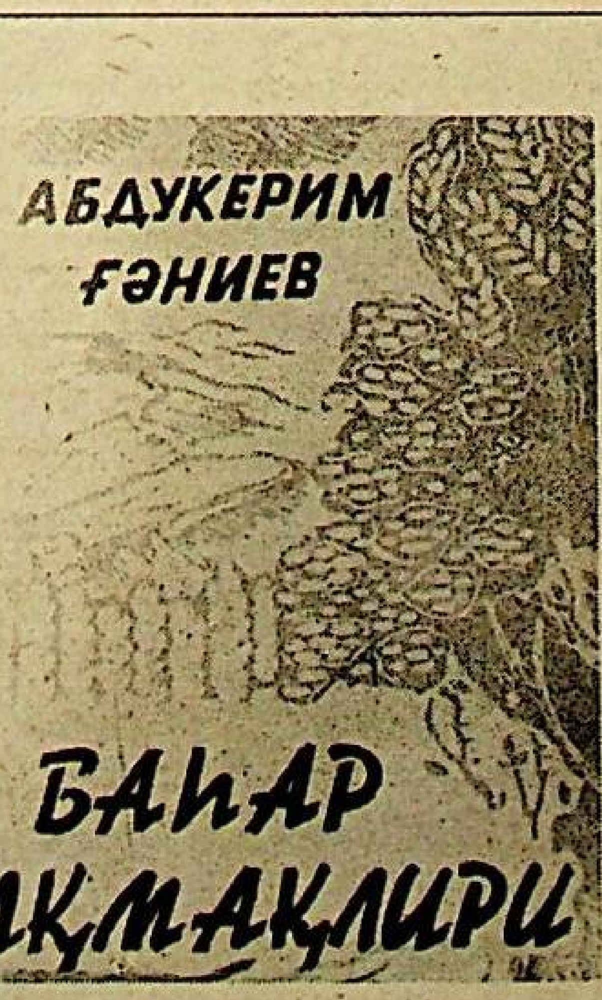

«باھار چاقماقلىرى»

يېقىندا شائىر ئابدۇكېرىم غەنىيېۋنىڭ ئىسمى كۆپتىن بېرى كىتابخانلارغا ياخشى تونۇش. ئۇنىڭدىن ئوتۇق شېئىرلار ۋە نەسرىي ئەسەرلەر توپلاملىرىنى يورۇققا چىقارغان قەلەم ئېگىسى.

ئا. غەنىيېۋ ئاتمىش ياشقا تولۇش ھارپىسىدا ئوزىنىڭ قىرىق ژىلدىن ئوشۇق ئىجادىيىنىڭ تولۇق مەجمۇئەسىنى «باھار چاقماقلىرى» دېگەن نامدا نەشر قىلدۇرۇپ كىتابخانلارغا سۇنماقتا. بۇگۈنكى قىيىنچىلىق زاماندا، قېرىنداشلىرىنىڭ ھاسىلىغى بىلەن چىقارغان بۇ كىتابقا ئا. غەنىيېۋنىڭ ھەر قايسى ژىللاردا يازغان شېئىرلىرى، باللادىلىرى، مەسەللىرى، داستانلىرى جەملەنگەن بولۇپ، ئۇلاردا ئەمگەك ئادەملىرى، تەبىئەت تەسۋىرى، خەلقلەر دوستلۇغى، تېچلىق ۋە خەلقىمىزنىڭ قەھرىمان پەرزەنتلىرى مەسۇم ياقۇپوۋتەك ئىنسانلار جاسارىتى تەسۋىرلەنگەن.

«باھار چاقماقلىرىغا» شائىر باللارغا بېغىشلانغان شېئىرلىرىنىمۇ كىرگۈزۈپ، ياش ئەۋلاتلارغا كوكۇل سوغىسىنى تەقدىم قىلدى.

ئوز مۇخبىرىمىز.

ئادەم ۋە قانۇن

ئۇچاستكىلىق مىلىتسىونېرلارغا ئاساسىي نىشان قىلىنماقتا

يېقىندا قازاقستان جۇمھۇرىيىتى ئىچكى ئىشلار مىنىسترلىگىدە بولۇپ ئۆتكەن مەتبۇئات كونفېرېنسىيەسىدە ئاممىۋى ئەخبارات ۋاستىلىرىنىڭ ۋەكىللىرى مىنىسترلىك مەمۇرىي خىزمەت باش باشقارمىسىنىڭ ئىش نەتىجىلىرى بىلەن تونۇشتۇرۇلدى.

ھوقۇق قوغداش ئورگانلىرى ئۆزگەرتىپ قۇرۇلغاندىن كېيىن، نەتىجىدە جۇمھۇرىيەت ئىچكى ئىشلار مىنىسترلىگى تەركىۋىدىن جىنايەتنى ئىزدەش ۋە تەرگەۋ ئايرىم ئىدارە — دۆلەت تەرگەۋ كومىتېتى بولۇپ قۇرۇلۇپ، مەمۇرىي خىزمەت باش باشقارمىسى ئەمەلىياتتا ئىچكى ئىشلار مىنىسترلىگىنىڭ ئاساسىي باشقارمىسىغا ئايلاندى، چۈنكى نەق ئەينە شۇ باشقارما خادىملىرىنىڭ زىممىسىگە جەمىيەت تەرتىۋىنى قوغداش ۋەزىپىسى ۋۈكلەنگەن ئىدى. ئىچكى ئىشلار مىنىسترلىگى مەمۇرىي خىزمەت باش باشقارمىسىنىڭ تەركىۋىگە ئۇچاستكىلىق مىلىتسىيە خىزمىتى، بالاغەتكە يەتمىگەن بالىلار ئىشلىرى بويىچە ئىنسپېكتورلار، شۇنداقلا سودا — تىجارەت پائالىيىتىگە لىتسېنزىيە - رۇخسەت بېرىش تارماقلىرى، ھەر خىل ماكانسىز - سەرسانلارنى قوبۇل قىلىش - تەخسىم قىلىش تېپىدىكى مەخسۇس مەھكىمىلەر، ھوشيارخانىلار (مەسلەرنى تۈزۈش ئورۇنلىرى) ۋە باشقا مەھكىمىلەر كىرىدۇ.

مەتبۇئات كونفېرېنسىيەسىدە جۇمھۇرىيەت ئىچكى ئىشلار مىنىسترلىگى مەمۇرىي خىزمەت باش باشقارمىسىنىڭ باشلىقى پولكوۋنىك ن. پرىخودكو ئاممىۋى ئەخبارات ۋاستىلىرىنىڭ خادىملىرىغا ئىچكى ئىشلار مىنىسترلىگى رەھبەرلىگىنىڭ جۇمھۇرىيەتتە ھوقۇق — تەرتىپنى تەمىنلەش ئىشىدا ئۇچاستكىلىق مىلىتسىونېرلار خىزمىتىگە ئاساسىي نىشان قىلىنىۋاتقانلىقىنى ئالاھىدە تەكىتلىدى.

پولكوۋنىكنىڭ بىلدۈرۈشىچە، 1995 — يىلىنىڭ ئاخىرىدا قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئىچكى ئىشلار ئورگانلىرىدا ئىلگىرى سوتلانغان 47 مىڭغا يېقىن شەخس پروفىلاكتىكىلىق ھېساۋاتقا ئېلىنغان. 1996- يىلىنىڭ دەسلەپكى ئىككى ئېيى ئىچىدە 1235 سابىق مەھبۇس، شۇ جۈملىدىن 93 ئالاھىدە خۇۋۇپلۇق تەكرار جىنايەتچى ئۈستىدىن مەمۇرىي نازارەت ئورنىتىلدى.

ھازىرقى ۋاقىتتا، پولكوۋنىك ن. پرىخودكونىڭ تەكىتلىشىگە قارىغاندا، ئىچكى ئىشلار مىنىسترلىگىدە سپىرتلىق ئىچىملىكلەرنى سۈيىستېمال قىلىدىغان 123 مىڭدىن ئوشۇق شەخس ۋە 14 مىڭدىن ئوشۇق ناركومان ھېساپتا تۇرماقتا. ھازىر ئۇچاستكىلىق مىلىتسىونېرلارنىڭ رولى ئۆسمەكتە. مەسىلەن، ئۇلارنىڭ بىۋاستە ياردەم بېرىشى نەتىجىسىدە 7665 جىنايەتنى پاش قىلىش مۇمكىن بولدى، بۇ بولسا جىنايى ئىشلارنى ئىزدەش تارمىغى بويىچە رويخەتكە ئېلىنغان جىنايەتچىلەرنىڭ 39,5 پروتسېنتىنى تەشكىل قىلىدۇ. 1996- يىلىنىڭ يانۋار، فېۋرال ئايلىرى ئىچىدە مىلىتسىيە جىنايەتچىلەردىن 2583 دانە ئوق ئېتىش قورالىنى مۇسادىرە قىلدى. لېكىن شۇنىڭغا قارىماي ئوق ئېتىش قوراللىرىنى قوللىنىش بىلەن قىلىنىۋاتقان ھەر خىل ئېغىر جىنايەتلەر سانى تېخى ئازايماۋاتىدۇ.

مەتبۇئات كونفېرېنسىيەسىنىڭ ئاخىرىدا مەمۇرىي خىزمەت باشقارمىسىنىڭ باشلىقى پولكوۋنىك ن. پرىخودكو ژۇرنالىستلارنىڭ كۆپلىگەن سوئاللىرىغا جاۋاپ بەردى.

تەبرىكلەيمىز

پەيزۇللام ئەخمەتوۋقا

ئالمۇتا شەھىرى

ناھايىتى ئېغىر ۋە مۇرەككەپ كەسىپ بولغان ژۇرنالىستىكىنىڭ تەلەپلىرىگە كۆرگەنلا ئادەم بەرداشلىق بېرەلمەيدۇ. بۇ كەسىپكە ھەقىقىي بېرىلگەن كىشى پەقەت يېزىشنىلا ئەمەس، گېزىت چىقىرىشنىڭ پۈتكۈل جەريانىنى مۇكەممەل بىلىشى كېرەك. ئەينە شۇنداق تالانتقا ئىگە بولغان بىزنىڭ ئىشدىشىمىز، «يېڭى ھايات» گېزىتى جاۋاپكەر كاتىۋىنىڭ ئورۇنباسارى پەيزۇللام ئەخمەتوۋ 50 ياشقا تولدى.

قىيىنى بىلەن قىزىغى كۆپ بۇ ھاياتنىڭ پۈتكۈل ئېغىر چىلىغىغا دۇچ كەلگەن پ. ئەخمەتوۋ بۇنىڭدىن چارەك ئەسىر ئىلگىرى ھازىرقى «دەۋىر» نەشرىياتىغا ھەرىپ تەرگۈچى بولۇپ ئىشقا كىرگەن. بۈگۈن بولسا ئۇ ئالىي بىلىملىك، ھېكايە، ئوچېرك ۋە مۇئەممالىق ماقالىلىرى بىلەن كۆپكە تونۇلغان كەسپىي ژۇرنالىست. ئۇنىڭ ئۈچۈن ھەرىپ تېرىش، بەت ياساش، كوررېكتورلۇق قىلىشمۇ ۋەباشقا ئىشلار ھېچ گەپ ئەمەس. «يېڭى ھايات» يېقىندا كومپيۇتېرلىق سىستېمىسىغا ئۆتۈشىدىمۇ پەيزۇللامنىڭ ئۈلۈشى چوڭ. ئۇ يېقىندا ئۇيغۇر ژۇرنالىستىكىسىدا دەسلەپكى قېتىم ئۆزىنىڭ شەخسىي فوتوكورگەزمىسىنى ئۇيۇشتۇرۇپ، بۇساھادىمۇ ئۆز ماھارىتىنى. تالانتىنى كۆرسىتەلىدى.

بىز، پەيزۇللام ئەخمەتوۋنى ئەللىك ياشلىق مەرىكىسى بىلەن سەممىمىي تەبرىكلەپ، تېنىگە سالامەتلىك، ئائىلىسىگە خاتىرجەملىك، ئىشىغا تېخىمۇ چوڭ ئۇتۇقلار تىلەيمىز.

«ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرى رېداكسىيەسىنىڭ كوللېكتىۋى.

بالىلار ئارىسىدىكى جىنايى ئىشلار كۆپەيمەكتە

ئىچكى ئىشلار مىنىسترلىگىنىڭ جۇمھۇرىيەت بويىچە جىنايى ئىشلار ستاتىستىكىسى تەكرار جىنايەتچىلەرنىڭ ئومۇمىي سانىنىڭ ئۈچتىن ئىككى قىسمى ئۆزلىرىنىڭ دەسلەپكى جىنايىتى تېخى ئۆسمۈر ۋاقتىدا قىلغانلىقى توغرىلىق گۇۋالىق قىلىدۇ.

ئىچكى ئىشلار مىنىسترلىگىنىڭ مەلۇماتلىرىغا قارىغاندا، موشۇ يىلنىڭ ئۆتكەن دەۋرى ئىچىدە 1166 بالا جىنايى جاۋاپكەرلىككە تارتىلغان. ئۇلاردىن 606 سى ھېچ يەردە ئوقۇمىغان ۋە ئىشلىمىگەن. بالاغەتكە يەتمىگەن بالىلار تەرىپىدىن قىلىنىۋاتقان ئېغىر جىنايەتلەرنىڭ كۆپەيگەنلىگى بايقالماقتا. باسقۇنچىلىق قىلىش، قەستە قىلىنغان قاتىللىق، ئۆلۈم ئاقىۋىتىگە ئېلىپ كېلىدىغان ئادەملەرنى ئېغىر يارىدار قىلىش — ئەينە شۇلار جۈملىسىدىندۇر.

سېمىنار- كېڭەشمىدە بالاغەتكە يەتمىگەن بالىلار تەرىپىدىن قىلىنىۋاتقان ھەر خىل ئېغىر جىنايەتلەرنىڭ ئاساسىي سەۋەپلىرىنى ئېنىقلاش ھەققىدە سۆز بولغاندا، ئىنسپېكتورلارنىڭ دىققىتى جىنايەتنى ئۇيۇشتۇرغۇچى ۋە ئۇلارغا كۈش - كۈشلىگۈچىلەرنى، يەنى چوڭلارنى پاش قىلىشقا قارىتىلدى.

موشۇ يىلنىڭ ئىككى ئېيى ئىچىدە بالىلار چوڭلار بىلەن گۇرۇپپىلىشىپ 392 جىنايەتنى ئەمەلگە ئاشۇرغان. بۇ پەقەت رويخەتكە ئېلىنغان جىنايى ئىشلار، خالاس. ئۆز بالىلىرىنىڭ شەخسىي بولۇپ شەكىللىنىشىگە ناھايىتى سەلبىي تەسىر يەتكۈزۈۋاتقان ئاتا - ئانىلارغا تېخىمۇ جىددىي كۆڭۈل بۆلۈش تەلەپ قىلىنماقتا، چۈنكى ھەر قانداق بالا ئۈچۈن ئائىلە مۇھىتى، ئاتا- ئانا تەربىيەسى بىرىنچى ئورۇندا تۇرىدۇ.

يا. سابىتىي.

ئەخبارات ئاگېنتلىقلىرى خەۋەرلىرىدىن

ئالەمدە نېمە گەپ؟

چېچەنىستاندا ھالاك بولدى

روسسىيەنىڭ «ئوبشايا گازېتا» گېزىتىنىڭ خادىمى نادېژدا چايكا چېچەنىستاندا ھالاك بولغان ئۈچىنچى ئايال ژۇرنالىستتۇر. شۇنىڭ بىلەن چېچەنىستاندا قۇربان بولغان ژۇرنالىستلار ئالتىگە يەتكەن.

روسسىيە پرېزىدېنتلىقىغا ئۈمۈتكارلار

مەركىزىي سايلام كومىسسىيەسى روسسىيە پرېزىدېنتلىقىغا نامزاتلارنى قوللاش بويىچە ئاۋاز ژىغىشنىڭ تاماملانغانلىقىنى خەۋەر قىلدى. ئۈمۈتكارلارنىڭ ئومۇمىي تىزىمى يېقىن ئارىدا ئېلان قىلىنىشقا تېگىشلىك. ھازىرچە رەسمىي نامزات بولۇپ تىزىمغا ئېلىنغانلارنىڭ قاتارىدا ب. يېلتسىن، گ. زيۇگانوۋ، ۋ. ژىرىنوۋسكىي، م. گورباچېۋ بار.

سوتسىيالىزمنى كىمنەيدۇ

پرېزىدېنتلىققا ئۈمۈتكار گ. زيۇگانوۋ مەملىكەتنى ئارىلاپ، يېقىندا باشقۇرتىستاندا بولدى. ئۇ ئۇفادا جامائەتچىلىك بىلەن ئۇچرىشىپ، نۇتۇق سۆزلىدى. ئۇنىڭ ئېيتىشىچە، «بەربات بولۇپ، تالان — تاراژغا ئۇچرىغان روسسىيەدە سوتسىيالىزمنىڭ كىچىك ئارالىنى باشقۇرتىستان ساقلاپ قالغان. ئۇنىڭدىن مىڭ چاقىرىمچە ئارىلىقتا باشقۇرتىستاندىكىدەك ياخشى ھايات يوق. كېڭەش ئىتتىپاقى پارچىلىنىپ، ئوغرىلاندى، ئۇنىڭدىن 300 مىللىارد دوللارلىق ھەر خىل خام ئەشيا بىلەن مەھسۇلات بۇلاپ - تالاندى». ئۇنىڭ پىكرىچە، مەملىكەتنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئۈچۈن كام دېگەندە ئون بەش يىل ۋاقىت كېرەك.

يېڭى يۇلتۇز تېپىلدى

خىتاي ئالىملىرى بىزنىڭ گالاكتىكىدىنمۇ يىراق جايلاشقان يېڭى يۇلتۇزنى تاپتى. بېيجىن ئوبسېرۋاتورىيەسى خىزمەتچىلىرىنىڭ خەۋەر قىلىشىچە، ئۇ يەردىن 65 مىللىون يورۇقلۇق يىلى چامىسىدا يىراقتا ئىكەن. يېڭى يۇلتۇزنىڭ يورۇغى كۈننىڭ يورۇغىدا 100 مىللىون ھەسسە كۆپ.

كىم كېپىللىك بېرىدۇ؟

بۇنىڭدىن 10 يىل ئىلگىرى، 1986- يىلىنىڭ 26- ئاپرېلىدا چېرنوبىل ئاتوم ئېلېكتىر ساتىنسىيەسىدە چوڭ ئاپەت يۈز بېرىپ، ئۇنىڭدىن يۈز مىڭلىغان ئادەمنىڭ ھاياتى خۇۋۇپقا ئۇچرىغان ئىدى. بۇھالاكەتنىڭ زەردابلىرىنى يوقىتىشقا «خۇۋۇپلۇق ھېچ نەرسە يوق» دېگەن كۆزقاراش يۈز بەردى. بۇنى چېرنوبىلنىڭ ھازىرقى نەھۋالىمۇ دەلىللىمەكتە. بۇ يەردە ئاپەتنىڭ يەنەتەكرارلىنىش خۇۋۇپى پەيدا بولۇۋاتىدۇ. لېكىن يېقىندا موسكۋادا ئېچىلغان «چوڭ يەتتىلىك» بىلەن روسسىيە يادرو بىخەتەرلىگى بويىچە ۋىغىنىنىڭ قاتناشقۇچىلىرى بۇ توغرىلىق ھەرخىل پىكىردە بولماقتا. چېرنوبىل ئاپىتىنىڭ يەنە تەكرارلانماسلىقىغا كىم كېپىللىك بېرەلەيدۇ؟

چېچەنىستان تۇرغۇنلىرىغا ياردەم

ب م ت نىڭ نيۇ - يوركتىكى خەيرىخالىق كۆرسىتىش دېپارتامېنتى موشۇ تەشكىلاتنىڭ مالىيە ئورگانلىرىغا چېچەنىستان قاچاقلىرى بىلەن تۇرغۇنلىرىغا 13 مىللىون دوللار ياردەم كۆرسىتىش توغرىلىق تەكلىپ بەردى.

دېپارتامېنت ئۇرۇشنىڭ ناھەق قۇربانلىرىغا ياردەم بېرىشنى ئۆزلىرىنىڭ قەرزى ھېساپلايدۇ. بۇ ياردەم يېقىن ۋاقىت ئىچىدە كۆرسىتىلىشى كېرەك.

دۇدايېۋسىز ئۆتكەن كۈنلەر...

دۇنيانىڭ ئاممىۋى ئەخبارات ۋاستىلىرى ئارقىلىق «دۇدايېۋ ھاۋادىن بومبىلاش ۋاقتىدا يېنىدىكى بىر توپ ئىزباسارلىرى بىلەن قازا بولدى» دېگەن خەۋەرنىڭ تارقالغىنىغا بىر نەچچە كۈن بولدى. بىراق، ئۇنىڭ راست — يالغانلىقى دەسلەپتە ئېنىق بولمىدى.

شۇنىڭ بىلەن دۇدايېۋنىڭ ئۆلۈمى تېپىشماق پېتىچە قېلىۋاتىدۇ. بىراق ئىچكېرىيە چېچەن جۇمھۇرىيىتى ئۆزىنىڭ بىرىنچى پرېزىدېنتى ژوخار دۇدايېۋنىڭ كرېمل كابىنېتلىرىدا ئويلاشتۇرۇلغان تېررورلۇق ھەرىكەتنىڭ قۇرۇۋانى بولغانلىقىنى خەۋەرلىدى.

ئىچكېرىيە ھۆكۈمىتى، پارلامېنتى، مۇداپىئە كېڭەشى پرېزىدېنتنى، پرېمېر - مىنىسترنىڭ ۋە قوماندانىنىڭ ۋاكالەتلىكىنى ۋىتسې پرېزىدېنت زېلىمخان ياندارىبىيېۋقا تاپشۇرۇش بويىچە قارار قوبۇل قىلدى. ياندارىبىيېۋنىڭ بۇ ۋەزىپىدە دەسلەپكى ئىمزاچەككەن ھۆججىتى — 24، 25 ۋە 26 - ئاپرېل كۈنلىرى ماتەم كۈنلىرى دەپ ئېلان قىلىنغانلىقى بولدى. دۇدايېۋنىڭ يېقىن سەپداشلىرىنىڭ بىرى ساي ئاخمېد زاكايېۋنىڭ ئېيتىشىچە، روسسىيە ئەسكەرلىرىنىڭ ئاتقان ئوقلىرى نىشانىغا دەل تەككەن. ئۇلار ئەڭ زامانىۋىي قوراللاردىن پايدىلىنىش ئارقىلىق چېچەنىستان قوماندانىنى قۇرۇۋان قىلغان. ئەندى دۇدايېۋنى دەپنە قىلىشقا چېچەنىستان قوماندانلىرىدىن پەقەت ماخايېۋ بىلەن شەمىل باسايېۋلا قاتناشقاندەك قىلىدۇ.

«ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرى رېداكسىيەسىنىڭ كوللېكتىۋى «يېڭى ھايات» گېزىتىنىڭ سابىق خادىمى، يازغۇچى يۈسۈپ ئىلياسقا رەپىقىسى

سەۋلەتخان روزىيېۋانىڭ

ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن چوڭقۇر قايغۇرۇپ تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

ئالمۇتا شەھىرى كورنىي گىگانت مەھەللىسىنىڭ يۇرت جامائىتى يۇرت موتىۋەرى يۈسۈپ ئىلياسقا رەپىقىسى

سەۋلەتخاننىڭ

ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن چوڭقۇر قايغۇرۇپ تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

باش مۇھەررىر ئۇچۇن ئا. باۋدىنوۋ

يېڭى ھايات

ئالمۇتا، 480044
ئېپەك يولى كوچىسى
50 بىنا، 8 - قەۋەت

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى - قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ مەتبۇئات ۋە ئاممىۋى ئەخبارات ئىشلىرى بويىچە مىللىي ئاگېنتلىقى.

تىراژى 5492

تېلېفونلار: قوبۇلخانا - 59 - 84 - 33، باش مۇھەررىرنىڭ ئورۇنباسارى 01 - 92 - 33، مەسئۇل كاتىپ - 27 - 86 - 33، ئىجتىمائىي - سىياسىي، مەدەنىيەت بۆلۈملىرى - 81 - 86 - 33، ئەدەبىيات ۋە سەنئەت بۆلۈمى - 06 - 86 - 33، ئىختىسات بۆلۈمى 50 - 86 - 33.

«Йени хаят» (Новая жизнь) индекс 62359, приложение республиканской общественно-политической газеты «Уйгур авази», регистрационное свидетельство №480, выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.

Газета отпечатано в республиканском газетно-журнальном Издательство «Дәуір», Алматы, 480044, пр. Достык,7/4

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مەۋقەسى تەھرىراتىمىزنىڭ مەۋقەسى بولۇپ ھېساپلانمايدۇ. تەھرىراتقا كەلگەن ماتېرىياللار قايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.